

Українське товариство охорони птахів

BirdLife
INTERNATIONAL

Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей

ПТАХИ фауни України

Підготовлено у співпраці з
Інститутом зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України
та
Державним природознавчим музеєм НАН України

за фінансової підтримки

Coca-Cola Beverages Ukraine

Програма малих проектів
Посольства Королівства Нідерландів в Україні
(Матра КАП)/Matra-KAP Programma

Державного комітету лісового господарства України

Українське товариство охорони птахів

Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей

ПТАХИ фауни України

(польовий визначник)

за участі

В. А. Костюшина, О. М. Пекла, В. П. Стойловського

Ілюстрації

І. І. Землянських, С. Ю. Костіна, Ю. В. Костіна

Київ
2002

Рецензенти

*кандидат біологічних наук **Й. І. ЧЕРНИЧКО**
(Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України),
кандидат біологічних наук **В. М. ПОПЕНКО**
(Мелітопольський державний педагогічний університет)

Відповідальний редактор
кандидат біологічних наук **О. Ю. МИКИТЮК**

Науковий редактор
кандидат біологічних наук **М. П. КНИШ**

Рекомендовано до друку
Вченою радою Державного природознавчого музею
Національної академії наук України

Фесенко Г. В., Бокотей А. А.

Ф44 Птахи фауни України: польовий визначник. – К., 2002. – 416 с.:
іл. 1430 (іл. табл. 195).
ISBN 966-7710-22-X

Цей польовий визначник найповніше охоплює сучасну орнітофауну України, котра сьогодні налічує 416 видів птахів, з яких 265 регулярно гніздяться на її території. Описи птахів у книзі розміщені за систематичним порядком, дається коротка характеристика родин із зазначенням кількості видів світової фауни в них. Наведені описи в поєднанні з кольоровими ілюстраціями дають можливість визначити птахів будь-яких вікових і статевих груп в усі пори року та мають дані про найхарактерніші відмінності між схожими видами. В книзі містяться карти сучасного поширення осілих, гніздових та зимуючих видів птахів, а також додаткові відомості в тексті про перебування цих та інших видів на території України, в ній подається інформація про особливості поведінки й характерні місця перебування птахів, зазначені їхні українські, латинські, російські та англійські назви.

Книга призначена для визначення птахів у природі без відлову або відстрілу, а також може слугувати довідником для школярів, студентів, викладачів загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, науковців та всіх зацікавлених.

ББК 28.693.35(4Укр)

ISBN 966-7710-22-X

© Українське товариство охорони птахів, 2002

Передмова

Природа завжди вражає людину розмаїттям своїх проявів. Багатство видів рослин і тварин будь-якого регіону нашої планети є надійним показником задовільного стану довкілля. Фауна України налічує біля 45 тисяч видів тварин, серед яких близько 750 видів – хребетні, решта – безхребетні тварини. Безперечно, птахи чи не найпомітніші і найпривабливіші серед хребетних.

Птахи оточують нас всюди – на відпочинку серед природи, в місті, під час роботи в саду чи на городі. Навіть через закриті шторами вікна доливають в квартири їхні спів та галаслива метушня. Горобця, ластівку, синицю, сороку знають, мабуть, усі. Вони пристосувалися до життя поряд з людиною і не ховаються від нас. Колоплянку, чорного та співочого дроздів, зяблика частіше можна почути, хоча не так важко і побачити. Голос вивільги, зозулі, одуда чув багато хто з нас, але мало хто бачив цих птахів.

Мешкаючи у великих містах і перебуваючи в постійних клопотах, ми майже не звертаємо уваги на те, що поряд з нами співає, допомагає, вирує багатий пташиний світ. Зрідка ми виїжджаємо далеко за місто з наміром помилуватися природою, насолодитися пташиним співом, не здогадуючись, що в найближчому парку щодня також можна побачити і почути багато різних птахів, інколи значно більше, ніж будь-де. Для цього лише необхідно знати певні особливості їхньої біології та поведінки, завдяки яким птахів можна знайти і поспостерігати за ними. Якщо цей визначник допоможе вам більше дізнатися про птахів, додасть бажання стати їхнім оборонцем, автори будуть вважати своє завдання виконаним.

Без допомоги багатьох фахівців у галузі орнітології публікація цієї книги була б неможливою. Автори висловлюють велику вдячність А. М. Полуді і С. В. Домашевському за зауваження і коментарі, які вони зробили стосовно змісту визначника, а також І. В. Марисовій та В. В. Серебрякову за надані консультації. Вкрай важливою була інформація про перебування окремих видів в різних регіонах країни, яка відображена на картах їхнього поширення. За таку інформацію ми дуже вдячні Ю. О. Андриюшенку, Т. Б. Ардамацькій, О. М. Архипову, А. А. Атемасову, М. М. Безкаравайному, В. П. Беліку, В. В. Боднару, М. Ф. Весельському, В. В. Ветрову, О. С. Вобленку, М. Н. Гаврилюку, Г. Г. Гаврися, І. М. Горбаню, П. І. Горлову, В. М. Грищенку, А. І. Гузію, О. А. Дядичевій, М. С. Жмуду, В. В. Кинді, Ю. В. Кузьменку, І. В. Кучинській, О. Є. Луговому, М. Д. Матвееву, І. С. Митяю, Г. С. Надточій, В. О. Новаку, В. О. Пограничному, О. Л. Попомаренку, С. П. Прокопенку, І. В. Скільському, Д. С. Страшнюку, Л. І. Тараненку, Л. Томялюцю, М. В. Химину, О. М. Цвєлиху, В. К. Цицюрі, Р. М. Черничко, І. В. Шидловському, О. А. Яремченко. Особливо хочемо подякувати В. І. Крижанівському, Ю. М. Чернобаю, О. С. Климишину та О. В. Дудкіну за всебічне співробітництво на всіх етапах підготовки визначника, а також С. Ремсі та Й. Вінкельман, завдяки яким стала можливою головна фінансова підтримка цього видання.

Автори глибоко вдячні своїм родинам, в колі яких незмінно панували розуміння і повна підтримка всього, що було пов'язано з довготривалою працею над цією книгою.

Що вміщує польовий визначник

До орнітофауни України належать птахи, про яких у науковій літературі є відомості, що доводять можливість їхнього перебування в нашій країні. Польовий визначник охоплює 416 видів птахів, які відносяться до 21 ряду.

Для повноцінного спостереження в природі необхідно добре знати топографію тіла птаха та розрізняти певні частини його оперення.

Починаючи знайомство з основними частинами оперення крила, слід зважати на те, що у птахів з різних систематичних груп кількість пер в одній і тій же частині крила може бути неоднаковою. Птахи ряду Пірникозоподібні мають 12 першорядних пер, тоді як у видів ряду Горобцеподібні їх 10. Але у значній більшості видів одне з першорядних

пер рудиментарне, дуже коротке і сховане під іншими перами, тому діючих пер в цій частині крила на одне менше. Ще більшою кількісною мінливістю відрізняються другорядні махові пера. Найбільша їх кількість у деяких видів ряду Буревісникоподібні, які мають до 30–40 другорядних пер, а у птахів з ряду Горобцеподібні їх тільки шість.

У групах першорядних і другорядних махових кількість пер може бути неоднаковою у різних видів, але їх форма в цілому не має значних відмінностей. А от третьорядні махові пера нерідко суттєво видозмінюються. У родині Плискові вони майже дорівнюють за довжиною першорядним маховим перам. Та найбільше третьорядні змінилися у журавлів, перетворившись на довге пір'я, яке звисає у вигляді хвоста, прикриваючи власне стернові пера.

Одна з груп покривних пер, а саме середні покривні першорядних махових, у деяких птахів зовсім зникає. Це спостерігається, наприклад, у птахів з ряду Горобцеподібні.

При спостереженні за птахом зблизька або при використанні для цього оптичних пристроїв, перше, що привертає увагу спостерігача, це вигляд його голови. Придивившись до цієї частини тіла, в багатьох випадках можна з великою точністю визначити ряд, родину або й вид, до яких належить птах. Так, у вітчизняній фауні лише для представників рядів Соколоподібні, Голубоподібні, Папугоподібні та Совоподібні характерною є восковиця — шкіряне утворення на основі верхньої щелепи. Зпоміж цих рядів належність птаха до голубів визначає прямий дзьоб з заокругленою на кінці верхньою щелепою. У птахів трьох інших рядів дзьоб має вигляд гачка, але у сов пера передньої частини голови утворюють так званий лицевий диск. До того ж, восковиця у них часто

прихована під пір'ям, найкраще вона виражена у хатнього сича. У папуг, які в природному середовищі України трапляються вкрай рідко, дзьоб округлої форми, сплюснений з боків.

Серед значної кількості видів у ряді Соколоподібні на належність птаха саме до соколів вказує зубець на верхній щелепі перед її гачкоподібним закінченням. Подібну до хижих птахів форму дзьоба з таким же зазубреним виросом мають деякі горобинні, вони складають окрему родину Сорокопудові.

У деяких випадках певні риси в забарвленні голови можуть допомогти у визначенні статі птаха. Так, наприклад, у чорного дрозда лише самець має яскраве жовтогаряче навколоочне кільце — шкіряний валік довкола ока.

Поміж ознак оперення голови, які зручно використовувати для визначення виду, найприкметнішою є контрастність кольорів. Так, маскування ока птаха може відбуватися завдяки темній, нерідко чорній, смугі, яка починається від кута дзьоба і закінчується біля потилиці. Ця ознака трапляється у багатьох видів: набережника, звичайної кам'янки, сорокопудів тернового та сірого, блакитної синиці, паззика тощо. Інколи чорна смуга закінчується перед оком, як у лісового коловодника, сивої жовни, вивільги та інших птахів. А подеколи поперед ока вона не надто виражена, але чітко вимальовується за оком, як у чубатої синиці.

Контрастність в забарвленні оперення голови може виникати і через утворення світлої ділянки над оком, так званої «брови». Для визначення деяких споріднених видів наявність чітких «брів» є однією з головних відмін, ця ознака увійшла навіть в наукові назви цих видів — дрізд білобровий, вівчарик жовтобровий. У кількох видів виразність світлої «брови» посилюється темною надбрівною смугою, як-от у гірської вівсянки, вівсянки-крихітки. Термін «брова» вживається і

для означення ділянки голої шкіри червоного кольору у птахів родини Тетерукові. Вирости ж голої шкіри у самця фазана, які спускаються від щік, називаються «сережками».

У забарвленні оперення голови птахів спостерігається не лише поздовжній малюнок. Декотрі види мають «вуса» — смуги, спрямовані від кутів дзьоба донизу. У сапсана, великого підсоколика та вусатої синиці колір цих смуг чорний; а у червоноволої кропив'янки — білий. Термін «вуса» може бути використаний і для означення пучків пер, які виростають по боках підборіддя у самця дрохви і є елементами шлюбного вбрання цього птаха у весняно-літній період.

Біля кутів дзьоба певних видів птахів зосереджені недовгі, спрямовані вперед видозмінені пера — щетинки. Вони є характерними для дрімлюги, а серед горобчиних для птахів родини Кропив'янкові, мухоловок та деяких інших.

Визначенню видової належності істотно допоможе не лише прикметне поєднання кольорів оперення, але й загальний вигляд обрису голови, особливо у випадку, коли птах має видовжені пера у формі «чуба», що властиве для чубатого баклана, чубатої черні, середнього креха, чайки, омелюха та інших видів. Значною своєрідністю позначений рогатий жайворонок, на голові якого є пера у вигляді «ріжок». У шлюбний період велика пірникоза теж відрізняється від споріднених видів наявністю «ріжок», а окрім того, «коміром», який оперізує її голову. Та найбільшого розвитку «комір» як елемент вишуканого шлюбного вбрання набув у самця брижача. Для трьох видів сов — вухатої, совки та пугача — характерні добре розвинені пучки пер на голові у вигляді «вушок», які птах може піднімати й опускати. Вухата сова і пугач за забарвленням подібні, але розрізнити ці види неважко, тому що загальні розміри дорослої вухатої сови вдвічі менші від пугача.

Для визначення певних видів суттєве значення має забарвлення так званого «дзеркальця», розташованого на другорядних махових перах. Взагалі, різного роду смуги на верхній площині крила є дуже важливими ознаками для визначення виду, особливо це стосується птахів з рядів Сивкоподібні та Горобцеподібні. В залежності від виду птаха на крилах може бути по одній або кілька смуг і проходять вони як вздовж крил, так і по діагоналі або ж по задньому чи передньому краях крил.

Іноколи вирішальною прикметою для визначення стає забарвлення споду крил. Лише у дорослого малого мартина, з-поміж інших мартинів, спідня частина крил суцільно сірувато-чорна, чорна вона також у степового дерихвоста, тоді як у лучного — каштаново-руда. Білобровий дрізд відрізняється в польоті від інших дроздів, зокрема співочого, яскраво-рудим кольором покривних пер споду крил.

Важливою діагностичною ознакою є форма хвоста, яка найкраще сприймається під час польоту птаха. Стернових пер може нараховуватися від 20 (у червоношиїї гагари) до 10 (у серпокрильців). З усього різноманіття птахів нашої фауни самці тетерука єдині, яким властивий ліроподібний хвіст. Клиноподібної форми

хвіст у ряді Горобцеподібні має лише крук, а серед хижих птахів — орлан-білохвіст та стерв'ятник, останній з яких став дуже рідкісним в Україні. Найбільше поширена така форма хвоста у качок.

Хвіст з рівним краєм трапляється не надто часто. Його можна спостерігати в одуда, шпаків, повзика та інших птахів, а для малогою мартина він є однією з двох головних ознак визначення. Набагато частіше трапляються птахи з заокругленим хвостом. Ця форма хвоста властива значній кількості видів хижих птахів, мартинів і куликів, а серед горобиних частіше трапляється у птахів, споріднених з дроздами.

Дуже виразною прикметою для визначення є довжина середніх стернових пер порівняно з сусідніми перами. Залежно від того, на скільки бічні стернові пера довші за центральні, виокремлюють кілька форм хвоста. Віймчастий хвіст відрізняє групу болотяних крячків від інших видів родини Мартинів. Найпоширеніша ця форма хвоста серед птахів ряду Горобцеподібні — найбільш характерна вона для родини В'юркові, але притаманна також вівчарикам, мухоловкам, тинівкам та іншим. Збільшення ступеня віймчастості створює вирізаний хвіст, який можна побачити у серпокрильців; завдяки цій ознаці можна відрізнити міську ластівку з двох видів ластівок, що гніздяться в населених пунктах. Серед хижих птахів вирізану форму хвоста мають тільки чорний та рудий шуліки. Найбільша ж різниця між довжиною коротких середніх і довгих крайніх стернових пер у виліподібному хвості. Відповідний приклад можна побачити у сільської ластівки; такий хвіст добре вирізняє лучного і степового дерихвостів, річкового крячка та деяких інших видів птахів.

Існує також протилежне співвідношення середніх і бічних стернових пер, що формує східчастий хвіст. Най-

краще ця форма помітна у довгохвостих птахів — зозулі, сороки, довгохвості та вусатої синиці, хоча вона трапляється і у птахів з відносно коротким хвостом. Зокрема, саме цією формою хвоста відрізняються представники роду Кобилочка від інших видів родини Кропив'янкові.

Досить своєрідний вигляд має хвіст з видовженими центральними перами, які далеко виступають з загального обрису хвоста. За цією ознакою добре визначаються дорослі особини поморників, які схожі на мартинів, а серед ряду Ракшеподібні такий хвіст мають дорослі птахи бджолоїдки. Значно видовжені центральні стернові пера вирізняють самців таких качок, як шилохвіст та морянка.

Дуже часто перше враження про птаха складається завдяки обрисам його тіла, силуету. Форма, розміри, постава тіла часто вказують на належність птаха до певного ряду, родини, роду або виду. Спостерігаючи за птахом з коротким і загнутим донизу дзьобом, міцним тілом і середньої довжини ногами, що, без сумніву, є ознаками належності до ряду Соколоподібні, точніше визначити його можна за особливостями силуету: яструби мають згорблений тулуб, невелику голову, довгий хвіст і крила, які закінчуються біля середини хвоста; у соколів навпаки — рівний і міцний тулуб з великою головою, а складені крила закінчуються біля верхівки хвоста. За такими ознаками можна відрізнити лунів, канюків, шуліку та інших денних хижих птахів.

Спостерігаючи за птахом, що пересувається по землі, необхідно звертати увагу на його ходу. Журавлі, чаплі роблять широкі кроки, у качок, гусей, лебедів, пеліканів хода супроводжується погойдуванням всього тіла, зяблики і горобці рухаються скоком. Деякі види своєрідно пересуваються по гілках і стовбурах дерев. Дятли пересуваються по дереву лише головою вгору, підкоришники також, але траєкторія руху у них обов'язково спіралеподібна, від основи стовбура до верхівки, повзика часто рухаються по стовбурах головою донизу. Чижі і деякі види чечіток, шукаючи поживу, нерідко вмищуються на тонких гілочках, повернувшись головою або спиною донизу.

Деякі коловодні птахи часто тримаються на мілководді, де знаходять поживу, не плаваючи і не пірнаючи. Птахи з ряду Журавлеподібні походять вздовж берега водойм повільним кроком, а пісочники, які належать до ряду Сивкоподібні, пересуваються мільною зигзагоподібно, швидкими рувчкими рухами.

Птахи, які плавають на воді, також розрізняються своєю поставою.

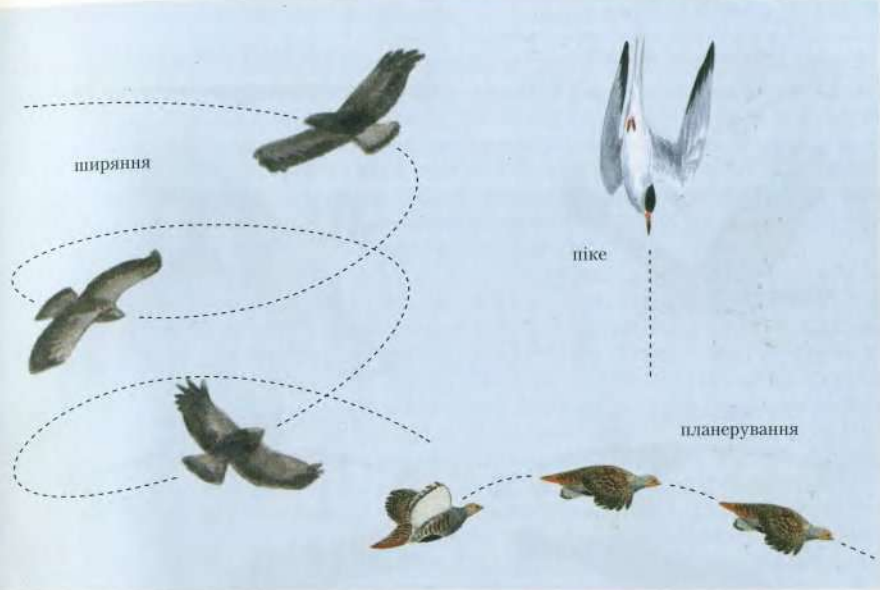

Водяна курочка плаває з помітно піднятою над водою задньою частиною тіла, а у бакланів і гагар під час плавання хвіст лежить на воді. Надійними ознаками визначення є й особливості поведінки птахів під час плавання. Більшість качок, лебеді та пелікани в пошуках поживи занурюють у воду лише голову і шию. Гагари, пірникози, баклани, деякі качки, лиска і пронурок добре пірнають. За способом пірнання можна відрізнити дуже подібні види — синьга, наприклад, перед тим, як пірнути, трохи підстрибує над водою, а подібний до неї турпан пірнає, не підстрибуючи. Деякі качки злітають з води майже вертикально, а лиска, махаючи крилами, біжить по воді, доки не набере швидкість, щоб злетіти.

Значну частину життя птахи проводять в польоті. Деякі з них більшість часу знаходяться в повітрі, і спостерігати, а отже й визначити їх можна переважно під час польоту, що вимагає від спостерігача добрих знань. Розрізняють активний і пасивний польоти.

Активний політ, в якому вирізняють чотири типи руху. *Прямолінійний* — птах летить по прямій лінії, що характерно для качок, голубів, пастушкових, воронових. *Пірнаючий* — птах спочатку активним маховим польотом набирає висоту, а потім з напівскладеними крилами опускається вниз, і рухи повторюються знову, що притаманно дятлам та іншим. *Маневровий* — птах маневрує в різних напрямках, що властиво звичайному баранцю, серпокрильцям. *Тремтячий* — «зависання» у повітрі завдяки швидкому тріпотінню крил, яке під час польоту застосовують соколи, звичайний канюк, зміїд, скопа та інші.

Пасивний політ — здійснюється з широко розгорнутими або напівскладеними крилами. При цьому птах не робить помахів і витрачає мало енергії. Виділяють три типи пасивного польоту. *Планування* — птах з розгорнутими крилами з висоти поступово опускається до землі, що характерно для соколів, орлів, лелек, пеліканів, ку-

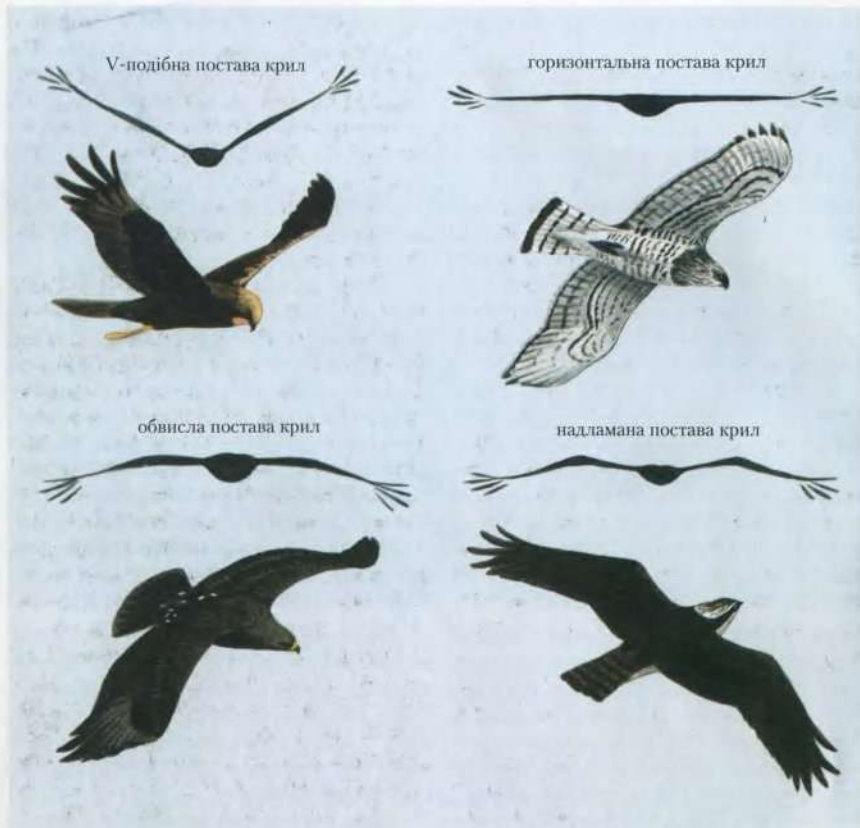

риних та інших. *Піке* — птах з напівскладеними крилами стрімко падає донизу, як, наприклад, орли, соколи, яструби, криячки. *Ширяння* — птах з повністю розгорнутими крилами робить широкі спіралеподібні кола у повітряних потоках, які підіймаються вгору. Так кружляють лелеки, пелікани, журавлі, орли, канюки, шуліки, мартини.

Постава крил птаха під час ширяння нерідко теж є надійною ознакою для польового визначення виду, особливо у денних хижаків. Вирізняють чотири форми постави крил. *V-подібна* — птах рухається з розгорнутими і піднятими крилами, наприклад, беркут, звичайний та степовий канюки, зимняк, луні. *Горизонтальна* — крила горизонтально розгорнуті, як у могольника, степового орла, зміїєда. *Обвисла* — крила злегка нахилені донизу, що притаманно великому та малому підорликам. *Надламана* — крила, знаходячись у горизонтальній площині, злегка зігнуті, як у скопи.

Зручність користування цим визначником забезпечується поєднанням кількох форм необхідної інформації. Його головними складовими є текст, карти, які відображають статус і поширення птахів в Україні, а також ілюстровані таблиці.

Слід зауважити, що у визначнику склад вітчизняної орнітофауни розподілено на дві частини. Перша, основна, частина охоплює птахів, достовірність зустрічі з якими не викликає сумнівів. Для рідкісних залітних видів безперечний доказ знахідки — це тушка або опудало, яке зберігається в будь-якому зоомузеї, або якісна фотографія, за якою можна чітко визначити вид. До другої групи належать птахи, яких винесено в Додаток і для яких нема наочного підтвердження їхнього перебування на території нашої країни, а також ті, що раніше були відмічені в Україні, але про зустрічі з ними не було згадок в літературі протягом другої половини ХХ ст. В Додатку для характеристики виду використовуються лише опис та малюнки.

Користуючись усіма формами інформації в комплексі, можна точно визначити вид птаха, якого ви спостерігали, а в багатьох випадках його стать та вік. Одночасно можна довідатися про певні екологічні та етологічні особливості виду — характер польоту, способи полювання, найбільш властиві звуки, середовище перебування та інше.

Систематичне розташування таксонів, які увійшли до визначника, — ряд, родина, рід, вид, а також їхні наукові латинські назви наводяться за Л. С. Степаняном (1990). Ця система є найсучаснішою і дещо відрізняється від класифікацій, якими користувалися раніше для укладання визначників, монографій та науково-популяр-

них книг про птахів, розрахованих на широке коло читачів. Українські назви птахів наведені за Г. В. Фесенком та А. А. Бокотеем (2000). Їх основу склали назви зі «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка (1907, 1908, 1909), а також ті, що вживалися М. В. Шарлеманем (1927, 1938) і були ухвалені Зоологічною секцією Природничого відділу Інституту української наукової мови при Українській академії наук.

Текст. В межах ряду для кожної родини наводиться короткий опис з відомостями про морфологічні та біологічні особливості певної групи птахів, їхнє середовище існування (біотоп), спосіб гніздування та живлення.

Представники родини характеризуються за розмірами тіла. Для цього використовуються відносні величини, які узгоджені з розмірами добре знайомих та широко поширених птахів, а саме: дрібні види — птахи менші або дещо більші за горобця (довжина тіла близько 15 см), але менші від дрозда; середнього розміру — більші за дрозда (25 см), але менші від качки; великі — більші за качку (60 см).

В описі родини важливою є згадка про пташенят після вилуплення. Виділяють два типи новонароджених пташенят: *нагніздні* — вилуплюються безпомічними, голими, сліпими, з закритими слуховими отворами, довгий час залишаються в гнізді під опікою батьків; *виводкові* — вилуплюються добре розвиненими, зрячими і вкритими пухом, у гнізді знаходяться лише протягом кількох годин, після чого залишають його разом з обома батьками або тільки з одним із батьків, іноді повертаючись до гнізда на ніч.

У характеристиці родини вказано кількість родів і видів у цілому на планеті та в Україні зокрема.

Текст з описом кожного виду містить кілька рубрик. Окрім української та латинської назв птаха, наводяться російська та англійська назви.

Для опису використано такі умовні позначення:

- МТ — маса тіла;
- ДТ — довжина тіла;
- РК — розмах крил;
- О — опис зовнішнього вигляду;
- С — статус перебування в Україні;
- Р — розповсюдження (поширення);
- Б — біотоп, якому птах надає перевагу;
- П — поведінка, її особливості;
- В — відмінності від схожих видів;
- З — звуки;
- juv — молодий, статевно незрілий птах (від латинського *juvenus*);
- ad — дорослий, статевозрілий птах (від латинського *adultus*);
- ♂ — самець;
- ♀ — самка.

У видовому нарисі наводяться значення маси, довжини тіла та розмаху крил птаха, який описується. Для видів ряду Горобцеподібні розмах крил не вказується. Довжина тіла вимірюється від кінця дзьоба до кінця найдовших стернових пер. Розмах крил становить відстань між кінцями найдовших махових пер, коли крила повністю розгорнуті.

У рубриці «О — Опис зовнішнього вигляду» враховано наявність у кожного виду тієї чи іншої форми диморфізму. Розрізняють чотири типи диморфізму. *Віковий* — молоді, статевно незрілі особини відрізняються від дорослих забарвленням оперення і неоперених частин тіла, що властиво для бакланів, чапель, соколів, журавлів, мартинів, крячків та інших. *Статевий* — особини різної статі відрізняються забарвленням оперення, кольором дзьоба, ніг, наявністю оздоблювальних пер, наприклад, у фазана, крижня, дрохви та інших. *Сезонний* — у дорослих птахів в осінньо-зимовий і весняно-літній періоди оперення і неоперені ділянки тіла мають різне забарвлення, як у пірникіз, побережників, мартинів, крячків та інших птахів; влітку на кінцевому етапі репродуктивного періоду багато видів птахів набуває позашлюбного, менш яскравого забарвлення. У самців качок яскраве, шлюбне оперення можна побачити вже восени після часткового линяння, а у певних видів птахів з ряду Пеліканоподібні та Сивкоподібні воно з'являється наприкінці зими. Багато видів горобцеподібних птахів набувають шлюбного вигляду завдяки зношуванню облямівки на крайовій частині пер. *Особистий* — дорослі самці мають різноманітне специфічне особисте забарвлення, що дуже характерно для брижача.

За відсутності будь-якого диморфізму, який міг би допомогти визначенню в польових умовах, зроблено загальний опис птаха. Якщо ж птах має віковий, статевий або сезонний диморфізм у забарвленні — описуються всі варіанти його вбрання.

Опис птаха окремої вікової і статевий групи, а також опис сезонних відмінностей починається курсивним виділенням. Опис першого за чергою варіанту вбрання є найповнішим. В описі пастушного варіанту вбрання вказані лише відмінності від першого, спільні ж елементи в забарвленні не описуються. Наприклад, якщо колір дзьоба чи ніг однаковий у дорослих самця і самки, а також у молодого птаха, то їх характеристика наводиться лише в описі самця. У випадку, коли птаху властивий статевий диморфізм, а крім того, і сезонний, то передусім описується шлюбне вбрання самця. Виняток зроблено тільки для трьох видів — хрустана, плоскодзьобого плавуниці та круглодзьобого плавуниці, у яких спочатку описується самка, оскільки її шлюбне вбрання яскравіше, ніж у самця. Якщо забарвлення позашлюбного оперення самця подібне до оперення самки, наприклад, у качок, то у відповідній частині опису самця про це лише згадується, а основна характеристика цього варіанту вбрання міститься в описі самки. Опис молодого птаха у видів з віковим диморфізмом йде слідом за описом дорослого птаха або за описом самки, якщо вид має статевий диморфізм. Про наявність особистого диморфізму згадується лише для брижача, у якого самці в шлюбному оперенні дуже різнобарвні.

Певні види птахів мають два типи (морфи) забарвлення: у орла-карлика, осойда, білої гуски та інших існують світла і темна морфи, а у сірої сови, совки, а також у самок двох видів зозуль — сіра й руда. У цих випадках вказується на наявність обох морф. Відхилення від норми, частковий і повний альбінізм, меланізм тощо, не описуються.

Підвиди описуються лише тоді, коли відмінності між ними можна помітити у польових умовах, наприклад, у великого баклана, гумешика, синьошийки, сойки тощо. Однак слід зважа-

ти на те, що в багатьох випадках точне визначення підвиду можливе лише у випадку, коли птах потрапив до рук дослідника і його можна ретельно вивчити та порівняти зі зразками музейних колекцій.

У рубриці «С — Статус перебування в Україні» дається характеристика, за якою визначаються періоди, коли можна зустріти того чи іншого птаха. Для деталізації статусу виду використані такі категорії перебування:

осійий — вид, який протягом року постійно тримається в характерних для нього біотопах і не здійснює сезонних перельотів на далекі відстані;

гніздовий — вид, який гніздиться в нашій країні;

літучий — вид, який в гніздовий період регулярно тривалий час проводить на території України, але тут не розмножується;

перелітний — гніздовий вид, який регулярно відлітає у певному напрямку до місць зимівлі, що знаходяться переважно за межами України;

пролітний — вид, місця зимівлі і гніздування якого лежать поза територію України, але він регулярно трапляється під час весняних і осінніх міграцій;

кочовий — вид, який у негніздовий період може здійснювати перельоти без строгого напрямку і на відносно малу відстань;

зимуючий — вид, який трапляється в Україні в зимовий період; деякі види можуть зимувати лише подекуди і нерегулярно, тому вони характеризуються як «зрідка зимуючі»;

залітний — вид, який інколи залітає до нас, хоча арсал його поширення і маршрути регулярних перельотів знаходяться за межами України; якщо такі залітні відбуваються зі значними перервами, вид характеризується як «рідкісний залітний»;

інтродукований — вид, який був завезений людиною.

Повний опис статусу птаха містить декілька категорій, які дають ці-

лісне уявлення про характер його перебування в Україні.

Рубрика «Р — Розповсюдження» містить інформацію про регіони, де найчастіше можна зустріти той чи інший вид птахів. Вона значною мірою доповнює інформацію, яка відображена на картах поширення птахів, оскільки в ній вказуються не лише території, де птахи регулярно гнізяться або зимують, але й згадується про місця можливого гніздування та зимівлі поза основною територією поширення, про регіони, де відбуваються регулярні міграції птахів, а також про райони, де спостерігалися їхні залітні. В цій рубриці така інформація наводиться для всіх птахів без винятку.

До рубрики «Б — Біотоп, якому птах надає перевагу» увійшли відомості про найхарактерніші місця перебування конкретного виду протягом гніздового періоду, під час міграцій, кочівель або зимівлі.

Для повнішого опису видів у рубриці «П — Поведінка, її особливості» наводиться інформація про гніздову біологію, способи полювання, характер міграцій і зимівлі тощо.

У рубриці «В — Відмінності від схожих видів» для птахів, яких важко відрізнити один від одного в польових умовах, вказуються основні ознаки визначення.

Рубрика «З — Звуки» охоплює опис звуків, які можуть полегшити визначення виду, головним чином пісні, що виконується птахом протягом гніздового періоду, та поклику. Знання звукової палітри певного виду можуть бути дуже корисними для його визначення. Втім, варто пам'ятати про індивідуальність сприйняття звуків людиною. Окрім того, звукові відмінності існують навіть між особинами одного виду з різних регіонів його поширення, особливо серед співочих птахів.

У багатьох випадках звуки, які подають птахи, є досить характерними. Іноді вони чітко відрізня-

ються посезонно. Найактивніше птахи співають у гніздовий період. Шлюбна пісня відображає голосові особливості птаха, її буває достатньо, щоб відрізнити, скажімо, сиву жовну від зеленої або звичайну вівсянку від садової. Однак не слід забувати, що багато птахів — сойка, звичайний шпак, звичайна берестянка та деякі інші — є чудовими імітаторами і можуть опукати спостерігача співом, характерним для інших видів. У шлюбний період деякі види замість пісні подають інші звуки — лелеки клацають дзьобом, дятли стукотять по гілках дерев, звичайного баранця звуки, які нагадують мекання ягняти, виникають у шлюбному польоті під час руху повітря між стерновими перами. Різні звуки можна почути від птахів і в інших ситуаціях — у разі переляку, тривоги, пошуку їжі, під час міграцій тощо. Вони теж є надійними діагностичними ознаками для визначення виду.

Карти. Для більшості видів птахів фауни України, окрім пролітних, літучих та залітних, зокрема тих, що увійшли в Додаток визначника, представлені карти, де відображено їхній статус і сучасне поширення.

Територією України проходять межі поширення багатьох видів птахів, на картах вони вказані за матеріалами, які зібрані до кінця 2000 р. Кольором позначені лише ті території, на яких зустрічі з птахом можна вважати звичайним явищем, тому що він тут доволі регулярно гніздиться, зимує або осілим. Поза межами цих територій також можливі випадки спостереження будь-якого виду, про що йдеться в тексті, в рубриці, яка стосується розповсюдження. В майбутньому, коли якийсь з птахів стане регулярно спостерігатись на нових територіях або, навпаки, зникне з якихось районів, межі його поширення можуть бути змінені.

Жовтим кольором позначені території, де перелітні види постійно гніздяться у характерних для них біотопах, але не зимують. Через малий масштаб карт до території поширення птахів потрапили й ті райони, в межах яких вони не розмножуються. Наприклад, сільська і міська ластівки влаштовують гнізда у населених пунктах, розташованих переважно до 1,4 тис. м над рівнем моря, тобто вони не гніздяться високо в горах. Не зустрінеш їхніх гнізд і на рівнинах серед полів монокультур. Незалежно від цієї обставини, на картах їхнього поширення в якості гніздової території показана вся Україна. Так позначене поширення більшої частини гніздових птахів.

Зеленим кольором позначене поширення видів, які трапляються в тому чи іншому регіоні цілорічно, зокрема осілих та кочових. Види, для яких в окремих районах відомі окремі випадки зимівлі, наприклад, білий лелека, бугай, рибалочка, перепілка та інші, не вважаються такими, що трапляються цілорічно в цих місцях.

Синім кольором вказані регіони, в яких той чи інший вид птахів лише зимує. Зимуючі птахи складають дві групи. До першої належать такі, що регулярно зимують на зазначених територіях. Зимова присутність видів

іншої групи значною мірою залежить від погодних умов, які складаються у північних і центральних районах Європи. В зв'язку з цим протягом певних років вони можуть масово траплятися на значних територіях країни, а протягом наступних — не з'являтися там взагалі, що властиво морській черні, омелюху, звичайній чечітці, пуночці та іншим птахам. Незважаючи на це, на картах вони охарактеризовані як такі, що зимують регулярно.

Ілюстровані таблиці. Визначник містить таблиці, що складаються з малюнків, для підготовки яких використовувалися фотографії, препарати птахів (тушки, опудала) і записи польових спостережень.

Кожен вид представлений одним або кількома зображеннями. Основне зображення — це дорослий птах. На багатьох таблицях є також малюнки молодих птахів, яких зображено або цілком, або лише їхнє погруддя, якщо на цій частині тіла зосереджені найбільші відмінні від дорослого птаха. За наявності статевого диморфізму, як правило, показано дорослих птахів обох статей. В разі, коли виду властивий виражений сезонний диморфізм, подається здебільшого повний зовнішній вигляд птаха у шлюбному та позашлюбному вбранні, з відповідними означеннями шлюбний або позашлюбний. Крім основних зображень, у багатьох випадках на таблицях є й інші малюнки птаха, які дають уявлення про його певні ознаки, наприклад, зображення птаха в польоті. Відмінні між підвидами, якщо про них є згадка в описі, також відображені в таблицях.

Особливості спостереження за птахами

Птахи — досить різноманітна група тварин. Вони є численними і широко поширеними, тому проводити орнітологічні спостереження можна всюди і навіть без спеціального спорядження.

Населені пункти з парками, садами, дворами, вуличними насадженнями, різноманітними спорудами тощо є чи не найвдалішим місцем для спостережень за цікавими біологічними, етологічними та екологічними особливостями птахів — шлюбними іграми, гніздобудуванням, захистом гніздової території, добовою активністю, взаємостосунками між птахами тощо. Такі спостереження не потребують великих коштів і багато часу, але дають нагоду засвоїти основні практичні навички, які допоможуть розпізнати рідкісні, а також важкі для визначення і потайні види.

Одне з основних середовищ існування птахів — ліс, де переважають дендрофільні види. Їх склад залежить від характеру, типу і місцезнаходження лісу. Для листяного лісу характерне найбільше видове різноманіття птахів. Це пов'язано з чітким поділом рослинності на трав'яний, чагарниковий і деревний яруси, що створює різноманітні умови для гніздування і живлення птахів. У мішаних лісах птахи представлені видами, які трапляються як у листяних, так і у хвойних лісових масивах. Шпилькові ліси, які утворені ялиною, ростуть здебільшого у високогір'ях; в таких лісах відсутня чітка ярусність, переважають суворі кліматичні умови і порівняно однаманітна кормова база. Декотрі типові для цих лісів види — чорна синиця, весняний вівчарик та інші — мають там високу чисельність.

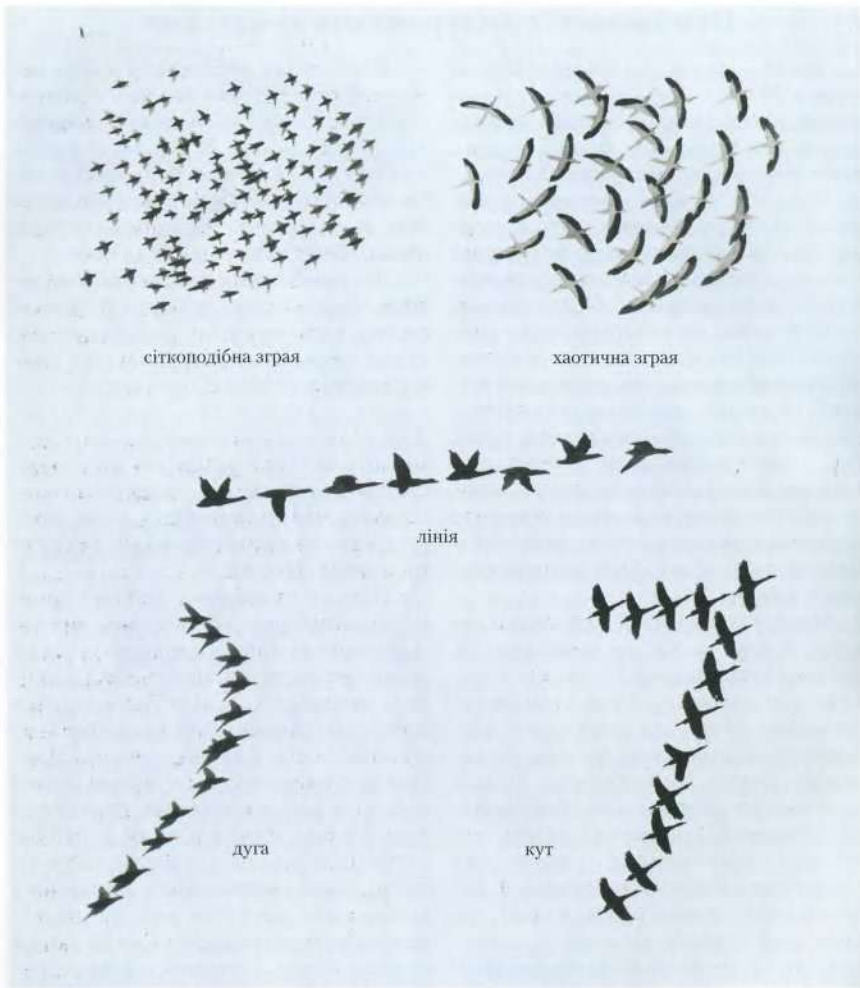
На відкритих просторах, луках, пасовищах, полях, в степу, для спостережень за птахами бажано використовувати схованки. Ці біотопи заселяють птахи, яких не зустрінеш деінде.

Високогірні ландшафти також позначені своєрідними рисами — межигір'я, скелі, кам'яні розсипи, альпійські луки та інше. В цих місцевостях трапляються так звані петрофільні види птахів. Деякі з них досить рідкісні або ж зникаючі — сапсан, беркут, пугач, альпійська тинівка та інші.

До зволжених ландшафтів належать озера, болота, узбережжя, гирла річок, водосховища, риборозплідні стави тощо. Вони відзначаються найбагатшим видовим різноманіттям і високою чисельністю орнітофауни. Для вдалого спостереження за птахами цих біотопів потрібна відповідна підготовка. Види, які гніздяться колоніально, часто виказують свою присутність голосними криками, які чути на значній відстані.

Птахи відрізняються один від одного характерною добовою активністю. В залежності від цього вони діляться на дві групи: види з нічною і види з денною активністю. У відповідні періоди доби птахи займаються пошуком корму, здійснюють шлюбні ритуали, і тому стають помітнішими, їх можна легше побачити і довше за ними поспостережати. Велика кількість видів з денною активністю має багатофазову ритміку, тобто вони проявляють активність кілька разів протягом дня, що полегшує спостереження. Деякі види — сіра куріпка, фазан, погоничі та інші активні лише зранку і ввечері, а протягом інших періодів доби вони дуже потайні.

Найкращим часом для спостережень за птахами з денною активністю є ранкові години і, частково, вечірні — перед заходом сонця. Для спостережень за птахами з нічною активністю потрібен великий досвід і значні спеціальні знання. Так, пугач і сіра сова активні у повній темряві, дрімлюга, вухата сова і совка починають полювати в сутінках, а болотяна сова може спостережатися протягом цілого дня, якщо на дворі хмарно або туманно.

Міграції. Періодичні добові і сезонні пересування з одного району в інший характерні для багатьох тварин, але у птахів вони наймасштабніші і наймасовіші.

Птахи, що мігрують і кочують, часто збираються в зграї, розміри і форма яких можуть бути надійною діагностичною ознакою. Білі лелеки під час польоту утворюють великі хаотичні групи. Більша частина горобиних теж формує хаотичні зграї, в яких добре помітне ядро з найбіль-

шою щільністю птахів, яке може змінювати місце в межах самої зграї. Шпаки та кулики утворюють скупчення також без помітного строю, але всі маневри такого типу зграя виконує так, неначе вона є одним цілим, в ній кожен птах ніби тримається свого місця — це сіткоподібні зграї. Під час перельотів значна кількість видів птахів утворює зграї певної геометричної форми. Так, журавлі летять зграями, що схожі на кут, пелікани утворюють в польоті дугу.

Деякі види з рядів Сивкоподібні та Гусеподібні летять лінією, розташованою під кутом до напрямку польоту.

Добові міграції птахів проходять переважно між місцями їхньої ночівлі, днювання і живлення. Граки в осінньо-зимовий період ночують зграями на високих деревах у лісах і парках, а вранці летять до відкритих місцевостей на годівлю. Добові міграції характерні також для гусей, шпаків, чикотнів та ін. Качки в гніздовий період днюють серед густої рослинності озер і заболочених місцевостей, а ввечері летять на поля і там деякий час живляться, після чого повертаються на ночівлю назад до водойм. Іноді вони тримаються на полях протягом усієї ночі. На початку осені, і особливо в період міграцій, качки днюють на чистій воді річкових заток, відкритих плесак озер, на островах. Знання цих екологічних особливостей птахів дає можливість спостерігачу попередньо вибрати вдале місце огляду та підготувати надійну схованку.

Деякі види, як от горіхівка, здійснюють добові вертикальні міграції. Восени, коли в листяних лісах багато горіхів, жолудів, горішків, птахи в ранкові години спускаються зі смуги шпилькового лісу і протягом дня живляться в листяних лісах, а ввечері повертаються назад.

Періодичні весняні та осінні міграції властиві багатьом видам птахів. У деяких з них, наприклад, у видів з ряду Гусеподібні, строки міграції дуже залежать від погодних умов, а білому лелеці, кібчику, кропив'янкам та іншим птахам така залежність менш притаманна. Проліт видів, які мігрують періодично, проходить широким фронтом або певними міграційними шляхами вздовж берегових смуг морів і океанів, річкових долин та інших екологічно зручних русел. У зв'язку з тим, що велика кількість птахів не може легко подолати значні водні простори, біля заток, проток,

мисів утворюються багатотисячні пташині скупчення. Такі місця приваблюють багатьох любителів орнітології для спостережень за чисельністю мігрантів.

Взимку багато водоплавних птахів збираються в зграї на морських узбережжях, внутрішніх водоймах, які не замерзають, — водосховищах, озерах. Скупчення цих птахів спостерігаються і на посівах озимини. В цей же період високогірні види здійснюють кочівлі в долини, потрапляючи у нехарактерні для них біотопи.

Орнітологи-початківці, котрі ще не набули досвіду у визначенні птахів, часто схильні до виявлення орнітологічних рідкостей. Але слід бути дуже уважним і обережним у висновках. Під час визначення може виникнути проблема вибору між звичайним і рідкісним видом, проте після детальнішого аналізу здебільшого виявляється, що спостерігали саме звичайного птаха. Треба пам'ятати, що найчастіше трапляються птахи звичайні, зі значною чисельністю. Коли ж є переконання, що птах рідкісний або новий для даної місцевості, слід ще раз обов'язково поспостерігати за ним і пересвідчитися, що це саме так. Після цього необхідно на місці скласти дуже детальний опис птаха, зробити, якщо можливо, його рисунок та вказати умови спостереження і все це передати для оцінки досвідченому орнітологу. Добре, якщо можна зробити фотографію цікавого птаха, яка дозволила б остаточно підтвердити попередній висновок.

Детальний опис дуже рідкісних видів, які трапилися під час спостережень, разом з інформацією про умови цих спостережень, рисунками або фотографіями слід надсилати до Української орнітофауністичної комісії (79005, м. Львів, вул. Грушевського, 4, Львівський національний університет, біологічний факультет, Українська

орнітофауністична комісія). Описи птахів повинні бути зроблені розбірливим почерком і, бажано, на спеціальних бланках, котрі можна отримати за тією ж адресою.

Під час спостережень можуть трапитися птахи з нехарактерним забарвленням, так звані меланісти, у яких в оперенні чорного кольору більше за звичайне, або флавісти, які відзначаються переважанням незвичного жовтого кольору за відсутності темного пігменту, та альбіноси — птахи з ненормально білим оперенням. Особини з видозміненим кольором усього оперення трапляються значно рідше, ніж птахи з відхиленням у забарвленні окремих ділянок тіла. Орнітологам-початківцям визначити вид таких птахів буває досить проблематично.

Для спостереження за птахами слід підібрати відповідний одяг і взуття. Важливо, щоб вони мали маскувальне забарвлення, були зручними і захищали від несприятливих погодних умов.

Бінокль є основним зряддям у орнітологічних спостереженнях. Він може мати різну силу наближення і різний діаметр об'єктиву. Найчастіше використовуються біноклі з параметрами 7x50, 8x40 та 10x50. Перша цифра вказує силу наближення, друга — діаметр зовнішньої лінзи об'єктиву. Співвідношення між діаметром об'єктиву і силою наближення визначає світлосилу. Бінокль з великою світлосилою дає можливість проводити спостереження в умовах слабого освітлення. У гірських районах доцільніше використовувати бінокль з невеликою силою наближення, але великою світлосилою і полем зору. Серед відкритих просторів краще користуватися біноклем з сильним наближенням (12x50, 15x50), але з невеликою світлосилою і полем зору. З такими біноклями важко працювати в разі слабого освітлення, оскільки об'єкти стають ледь помітними, і щоб усунути тремтіння, бінокль треба

закріплювати на штативі або якійсь іншій твердій опорі.

Коли птахи знаходяться на значній відстані від спостерігача — над водними поверхнями, на недоступних скелях, летять зграєю вдалині, тоді слід користуватися підзорною трубою. Вона дає наближення від 20 до 60 разів, для роботи з нею потрібен штатив.

У випадках, коли трапляється птах, якого важко визначити безпосередньо в польових умовах, доречно мати фотоапарат для отримання фотознімків. На фотографіях можна зафіксувати біологічні та етологічні особливості об'єкту спостережень. Найчастіше використовують дзеркальні фотоапарати з телеоб'єктивом. Детальні вказівки щодо роботи з ними можна знайти в спеціальних посібниках. Останніми роками все частіше для документування спостережень за птахами використовують відеокамери, поляроїдні фотоапарати, магнітофони.

Польовий визначник є необхідним посібником для проведення спостережень. Він дає потрібні довідки про характерні ознаки, поширення і статус кожного виду. Всі спостереження слід записувати в спеціальний польовий щоденник. У ньому вказуються дата, час та місце спостереження, погодні умови, записується зміст проведених спостережень. Для видів, які важко визначаються, бажано робити рисунок (ескіз) всього птаха або окремих частин його тіла з характерними ознаками, за яким пізніше вид можна буде точно визначити. Особливо важливою і необхідною може стати добута вами інформація про статус виду в гніздовий період у досліджуваному районі. Проте докази гніздування можуть по різному сприйматися орнітологами. Тому в Європі для уніфікації достовірності спостережень гніздування птахів введена міжнародна класифікація, яка включає кілька якісно відмінних категорій, що наведені тут.

Можливе гніздування

0. Вид спостерігався протягом гніздового періоду поза гніздовим біотопом.

Ймовірне гніздування

1. Вид спостерігався у гніздовий період у ймовірному біотопі гніздування.
2. Помічено самця, який демонстрував спів або подавав крики в гніздовому біотопі.
3. Спостерігалася пара птахів у гніздовий період у характерному біотопі.
4. Птахи кілька разів протягом тижня виявляли зайнятість однієї ділянки.
5. Шлюбні ігри та спарювання.
6. Відвідування птахами місця розташування ймовірного гнізда.
7. Неспокійна поведінка та крики тривоги дорослих птахів.
8. Найвність насиджувальних плям у пійманого дорослого птаха.
9. Будівництво гнізда або підготовка птахами гніздової камери.

Достовірне гніздування

10. Птах відводить від гнізда, симулюючи поранення, або нападає.
11. Виявлення порожнього гнізда, яке було зайняте птахами, або шкаралупи яєць.
12. Виявлення поза гніздом пташенят, що не літають.
13. Дорослі птахи відвідують захищене гніздо або на гнізді видно птаха, що насиджує.
14. Польоти з кормом для пташенят або з їхніми фекаліями від гнізда.
15. Гніздо з яйцями.
16. Гніздо з пташенятами, яких можна бачити або чути.

Спостереження за птахами в природі — корисна і приємна справа. Саме в природному оточенні, а не в неволі, птахи виявляють найтонші риси своєї поведінки, демонструють таку красу співу, якої не буде у птаха, що сидить у клітці.

Спостереження за птахами дає багато позитивних емоцій та можливостей збирати цікаві дані, однак інколи призводить і до негативних наслідків. Якщо не дотримуватися певних правил під час спостережень, вивчення, фотографування, кінозйомок, птахи можуть залишити гніздо або навіть цілі колонії. В цьому випадку кількість пташенят зменшиться, оскільки зростає їхня смертність. Основні правила захисту природи є обов'язковими для всіх спеціалістів і любителів орнітології. Вони такі:

1. Керуйте своїми бажаннями. Не відловлюйте світових птахів. Їхній спів у природі дає вам значно більше задоволення, ніж пісня в клітці. Краце відмовитися від спостереження за рідкісними птахами, ніж заподіяти їм шкоду. Усвідомте свою відповідальність за стан природи, завжди і всюди поважайте всі форми життя.

2. Не забувайте, що природоохоронні території призначені для збереження природи і її мешканців. Відвідуйте ці території лише з дозволу уповноважених установ і за наявності у вас відповідних документів.

3. Навчіться пересуватися на місцевості тихо й непомітно і, якщо можна, пронодіть спостереження з укриття. Утримуйтеся від метушливості, голосних розмов і вигуків, не робіть різких рухів, котрі могли б порушити спокій птахів. Тільки у несподіваного птаха можна спостерігати природні реакції в характерному середовищі.

4. Будьте дуже уважними і обережними біля гнізд птахів, не руйнуйте їх. Утримуйтеся від розкривання

гнізд, не чіпайте яєць і пташенят, не заважайте дорослим птахам турбуватися про них. Схованки, які використовуються для спостережень, повинні бути достатньо віддалені і замасковані, щоб не турбувати і не лякати птахів. Після закінчення спостережень відразу приберіть залишені вами сліди: підніміть притоптану рослинність біля гнізда, щоб яйця чи пташенята не опинилися під прямими променями сонця, під дощем або на холоді і не стали помітними і доступними хижакам. У пташиній колонії можна перебувати лише недовго. Присутність людей порушує нормальний ритм життя колонії і може призвести до руйнування гнізд, загибелі кладок і пташенят. Пам'ятайте, нормативні природоохоронні акти забороняють збирання пташиних яєць!

5. Не захоплюйтеся спостереженнями тільки за рідкісними видами птахів. Їм найбільше необхідний спокій, особливо протягом періоду розмноження. Якщо вам трапляться такі птахи, не виявляйте занадто великої цікавості до них. Так ви сприятимете їх збереженню.

6. Спостерігаючи за птахами, будьте коректними і уважними один до одного, щоб галас від можливих суперечок не завдавав непокої птахам.

7. Не забувайте, що залишене вами сміття забруднює природу.

8. Не вагайтеся втрутитися, якщо станете свідком порушення правил охорони природи.

9. Дотримуйтеся вимог нормативних актів, спрямованих на збереження довкілля, зокрема на захист птахів.

Державні акти про захист природи

Про принципи використання людиною багатств природи йдеться в декількох законодавчих актах, які прийняті в нашій країні. Найширше коло проблем, пов'язаних з довкіллям, охоплює Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Головне, на що спрямований цей закон, — досягнення такого рівня екологічної безпеки, який гарантує нормальну життєдіяльність людини. Охороша навколишнього природного середовища та раціональне його використання є основними цілями закону. В цьому наголошується на необхідності збереження живої і поживої природи, відтворенні природних ресурсів. До завдань, які мають вирішуватися цим законом, включено і захист життя та здоров'я людини від негативного впливу, зумовленого забрудненням довкілля, а також ліквідацію такого забруднення.

Відносини у сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу регулює Закон України «Про тваринний світ». В цьому підкреслюється важливість збереження генетичного фонду тварин, констатується потреба охорони місць їхнього перебування, необхідність створення умов для відновлення чисельності одних та запобігання зменшенню чисельності інших видів, регламентується можливість регулювання чисельності деяких тварин.

Особливим нормативним актом є Червона книга України, яка має статус офіційного документу. До неї внесено відомості про стан тварин, які опинилися під загрозою зникнення, є рідкісними. Ці тварини підлягають особливій охороні, і тому виявлення місць їхнього перебування належить до головних завдань природоохоронних організацій. Забезпечення існування видів, які занесені до Червоної книги України, здійсню-

ється шляхом створення заповідних об'єктів на територіях їхнього перебування та завдяки розведенню цих видів у спеціальних умовах, зокрема в зоопарках та розплідниках.

Відповідно до Положення про Червону книгу України рідкісні види тварин розділені на кілька категорій:

зниклі — види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях популяції, відсутня будь-яка інформація відносно їхнього існування в дикій природі;

зникаючі — види, які знаходяться під загрозою зникнення, збереження яких є малоімовірним в разі продовження згубної дії чинників, що впливають на їхній стан;

вразливі — види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії «зникаючі» в разі продовження згубної дії чинників, що впливають на їхній стан;

рідкісні — види, популяції яких невеликі, але які в даний час не належать до категорії «зникаючі» або «вразливі», хоча їм також загрожує небезпека;

невизначені види, про які відомо, що вони могли б належати до категорії «зникаючі», «вразливі» або «рідкісні», однак достовірної інформація, яка б дозволила визначити, до якої із зазначених категорій вони відносяться, відсутня;

недостатньо відомі — види, які можна було б віднести до однієї з вищезазначених категорій, однак у зв'язку з відсутністю повної достовірної інформації питання залишається нез'ясованим;

відновлені — види, популяції яких завдяки вжитим заходам щодо їх охорони не викликають стурбованості, однак не підлягають використанню і вимагають постійного контролю.

До другого видання Червоної книги України, яке опубліковано в 1994 р., увійшли 382 види тварин, у тому числі 67 видів птахів. З них до ряду Пеліканоподібні належать 4 види, ряду Делекоподібні - 4, ряду Гусеподібні - 8, ряду Соколоподібні - 20, ряду Куроподібні - 1, ряду Журавлеподібні - 4, ряду Сивкоподібні - 12, ряду Согоподібні - 6, ряду Горобцеподібні - 8 видів.

Нашою країною ратифіковано кілька міжнародних конвенцій, спрямованих на збереження різних складових довкілля. Найбільш охоплюючою є Конвенція про біологічне різноманіття, сферою її дії визнається вся Земля куля. Збереження біорізноманіття - надзвичайно важлива мета не лише з позицій науки, але й з точки зору біологічних та соціальних потреб людини. Збіднення довкілля призводить не тільки до зменшення потенційних ресурсів, якими могло б скористатися людство у своїй господарській діяльності, збіднення довкілля - це шлях до втрати естетичної та психологічної гармонії між людиною і природою.

До ратифікованих нашою країною належить Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, яка ще має назву Бернська конвенція. Особливу увагу ця конвенція приділяє зникаючим та вразливим видам, охорона яких потребує об'єднання зусиль кількох країн. Охороні підлягають також підвиди, різновиди та окремі форми видів живої природи. До пріоритетного напрямку віднесено її охорону важливих біотопів - як тих, де відбувається розмноження виду, так і тих, що знаходяться на шляхах міграцій та в місцях зимівлі.

Бернська конвенція має кілька додатків. Додаток II вміщує перелік видів тварин, які підлягають особливій охороні і відносно яких заборонені відлов, утримання та знищення, руй-

нування місць випедення потомства і відпочинку, спустошення гнізд, збирання або зберігання яєць, навіть порожніх. Забороняється також володіння або торгівля цими тваринами, живими або мертвими, включаючи опушала і окремі їхні частини, якщо це забезпечує ефективне виконання вимог конвенції.

Види тварин, до яких застосовується загальний охоронний статус, складають Додаток III. З птахів до нього потрапили види, не зазначені у першому списку, за невеликим винятком. Використання цих видів потребує суворого регулювання, яке включає впровадження періодів заборони на полювання, тимчасову або місцеву заборону будь-якого впливу, регламентування продажу, зберігання та перевезення для продажу.

У Додатку IV наводяться списки заборонених знарядь і способів добування, відлову та інших форм полювання. Відносно птахів забороняється використання пасток, капканів, сіток, клейв, гачків, вибухових речовин, отруйних та снодійних препаратів, живих птахів як приманки, магнітофонів, електрообладнання для забиття та глушіння, штучних джерел світла, дзеркал та інших пристроїв для освітлення, пристроїв нічного бачення та підсвічування мішеней, напівавтоматичної та автоматичної зброї з більш ніж двома патронами, літаків, гелікоптерів, автомобілів та мотоциклів з метою полювання.

В нашій країні діє Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин, яку називають Бонськоїю. Об'єктом її захисту є, зокрема, перелітні види птахів, які під час сезонних міграцій перетинають кордони багатьох країн. Для їх збереження і дбайливого використання важливим є досягнення домовленості про охорону відповідних видів між усіма країнами, на території яких проходить та чи інша частина життєвого циклу птахів. В конвенції вказані мігруючі види

тварин, які опинилися під загрозою зникнення, серед них кучерявий та рожевий пелікани, орлан-білохвіст, білий журавель, тонкодзьобий кульон. До заходів поліпшення стану існування мігруючих тварин входять: запобігання деградації місць, де перебувають такі тварини, відновлення середовища їхнього існування, обмеження полювання.

Україна приєдналася і до Конвенції про водно-болотні угіддя, які мають міжнародне значення головним чином як місця перебування

водоплавних видів птахів, відомої як Рамсарська. Згідно цієї конвенції до водно-болотяних угідь зараховані практично усі типи внутрішніх водойм та боліт, а також морські акваторії, де глибина під час відливу не перевищує 6 м. Конвенцією передбачено створення Переліку водно-болотяних угідь міжнародного значення і зазначається, що збереження територій, важливих для існування водоплавних птахів, досягається через створення природних резерватів у відповідних угіддях.

РЯД ГАГАРОПОДІБНІ (*GAVIIFORMES*)

Родина Гагарові (*Gaviidae*)

Водоплавні птахи середніх і великих розмірів. Дзьоб видовжений, загострений. Крила довгі, загострені. Ноги короткі, відставлені далеко назад. Добре плавають і пірнають. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Заселяють здебільшого озера тундри та північної частини лісової зони. Відомо 1 рід з 4 видами; в Україні — також 4 види, враховуючи внесені у Додаток.

+ Гагара червоношия *Gavia stellata* — Краснозобая гагара. Red-throated

Diver. — МТ: 1,0–2,3 кг. ДТ: 53–69 см. РК: 106–116 см.

О: у *ad* в шлюбному вбранні голова і боки шиї сірі; на потилиці і задній частині шиї вузькі чорні та білі поздовжні смуги; верх бурий, з незначною кількістю дрібних білих цяток; на шиї спереду трикутна каштаново-червона пляма; низ білий, з бурою строкатістю на боках тулуба; підхвістя з бурою смугою; махові пера зверху і хвіст бурі; дзьоб сірувато-чорний, кінець нижньої щелепи має вигин вгору; ноги зеленкувато-чорні; райдужна оболонка ока червона; у *позашлюбному вбранні* верх сірувато-бурий, на перах світла облямівка; на задній частині білої шиї вузька сіра поздовжня смуга; низ білий; дзьоб сіруватий. *juv* подібний до позашлюбного *ad*, але верх буріший; шия бурувата. **С:** пролітний, зимуючий. **Р:** пролітний на всій території; зимує біля морського узбережжя. **Б:** акваторія моря, різноманітні великі прісні водойми. **П:** з води злітає легко, без розгону; по землі пересувається плазуючи на череві. **В:** від червоношиї гагари в шлюбному оперенні відрізняється каштаново-червоною плямою на шиї та бурим верхом, в усі періоди року — плоским лобом та тоншим дзьобом, нижня щелепа якого на кінці має вигин вгору. **З:** у шлюбний період подає крики, які нагадують плач, крякання і стогін, іноді свист або нявчання, що закінчується реготанням.

+ Гагара чорношия *Gavia arctica* — Чернозобая гагара. Black-throated

Diver. — МТ: 2,0–3,0 кг. ДТ: 58–73 см. РК: 110–130 см.

О: у *ad* в шлюбному вбранні лоб, тім'я і задня частина шиї сірі; спина, поперек, надхвістя і плечі чорні, на плечах поперечні білі смуги; верхні покривні пера крил чорні, з білими цятками і металічним полиском; підборіддя і горло сірувато-чорні; велика видовжена прямокутна пляма на передній частині шиї і верх боків тулуба чорні; на боках шиї і вола чорні та білі вузькі поздовжні смуги; низ білий, з темною поперечною смугою на підхвісті; махові пера зверху і хвіст чорно-бурі; дзьоб і ноги чорні; райдужна оболонка ока червона; у *позашлюбному вбранні* верх чорно-бурий; шоки, передня частина шиї і низ білі; дзьоб сіруватий, на кінці темний. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але світліший. **С:** пролітний, зимуючий. **Р:** пролітний на всій території; регулярно зимує біля морського узбережжя, зрідка — на окремих водоймах в глибині суходолу. **Б:** акваторія моря, різноманітні прісні водойми. **П:** на воді сидить, глибоко зануривши тулуб; з води злітає після розгону. **В:** від червоношиї гагари у шлюбному оперенні відрізняється чорною плямою спереду на шиї, а також чорною з білою строкатістю спиною, в усі періоди року — злегка опуклим лобом; менша від полярної гагари і у шлюбному оперенні має сірі голову та задню частину шиї. **З:** голос грубіший і нижчий за тональністю, ніж у червоношиї гагари; звуки різноманітні, нагадують стогін, гавкіт, крякання, регіт тощо.

Гагара червоношия

ad позашлюбний

ad позашлюбний

Гагара чорношия

ad шлюбний

РЯД ПІРНИКОЗОПОДІБНІ (*PODICIPEDIFORMES*)

Родина Пірникозові (*Podicipedidae*)

Водоплавні птахи середніх розмірів. Шия довга, хвіст короткий. Ноги відставлені далеко назад, кожен палець має окрему плавальну перетинку. Гніздяться окремими парами або колоніями на прісних водоймах з густою рослинністю. Виводкові. Зоофаги. Відомо 6 родів з 20 видами; в Україні — 5 видів.

Пірникоза велика *Podiceps cristatus* — Большая поганка. Great Crested Grebe. — МТ: 0,9–1,4 кг. ДТ: 46–51 см. РК: 85–90 см. **О:** *ad* у шлюбному вбранні має оздоблювальні чорні пера на тім'ї у вигляді «ріжок», а за щоками — у вигляді «коміра», який біля основи рудий, а по краю чорний; лоб, тім'я і потилиця чорні; «брови» і щоки білі; гола шкіра вуздечки чорна; шия ззаду сірвато-чорна, з боків і спереду біла, з домішкою рудого на боках; спина бурувато-чорна; боки тлуба каштаново-руді; низ білий; на крилі біле «дзеркальце» і велика біла смуга на покривних перах, які видно лише в польоті; дзьоб червонуватий; ноги зеленкувато-сірі; у позашлюбному оперенні оздоблювальні пера відсутні; верх сірвато-бурий, на перах світла облямівка. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але на голові і шії темні смуги. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь; регулярно зимує біля морського узбережжя, зрідка — на незамерзаючих внутрішніх водоймах. **Б:** прісні стоячі водойми з заростями водяної рослинності, взимку також акваторія моря. **П:** політ швидкий, помахи крил часті; по землі пересувається важко. **В:** *ad* у шлюбному оперенні від *ad* сірощокої пірникози відрізняється яскравим «коміром» та «ріжками», у позашлюбному — білою спереду шиєю і світлим дзьобом; *juv* від *juv* сірощокої пірникози — білою вуздечкою, білою на боках і спереду шиєю та світлим дзьобом. **З:** у гніздовий період подає звуки «кек-кек», «кью-ік» або «ккуа».

Пірникоза сірощока *Podiceps grisegena* — Серощекая поганка. Red-necked Grebe. — МТ: 500–900 г. ДТ: 40–50 см. РК: 77–85 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови чорний, з ледь помітним «чубом»; щоки, покривні пера вух і горло сірі; шия і волю каштаново-руді; спина темно-бура; груди і черево білі; на крилі біле «дзеркальце» і біла смуга на покривних перах, які видно лише в польоті; основа дзьоба жовта, кінцева частина чорна; ноги чорні; у позашлюбному оперенні верх сірвато-бурий; горло, низ шік і верх шії на боках білі; низ білий. *juv* подібний до *ad* у шлюбному оперенні, але на білуватих щоках темно-бурі смуги; шия рудувата; дзьоб темно-бурий. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; під час міграції може траплятися скрізь; регулярно зимує біля чорноморського узбережжя, на водоймах в глибині суходолу — лише зрідка. **Б:** водойми, що заросли водяною рослинністю; взимку тримається і на морських акваторіях. **П:** потайний. **В:** від решти пірників відрізняється дзьобом, який біля основи жовтий; крім того, *ad* у позашлюбному оперенні від *ad* великої пірникози — темною шиєю і відсутністю білих «брів», а у шлюбному — забарвленням в цілому; *juv* від *juv* великої пірникози — темно-бурою вуздечкою і рудуватою шиєю. **З:** протягом гніздового періоду подає крики, що нагадують іржання лошати; поклик — голосне «кек-кек».

Пірникоза велика *Podiceps cristatus* — Большая поганка. Great Crested Grebe. — МТ: 0,9–1,4 кг. ДТ: 46–51 см. РК: 85–90 см. **О:** *ad* у шлюбному вбранні має оздоблювальні чорні пера на тім'ї у вигляді «ріжок», а за щоками — у вигляді «коміра», який біля основи рудий, а по краю чорний; лоб, тім'я і потилиця чорні; «брови» і щоки білі; гола шкіра вуздечки чорна; шия ззаду сірвато-чорна, з боків і спереду біла, з домішкою рудого на боках; спина бурувато-чорна; боки тлуба каштаново-руді; низ білий; на крилі біле «дзеркальце» і велика біла смуга на покривних перах, які видно лише в польоті; дзьоб червонуватий; ноги зеленкувато-сірі; у позашлюбному оперенні оздоблювальні пера відсутні; верх сірвато-бурий, на перах світла облямівка. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але на голові і шії темні смуги. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь; регулярно зимує біля морського узбережжя, зрідка — на незамерзаючих внутрішніх водоймах. **Б:** прісні стоячі водойми з заростями водяної рослинності, взимку також акваторія моря. **П:** політ швидкий, помахи крил часті; по землі пересувається важко. **В:** *ad* у шлюбному оперенні від *ad* сірощокої пірникози відрізняється яскравим «коміром» та «ріжками», у позашлюбному — білою спереду шиєю і світлим дзьобом; *juv* від *juv* сірощокої пірникози — білою вуздечкою, білою на боках і спереду шиєю та світлим дзьобом. **З:** у гніздовий період подає звуки «кек-кек», «кью-ік» або «ккуа».

Пірникоза чорношия *Podiceps nigricollis* – Черношейная поганка.

Black-necked Grebe. – МТ: 250–400 г. ДТ: 28–34 см. РК: 56–60 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия і воло чорні, пера на тім ї видовжені і часто настовбурчені; за очима жовтогарячі пера; спина і крила чорно-бурі; боки тулуба каштаново-руді; груди і черево білі; на крилі біле «дзеркальце», яке помітне лише в польоті; дзьоб

чорний, злегка загнутий догори; ноги сірі; райдужна оболонка ока яскраво-червона; наприкінці гніздового періоду оперення боків тулуба вицвітає; у *позашлюбному вбранні* верх сірувато-чорний; на задній частині шиї чорно-бура смуга; горло біле; на щоці темна пляма; боки тулуба сірі; дзьоб сірий. *juv* подібний до *ad* у *позашлюбному вбранні*. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір та більшої частини Криму; мігрує скрізь; регулярно зимує на Сиваші, а також біля узбережжя Чорного і Азовського морів, інколи в зимовий період трапляється на річках і ставках в глибині суходолу. **Б:** прісні водойми, які багаті на надводну рослинність; взимку трапляється і на акваторіях моря. **П:** потайний, гніздиться переважно колоніально. **В:** від червоношиїї пірникози відрізняється злегка загнутим догори дзьобом, у *позашлюбному оперенні* – також темними плямами на щоках, а у шлюбний період – загальним забарвленням. **З:** протягом періоду розмноження подає високотональні трелі, в зимовий період мовчазний.

Пірникоза червоношия *Podiceps auritus* – Красношейная поганка.

Slavonian Grebe. – МТ: 350–700 г. ДТ: 31–38 см. РК: 59–65 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова і спина чорні; гола шкіра вуздечки рожевувата; від очей до потилиці проходять жовтогарячі смуги, які ззаду закінчуються пучками видовжених пер у вигляді «ріжок»; видовжені покривні пера вух і щік утворюють чорний «комір»; шия, воло і боки тулуба каштаново-руді; інше оперення низу біле; на крилі біле «дзеркальце» і невелика біла пляма на покривних перах, які видно лише в польоті; дзьоб чорний; ноги сірі; райдужна оболонка ока яскраво-червона; у *позашлюбному вбранні* «ріжок» і «комір» нема; верх чорно-бурій; над рожевою вуздечкою нечітка білувата пляма; горло, щоки, шия спереду і з боків, а також весь низ білі; боки тулуба сірі з білими перами; дзьоб бурій. *juv* подібний до *ad* у *позашлюбному вбранні*. **С:** пролітний, зрідка зимуючий, можливе гніздування. **Р:** під час перелітів трапляється на всій території; інколи зимує біля узбережжя морів. **Б:** стоячі водойми, взимку – прибережна акваторія моря. **П:** в місцях гніздування досить галасливий; літає частіше, ніж решта пірникіз, політ прямий і швидкий; постава на воді висока. **В:** від чорношиїї пірникози відрізняється рівним та дещо масивнішим дзьобом, у *позашлюбному оперенні* – також білими щоками, а у шлюбний період – загальним забарвленням. **З:** поклик – тремтяче «гі-арр», в шлюбний період подає пульсуючі трелі.

* нечисельний прол.

ad шлюбний

ad позашлюбний

Пірникоза чорношия

ad шлюбний

Пірникоза червоношия

juv

ad позашлюбний

Пірникоза мала *Podiceps ruficollis* — Мала поганка. Little Grebe. —
 МТ: 120—300 г. ДТ: 25—29 см. РК: 40—45 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови, задня частина шиї, верх тулуба і волю чорно-бурі або чорні; щоки, покривні пера вух, а також шия спереду і по боках каштаново-руді; гола шкіра біля основи дзьоба жовта; боки тулуба чорно-бурі; груди і черево білі, з чорними перами; махові пера бурі; дзьоб чорний, на кінці світлий; ноги сірувато-зелені; райдужна оболонка ока червонувато-коричнева; у *позашлюбному вбранні* голова зверху, шия ззаду і верх тулуба оливково-бурі; горло біле; шия з боків і спереду, а також волю і боки тулуба світло-бурі; низ тулуба білий; гола шкіра біля основи дзьоба сірувато-оливкова; дзьоб темно-бурий. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному вбранні, але щоки білі, окреслені зверху і знизу чорним. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на усій території, крім гір; мігрує скрізь; регулярно зимує в окремих районах півдня та в Закарпатті, на водоймах решти території трапляється взимку лише інколи. **Б:** водойми, що поросли водною рослинністю; в зимовий період тримається також на прибережних морських акваторіях. **П:** потайний, у позагніздовий період утворює зграйки. **В:** від інших пірників відрізняється малими розмірами та відносно коротшою шиєю. **З:** у період розмноження подає мелодійне «уїп-уїп», що зливається в трель; в зимовий період мовчазний.

+ гнізд., прол.
с. 32 ? зчм. ?

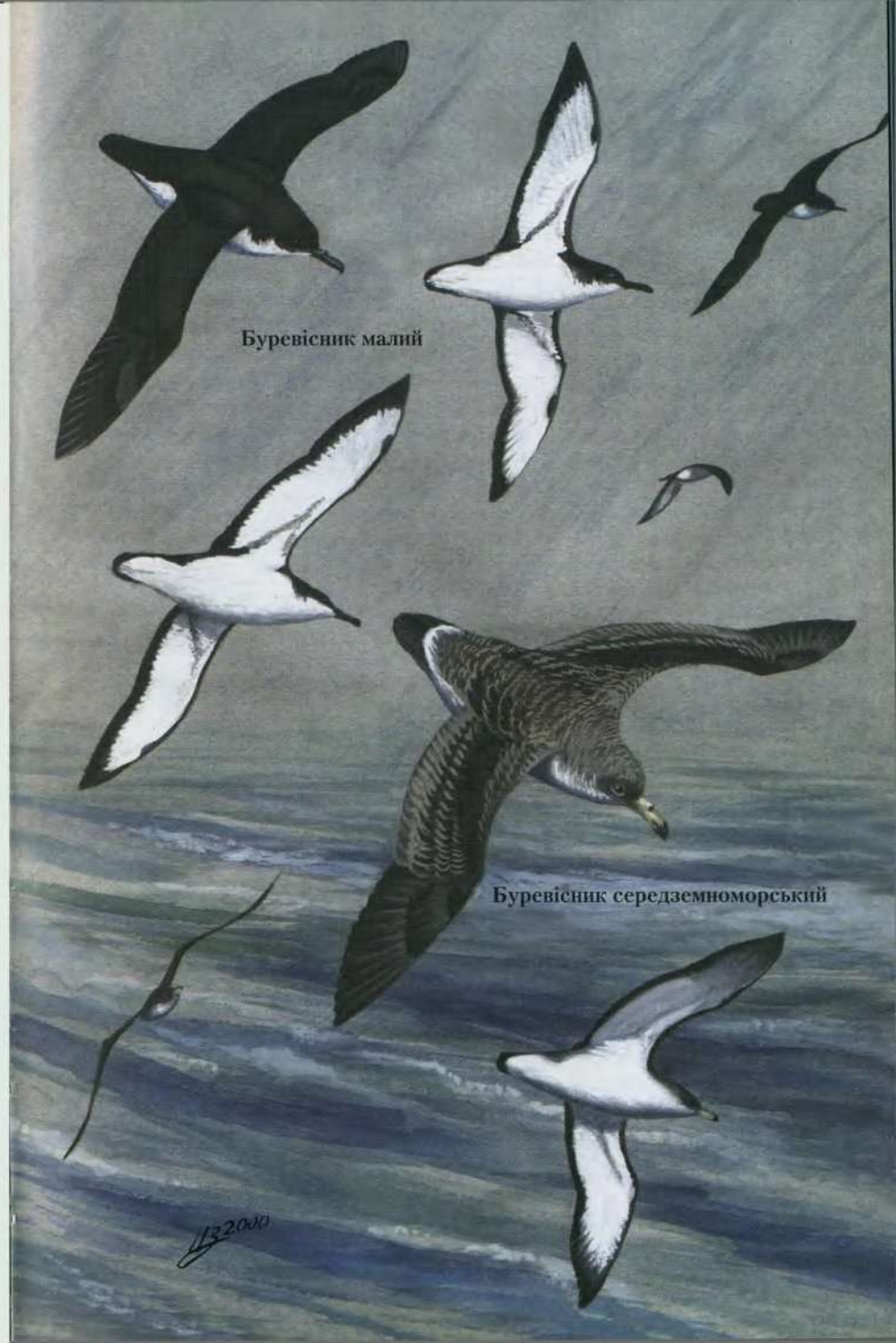
PP
Бк

РЯД БУРЕВІСНИКОПОДІБНІ (*PROCELLARIIFORMES*) Родина Буревісникові (*Procellariidae*)

Птахи великих і середніх розмірів. Ноги короткі, з плавальними перетинками. Крила довгі, вузькі, загострені. Дзьоб дещо видовжений, з гачком на кінці, піздрі відкриваються в одну, утворену на вершині, або у дві, розміщені на боках дзьоба, рогові трубочки. Деякі види пірнають. Морські та океанічні птахи. Поширені космополітно. Гніздяться на скелях, у земляних норах або на відкритих берегах. Моногами. Нагнізді. Зоофаги. Відомо 12 родів з 70 видами; в Україні — 3 види, враховуючи занесеного в Додаток.

Буревісник малий *Puffinus puffinus* — Малий буревісник. **Manx Shearwater.** — МТ: 380–470 г. ДТ: 30–35 см. РК: 76–82 см. **О:** зверху чорно-бурий, знизу білий; дзьоб чорний; ноги рожеві. **С:** кочовий. **Р:** акваторія Чорного і Азовського морів. **Б:** морське узбережжя і острови. **П:** літає прямолінійно, легко і швидко, з тривалим планеруванням; пірнає з повітря, добре плаває під водою; з води злітає після розгону. **В:** від мартинів відрізняється довшим дзьобом і темним забарвленням всього верху. **З:** протягом періоду розмноження подає різноманітні хрипкі звуки. *Знач. на Чорн. морі*

Буревісник середземноморський *Calonectris diomedea* — Середземноморський буревісник. **Cory's Shearwater.** — МТ: 560–730 г. ДТ: 45–56 см. РК: 100–125 см. **О:** голова сіривато-бура, з темними плямами навколо очей; задня частина шиї, спина і більша частина верхніх покривних пер крил сіривато-бурі, на перах світла облямівка; пера надхвістя світло-сірі, з білуватою облямівкою, верхівки пер, які накривають хвіст, білі; низ білий, по краях крил проходить неширока темно-бура смуга; першорядні махові зверху і їх покривні пера темно-бурі, другорядні махові пера сірі; хвіст чорно-бурий; дзьоб жовтуватий, з темно-бурым гачком; ноги рожеваті. **С:** рідкісний залітний. **Р:** акваторія Чорного моря. **Б:** відкриті морські простори. **П:** в польоті крила тримає поставленими трохи вперед і дещо опущеними; полюбляє супроводжувати великі кораблі і риболовні судна. **В:** від малого буревісника відрізняється більшими розмірами, сіривато-бурым верхом та жовтуватим дзьобом; від світлої морфи кочівного буревісника — сіривато-бурою головою і чорно-бурым хвостом, а від темної морфи — білим низом. **З:** під час кочівлі в морі мовчазний; в місцях гніздування галасливий, у польоті подає різкий грубий крик «каа-уф» або «коо-уф».

Буревісник малий

Буревісник середземноморський

РЯД ПЕЛІКАНОПОДІБНІ (*PELECANIFORMES*)

Родина Пеліканові (*Pelecanidae*)

Птахи великих розмірів. Оперення переважно біле. Ноги короткі, масивні, з плавальними перетинками. Дзьоб довгий, з великим шкіряним мішком знизу. Заселяють внутрішні водойми, дельти річок, морське узбережжя. Гніздяться колоніями. Моногами. Нагніздні. Рибоїдні. Відомо 1 рід з 7 видами; в Україні — 2 види.

Пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus* — Розовый пеликан. White Pelican.

— МТ: до 11,0 кг. ДТ: 140—175 см. РК: 285—310 см.

О: *ad* у шлюбному вбранні білий, з рожевим відтінком; на потилиці «чуб» з видовжених пер; на лобі шишкоподібне здуття; гола шкіра навколо ока сірувато-рожева; жовта пляма на волі жовта пляма; махові пера темно-бурі, контрастують зі світлими покривними перами, що добре видно в польоті; шкіряний мішок жовтогарячий; дзьоб синювато-сірий, з червонуватим гачком, верхня щелепа на краях рожевувата; ноги рожеві; райдужна оболонка, ока темно-коричнева; у позашлюбному вбранні колір оперення і шкіряного мішка блідіший; гола шкіра навколо ока сірувато-рожева; жовта пляма на волі ледь помітна; дзьоб рожевуватий; здуття на лобі і «чуба» на потилиці нема.

juv зверху темно-бурій, знизу сірувато-білий; шкіряний мішок вохристий; на другому році життя голова, шия, спина і хвіст світло-сірі, а низ білий; дорослого вбрання набуває у віці 3—4 років. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на узбережжі Чорного моря в районі Чорноморського біосферного заповідника; під час зальотів зрідка трапляється на всій території. **Б:** водойми з заростями очерету, морські мілководдя. **П:** тримається переважно зграями, у польоті шию тримає зігнутою, нерідко ширяє в повітрі. **В:** *ad* від *ad* кучерявого пелікана відрізняється рожевим відтінком оперення, рожевими ногами і відсутністю «гриви», а в польоті — темними маховими перами; крім того, в позашлюбний період — сірувато-рожевою голою шкірою довкола очей; *juv* від *juv* кучерявого пелікана — темно-бурим верхом. **З:** у гніздових колоніях подає різноманітні звуки, які сприймаються як суцільний гомін.

Пелікан кучерявий *Pelecanus crispus* — Кудрявый пеликан. Dalmatian Pelican.

— МТ: до 12,0 кг. ДТ: 160—180 см. РК: 280—295 см.

О: *ad* у шлюбному вбранні сірувато-білий; кільце голої шкіри навколо ока сіре; на потилиці і задній частині шиї «грива» з видовжених закручених пер; на волі жовта пляма; шкіряний мішок жовтогарячо-червоний; дзьоб і ноги сірі; райдужна оболонка ока світло-сіра; у позашлюбному вбранні шкіряний мішок і гола шкіра навколо ока жовті. *juv* зверху світло-бурій, знизу сірувато-білий; шкіряний мішок вохристий; дзьоб жовтувато-сірий; на потилиці короткий «чуб»; на другому році життя подібний до *ad*, але покривні пера верху крил з бурою барвою; дорослого вбрання набуває у віці 3 років. **С:** літучий, спостерігалися спроби гніздування. **Р:** Придунайський регіон, зальоти трапляються і в інших районах, головним чином в приморських. **Б:** озера, що поросли очеретом, та інші водно-болотні угіддя. **П:** у польоті шию тримає зігнутою, може утворювати спільні зграї з рожевим пеліканом. **В:** у *ad*, порівняно з *ad* рожевого пелікана, ноги сірі, на потилиці і задній частині шиї «грива», у польоті різкого контрасту в забарвленні споду крил нема; *juv* від *juv* рожевого пелікана відрізняється світло-бурим верхом. **З:** голос подібний до голосу рожевого пелікана.

часто сідає на черва

Пелікан рожевий

Пелікан кучерявий

ad шлюбний
sinensis

Баклан великий

Баклан чубатий

ad шлюбний

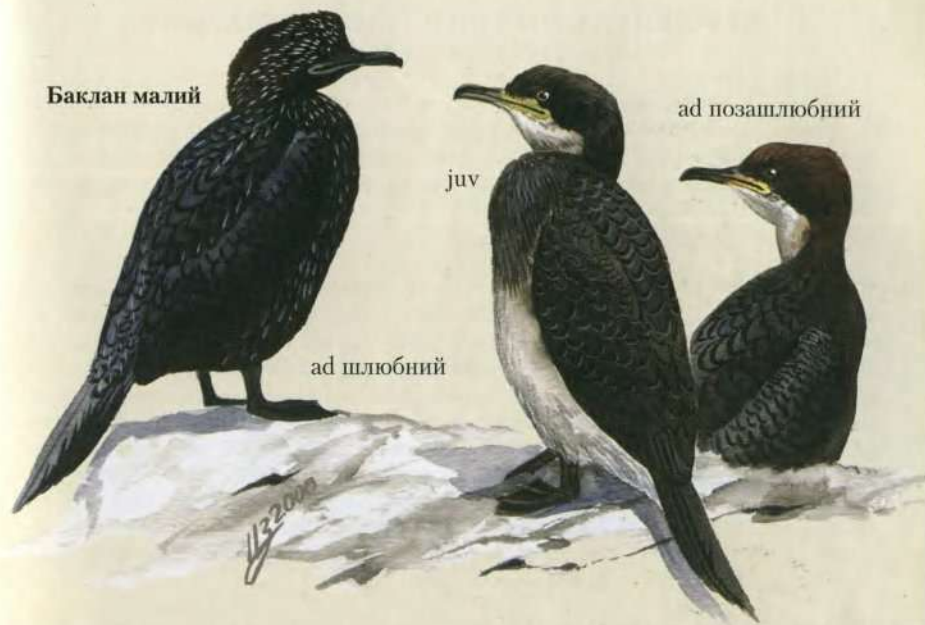
Баклан малий

ad шлюбний

juv

Баклан малий

ad позашлюбний

juv

ad шлюбний

Баклан малий *Phalacrocorax pygmaeus* — Малий баклан. Pygmy

Cormorant. — МТ: 650–800 г. ДТ: 45–55 см. РК: 80–90 см.

О: у *ad* у шлюбному вбранні голова і шия темно-каштанові; решта оперення чорна; на голові і тулубі дрібні білі риски; крила з синьо-фіолетовим металічним поліском; дзьоб, гола шкіра в кутах дзьоба і ноги темно-бурі; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у *позашлюбному вбранні* білі риски і металічний поліск відсутні; горло білувате; весь низ темно-бурий; дзьоб бурий, гола шкіра в кутах дзьоба жовта; ноги бурі.

juv подібний до *ad* у позашлюбному вбранні, але груди і черево білуваті; райдужна оболонка ока світло-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться і зимує в гирлах великих річок та на морському узбережжі; трапляється в глибині суходолу. **Б:** прісноводні водойми з багатою водяною рослинністю, мілководдя морів, лимани. **П:** політ стрімкий, над водою літає, як правило, низько, помаху крил часті; чудово плаває та пірнає; частіше тримається невеликими групами та поодиночі; для просушування оперення після плавання, піднявшись на будь-яке підвищення, крила нерідко тримає розгорнутими. **В:** від інших бакланів відрізняється дрібними розмірами, темно-каштановими головою і шиєю, а у шлюбному оперенні — також білими рисками на голові і тулубі. **З:** у гніздових колоніях подає низькотонольний різкий крик, подібний до крякання; поза колоніями мовчазний.

Бк + пр.о.л.
с. 40 посьєз.

РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ (*CICONIIFORMES*)

Родина Чаплеві (*Ardeidae*)

Птахи середніх і великих розмірів. Дзьоб довгий, конусоподібний, стиснутий з боків, загострений. Хвіст короткий. Ноги довгі, у польоті виступають за хвостом. Заселяють прісні водойми та морське узбережжя, в позагніздовий період трапляються на відкритих просторах, зокрема на орних землях. Гніздяться на деревах, кущах, в очереті, нерідко колоніями. Моногами. Нагнізді. Зоофаги, часто рибоїдні. Відомо 17 родів з 61 видом; в Україні — 9 видів.

Чапля єгипетська *Bubulcus ibis* — **Египетская цапля. Cattle Egret.** — МТ: 250–350 г. ДТ: 48–53 см. РК: 90–96 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні на верхній частині голови, спині та волі жовтогарячі плями; решта оперення біла; дзьоб, ноги і райдужна оболонка ока червоні; у *позашлюбному вбранні* верх поляма та пляма на спині світло-жовті або все оперення біле; дзьоб жовтуватий; ноги бурі; райдужна оболонка ока жовта. *juv* подібний до *ad* у *позашлюбному вбранні*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** південь країни. **Б:** різноміснні водойми та зволожені місцевості. **П:** політ легкий і повільний, шию у польоті тримає зігнутою; часто сідає на дерева. **В:** від малої чепури відрізняється червоними або жовтими ногами; від жовтої чаплі — червоним, у період розмноження, дзьобом та білим оперенням більшої частини тіла. **З:** зрідка подає глухе коротке «корр» або «аг-аг».

Чапля жовта *Ardeola ralloides* — **Желтая цапля. Squacco Heron.** — МТ: 230–370 г. ДТ: 44–47 см. РК: 80–92 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні на голові пера світло-жовті, з чорною облямівкою, на потилиці значно видовжені; вуздечка синьо-зелена; низ голови, шия, спина, плечові пера і волю жовті, з винно-рожевим відтінком; решта оперення біла; дзьоб синьо-зелений, на кінці чорний; ноги червонуваті; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному вбранні* тьмяніший, буруватий; пір'я на потилиці коротке; ззаду та на боках шиї темно-сірі смуги; дзьоб зеленкувато-жовтий, на кінці чорний; вуздечка і ноги зеленкувато-жовті. *juv* подібний до *ad* у *позашлюбному вбранні*, але зверху на крилі бурувата смуга; дзьоб жовтуватий, на кінці темний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** південь країни. **Б:** плавні великих річок. **П:** гніздиться колоніями; шию у польоті тримає зігнутою. **В:** від єгипетської чаплі відрізняється більшою кількістю жовтої барви в оперенні і тоншим дзьобом, колір якого у *ad* в шлюбний період синьо-зелений, а не червоний; від малої чепури — меншими розмірами, коротшими ногами, колір яких в шлюбний період червонуватий, а в *позашлюбний* — зеленкувато-жовтий, а також жовтим кольором в оперенні; у польоті подібний до обох цих видів, але крила ширші і тупіші. **З:** у гніздових колоніях подає коротке горлове «карр».

ad шлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

Чапля єгипетська

ad шлюбний

juv

juv

Чапля жовта

ad шлюбний

Чапля єгипетська

ad позашлюбні

Чепура мала

†
проп.
гнізд?
гнізд.
корм.
БК

Чепура мала *Egretta garzetta* – **Малая белая цапля. Little Egret.** – МТ: 450–600 г. ДТ: 55–65 см. РК: 88–95 см. **О:** ad у шлюбному вбранні білий; вуздечка жовта; на потилиці 2–3 довгі пір'їни, а на спині та грудях довгі оздоблювальні розсукані пера (егретки); дзьоб чорний; ноги чорні, пальці жовті; райдужна оболонка ока жовта; у позашлюбному вбранні вуздечка синювато-зелена; оздоблювальних пер не має.

жив подібний до позашлюбного ad. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в басейнах Дністра, Дніпра та Сіверського Дінця, а також біля морського узбережжя; зимує в Придунайському регіоні та на Каркінітському півострові Криму; зальоти трапляються скрізь. **Б:** заболочені береги річок, озер, лиманів, з заростями очерету та чагарниками. **П:** політ повільний і легкий; шия у польоті зігнута S-подібно і закинута назад; часто сідає на дерева; гніздиться колоніями, нерідко разом з граками та іншими чаплями; мігрує невеликими зграями. **В:** від єгипетської чаплі в усі періоди року відрізняється суцільно білим оперенням, довшим та чорним дзьобом, а також чорними ногами; від великої чепури – меншими розмірами і жовтими пальцями. **З:** у гніздових колоніях подає короткі хрипкі крики. *кришлица*

Чепура велика *Egretta alba* – **Большая белая цапля. Great White Egret.** – МТ: 0,8–1,6 кг. ДТ: 85–102 см. РК: 140–170 см.

О: ad у шлюбному вбранні білий; гола шкіра вуздечки жовта; на спині довгі розсукані оздоблювальні пера (егретки); дзьоб чорний; ноги, крім жовтуватої голілки, чорні; райдужна оболонка ока жовта; у позашлюбному вбранні дзьоб жовтий; ноги бруднувато-жовті; егретки відсутні.

жив подібний до ad у позашлюбному вбранні, але дзьоб світліший; шкіра вуздечки з зеленим відтінком. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім Карпат, Закарпаття та більшої частини Полісся і Криму; під час міграцій трапляється скрізь; зимує в Придунайському регіоні та в деяких районах Криму. **Б:** різноміснні водойми з заростями очерету, морське узбережжя. **П:** обережний; шия під час польоту зігнута S-подібно і закинута назад; мігрує невеликими зграями, іноді поодинокі. **В:** від малої чепури відрізняється значно більшими розмірами і чорними пальцями ніг; хоча на віддалі це помітити важко. **З:** у гніздових колоніях подає короткі звуки, подібні до крякання. *мову дзв.*

ad шлюбний

ad позашлюбний

Чепура мала

ad цюзашлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

ad позашлюбний

Чепура велика

Чапля сіра *Ardea cinerea* — Серая цапля. Grey Heron. — МТ: 1,0—1,9 кг. ДТ: 90—98 см. РК: 150—175 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова біла; за очима сірувато-чорні смуги, які на потилиці з'єднуються і переходять у «чуб» з кількох довгих оздоблювальних пер; спина та покривні пера дургорядних махових сизувато-сірі, на плечах видовжені оздоблювальні пера; шия білувата, з сірувато-чорними

рисунком спереду; на білому волі видовжені оздоблювальні пера; низ білий; боки тулуба спереду і задня частина черева сірувато-чорні; махові пера чорні; хвіст сірий; дзьоб жовтий; ноги жовтувато-бурі; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному оперенні* оздоблювальні пера зношені. *juv* сірий; голова світло-сіра, зверху сірувато-чорна; «чуб» ледь розвинений; шия світло-сіра, з темним рисунком спереду; низ білуватий; верхня щелепа темно-сіра, нижня — жовтувата; оздоблювальних пер на волі і плечах нема. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться по всій країні, крім Карпат і більшої частини Криму; мігрує скрізь; зимує на Закарпатській рівнині, в Придунайському регіоні та на півдні Криму, інколи трапляється взимку на інших ділянках морського узбережжя та на водоймах в глибині суходолу. **Б:** різномісні водойми, ліси в заплавах річок, у *позагніздовий* період може траплятися на сільгоспугідях. **П:** гніздиться колоніями, нерідко разом з іншими видами чапель; шия в польоті зігнута S-подібно і закинута назад; мігрує невеликими зграями, іноді спільно з іншими видами чапель. **В:** від рудої чаплі відрізняється сизувато-сірим забарвленням, більшими розмірами та повільнішим польотом. **З:** в польоті подає коротке «крянк», у гніздових колоніях — широка гама звуків.

Чапля руда *Ardea purpurea* — Рыжая цапля. Purple Heron. — МТ: 0,7—1,2 кг. ДТ: 78—90 см. РК: 120—140 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови чорно-бурій, на потилиці кілька довгих оздоблювальних пер; горло світло-вохристе; шия ззаду руда, спереду — світло-вохриста, на боках і спереду — з чорними смугами; верх тулуба і крил темно-сірий; на покривних перах крил рудий

відтінок; на плечах довгі оздоблювальні руді та світло-руді пера, на волі оздоблювальні пера білуваті; груди і боки черева каштаново-руді; середина черева чорна; частина покривних пер споду крил каштаново-руда, інша — сіра; махові пера бурувато-чорні; хвіст темно-сірий; дзьоб і ноги жовтувато-бурі; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному оперенні* оздоблювальні пера зношені. *juv* рудувато-бурій, з чорно-бурими смугами і плямами; оздоблювальні пера відсутні. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в степовій і лісо-степовій смугах; під час міграції може траплятися скрізь. **Б:** різномісні водойми. **П:** сутінковий птах; гніздиться колоніями, рідше — окремими парами; на дерева майже не сідає; мігрує невеликими зграями, іноді разом з іншими видами чапель; шия в польоті зігнута S-подібно і закинута назад. **В:** від сірої чаплі відрізняється дещо меншими розмірами і рудим оперенням. **З:** у польоті подає коротке «кррек», подібне до крику сірої чаплі, але тихіше; у гніздових колоніях різноманітні звуки.

* П.: при небезпечі ховається у заростях очерету, де має малочислі гнізда.

Бугайчик *Ixobrychus minutus* — **Малая выпь. Little Bittern.** — МТ: 70—170 г.

ДТ: 33—38 см. РК: 52—58 см. **О:** у ♂ *ad* верх голови, спина, плечові, махові і стернові пера чорні, з зеленим металічним полиском; покривні пера крил і низ жовтуватогохристі, на волі і грудях нечіткі темні риси; дзьоб жовтий; ноги сірувато-зелені; райдужна оболонка ока жовта. ♀ *ad* зверху темно-бура, на перах вохриста облямівка; низ бурувато-вохристий, з темними рисками. *juv* подібний до ♀ *ad*, але верх рудувато-бурий, пера зі світлою облямівкою; низ з вохристими, бурими і білуватими поздовжніми смугами. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір та суходолу в степовій смузі, але по долинах річок піднімається в гори; в періоди міграції може траплятися скрізь. **Б:** прісні водойми з густою надводною рослинністю. **П:** потайний, активний в сутінках і вночі; в разі небезпеки замирає, витягуючи вгору шию та дзьоб; в польоті шию тримає зігнутою; добре лазить по стеблах очерету. **В:** розрізняється за забарвленням і розмірами. **З:** різке і швидке «ке-ке-ке-кек» або хрипке «кхак-кхак», у період розмноження — голосне «пумб-пумб-пумб».

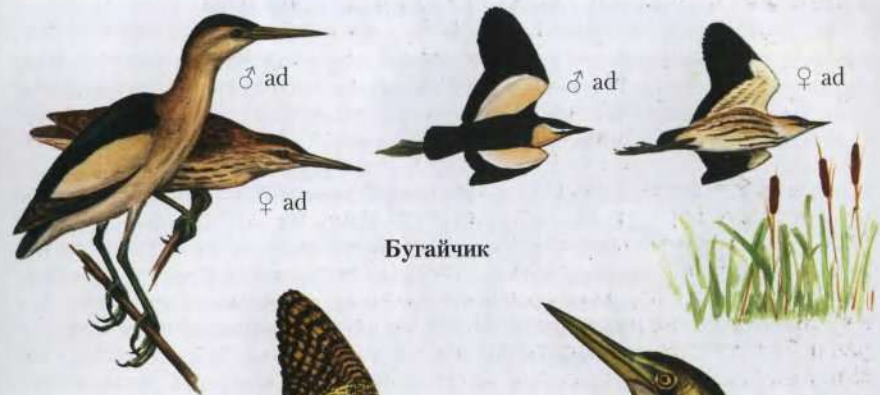
Бугай *Botaurus stellaris* — **Большая выпь. Bittern.** — МТ: 1,0—2,0 кг.

ДТ: 70—80 см. РК: 125—135 см. **О:** у *ad* оперення вохристо-жовте, з численними чорно-бурими рисками і смугами; тім'я чорно-буре; «вуса» темно-бурі; дзьоб жовтуватий; ноги зеленкуваті; райдужна оболонка ока жовтогаряча. *juv* світліший; верхня частина голови і «вуса» бурі. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться по всій країні, крім гір; в періоди міграції може траплятися скрізь; зимує на півдні, подекуди трапляється взимку на водоймах решти території країни. **Б:** прісні водойми, які багаті надводною рослинністю. **П:** веде нічний спосіб життя; в разі небезпеки застигає з витягнутими догори шиєю і дзьобом; у польоті шия зігнута. **В:** від усіх чапель відрізняється рудуватим строкатим забарвленням. **З:** протягом періоду розмноження подає голосне характерне гудіння «іп-пумб», у польоті — переважно коротке «кау».

Квак *Nycticorax nycticorax* — **Кваква. Night Heron.** — МТ: 0,4—0,8 кг.

ДТ: 58—65 см. РК: 105—112 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні тім'я, потилиця, плечі і спина чорні, з металічним полиском; на потилиці довгі білі оздоблювальні пера; лоб і горло білі; шия, крила, надхвістя і хвіст сірі; низ білуватий; дзьоб чорний; ноги червоні; райдужна оболонка ока темно-червона; у позашлюбному вбранні ноги жовтуваті; довгі пера на потилиці відсутні. *juv* бурий, з численними вохристими плямами; дзьоб жовтувато-бурий, на кінці темний; ноги жовтувато-зелені. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в лісостеповій та степовій смугах; в періоди міграції може траплятися скрізь; зимує в пониззях Дунаю та Дністра. **Б:** різнотипні водойми, що заросли вздовж берегів деревами та чагарниками. **П:** птах з нічною активністю, гніздиться колоніями; в польоті шию тримає зігнутою, політ повільний, легкий. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** у гніздових колоніях і під час міграції подає характерне «коак-коак», найчастіше в сутінках.

Бугайчик

Бугай

Квак

♂ ad шлюбний

juv

Родина Ібісові (*Threskiornithidae*)

Птахи середніх і великих розмірів. Оперення від білого до темно-бурого або шоколадно-коричневого. Дзьоб довгий, загнутий донизу або у деяких видів лопатоподібно розширений на кінці. Заселяють різноманітні зволожені місцевості. Гніздяться колоніями. Моногами. Нагнізні. Зоофаги. Відомо 15 родів з 30 видами; в Україні — 2 види.

Косар *Platalea leucorodia* — Колпица. Spoonbill. — МТ: біля 2,0 кг.

ДТ: 80–90 см. РК: 115–130 см. **О:** *ad* у шлюбному вбранні білий, з великою вохристо-жовтою плямою на волі і довгим жовтим «чубом» на потилиці; гола шкіра біля основи дзьоба жовтогаряча; розширений на кінці плаский дзьоб чорний, з жовтою верхівкою; ноги чорні; у позашлюбному вбранні «чуба» нема; жовтий колір у забарвленні вола, дзьоба і на оголених ділянках шкіри відсутній. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному вбранні, але першорядні махові пера з чорною верхівкою; дзьоб сірувато-рожевий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в пониззях Дунаю і Дністра, а також в Присивашші; зальоти трапляються на усій території. **Б:** мілководні водойми з негустою водяною рослинністю, невеликих за розміром ставків та озер, як правило, уникає. **П:** здобуваючи їжу на мілководді, дзьоб занурює у воду і рухає головою з боку в бік; шия під час польоту витягнута; в польоті нерідко вишиковується в лінію, мігрує невеликими зграями. **В:** розрізняється за білим оперенням, витягнутою в польоті шиєю та характерним пласким дзьобом з розширенням на кінці. **З:** переважно мовчазний; у гніздових колоніях подає туркотливі звуки.

Коровайка *Plegadis falcinellus* — Каравайка. Glossy Ibis. — МТ: 530–770 г. ДТ: 55–65 см. РК: 80–95 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, тулуб і малі покривні пера верху крил шоколадно-коричневі; біля основи дзьоба вузькі білі смужки; голова, верх тулуба і крил з пурпуровим металічним полиском; махові пера і більша частина покривних пер крил темно-зелені, з металічним полиском; хвіст чорний, з пурпуровим полиском; дзьоб оливково-бурий; ноги бурі; у позашлюбному оперенні голова, шия і тулуб темно-бурі; на голові і шиї білі риси. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пір'я тулуба буре, з незначним бронзовим металічним полиском; білих рисок на голові та шиї менше; металічний полиск на крилах незначний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** окремі райони півдня країни. **Б:** плавні, зарості очерету, заплавні ліси. **П:** гніздиться колоніями разом з чаплями і бакланами; політ швидкий, помахи крил часті; мігрує великими зграями. **В:** розрізняється за забарвленням і силуетом. **З:** іноді подає басовите гелотання, у гніздових колоніях — різноманітні звуки.

Коровайка *Plegadis falcinellus* — Каравайка. Glossy Ibis. — МТ: 530–770 г. ДТ: 55–65 см. РК: 80–95 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, тулуб і малі покривні пера верху крил шоколадно-коричневі; біля основи дзьоба вузькі білі смужки; голова, верх тулуба і крил з пурпуровим металічним полиском; махові пера і більша частина покривних пер крил темно-зелені, з металічним полиском; хвіст чорний, з пурпуровим полиском; дзьоб оливково-бурий; ноги бурі; у позашлюбному оперенні голова, шия і тулуб темно-бурі; на голові і шиї білі риси. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пір'я тулуба буре, з незначним бронзовим металічним полиском; білих рисок на голові та шиї менше; металічний полиск на крилах незначний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** окремі райони півдня країни. **Б:** плавні, зарості очерету, заплавні ліси. **П:** гніздиться колоніями разом з чаплями і бакланами; політ швидкий, помахи крил часті; мігрує великими зграями. **В:** розрізняється за забарвленням і силуетом. **З:** іноді подає басовите гелотання, у гніздових колоніях — різноманітні звуки.

Коровайка *Plegadis falcinellus* — Каравайка. Glossy Ibis. — МТ: 530–770 г. ДТ: 55–65 см. РК: 80–95 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, тулуб і малі покривні пера верху крил шоколадно-коричневі; біля основи дзьоба вузькі білі смужки; голова, верх тулуба і крил з пурпуровим металічним полиском; махові пера і більша частина покривних пер крил темно-зелені, з металічним полиском; хвіст чорний, з пурпуровим полиском; дзьоб оливково-бурий; ноги бурі; у позашлюбному оперенні голова, шия і тулуб темно-бурі; на голові і шиї білі риси. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пір'я тулуба буре, з незначним бронзовим металічним полиском; білих рисок на голові та шиї менше; металічний полиск на крилах незначний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** окремі райони півдня країни. **Б:** плавні, зарості очерету, заплавні ліси. **П:** гніздиться колоніями разом з чаплями і бакланами; політ швидкий, помахи крил часті; мігрує великими зграями. **В:** розрізняється за забарвленням і силуетом. **З:** іноді подає басовите гелотання, у гніздових колоніях — різноманітні звуки.

* при перельоті — шеренгою, при цьому то помахають крилами, то плачуть.

Косар

ad шлюбний

ad позашлюбний

juv

ad шлюбний

Коровайка

juv

Родина Лелекові (*Ciconiidae*)

Птахи великих розмірів, з довгими ногами, шиєю і дзьобом, добре ширяють. У забарвленні оперення домінують чорні і білі кольори. Під час польоту шия витягнута, ноги виступають за хвостом. Статевий і сезонний диморфізм в забарвленні оперення відсутній, але самець дещо більший від самки. Заселяють зволожені місцевості, лісові масиви, можуть траплятися на відкритих просторах, зокрема на орних землях. Деякі види синантропні. Гніздяться на деревах, скелях окремими парами, зрідка — невеликими групами. Моногами. Нагніздні. Зоофаги. Відомо 6 родів з 17 видами; в Україні — 2 види.

Лелека білий *Ciconia ciconia* — Белый аист. White Stork. — МТ: 2,7–4,4 кг. ДТ: 100–115 см. РК: 195–215 см. **О:** у *ad* першорядні та другорядні махові і деякі їх покривні пера чорні; решта оперення біла; дзьоб і ноги яскраво-червоні. *juv* подібний до *ad*, але чорні частини оперення з бурим відтінком; дзьоб і ноги бурувато-червоні. **С:** гніздовий, перелітний, є окремі випадки зимівлі. **Р:** гніздиться

майже на всій території, крім високогір'я Карпат, крайніх південно-східних районів і Криму; у періоди міграцій може траплятися скрізь. **Б:** лісові масиви та узлісся поблизу відкритих просторів, населені пункти, зволожені місцевості. **П:** нерідко гнізда влаштовує на дахах будинків, на стовпах ліній електромережі та на інших спорудах; злітає після розбігу, політ повільний; під час міграцій утворює великі зграї, поодинокі або невеликими групами трапляється у спільних зграях з пеліканами, чорними лелеками, а також з хижими птахами. **В:** від чорного лелеки відрізняється білим забарвленням, крім чорних махових і деяких покривних пер. **З:** протягом гніздового періоду часто клацає дзьобом.

Лелека чорний *Ciconia nigra* — Черный аист. Black Stork. — МТ: біля 3,0 кг. ДТ: 95–100 см. РК: 185–205 см. **О:** у *ad* груди, черево, невелика частина покривних пер споду крил і підхвістя білі; решта оперення чорна, з зеленим і пурпуровим металічним поліском; гола шкіра довкола ока, вуздечка, дзьоб і ноги яскраво-червоні. *juv*, крім білих частин оперення, темно-бурий, без металічного поліску, пера зі світлою верхівкою; гола шкіра довкола ока, вуздечка, дзьоб і ноги оливково-бурі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Поліссі, Прикарпатті та Карпатах, місцями в Лісостепу; під час міграцій трапляється на всій території. **Б:** старі ліси поблизу водойм, переважно далеко від людських осель. **П:** потайний; мігрує зграями, іноді — разом з білими лелеками і хижими птахами. **В:** від білого лелеки відрізняється чорним забарвленням верху, чорними шиєю і воллом, а також майже цілком чорним сподом крил. **З:** у гнізді подає крики «че-лі» або «чи-лін», дзьобом клацає значно рідше і тихіше, ніж білий лелека.

Лелека білий

Лелека чорний

Косар

ad шлюбний

Коровайка

ad шлюбний

Лелека білий

ad

Лелека чорний

ad

Фламініго

ad

juv

ad

Фламініго

РЯД ФЛАМІНГОПОДІБНІ (*PHOENICOPTERIFORMES*) Родина Фламінігові (*Phoenicopteridae*)

Великі птахи, з довгими ногами і шиєю. Дзьоб короткий, масивний, загнутий донизу. Заселяють зволожені місцевості серед відкритих просторів, переважно у тропічній та субтропічній зонах. Гніздяться колоніями. Моногами. Нагніздні. Зоофаги. Монотипна родина з двома видами; в Україні — 1 вид.

Фламініго *Phoenicopterus roseus* — Обыкновенный фламинго. **Greater Flamingo**. — МТ: 2,1–4,1 кг. ДТ: 125–145 см. РК: 140–165 см. **О:** у *ad* оперення біло-рожеве; значна частина покривних пер верху крил, а також спід крил пурпурово-червоні; махові пера чорні; дзьоб рожевий, на кінці чорний; ноги рожеві; райдужна оболонка ока світло-жовта. *juv* бурий; дзьоб сірувато-бурий; ноги темно-бурі; райдужна оболонка ока коричнева. **С:** рідкісний залітний. **Р:** переважно південні райони країни. **Б:** солоні та напівсолоні водойми. **П:** злітає важко, з розбігом; політ швидкий і рівний, помаху крил часті; шия і ноги у польоті витягнуті. **В:** розрізняється за кольором оперення і поставою. **З:** резонуюче гелготання «гагг-гагг», схоже на голос гуски.

РЯД ГУСЕПОДІБНІ (ANSERIFORMES)

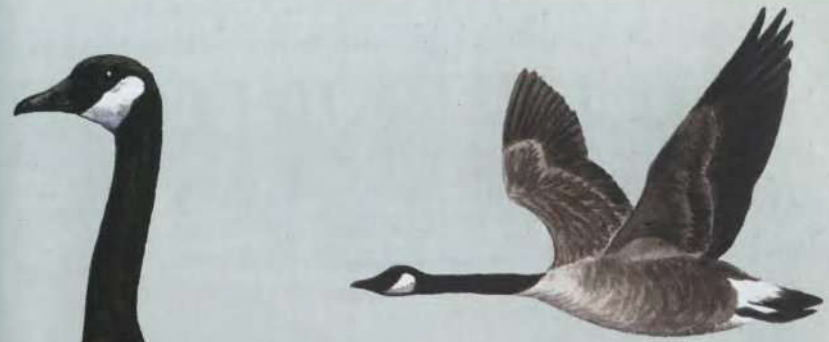
Родина Качкові (Anatidae)

Птахи середніх і великих розмірів. Дзьоб переважно сплюснений, широкий, хвіст здебільшого короткий. Три передні пальці на ногах з повними плавальними перетинками. У видів підродино Гуски тіло масивне, велике, шия довга, статевий диморфізм відсутній або ледь помітний. Види підродино Качки дрібніші, з короткою шиєю і добре помітним статевим диморфізмом. Заселяють зволожені місцевості та відкриті простори, рідше — узлісся, урвисті лесові береги водойм. Гніздяться серед болотяної рослинності, а також в норах, дуплах. Частина — моногами, інші — полігами. Виводкові. Рослиноїдні і зоофаги. Відомо 42 роди з 287 видами, що поширені майже космополітно; в Україні — 38 видів, враховуючи внесені у Додаток.

Казарка канадська *Branta canadensis* — Канадская казарка. Canada Goose. — МТ: 2,9—5,4 кг. ДТ: 90—110 см. РК: 150—180 см. **О:** голова і шия чорні; біла барва охоплює ділянки вух, щоки і горло; пера спини і крил бурі, зі світлою верхівкою; воло, груди і черво спереду світло-бурі; черво ззаду, надхвістя і підхвістя білі; махові пера темно-бурі; хвіст чорний; дзьоб і ноги чорні. **С:** рідкісний залітний; можливо, особини, які втекли з неволі. **Р:** Шацькі озера та схід країни. **Б:** зволожені місцевості, поля з посівами озимини. **П:** сторожкий. **В:** від білощокої казарки відрізняється більшими розмірами, довшою шиєю, а також тим, що біла барва на голові не охоплює очі і лоб. **З:** довгий трубний крик «а-гонг - а-гонг».

Казарка білощока *Branta leucopsis* — Белошекая казарка. Barnacle Goose. — МТ: 1,1—2,3 кг. ДТ: 58—70 см. РК: 132—145 см. **О:** у *ad* лоб, щоки, покривні пера вух і горло білі або жовтуваті; решта голови, шия і воло чорні; пера спини і покривні пера крил сірі, з чорною верхівкою і білою верхівковою облямівкою, через що ці частини тіла смугасті; поперек чорний; на сірих боках тулуба чіткі білуваті смуги; груди і черво спереду світло-сірі; задня частина черева, надхвістя і підхвістя білі; махові пера чорні, зверху з сірою зовнішньою частиною; стернові пера чорні; дзьоб і ноги чорні. У *juv* чорні частини оперення з бурим відтінком; через око до тім'я проходить темно-бура смуга; на боках тулуба смугастість нечітка. **С:** рідкісний залітний. **Р:** переважно північно-західні та північні райони країни. **Б:** прісні водойми та прилеглі до них орні землі; може траплятися в морі поблизу берега. **П:** малолякливий птах; добре плаває, не пірнає. **В:** від чорної казарки відрізняється білим або жовтуватим оперенням на голові, від канадської казарки — меншими розмірами, чорним волом і тим, що біла або жовтувата барва охоплює очі і лоб. **З:** голосне «кхаг», що нагадує гавкання собаки, інколи — різке «вррек». *Трим. зграймиц **

Казарка білощока

Казарка канадська

ad

Казарка білощока

Гуска білолоба

Казарка червоногола

ad

* під час міграції летить невеликою, халявоподібною

Казарка чорна *Branta bernicla* — Черная казарка. Brent Goose. — МТ: 1,0—2,2 кг. ДТ: 56—61 см. РК: 110—120 см. **О:** у *ad* підвиди *bernicla* голова, шия і воло чорні; збоку на шії біла поперечна смужка; верх тулуба, груди і черево спереду сірувато-чорні; пера спini з вузькою світлою верхівкою; задня частина черева, надхвістя і підхвістя білі; махові і стернові пера чорні; дзьоб і ноги чорні; підвид *hrota* має білуваті груди і боки тулуба. У *juv* забарвлення блідіше, з бурим відтінком; покривні пера крил зі світлою верхівкою; білих пер збоку на шії нема. **С:** рідкісний залітний. **Р:** переважно північно-західні та північні райони країни. **Б:** різнотипні водойми. **П:** політ прямий, важкий, помах крил часті; добре плаває, не пірнає. **В:** від усіх гусей і казарок відрізняється темним забарвленням, зокрема цілком чорною головою. **З:** в польоті подає негослосний крик «кронк».

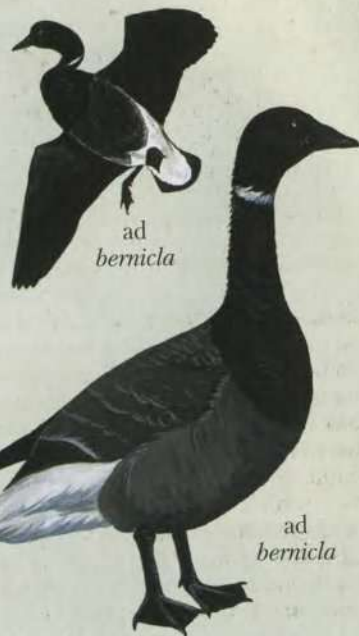
Казарка червоногола *Rufibrenta ruficollis* — Краснозобая казарка.

Red-breasted Goose. — МТ: 1,0—1,5 кг. ДТ: 53—56 см. РК: 116—135 см. **О:** у *ad* верх голови, задня частина шії, спина, крила, боки тулуба і груди чорні; зверху на покривних перах крила дві вузькі білі смуги; покривні пера вух, передня частина шії і воло каштаново-руді; вуздечка, вузькі петлеподібні смуги на боках голови, смуги на шії і боках тулуба, задня частина черева, надхвістя та підхвістя білі; махові і стернові пера чорні; ноги і дзьоб чорні. *juv* має темніше забарвлення, з білуватою смугастістю на крилах. **С:** політний, зимуючий. **Р:** біля морського узбережжя та на Сиваші; під час міграції окремі птахи і невеликі зграї трапляються в глибині суходолу. **Б:** поля з посівами озимини поряд з прісними або солонуватими водоймами. **П:** політ стрімкий; добре плаває і пірнає, тримається зграями, в приморських районах утворює скупчення, нерідко разом з білолобою гускою. **В:** від інших казарок відрізняється меншими розмірами, а також каштаново-рудим кольором покривних пер вух, передньої частини шії та вола. **З:** часто подає короткі різкі крики «кі-кві» або «кік-ік».

* дуже рідкісний

ad
hrota

ad
bernicla

ad
bernicla

Казарка чорна

juv
bernicla

Казарка червоногола

ad

ad

juv

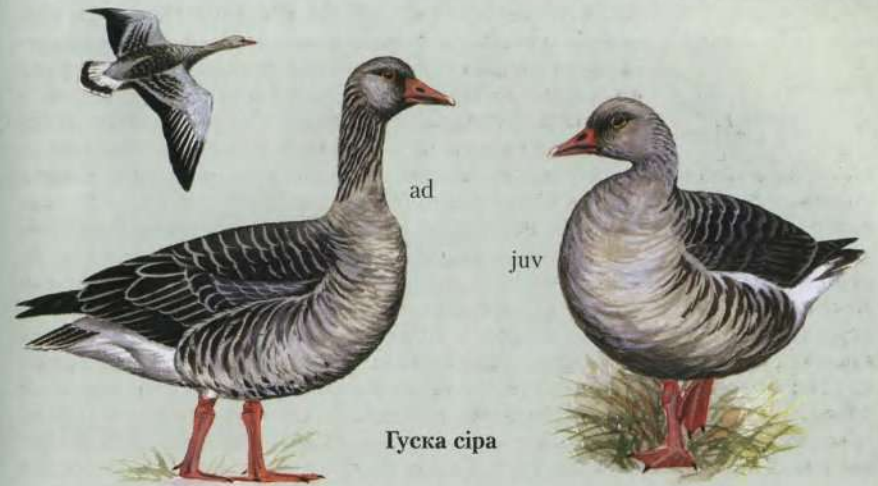
Гуска сіра *Anser anser* — Серый гусь. Greylag Goose. — МТ: 2,5—6,0 кг.

ДТ: 75—90 см. РК: 147—180 см. **О:** *ad* зверху сірувато-бурий; значна частина верхніх покривних пер крил світло-сіра; пера спини і покривні пера крил зі світлою верхівкою; низ світло-бурий, з темно-бурими плямами на череві; задня частина черева, надхвістя та підхвістя білі; стернові пера бурі, з білою верхівкою; дзьоб рожевий або жовтогарячий, на кінці білуватий; ноги рожеві. У *juv* спина темніша, на череві темних плям нема. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім більшої частини заходу країни та Криму; мігрує скрізь; зимує на півдні. **Б:** головним чином різнотипні прісні водойми з густою рослинністю, сільськогосподарські угіддя з посівами зернових культур. **П:** обережний; під час міграцій і в місцях зимівлі тримається зграями, іноді разом з іншими видами гусей; в польоті птахи утворюють лінію або кут. **В:** від гуменника відрізняється світло-сірою передньою частиною верху крил, світлим головою, шиєю та світлим покривними перами споду крил і цілком рожевим або жовтогарячим дзьобом; *ad* від *ad* білолобої гуски — незначною кількістю темних плям на череві, які добре видно в польоті, контрастом на споді крил між темними маховими і світлим покривними перами, дещо більшими розмірами та відсутністю білої плями на лобі. **З:** голос подібний до голосу свійської гуски.

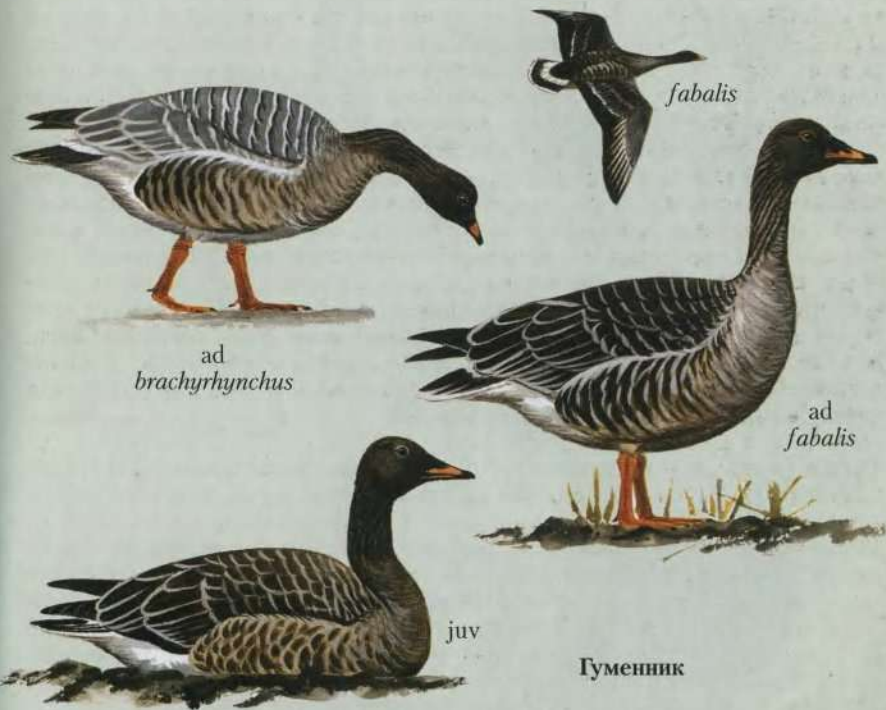

Гуменник *Anser fabalis* — Гуменник. Bean Goose. — МТ: 1,7—3,6 кг. ДТ: 66—88 см. РК: 147—175 см. **О:** у *ad* голова, верхня частина шиї, спина, поперек, верх і спід крил темно-бурі, пера спини і верху крил зі світлою верхівкою; воло, груди і черево спереду бурі, боки тулуба темніші, пера зі світлою верхівкою; задня частина черева, надхвістя і підхвістя білі; махові пера темно-бурі; стернові пера бурі, з білуватою верхівкою. У підвиду *fabalis* передня частина верху крил бура; середина дзьоба жовтогаряча, частини дзьоба біля основи і на кінці сірувато-чорні; ноги жовтогарячі. У підвиду *brachyrhynchus* передня частина верху крил, спина і поперек сірі; середня частина дзьоба рожева; ноги рожеві. *juv* світліший, ніж *ad*. **С:** пролітний, зрідка зимуючий. **Р:** під час міграцій трапляється на всій території, але переважно в західних і північних областях; зимує на окремих ділянках чорноморського узбережжя, зрідка — вздовж західного берега Азовського моря. **Б:** поля з посівами сільськогосподарських культур поблизу великих водойм. **П:** обережний; в польоті птахи утворюють лінію або кут. **В:** від сірої гуски відрізняється темними верхом і сподом крил, темними головою та шиєю, двоколірним дзьобом. **З:** птахи підвиду *fabalis* зрідка подають низьке за тональністю гелготання «го-гок» або «ка-яг»; значно галасливіший підвид *brachyrhynchus*, крик якого можна відтворити як «уїнк-уїнк».

Найб.чисельн. серед прол. гусей

Гуска сіра

Гуменник

при нестелі
пиріжжя

Гуска білолоба *Anser albifrons* — Белолобый гусь. White-fronted Goose. —

МТ: 1,4–3,3 кг. ДТ: 65–78 см. РК: 130–165 см. **О:** у *ad* голова, шия і верх тулуба темно-бурі; на лобі біла пляма; пера спини і крил зі світлою верхівкою; воло, груди і передня частина черева сірувато-бурі, на грудях і череві густі темно-бурі поперечні смуги; задня частина черева, надхвістя та підхвістя білі; махові пера темно-бурі; стернові пера бурі, з білою верхівкою; дзьоб рожевий; ноги жовтогарячі. У *juv* білої плями на лобі, а також темно-бурих смуг на грудях і череві нема. **С:** пролітний, зимуючий. **Р:** пролітний на всій території; зимує на півдні степової смуги та вздовж морського узбережжя. **Б:** поля і водойми, що не замерзають. **П:** часто подає голос в польоті, нерідко тримається великими зграями. **В:** від сірої гуски і гуменника відрізняється дещо меншими розмірами, частішими помахами крил у польоті, а *ad* від *ad* цих видів — також білою плямою на лобі та смугастішим низом тулуба; крім того, від сірої гуски — жовтогарячими ногами і темними покривними перами споду крил; від малої гуски — більшими розмірами, довшим дзьобом та відсутністю жовтого навколоочного кільця, а *ad* від *ad* цього виду — також меншою білою плямою на лобі, котра не заходить за око. **З:** часто подає дзвінкий голосний крик «клінг-клінг».

Гуска мала *Anser erythropus* — Пискулька. Lesser White-fronted Goose. —

МТ: 1,6–2,5 кг. ДТ: 53–66 см. РК: 120–135 см. **О:** у *ad* голова, шия, спина та поперек темно-бурі; на лобі біла пляма, яка закінчується над заднім краєм ока; пера спини і крил зі світлою верхівкою; воло, груди і передня частина черева сірувато-бурі, на грудях і череві темно-бурі поперечні смуги; задня частина черева, надхвістя та підхвістя білі; махові пера темно-бурі; стернові пера бурі, з білою верхівкою; дзьоб рожевий; ноги жовтогарячі; навколоочне кільце жовте. У *juv* білої плями на лобі, а також темних смуг на грудях і череві нема. **С:** рідкісний пролітний та зимуючий. **Р:** пролітний на всій території; зимує в дельті Дунаю та в Західному Приазов'ї. **Б:** поля, луки, великі водойми. **П:** обережний; трапляється головним чином разом з білолобою гускою. **В:** від білолобої гуски відрізняється меншими розмірами, коротшим дзьобом, жовтим навколоочним кільцем, а *ad* від *ad* білолобої гуски — також більшою білою плямою на лобі, але нерідко ці види на відстані розрізнити складно. **З:** дзвінкий писк «клік-клік».

Гуска біла *Chen caerulescens* — Белый гусь. Snow Goose. —

МТ: 2,0–2,5 кг. ДТ: 65–78 см. РК: 130–160 см. **О:** *ad* світлої морфи білий, з чорними першорядними маховими перами; дзьоб і ноги рожеві; рідше трапляється темна морфа, яка має синювато-буре оперення; голова і шия білі. *juv* світлої морфи світло-сірий, з бурим відтінком на верхній частині тіла; дзьоб і ноги сірі; у темної морфи все оперення сірувато-буре. **С:** залітний; можливо, особини, що втекли з неволі. **Р:** переважно північний, центральний та південний регіони. **Б:** водойми та поля поблизу них, морське узбережжя. **П:** обережний; під час польоту помаху крил часті. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** в польоті подає крик «кек», крик тривоги — дзвінке «га-ганг».

Летять шуком, шерангою, косим разом

Гуска білолоба

Гуска мала

Гуска біла

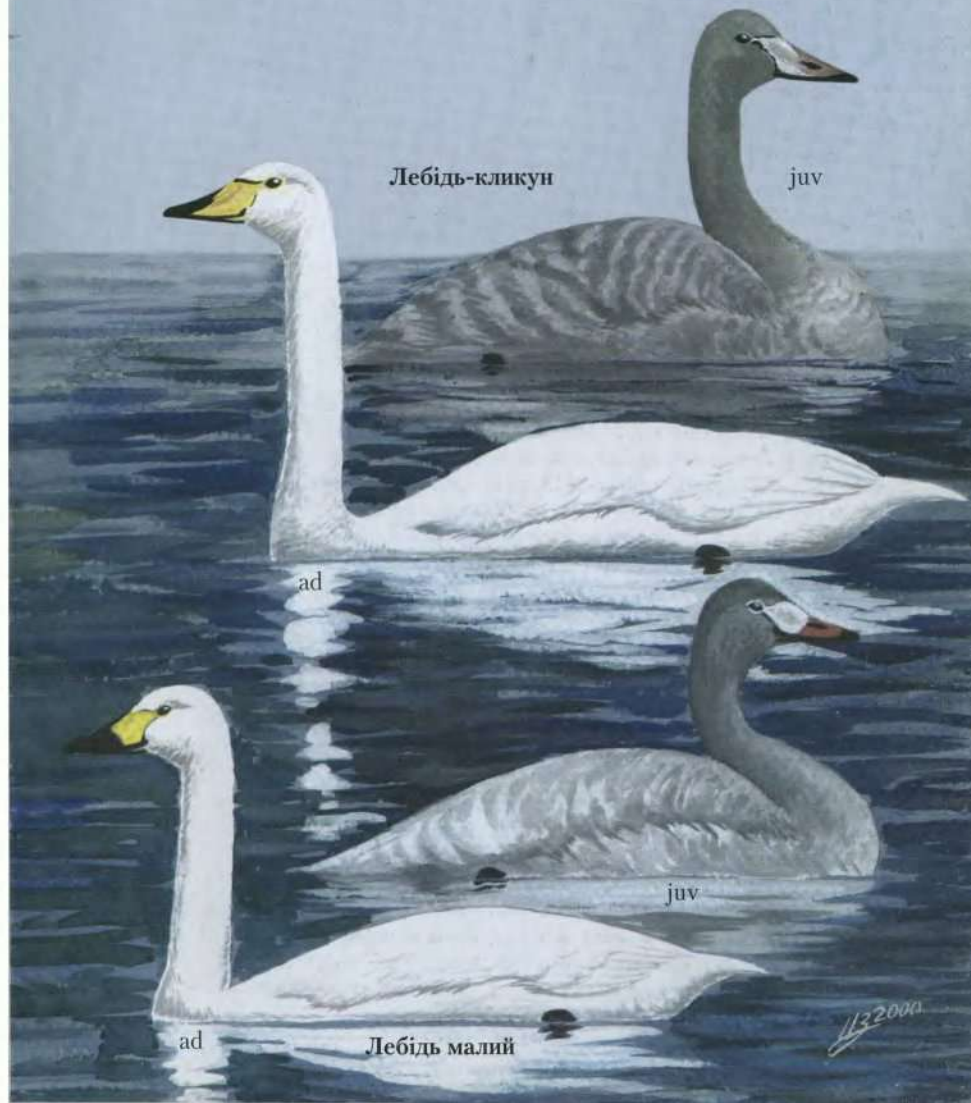
світла морфа

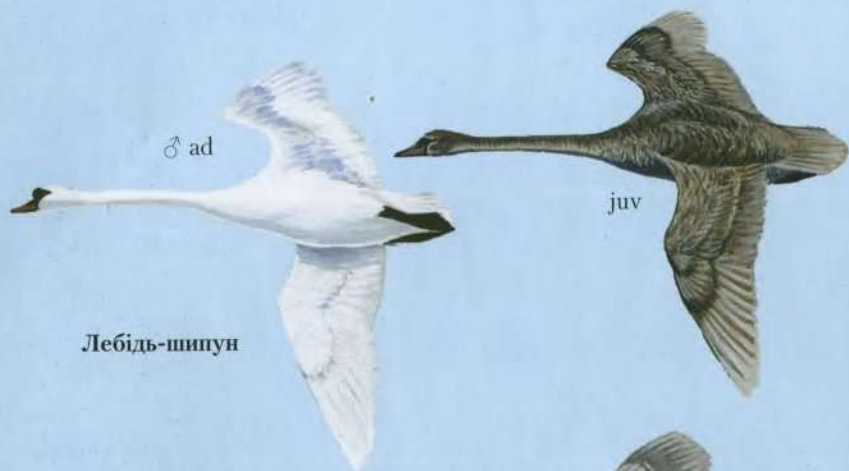
темна морфа

Лебідь-кликун *Cygnus cygnus* — Лебедь-кликун. Whooper Swan. — МТ: 7,0—12,5 кг. ДТ: 145—160 см. РК: 218—243 см. **О:** *ad* білий; дзьоб біля основи жовтий, на кінці чорний, межа між кольорами йде під гострим кутом до площини дзьоба; ноги чорні. У *juv* оперення в перший рік життя сірувате, голова і шия темніші; дзьоб рожевий, на кінці червонувато-бурий; після линяння наступного року оперення біле, лише голова бурувато-сіра; на третій рік життя оперення, як у *ad*. **С:** пролітний, зимуючий. **Р:** пролітний на всій території; регулярно зимує біля морського узбережжя, зрідка трапляється взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** різноміснні водойми. **П:** обережний; політ швидкий, без скрипіння пер, під час польоту шия витягнута вперед; сидючи на воді, шию тримає вертикально; не пірнає, але живлячись, часто занурює голову і шию у воду. **В:** від малого лебедя відрізняється більшими розмірами, а *ad* від *ad* цього виду — також меншою кількістю чорної барви та косою межею чорного і жовтого кольорів на дзьобі; *ad* від *ad* лебедя-шипуну — жовтою основою дзьоба, *juv* від *juv* цього виду — рожевим дзьобом і відсутністю чорної голої шкіри біля основи дзьоба **З:** високотональні трубні крики «ганг» або «ганг-го».

Лебідь малий *Cygnus bewickii* — Малий лебедь. Bewick's Swan. — МТ: 4,5—8,2 кг. ДТ: 115—127 см. РК: 180—211 см. **О:** *ad* білий; основа дзьоба жовта, кінцева частина чорна, межа між кольорами проходить майже під прямим кутом; ноги чорні. *juv* сіруватий, голова і шия темніші; дзьоб жовтувато-бурий або червонувато-бурий; повністю білого оперення набуває на третьому році життя. **С:** залітний. **Р:** в періоди міграції може траплятися на більшій частині території країни; інколи зимує біля узбережжя Азовського і Чорного морів. **Б:** різноміснні водойми. **П:** сидючи на воді, шию тримає вертикально; як правило, утворює невеликі зграї. **В:** від лебедя-кликуну відрізняється меншими розмірами та дещо коротшою шиєю, а *ad* від *ad* цього виду — також формою жовтої плями на дзьобі. **З:** голос подібний до голосу лебедя-кликуну, але вищий за тональність і дзвінкший.

♂ ad
Либідь-шипун

ad
Либідь-кликун

ad
Либідь малий

♀ ad
Либідь-шипун

♂ ad

juv

с. 64 + Г4139. 10029
с. 66 ПРАД. 34М? PP

Либідь-шипун *Cygnus olor* – Лебедь-шипун. Mute Swan. – МТ: 8,0–

12,5 кг. ДТ: 145–160 см. РК: 208–238 см. **О:** ♂ ad білий; вуздечка чорна; біля основи верхньої щелепи великий чорний виріст; дзьоб червоний; ноги чорні. У ♀ ad виріст біля основи верхньої щелепи менший. У juv оперення в перший рік життя сірувато-буре (зрідка трапляються білі особини); вiросту біля основи верхньої щелепи нема; дзьоб бурий; наступного року після линяння майже цілком білий; голова, верх шиї і покривні пера крил бурувато-сірі; на третій рік життя оперення, як у ad. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір і Керченського півострова; мігрує скрізь; регулярно зимує в південних районах, на заході країни та на дніпровських водосховищах, взимку інколи трапляється на незамерзаючих водоймах решти території країни. **Б:** різноміснi водойми. **П:** політ повільний, з характерним скрипінням махових пер, під час польоту шия витягнута вперед; в шлюбний період, плаваючи, нерідко шию тримає зігнутою S-подібно, а плечові пера дугоподібно піднятими; не пірнає, але живлячись, часто занурює голову у воду; не уникає сусідства з людиною. **В:** ad від ad лебедя-кликуну і малого лебедя відрізняється червоним дзьобом, крім того, від ad малого лебедя – більшими розмірами; juv від juv інших лебедів – бурішим оперенням і чорною голою шкірою біля основи дзьоба. **З:** зрідка подає короткі неголосні звуки «кгіюр» або «кіюрр» та інші; зблизька у птаха, який погрожує, можна почути шипіння.

♂ ad шлюбний

Огарь

♀ ad

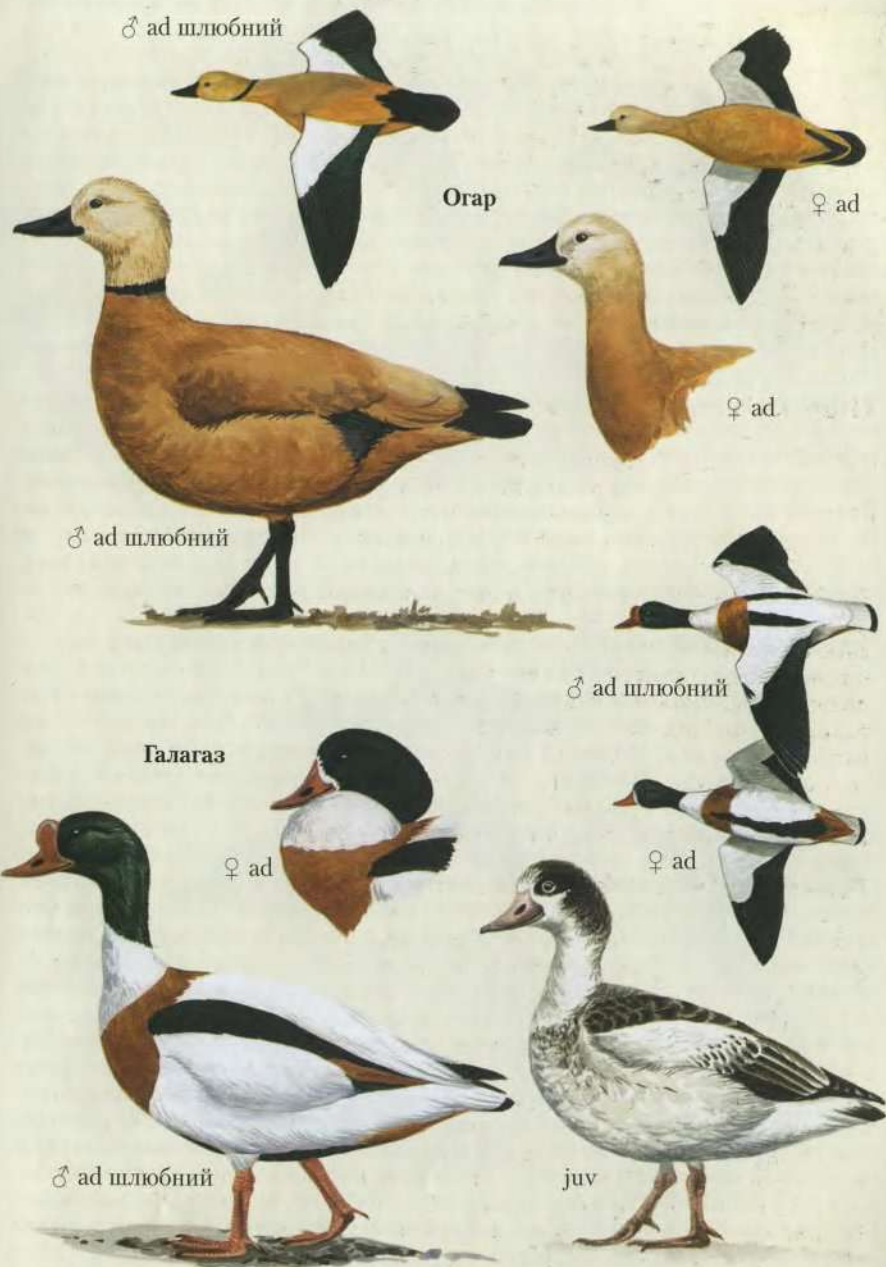
†
прим.
зграї
Бк

Огарь *Tadorna ferruginea* — **Огарь. Ruddy Shelduck.** — МТ: 1,0–1,6 кг
ДТ: 61–67 см. РК: 121–145 см. **О:** ♂ ad у шлюбному
вбранні насичено рудий, зі світло-вохристими головою
і верхом шиї; на шиї вузький чорний «нашийник»; пер-
шорядні махові пера, надхвістя і хвіст чорні; покривні
пера верху і споду крил білі; «дзеркальце» зелене; дзьоб
і ноги чорні; у позашлюбному оперенні «нашийника» нема.

♀ ad схожа на ♂ ad у позашлюбному оперенні, але світліша, з білуватою го-
ловою. *juv* подібний до ♀ ad, але з бурим відтінком; покривні пера крил сіру-
ваті. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в окремих районах
півдня та сходу; зимує на Сиваші та на південному сході Криму; на решті тер-
иторії трапляються зальоти. **Б:** відкриті водойми, сухі балки в степових
районах, іноді далеко від води. **П:** гніздиться в ямах і норах, живиться
головним чином на суходолі; плаваючи, пірнає рідко; протягом періоду роз-
множення тримається переважно парами, протягом інших сезонів утворює
невеликі зграї. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** у польоті подає голос-
ний крик «аанг-аанг», подібний до крику сірої гуски. * політ важкий, часті махи

Галагаз *Tadorna tadorna* — **Пеганка. Shelduck.** — МТ: 0,9–1,6 кг. ДТ: 58–
71 см. РК: 110–133 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні голо-
ва, верх шиї, зовнішні плечові пера і смуга посередині
грудей та черева чорні; голова і шия з зеленим металіч-
ним полиском; через волю і передню частину спини про-
ходить широке каштаново-руде кільце; «дзеркальце» зе-
лене; першорядні махові пера чорні; інше оперення біле;

стернові пера білі, з чорною верхівкою; дзьоб червоний, основа верхньої ше-
лепи з характерним виростом; ноги рожеві; у позашлюбному вбранні виросту
на основі верхньої щелепи нема; оперення голови і шиї без металічного по-
лиску; пір'я біля основи дзьоба біле. ♀ ad подібна до позашлюбного ♂ ad.
juv зверху сірувато-бурий; лоб, щоки, передня частина шиї, груди і черево
білі; дзьоб і ноги сірувато-рожеві. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий.
Р: приморські райони, зальоти можливі і на решті території країни.
Б: переважно солоні водойми. **П:** гніздиться в норах, зрідка — відкрито; добре
плаває, не пірнає; живиться на воді, утворює великі зграї. **В:** розрізняється за
забарвленням. **З:** голосне «га-га-га», у ♂ в шлюбний період можна чути свист.

♂ ad шлюбний

Огарь

♀ ad

♀ ad

♂ ad шлюбний

♂ ad шлюбний

Галагаз

♀ ad

♀ ad

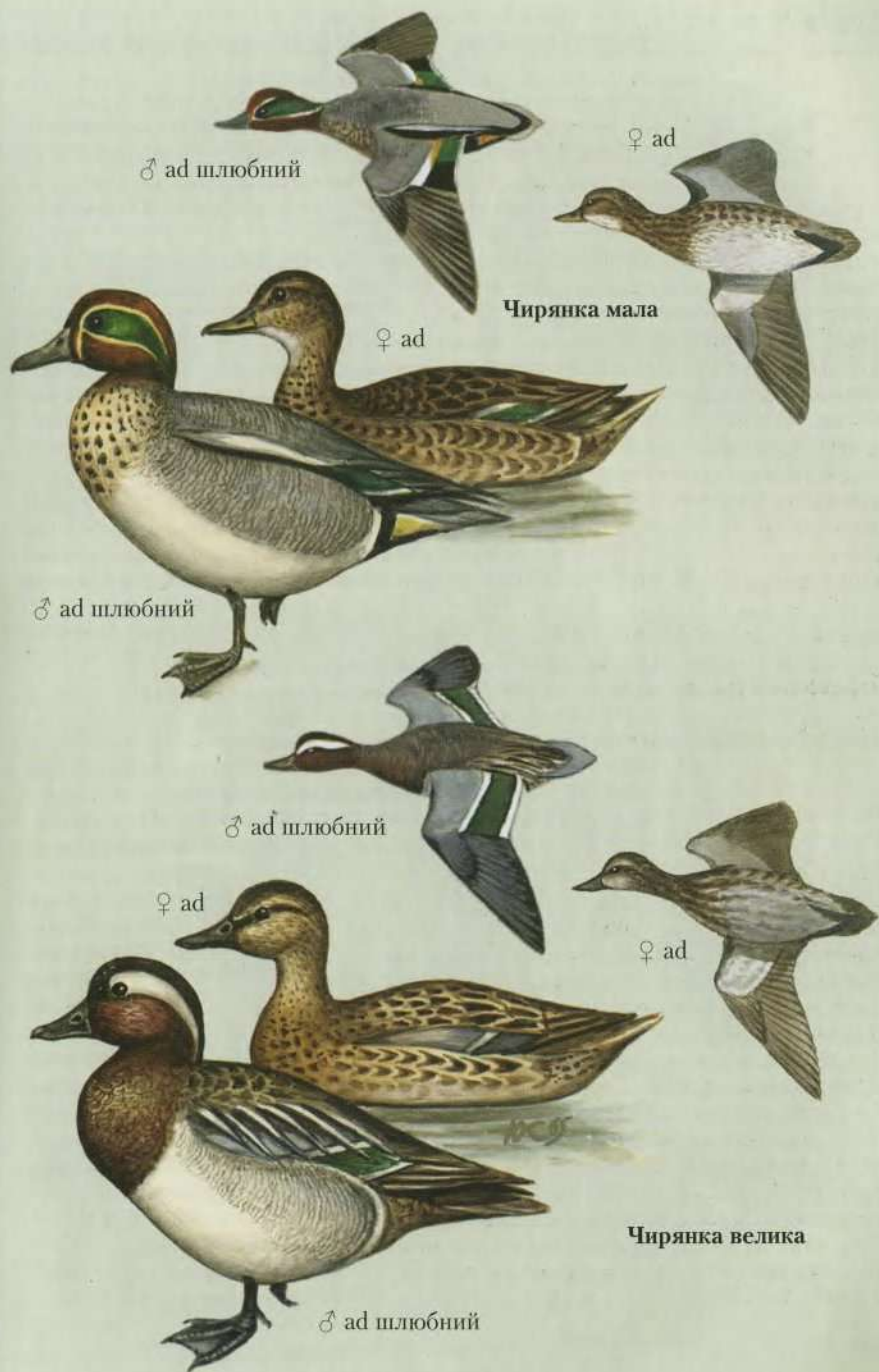
♂ ad шлюбний

juv

Чирянка мала *Anas crecca* — **Чирок-свистунок**. Teal. — МТ: 200—450 г. ДТ: 34—38 см. РК: 58—64 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і шия каштаново-руді; через око і бік шиї проходить темно-зелена з металічним полиском широка смуга, окреслена вохристо-білими смужками; спина, частина плечових пер, поперек, верх крил і боки тулуба сірі, на боках густа темна поперечна смугастість; видовжені

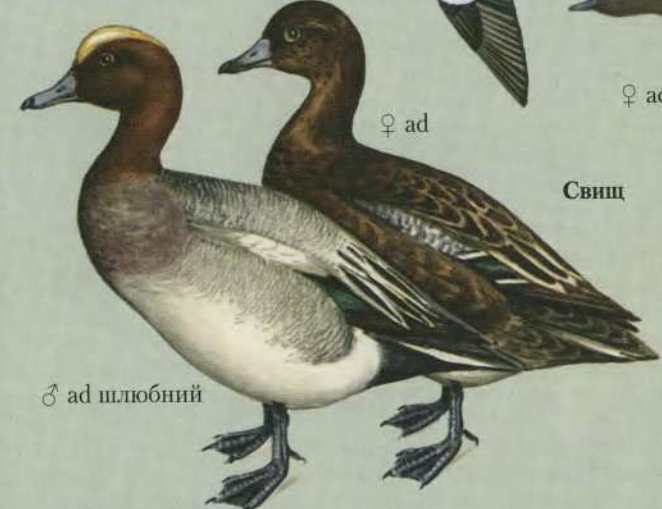
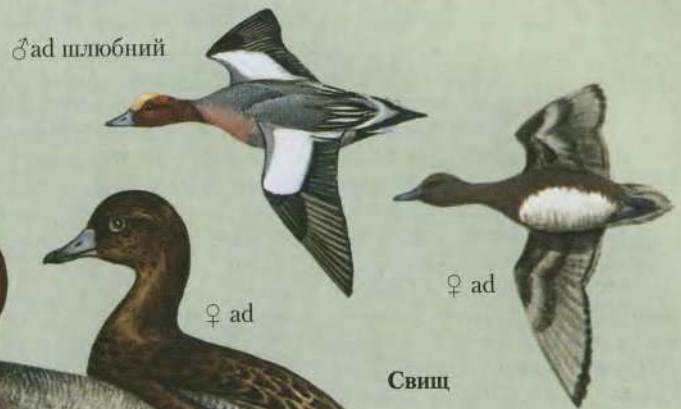
плечові пера білі, з широкою чорною облямівкою; по краю сірого надхвістя проходить чорна смуга; воло світло-вохристе, з темними цятками; груди і черево білі; підхвістя вохристо-жовте, окреслене чорною смугою; «дзеркальце» чорне ззовні та зелене зсередини, на його внутрішньому краю чорна смуга, зверху і знизу обмежене білими з іржастим нальотом смугами; хвіст сірий; дзьоб темно-сірий; ноги оливково-сірі; у *позашлюбному оперенні* подібний до ♀ *ad*. У ♀ *ad* забарвлення буре; пера спини, боків тулуба і верхні покривні пера крил зі світлою облямівкою; над оком нечітка білувата «брова»; груди і черево білі; дзьоб сірий; по краях верхня шелепа жовтувата або жовтогаряча. *juv* подібний до ♀ *ad*, але спина темніша; груди і черево строкаті. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться головним чином в Поліському регіоні; під час міграцій трапляється на всій території; регулярно зимує біля морського узбережжя, інколи тримається взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** різномісний водойми. **П:** з води злітає легко, вертикально; пірнає рідко, восени і взимку утворює зграї. **В:** від великої чирянки відрізняється зеленим «дзеркальцем», а шлюбний ♂ *ad* — також загальним забарвленням. **З:** у ♂ — деркотливий свист «хра-юк», у ♀ — тихе кахкання. * полт. *звук шелекши, часті махи, 1) собою свист*

Чирянка велика *Anas querquedula* — **Чирок-трескунок**. Garganey. — МТ: 280—550 г. ДТ: 37—41 см. РК: 63—69 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови і шия ззаду темно-бурі; над оком до шиї проходить широка біла «брова»; боки голови і шия каштанові, з білими рисками; пера спини, поперек і надхвістя сірувато-бурі, зі світлою облямівкою; плечові пера видовжені, з чорними, білими та сірими смугами; воло і груди спереду бурувато-коричневі, з темною строкатістю; задня частина грудей і черево білі; боки тулуба білуваті, з темною густою смугастістю; підхвістя біле, з темно-бурими плямами; «дзеркальце» зелене, з металічним полиском, спереду і ззаду окреслене білим; верхні покривні пера крил блакитно-сірі; хвіст бурий, з сірим відтінком; дзьоб темно-сірий; ноги сірі; у *позашлюбному оперенні* подібний до ♀ *ad*, але забарвлення крил шлюбне. ♀ *ad* темно-бура, пера спини і боків тулуба зі світлою облямівкою; «брови» білуваті; верхні покривні пера крил сірувато-бурі; груди, черево і підхвістя білуваті, з бурими нечіткими плямами. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір та більшої частини Криму; мігрує скрізь; іноді зимує в Північному Причорномор'ї, а також трапляється взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** водойми з багатою рослинністю. **П:** з води злітає майже вертикально, пірнає рідко. **В:** від малої чирянки відрізняється зеленим «дзеркальцем»; ♀ *ad* від ♀ *ad* малої чирянки — також білуватим з буруватими плямами низом і більш чіткими «бровами»; ♂ *ad* в шлюбному оперенні — загальним забарвленням. **З:** у ♂ — скрипуче і монотонне «крк-крк», у ♀ — кахкання.

ПРОЛ.
ГНІЗД.
НА ПН
У ПРОЛ.
ЗГРАЇ
PP

Свищ *Anas penelope* – **Связь. Wigeon.** – МТ: 0,5–1,0 кг. ДТ: 45–51 см. РК: 75–86 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і шия іржасто-каштанові; лоб і тім'я жовтувато-вохристі; спина, частина плечових пер, поперек і боки тулуба сірі, з тонкою і густою чорною поперечною смугастістю; надхвістя по боках чорне, посередині – біле; видовжені плечові пера чорні, з білими краями; воло сірувато-рожеве; груди і черево білі; підхвістя чорне; верхні покривні пера другорядних махових білі; «дзеркальце» зелене, з металічним полиском, спереду і ззаду окреслене чорним; хвіст сірий, дещо загострений, центральні стернові пера чорні; дзьоб синювато-сірий, на кінці чорний; ноги синювато-сірі; у *позашлюбному оперенні* подібний до ♀ *ad*, але зберігає шлюбне забарвлення крил. У ♀ *ad* голова, шия, воло і боки тулуба рудувато-бурі; спина, плечові пера, поперек і надхвістя сірувато-бурі, пера зі світлою облямівкою; груди і черево білі; підхвістя чорне, пера з білою облямівкою; верх крил сірувато-бурій, частина пер з білою верхівкою. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на північному сході країни; під час міграції трапляється на всій території; зимує у Північно-Західному Причорномор'ї, на Сиваші та в Західному Приазов'ї. **Б:** різні типи водойми. **П:** пірнає рідко; з води злітає майже вертикально, політ швидкий і маневровий; під час міграції і зимівлі утворює великі зграї. **В:** від інших качок відрізняється коротшим дзьобом; ♂ *ad* – також білим кольором покривних пер другорядних махових, а в шлюбному вбранні – загальним забарвленням; ♀ *ad* від ♀ *ad* крижня – до того ж, меншими розмірами, а також білими грудьми і червом, від ♀ *ad* нерозня – темним з зеленим полиском «дзеркальцем». **З:** у ♂ – характерний свист «вхіі-ох», у ♀ – різке «рерр». * Звич. пролітн. птах

Свищ

ПОВ.
ПОТАЙН.

Широконоска *Anas chrypeata* – **Широконоска. Shoveler.** – МТ: 450–850 г. ДТ: 49–52 см. РК: 70–84 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, верхня частина шиї, спина, поперек і надхвістя чорні, з зеленим металічним полиском; частина плечових пер біла, інші – видовжені, з білими, світло-блакитними і чорними смугами; воло біле; груди, черево і боки тулуба руді; задня частина боків біла; підхвістя чорне; «дзеркальце» зелене, блискуче, окреслене спереду білим; верхні малі і середні покривні пера крил блакитні; хвіст білуватий, центральні стернові пера бурі; дзьоб чорний, лопатоподібний; ноги жовтогарячі; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному вбранні* схожий на ♀ *ad*, але має блискуче «дзеркальце», чорне надхвістя і насичений блакитний колір покривних пер крил; дзьоб оливково-бурій. ♀ *ad* темно-бура, пера з вохристою облямівкою; верхні покривні пера крил сірувато-блакитні; дзьоб оливково-сірий; райдужна оболонка ока від жовтої до коричневої. *juv* подібний до ♀ *ad*, але темніший. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім Карпат і Криму; мігрує скрізь; зимує біля узбережжя морів та в пониззі Дунаю. **Б:** водойми з густою рослинністю. **П:** потайний; коли сидить на воді, шия нерідко втягнута в плечі; великих зграй не утворює. **В:** від інших качок відрізняється лопатоподібним дзьобом, а ♂ *ad* у шлюбному оперенні – також темною рудю плямою, яка охоплює черево, груди і боки тулуба. **З:** ♂ подає крик «тах-тах...тах-тах...», у ♀ – приглушене кахкання.

Широконоска

* політ швидко, маневр.

Крижень *Anas platyrhynchos* — **Кряква**. Mallard. — МТ: 0,8–1,7 кг.

ДТ: 51–62 см. РК: 81–98 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і шия темно-зелені, з металічним поліском; на шії вузький білий «нашийник»; спина бура, з чорними плямами; плечові пера і верхні покривні пера крил попелясті, з домішкою бурого; воло темно-каштанове, з поліском; боки тулуба, груди і черво світло-сірі;

надхвістя та підхвістя чорні; кілька пір'їн надхвістя видовжені і закручені наперед; «дзеркальце» синє, спереду і ззаду окреслене білими смугами; хвіст бідуватий; дзьоб одноколірний, жовтий або оливково-жовтий; ноги жовтогарячі; у *позашлюбному вбранні* подібний до ♀ *ad*, але зберігає одноколірність дзьоба. У ♀ *ad* оперення буре, пера з вохристою облямівкою; дзьоб має рябе забарвлення — бурих і жовтогарячих відтінків. *juv* схожий на ♀ *ad*, але зверху забарвлений одноманітніше; низ строкатіший; у ♂ *juv* дзьоб одноколірний, оливковий. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; мігрує скрізь; зимує на рівнинних незамерзаючих водоймах та біля морського узбережжя. **Б:** різноманітні водойми. **П:** добре плаває і пірнає, літає з характерним свистінням крил, під час міграцій і зимівлі утворює великі зграї. **В:** надійною ознакою визначення є синє «дзеркальце» на крилі; крім того, ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* шилохвоста відрізняються товщою шиєю, а від ♀ *ad* нерозня — сірувато-бурими грудьми і червом; ♂ *ad* у шлюбному оперенні відрізняється від інших качок забарвленням в цілому. **З:** у ♂ — тихе шавкотіння, у ♀ — кахкання. * політ швидко і швидко.

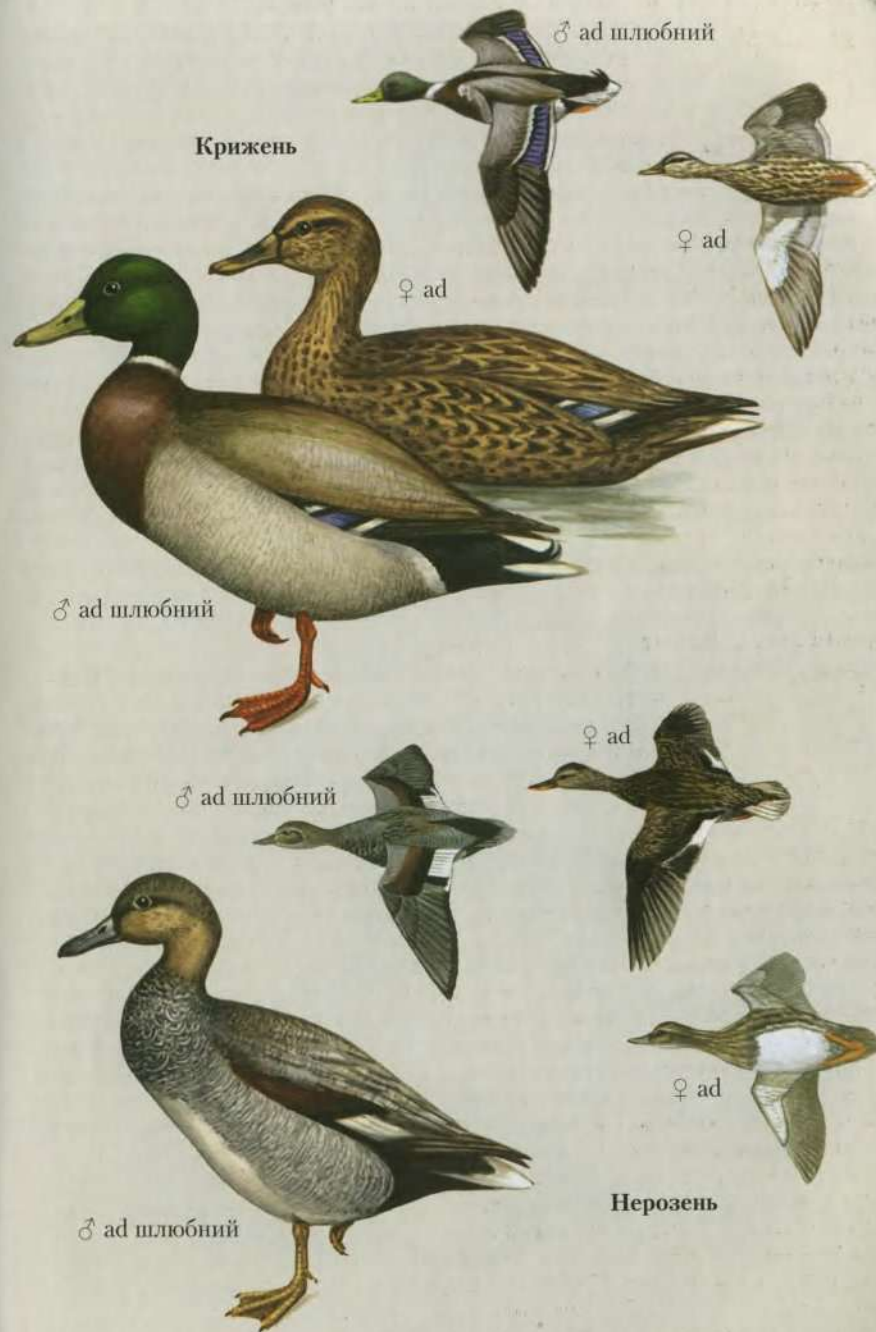
Нерозень *Anas strepera* — **Серая утка**. Gadwall. — МТ: 0,5–1,3 кг.

ДТ: 46–56 см. РК: 84–95 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і шия бурі, з темними рисками, низ голови, а також шия спереду і по боках світліші; спина і плечі бурувато-сірі; воло темно-буре, з білою хвилястою строкатістю; боки тулуба сірі, з тонкою темною поперечною смугастістю; груди і черво білі; поперек,

надхвістя і підхвістя чорні; «дзеркальце» сіре з одного краю, чорне посередині і біле ближче до тулуба; верхні великі покривні пера другорядних махових чорні, середні покривні пера другорядних махових іржасто-каштанові; хвіст сірий; дзьоб темно-сірий; ноги жовті; у *позашлюбному оперенні* схожий на ♀ *ad*, але зберігає шлюбне забарвлення крил і чорний колір поперек та надхвістя. ♀ *ad*, крім білих грудей і черева, темно-бура, пера з вохристою або рудою облямівкою; на крилах чорний та іржасто-каштановий кольори замінені сірим; дзьоб жовтуватий по краях і бурій по центру; ноги жовтуваті. *juv* такий, як ♀ *ad*, але верх темніший; на грудях і череві темні риси і плями. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім гір, Закарпаття, крайнього сходу країни та більшої частини Криму; мігрує скрізь; іноді зимує біля морського узбережжя та на Дніпрі. **Б:** прісні водойми з багатою рослинністю. **П:** з води злітає майже вертикально, пірнає рідко; під час міграцій і в місцях зимівлі тримається поодинокі або невеликими зграями. **В:** від решти качок відрізняється сіро-чорно-білим (♂ *ad*) або сіро-білим (♀ *ad*) «дзеркальцем»; ♂ *ad* від ♂ *ad* крижня — до того ж, іржасто-каштановими і чорними верхніми покривними перами крил, а також білими грудьми і червом; ♀ *ad* від ♀ *ad* крижня — також білими грудьми і червом. **З:** ♂ подає носові звуки, подібні до крякання, та свист; у ♀ голос вищий за тональність і різкіший, ніж у качки крижня.

Крижень

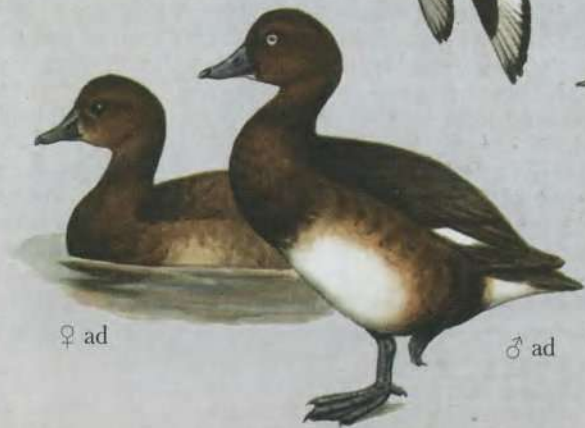
Нерозень

Мітл. Зім. — зграї

Шилохвіст *Anas acuta* — Шилохвость. Pintail. — МТ: 0,7–1,2 кг. ДТ: 51–71 см. РК: 80–95 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні світло-сірий, з тонкою і густою темною поперечною смугастістю; голова і верхня частина шиї коричневі; смуги, що йдуть від покривних пер вух, низ шиї спереду, воло, груди і черево білі; видовжені плечові пера чорні, з крмовими краями; на боці тулуба ззаду вохристо-біла пляма; підхвістя чорне; «дзеркальце» зелене, з бронзовим полиском, окреслене іржастою смугою спереду та білою — ззаду; хвіст сірий, центральні стернові пера чорні, значно видовжені; дзьоб і ноги темно-сірі; у *позашлюбному оперенні* подібний до ♀ *ad*, але дещо відрізняється забарвленням крил. ♀ *ad* бура, пера спини, боків тулуба і верхні покривні пера крил зі світлою облямівкою; «дзеркальце» без полиску, рудувате. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на півночі та місцями на півдні країни; під час міграції трапляється на всій території; зимує біля берегів Північно-Західного Причорномор'я, на Сиваші і на лиманах Приазов'я, зрідка тримається взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** водойми з болотяною рослинністю, морське узбережжя. **П:** пірнає погано, під час міграцій і зимівлі утворює зграї. **В:** від крижня і нерозня відрізняється зеленим з бронзовим полиском (♂ *ad*) або рудуватим (♀ *ad*) «дзеркальцем», а також довшою і тоншою шиєю; крім того, ♂ *ad* у шлюбному оперенні — видовженими центральними стерновими перами і забарвленням в цілому. **З:** ♂ подає тихий мелодійний свист «крюк», схожий на свист селезня малої чирянки, але нижчий за тональність; у ♀ — кахкання, подібне до голосу качки крижня, але грубіше.

Чернь білоока *Aythya nyroca* — Белоглазая чернеть. Ferruginous Duck. — МТ: 400–700 г. ДТ: 38–42 см. РК: 63–67 см. **О:** у ♂ *ad* голова, шия, воло, боки тулуба і черево рудувато-каштанові; спина, плечі, попереk і надхвістя чорні; підборіддя біле; шия біля основи темно-бура; спід крил, груди і підхвістя білі; верхні покривні пера крил чорно-бурі; першорядні махові пера білуваті, з темною верхівкою; «дзеркальце» біле; хвіст чорно-бурий; дзьоб сірувато-чорний; ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока біла або світло-блакитна. ♀ *ad* забарвлена тьмяніше; райдужна оболонка ока світло-коричнева. *juv* подібний до ♀ *ad*, але підхвістя з бурувато-сірими плямами. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться подекуди на заході та півдні країни; під час міграцій трапляється скрізь; зимує біля морського узбережжя. **Б:** водойми з багатою рослинністю, протягом осінньо-зимового періоду трапляється вздовж морського узбережжя. **П:** політ стрімкий, маневровий і легкий; часто пірнає. **В:** від інших черней відрізняється рудувато-каштановим забарвленням значної частини верху і низу, а також білим підхвістям; крім того, ♂ *ad* — білою або світло-блакитною райдужною оболонкою ока. **З:** у ♂ — свист, подібний до свисту селезня попелуха; у ♀ — хрипке «ерр...ерр...ерр».

Чернь чубата

Чернь чубата *Aythya fuligula* — Хохлатая чернеть. Tufted Duck. —

МТ: 0,5—1,0 кг. ДТ: 40—47 см. РК: 67—73 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, верх тулуба, воло, підхвістя і хвіст чорні; на голові і волі зелено-фіолетовий металічний полиск; на потилиці довгі пера у вигляді «чуба»; боки тулуба, груди, черево, спід крил, а також «дзеркальце» білі; дзьоб сірувато-блакитний; ноги темно-сірі;

райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному оперенні* темні частини тіла без поліску, чорно-бурі; боки тулуба буруваті; «чуб» короткий. У ♀ *ad* оперення голови, шиї, вола, верху і боків тулуба темно-буре; «чуб» короткий; біля основи дзьоба невеликі білі плями. *juv* схожий на ♀ *ad*, але «чуба» нема; білі плями біля основи дзьоба ледь помітні. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться головним чином в Поліссі; мігрує скрізь; регулярно зимує біля морського узбережжя та в пониззі Дніпра, трапляється взимку і в інших регіонах. **Б:** прісні водойми з багатою рослинністю, в зимовий період — також прибережна акваторія морів. **П:** політ стрімкий і шумний; з води злітає важко, часто пірнає, в осінньо-зимовий період утворює великі зграї. **В:** від морської черні відрізняється наявністю «чуба»; крім того, ♀ *ad* від ♀ *ad* морської черні — меншою білою плямою біля основи дзьоба, хоча іноді ця ознака не діє, а ♂ *ad* від ♂ *ad* морської черні — чорною спиною і чорними покривними перами верху крил. **З:** голос подає рідко; у ♂ — тихий свист, у ♀ — хрипке «керр-керр».

Чернь морська *Aythya marila* — Морская чернеть. Scaup. —

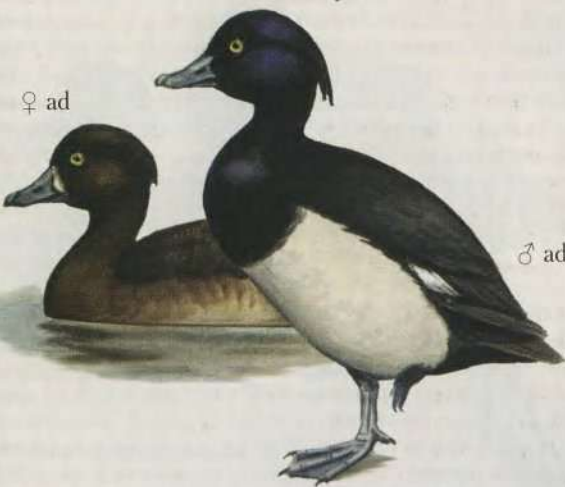
МТ: 0,7—1,3 кг. ДТ: 42—51 см. РК: 72—84 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, воло, надхвістя і підхвістя чорні, на голові і волі металічний полиск; верх тулуба сірий, з дрібною темною поперечною смугастістю; верхні покривні пера другорядних махових сірі; боки тулуба, груди, черево, спід крил, а також «дзеркальце» білі; хвіст чорно-бурий; дзьоб і ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному оперенні* чорний колір замінений темно-бурим; верх і боки тулуба бурувато-сірі. ♀ *ad*, крім білих грудей і черева, темно-бура; лоб, вуздечку і підборіддя охоплює велика біла пляма. *juv* подібний до ♀ *ad*, біла пляма біля дзьоба менша.

С: пролітний, зимуючий. **Р:** пролітний на всій території; зимує вздовж морського узбережжя. **Б:** різноманітні водойми. **П:** політ легкий; часто пірнає, з води злітає стрімко. **В:** ♂ *ad* відрізняється від ♂ *ad* чубатої черні сірою спиною, сірими покривними перами верху крил і відсутністю «чуба», ♀ *ad* від ♀ *ad* чубатої черні — великою білою плямою довкола дзьоба і світлішим верхом. **З:** ♂ інколи свистить, у ♀ — низькотональне «карр».

* ЗВМ, особл. на Бел. річці

Чернь чубата

♀ ad

♂ ad шлюбний

Чернь морська

♀ ad

♂ ad шлюбний

Попелюх *Aythya ferina* — Красноголовая чернеть. Pochard. —

МТ: 0,7–1,1 кг. ДТ: 42–49 см. РК: 72–82 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і шия каштаново-руді; майже весь тулуб і верхні покривні пера крил світло-сірі, з тонкою і густою темною поперечною смугастістю; верхня частина спини, основа шиї, воло, підхвістя і надхвістя чорні; махові пера сірі; хвіст черно-бурий; основа дзьоба

чорна, передня частина — сірувато-блакитна; ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока червона; у *позашлюбному оперенні* тьмяніший, чорний колір замінений бурим, сірий — з бурим відтінком. ♀ *ad* сірувато-бура; голова, шия і воло рудувато-бурі; на горлі і біля дзьоба білуваті плями; райдужна оболонка ока коричнева. *juv* подібний до ♀ *ad*, але буріший. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь; регулярно зимує біля морського узбережжя, зрідка трапляється взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** різнотипні водойми. **П:** з води злітає важко; часто пірнає, перед пірнанням підстрибує над водою. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* червонодзьобі чорні відрізняється сірувато-блакитним з чорною основою дзьобом, а в шлюбному оперенні — також світло-сірим тулубом і верхом крил; ♀ *ad* від ♀ *ad* інших черней — чорним біля основи і блакитним біля верхівки дзьобом, а також відсутністю білого «дзеркала». **З:** у ♂ — своєрідний свист «ф'юк», у ♀ — хрипке «керрр». * ПОКІТ ШЕВЧУК, ІЛЬЧЕНКО

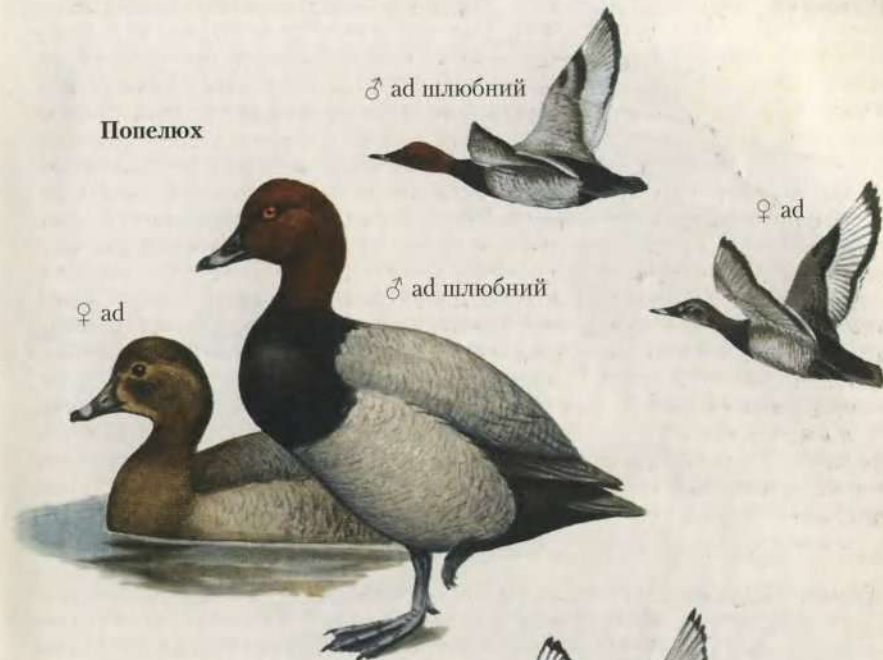
Чернь червонодзьоба *Netta rufina* — Красноносый нырок. Red-crested Pochard. —

МТ: 0,8–1,5 кг. ДТ: 53–57 см. РК: 84–88 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і верхня частина шиї каштаново-руді; пера лоба, тім'я і потилиці настовбурчені, що зорово збільшує розмір голови; нижня частина шиї, попереk, воло, груди, центр черева, надхвістя і підхвістя

чорні; спина, плечі і верхні покривні пера крил світло-бурі; передній край крил і боки тулуба білі; першорядні махові пера білуваті, з бурю верхівкою, другорядні — білі, з бурувато-сірою верхівкою; хвіст темно-сірий; дзьоб, ноги і райдужна оболонка ока яскраво-червоні; у *позашлюбному вбранні* подібний до ♀ *ad*, але дзьоб залишається червоним. ♀ *ad* бура; вуздечка, горло, щоки і верхня частина шиї сіруваті; дзьоб бурий, з червонуватою смугою на кінці; райдужна оболонка ока червонувато-коричнева. *juv* подібний до ♀ *ad*, але райдужна оболонка ока жовтувато-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** приморські райони; зальоти трапляються і на решті території. **Б:** водойми з заростями очерету та відкритими плесами. **П:** з води злітає важко, добре пірнає. **В:** від попелюха відрізняється білим кольором махових пер; крім того, ♂ *ad* у позашлюбному вбранні від ♂ *ad* попелюха — яскраво-червоним дзьобом і світлими щоками, а в шлюбному оперенні — також чорними грудьми і червом; ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* попелюха — світлими щоками і червонуватою смугою на кінці дзьоба. **З:** у ♂ — негосний хрипкий свист, у ♀ — голосне тріскотливе «керр-керр-керр».

Попелюх

Чернь червонодзьоба

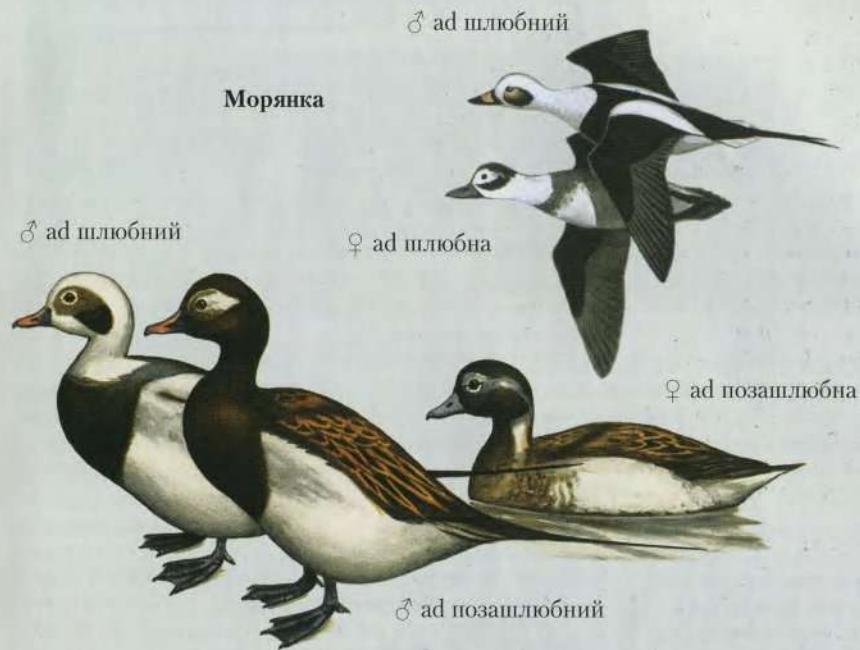

Морянка *Clangula hyemalis* — Морянка. Long-tailed Duck. — МТ: 0,5–0,9 кг. ДТ: 37–60 см. РК: 73–79 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови, горло і шия білі; навколо ока бурувато-сіра пляма, за нею чорно-бура пляма; спина, поперек, крила і воло чорно-бурі; плечові пера і боки тулуба світло-сірі; груди, черево і підхвістя білі; стернові пера чорно-бурі, з білою верхівкою, центральна пара чорно-бура і дуже видовжена; дзьоб чорний біля основи та на кінці, посередині — рожевий; ноги блакитно-сірі; у *позашлюбному оперенні* голова, горло і шия чорно-бурі; перед оком бурувата пляма, за оком — біла; плечові пера чорно-бурі, з рудою облямівкою. У ♀ *ad* хвіст короткий; у шлюбному вбранні голова темно-бура, навколо ока біла пляма; шия біла; спина, поперек, крила і воло сірувато-бурі; груди, черево і боки тулуба світло-сірі; дзьоб темно-сірий; ноги оливково-чорні; у *позашлюбному оперенні* голова темно-бура, за оком білувата смуга; шия темно-бура, з білими плямами на боках. *juv* подібний до ♀ *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** залітний взимку. **Р:** трапляється переважно на заході країни та в приморських районах. **Б:** різнотипні водойми. **П:** політ стрімкий і шумний; часто пірнає, іноді прямо з льоту; з води злітає важко. **В:** розрізняється за забарвленням, а ♂ *ad* — також довгими центральними стерновими перами. **З:** у ♂ — мелодійний дзвінкий крик «ау-ау-ааа-аулік»; птахи обох статей подають гугняве гучне «гак», особливо під час міграції.

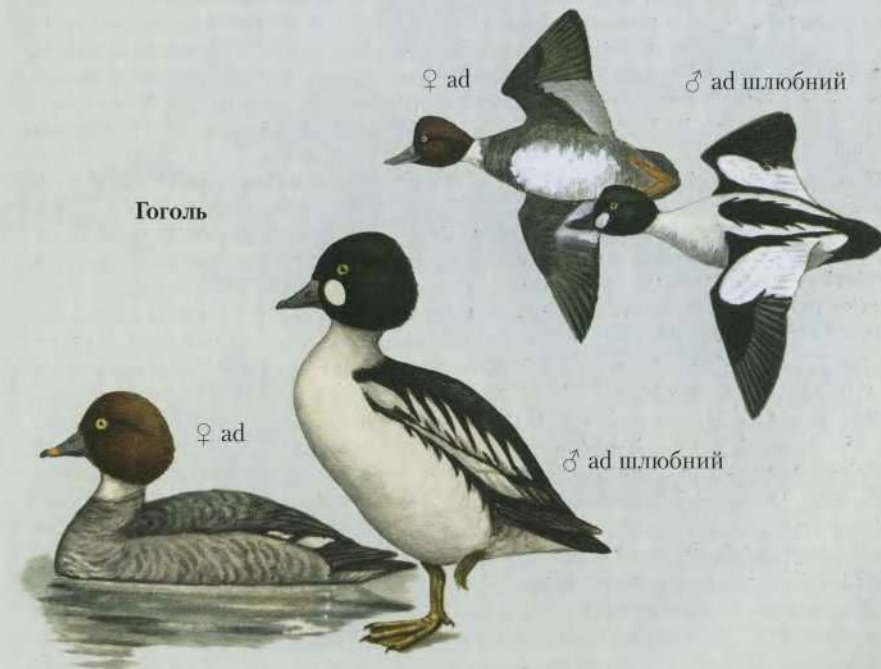
Гоголь *Vulpes clangula* — Обыкновенный гоголь. Goldeneye. — МТ: 0,4–1,4 кг. ДТ: 42–50 см. РК: 65–80 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова чорна, з зеленим металічним полиском; біля основи дзьоба білі плями; середина спини, частина плечових пер, надхвістя і першорядні махові пера чорні; шия, спина з боків, верхні покривні пера другорядних махових і низ тулуба білі; першорядні

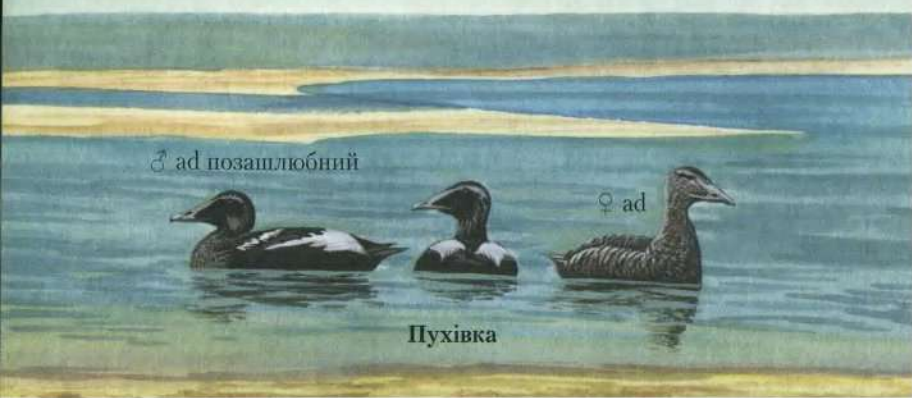
махові і їх покривні пера чорні; «дзеркальце» біле; спід крил темно-сірий; хвіст чорний; дзьоб чорний; ноги жовтогарячі; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному оперенні* схожий на ♀ *ad*, але верхні покривні пера крил такі, як в шлюбний період. ♀ *ad* бурувато-сіра; голова і верх ший шоколадно-коричневі; на ший білий «нашийник»; на верхніх білих покривних перах крила дві вузькі темні смуги, малі покривні пера крила сірі; груди і черево білі; дзьоб темно-сірий, іноді з жовтою плямою на кінці; ноги жовті. *juv* подібний до ♀ *ad*, але без «нашийника». **С:** гніздовий, перелітний, зимувачий. **Р:** гніздиться в Західному Поліссі та в пониззі Дніпра; в міграційні періоди трапляється на всій території; регулярно зимує вздовж морського узбережжя, на Дунаї, Дніпрі, в деяких районах заходу і сходу країни, інколи спостерігається взимку в інших регіонах. **Б:** водойми з лісистими берегами, під час міграцій і зимівлі — різні водойми. **П:** гнізда влаштовує в дуплах дерев; політ стрімкий, маневровий, з характерним свистом крил; часто пірнає, з води злітає легко. **В:** в усі періоди року від чубатої і морської черней відрізняється білими верхніми покривними перами другорядних махових, а ♀ *ad* від ♀ *ad* черней — також білим «нашийником» і темно-сірим сподом крил. **З:** ♂ в шлюбний період подає приглушене «біі-бііч», за яким йде скрипучий крик, схожий на крик селезня великої чирянки; у ♀ можна зрідка почути хрипкий крик, подібний до крику качки чубатої черні, але тихіший і повільніший.

Морянка

Гоголь

Савка *Oxyura leuccephala* — Савка. White-headed Duck. — МТ: 0,4–0,9 кг. ДТ: 43–48 см. РК: 62–70 см. **О:** у **♂ ad** в шлюбному вбранні голова біла, з чорним тім'ям; шия чорна; верх тулуба, крім іржастого надхвістя, а також верх крил сірувато-бурі, поцятковані чорним; воло і боки тулуба іржасті, з темними смужками; решта низу тулуба сірувато-бура, з дрібними вохристими смужками; хвіст чорний; дзьоб масивний, з великим здуттям основи верхньої щелепи, яскраво-блакитний; ноги червонувато-чорні; у позашлюбному вбранні забарвлення голови не змінюється; оперення решти тіла буре, на шиї і волі темніше; дзьоб сіруватий, з невеликим здуттям. **♀ ad** повністю темно-бура, з білуватими щоками; на щоці до потилиці проходить темна смуга; дзьоб темно-сірий, з невеликим здуттям основи верхньої щелепи. **juv** подібний до **♀ ad**. **С:** рідкісний залітний. **Р:** степова смуга. **Б:** мілководді з відкритими плесами водойми суходолу, а також морські затоки. **П:** політ швидкий, але літає неохоче; з води злітає важко, після довгого розгону; чудово плаває і пірнає; сидючи на воді, хвіст часто тримає вертикально; по суходолу пересувається важко. **В:** розрізняється за характерною поставою на воді та формою дзьоба, а **♂ ad** — також білою головою. **З:** в шлюбний період у **♂** можна почути писки і гелготання.

Пухівка *Somateria mollissima* — Обыкновенная гага. Eider. — МТ: 1,2–2,8 кг. ДТ: 50–71 см. РК: 80–108 см. **О:** у **♂ ad** в шлюбному вбранні голова зверху чорна, знизу — біла; потилиця і задня частина шік зелені, з білими поздовжніми смужками; спина, верхні покривні пера крил і плями ззаду на боках тулуба білі; воло рожевувато-кремове; решта тулуба чорна; дзьоб конусоподібний, зеленкувато-оливковий, на кінці білуватий; ноги оливкові; у позашлюбному оперенні темно-бурій, з білими покривними перами на крилах. **♀ ad** темно-бура, пера тулуба і покривні пера крил з рудуватою або вохристою облямівкою. **juv** схожий на **♀ ad**; дзьоб цілком зеленкувато-оливковий. **С:** осілий, кочовий. **Р:** останні сорок років гніздиться в районі Чорноморського біосферного заповідника; під час зальотів трапляється на решті території країни. **Б:** острови вздовж морського узбережжя та прилеглі до них акваторії моря. **П:** політ важкий, але швидкий; у зграї птахи летять лінійно; плаває нерідко із зігнутою шиєю, якої майже не видно; часто пірнає. **В:** від інших качок відрізняється конусоподібною формою дзьоба, а **♂ ad** у шлюбному оперенні — також загальним забарвленням. **З:** у **♂** — голосне і довге «аг-хау», у **♀** — хрипке «гаг-гаг».

Синьга

Чернь чубата

♀ ad

♀ ad

Турпан

Чернь морська

♀ ad

♀ ad

* узятъ пегано

Синьга *Melanitta nigra* — Синьга. Common Scoter. — МТ: 0,9–1,6 кг. ДТ: 44–54 см. РК: 79–90 см. **О:** ♂ ad у шлюбному вбранні чорний, з металічним поліском; дзьоб чорний, зі здуттям на основі верхньої щелепи і яскраво-жовтою плямою; ноги чорні; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у позашлюбному оперенні металічний поліск відсутній. ♀ ad бура, зі світло-сірими щокми, горлом та боками шії; дзьоб бурий, майже без здуття на основі. juv подібний до ♀ ad, але світліший; груди і черево білуваті. **С:** рідкісний залітний взимку. **Р:** уся територія, крім гір. **Б:** водойми суходолу та прибережна акваторія морів. **П:** літає швидко і маневрово, з характерним свистом крил; добре плаває і пірнає, перед тим, як пірнути, трохи підстрибує над водою з притиснутими до тулуба крилами; з води злітає важко. **В:** від турпана відрізняється відсутністю білого «дзеркальця», а ♂ ad — також темно-коричневою райдужною оболонкою ока і чорними ногами; ♀ ad від ♀ ad турпана — світліми щокми і шиею, від ♀ ad і juv червонодзьобої черні — формою та кольором дзьоба. **З:** у ♂ — свист «піу», з частим повторенням; у ♀ — хрипке кахкання.

Турпан *Melanitta fusca* — Обыкновенный турпан. Velvet Scoter. — МТ: 0,8–2,0 кг. ДТ: 51–58 см. РК: 90–99 см. **О:** ♂ ad у шлюбному вбранні чорний, з зеленкувато-фіолетовим металічним поліском; смуга під оком і «дзеркальце» білі; здуття основи верхньої щелепи чорне, решта дзьоба жовтогаряча; ноги червоні; райдужна оболонка ока білувата; у позашлюбному вбранні з'являються окремі бурі пера. ♀ ad темно-бура; перед і за оком білуваті плями; дзьоб темно-бурий; ноги червонуваті; райдужна оболонка ока коричнева. juv подібний до ♀ ad, але світліший; груди і черево білуваті. **С:** залітний. **Р:** на всій території, взимку трапляється на Чорному морі та Дніпрі. **Б:** прибережна акваторія морів, рідше водойми в глибині суходолу. **П:** літає швидко, низько над водою; часто пірнає, перед пірнанням над водою не підстрибує, але частково розгортає крила; з води злітає важко. **В:** від синьги відрізняється білим «дзеркальцем» та червоним забарвленням ніг; ♂ ad від ♂ ad синьги — також білуватою райдужною оболонкою ока та білою смугою під оком. **З:** приглушене і низьке за тональністю «краа-краа».

* нечмс.

Синьга

♂ ad позашлюбний

♀ ad

♀ ad

♂ ad шлюбний

♂ ad позашлюбний

♀ ad

♀ ad

♂ ad шлюбний

Турпан

Крех середній *Mergus serrator* – Длинноносый крохаль. Red-breasted Merganser. — МТ: 0,7–1,4 кг. ДТ: 51–62 см. РК: 70–86 см.

О: у ♂ ad в шлюбному вбранні голова чорна, з зеленим металічним полиском; на потилиці «чуб»; посередині шиї білий «нашийник»; спина і плечові пера чорні, на плечах з кожного боку по білій поздовжній смузі; воло іржасте, з чорною строкатістю, на боках вола чорно-білий рисунк; низ білий; боки тулуба, попереk, надхвістя та хвіст сірі; першорядні махові і їх покривні пера чорно-бурі; другорядні махові і більшість їх покривних пер білі, по основі другорядних і великих покривних пер проходять темні смуги; райдужна оболонка ока, дзьоб і ноги червоні; у позашлюбному оперенні подібний до ♀ ad, але зберігає шлюбне забарвлення крил. ♀ ad сірувато-бура; голова і шия зверху бурувато-руді; першорядні махові пера бурі; зверху на крилах білі лише другорядні махові пера і їх великі покривні, інші покривні — сірувато-бурі; ноги жовтогарячі; райдужна оболонка ока жовтувато-бура. **juv** подібний до ♀ ad, але «чуб» коротший. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на островах і косах Чорного і Азовського морів; під час міграції трапляється на всій території; регулярно зимує біля морського узбережжя, інколи спостерігається взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** морські острови і прилеглі до них акваторії моря, різноміснні водойми суходолу. **П:** політ швидкий; з води злітає важко, після розгону; часто пірнає, великих зграй не утворює. **В:** ♂ ad відрізняється від ♂ ad великого креха темними смугами зверху на білих перах крил, а в шлюбному оперенні — також іржастим волом, з чорно-білим рисунком по боках, і сірими боками тулуба; ♀ ad від ♀ ad великого креха — відсутністю чіткого контрасту в забарвленні шиї та темною смугою, яка окреслює зверху біле «дзеркальце». **З:** у ♂ — тихий приглушений свист, у ♀ — низькотональний «каррр...».

Крех великий *Mergus merganser* – Большой крохаль. Goosander. —

МТ: 1,1–1,5 кг. ДТ: 60–65 см. РК: 82–96 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні голова чорна, з зеленим металічним полиском; на потилиці короткий «чуб»; спина чорна; попереk і надхвістя сірі; шия, воло, боки та низ тулуба кремово-рожеві; покривні пера другорядних махових і «дзеркальце» білі; першорядні махові і їх покривні пера чорно-бурі; хвіст темно-сірий; дзьоб і ноги червоні; у позашлюбному оперенні подібний до ♀ ad, але зберігає білі покривні пера верху крил. У ♀ ad голова і верх шиї каштаново-бурі; горло біле; спина, більша частина покривних пер верху крил і боки тулуба бурувато-сірі; низ білий. **juv** подібний до ♀ ad. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в Північно-Західному Поліссі, випадки гніздування спостерігалися також в Закарпатті; в періоди міграції трапляється скрізь; регулярно зимує біля морського узбережжя, інколи тримається взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** різноміснні багаті на рибу водойми. **П:** політ важкий, але швидкий; з води злітає важко, після розгону; часто пірнає, посадка на воді низька. **В:** від середнього креха відрізняється відсутністю темних смуг на білих перах верху крил; крім того, ♂ ad в шлюбному оперенні від ♂ ad середнього креха — кремово-рожевими боками і низом тулуба, а ♀ ad від ♀ ad середнього креха — чіткою межею кольорів у забарвленні шиї. **З:** у ♂ — тихий крик «крро-кррьо», у ♀ — голосне «карр-карр».

Крех середній

♂ ad шлюбний

♀ ad

♂ ad шлюбний

Крех великий

♀ ad

* В полівоті чітко
слівшиє співставити
шарк крил.

♂ ad шлюбний

Крех малий

♀ ad

♂ ad шлюбний

Крех середній

♀ ad

♂ ad шлюбний

Крех великий

♀ ad

Крех малий

♂ ad шлюбний

♀ ad

Бк + прол. зима? с. 90

Крех малий *Mergus albellus* — Луток. Smew. — МТ: 500—950 г. ДТ: 38—44 см. РК: 55—69 см. О: у ♂ ad в шлюбному вбранні голова і шия білі, пера на лобі видовжені; навколо очей чорні плями, на потилиці чорна V-подібна смуга; плечі і більша частина верхніх покривних пер другорядних махових білі; спина, вузькі поперечні смуги біля основи шиї та крил, вузькі смуги на плечових перах чорні; попере́к, надхвістя та підхвістя світло-сірі; боки тулуба з густою і тонкою сірою поперечною смугастістю; першорядні махові пера сірі, другорядні — чорні; хвіст сірий; дзьоб темно-сірий; ноги сірі; у позашлюбному оперенні подібний до ♀ ad. У ♀ ad оперення верху бурувато-сіре; верх голови і задня частина шиї каштанові; горло і щоки білі; воло і боки тулуба бурувато-сірі; решта низу, крім бурих малих покривних пер споду крил, біла. juv подібний до ♀ ad. С: пролітний, зимуючий. Р: під час міграцій трапляється на всій території; регулярно зимує вздовж морського узбережжя, на Дніпрі, Дунаї та Сіверському Дінці, інколи спостерігається в зимовий період на інших водоймах в глибині суходолу, які не замерзають. Б: різноміснні водойми. П: політ швидкий; часто пірнає, великих зграй не утворює. В: від інших крехів відрізняється меншими розмірами і коротшим дзьобом; крім того, ♂ ad у шлюбному оперенні — білою головою, а ♀ ad від ♀ ad решти крехів — білими середніми покривними перами верху крил. З: коротке тріскотливе «err» або «кpp».

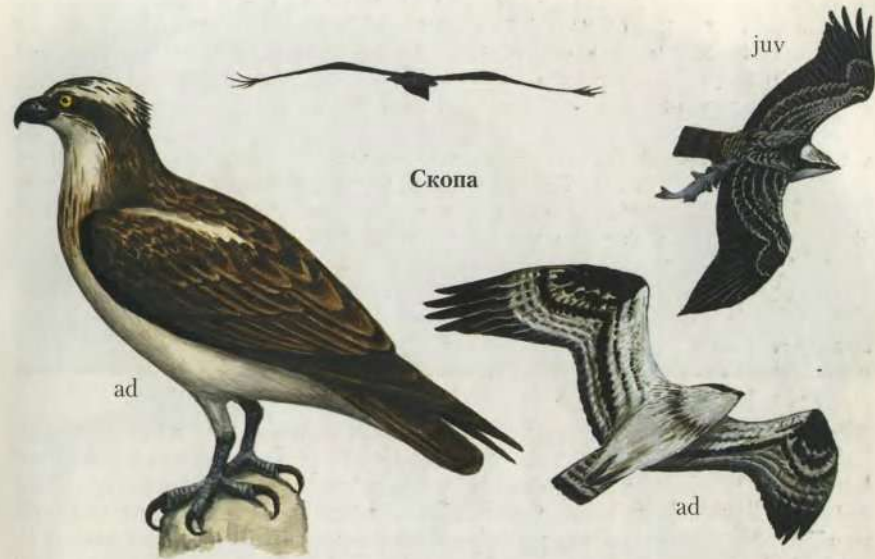

РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (*FALCONIFORMES*)

Родина Скопові (*Pandionidae*)

Більші за качку. Дзьоб короткий, міцний, загнутий донизу, біля основи верхньої щелепи восковиця. Пальці знизу вкриті горбиками з дрібними гострими шипами. Заселяють лісові місцевості біля водойм. Моногами. Нагнізні. Рибоїдні. Відомо 1 рід з 1 видом, який поширений і в Україні.

Скопа *Pandion haliaetus* — Скопа. Osprey. — МТ: біля 1,5 кг. ДТ: 55—69 см. РК: 145—160 см. **О:** у *ad* оперення верху буре; голова біла, з невеликим «чубом» на потилиці; на лобі і тім'ї темні риси; через око проходить темна смуга; низ білий, на волі бурувата поперечна смуга; спід крила білуватий, верхівкова частина крайніх першорядних махових пер темно-бура, на згині крила темна пляма, по краю покривних пер проходить темна смуга; хвіст знизу білуватий, з темними смугами, крайня — найширша; дзьоб темно-сірий; ноги і восковиця блакитно-сірі; райдужна оболонка ока жовта. У *juv* на перах верху світла облямівка; на лобі, тім'ї і потилиці буруваті плями. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** зрідка гніздиться в Поліссі; під час міграцій трапляється по всій країні. **Б:** різного типу лісові масиви та невеликі ліси біля багатих річковими водойми. **П:** постава крил у польоті характерно надламана; іноді «зависає» у повітрі, за здобиччю кидається з повітря у воду. **В:** розрізняється за забарвленням та характерною поставою крил. **З:** у шлюбному польоті подає пискливий крик «кі-кі-кі», біля гнізда — крик тривоги «кью-кью-кью».

Родина Яструбові (*Accipitridae*)

Птахи середніх і великих розмірів. Дзьоб короткий, загнутий донизу, біля основи верхньої щелепи восковиця. Кігті гострі. Заселяють різні біотопи. Моногами. Нагнізні. Зоофаги. Відомо 60 родів з 220 видами; в Україні — 26 видів, враховуючи внесені у Додаток.

Осоїд *Pernis apivorus* — Обыкновенный осоед. Honey Buzzard. — МТ: біля 0,7 кг. ДТ: 52—60 см. РК: 135—150 см. **О:** у *♂ ad* типової морфи верх сірувато-бурий; голова сіра; горло біле; низ білуватий, на тулубі темно-бурі поперечні смуги, махові пера з чорною верхівкою, хвіст з трьома виразними чорно-бурими смугами; дзьоб чорний; ноги жовті; восковиця сіра; райдужна оболонка ока жовта; у *темної морфи* низ тулуба і покривні пера споду крил однотонно темно-бурі; у *світлої морфи* низ тулуба білий, іноді з темними рисками. **♀ ad** всіх морф зверху буріша, ніж **♂ ad**; темно-бурий колір охоплює не тільки верхівку, але й більшу частину верхньої половини махових пер. **juv** схожий на **♀ ad**, але пера верху крил нерідко з білуватою облямівкою; у *світлої морфи* верх голови і задня частина шиї іноді суцільно білі; восковиця жовта. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також частково в степовій смузі та в гірському Криму; мігрує скрізь. **Б:** ліси різного типу, під час міграцій трапляється на відкритих просторах. **П:** добре ходить по землі; часто розкопує землю, шукаючи гнізда комах; в шлюбному ширяючому польоті може на мить зупинитися з піднятими над спиною крилами; ніколи не «зависає» у повітрі. **В:** від звичайного канюка відрізняється меншою головою, тоншою шиєю, довшими крилами і наявністю лише трьох темних смуг на хвості, а також горизонтальною поставою крил під час ширяння. **З:** зрідка подає дзвінкий свист «кійя» або «кюйе».

Шуліка чорний

Шуліка рудий *Milvus milvus* — Красный коршун. Red Kite. — МТ: біля 1,0 кг. ДТ: 60—66 см. РК: 145—165 см. **О:** *ad* зверху іржасто-рудий; голова білувата, з темними поздовжніми рисками; низ іржасто-рудий, з темними рисками; махові пера черно-бурі; на споді крил, на першорядних махових перах великі білі плями, які добре помітні в польоті; хвіст довгий, зверху — яскраво-рудий, знизу — білуватий, глибоко вирізаний, бічні стернові пера з вузькими темно-бурими смугами, верхівка крайніх стернових пер чорна; дзьоб темно-бурий, основа нижньої щелепи жовта; восковиця, райдужна оболонка ока і ноги жовті. *juv* світло-рудий, з бурою строкатістю; по краю верхніх покривних пер крил проходять білуваті смуги; восковиця жовтувата; райдужна оболонка ока коричнево-сіра. **С:** залітний, можливе гніздування. **Р:** Північно-Західне Полісся. **Б:** рівнинні ліси поблизу відкритих просторів. **П:** вистежуючи здобич, може довго ширяти у повітрі, розчепіривши хвоста; під час міграції тримається переважно поодиноч. **В:** від чорного шуліки відрізняється білуватою головою, білими плямами на споді крил і глибше вирізаним хвостом. **З:** високотональний крик «хієх-хі-хі-хієх».

Шуліка чорний *Milvus migrans* — Черный коршун. Black Kite. — МТ: біля 0,9 кг. ДТ: 55—60 см. РК: 135—155 см. **О:** *ad* зверху темно-бурий, голова світліша; низ бурий або рудувато-бурий, з чорною строкатістю; хвіст бурий, слабо вирізаний, іноді рівний, з вузькими темно-бурими смугами; дзьоб темно-бурий, основа нижньої щелепи жовта; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока світло-коричнева. *juv* світліший, на плечових перах світла облямівка. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім високогір'я Карпат, більшої частини степової смуги та Криму; мігрує скрізь; в деяких районах півдня країни спостерігалися випадки зимівлі. **Б:** ліси поряд з водоймами. **П:** може утворювати гніздові колонії; у повітрі іноді довго ширяє, розчепіривши хвоста; під час міграції утворює розріджені групи, іноді разом зі звичайними канюками, осойдами та іншими соколоподібними. **В:** від рудого шуліки відрізняється дещо меншими розмірами, темнішим забарвленням зі слабо вираженими світлими плямами на споді крил та неглибоко вирізаним хвостом. **З:** голосний крик «кі-кі-кі-кі», або свист. *

Шуліка рудий

Шуліка чорний

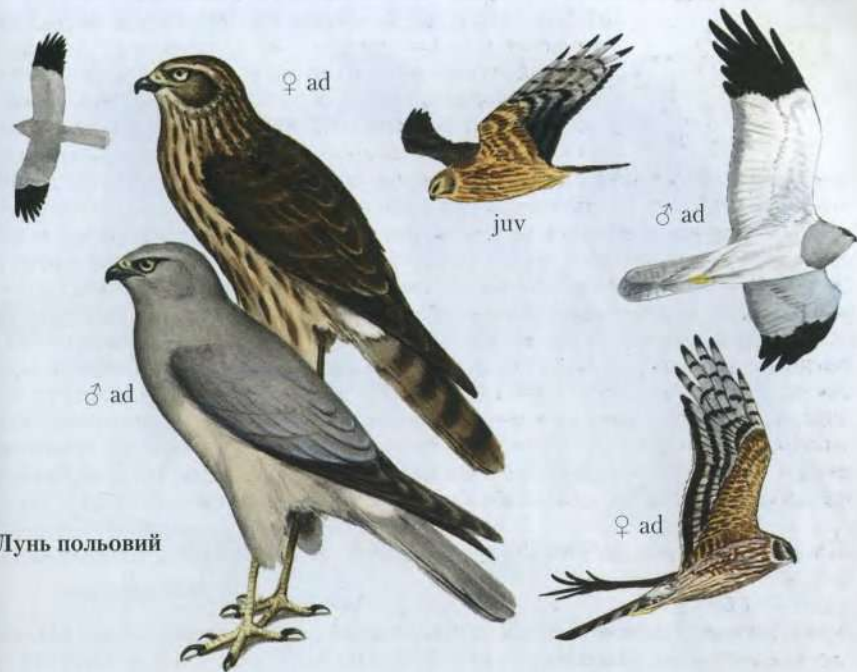
+
поб.
PP
Бк

Лунь польовий *Circus cyaneus* — Полевой лунь. Hen Harrier. — МТ: 350—600 г. ДТ: 43—50 см. РК: 100—120 см. **О:** у ♂ голова, шия, воло, спина, поперек і верх крил сірі; надхвістя біле; решта тулуба сірувато-біла; пера на верхівці крил чорні; спід крил світло-сірий, по краю махових пер проходить темна смуга; хвіст сірий; дзьоб темно-сірий; райдужна оболонка ока, восковиця і ноги жовті.

♀ ad зверху бура, пера з вохристою облямівкою; надхвістя біле; низ білувато-вохристий, з бурими поздовжніми смугами; махові пера зверху бурі, зі споду — білуваті, з темно-бурими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; на хвості темно-бурі смуги. *juv* подібний до ♀ ad, але з рудим відтінком; другорядні махові пера зі споду бурі; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на заході та півночі країни; мігрує скрізь; зимує на всій території, крім гір. **Б:** відкриті місцевості — поля, луки, долини річок, болота. **П:** літає повільно, низько над землею; постава крил V-подібна. **В:** ♂ ad відрізняється від решти лунів білим надхвістям, а зокрема від степового луня — тим, що чорну верхівку крила утворюють чотири, а не три пера; ♀ ad та *juv* від ♀ ad та *juv* лучного і степового лунів — виразнішим білим надхвістям, хоча часто розрізнити складно. **З:** високотональне «кі-кі-кі-кі», іноді — свистове «пі-і-ір».

Лунь степовий *Circus macrourus* — Степной лунь. Pallid Harrier. — МТ: 310—550 г. ДТ: 40—48 см. РК: 95—110 см. **О:** ♂ ad зверху світло-сірий; надхвістя білувате, з сірими смугами; низ білуватий; чорні частини махових пер утворюють на верхівці крила клиноподібну пляму; знизу на хвості нечіткі темні смуги; дзьоб темно-бурий, з сірою основою; райдужна оболонка ока, восковиця і ноги жовті. ♀ ad зверху бура, на покривних перах крил вохриста облямівка; надхвістя біле, з бурою строкатістю; низ білувато-вохристий, з темними поздовжніми смугами, які виразніші на волі; махові пера зверху бурі, зі споду — світло-сірі, з темно-бурими смугами; на хвості темні смуги. *juv* подібний до ♀ ad, але тон світлих частин оперення рудий; другорядні махові пера зі споду темно-бурі; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** пролітний, зрідка зимуючий, інколи гніздиться. **Р:** можливі випадки гніздування в лісостеповій та степовій смугах; мігрує скрізь; зрідка зимує в південних районах. **Б:** відкриті місцевості степового типу. **П:** обережний; в польоті постава крил V-подібна; мігрує і зимує переважно поодиночі. **В:** ♂ ad відрізняється від ♂ ad польового луня меншою кількістю чорної барви на верхівці крил, світлішим забарвленням та посмугованим надхвістям, від ♂ ad лучного луня — відсутністю чорних смуг на крилах і рудих рисок на грудях та череві; *juv* від *juv* польового луня — рудішим оперенням; ♀ ad від ♀ ad польового і лучного лунів, а також *juv* від *juv* лучного луня відрізнити складно. **З:** часом подає свист, подібний до свисту польового луня; крик тривоги — різке «чіт-ер - чіт-ер».

Лунь польовий

Лунь степовий

+ п.с.
рр
Бк

Лунь лучний *Circus pygargus* — Луговой лунь. Montagu's Harrier. —

МТ: 330—420 г. ДТ: 43—50 см. РК: 98—110 см. **О:** у ♂ *ad* верх темно-сірий; надхвістя біле, з сіруватими смугами; шия і воло темно-сірі; груди і черево білі, з рудими рисками; першорядні махові пера чорні; зверху вздовж основи сірих другорядних махових пер проходить чорна смуга, на spodі крила — дві чорні смуги, край другорядних махових пер на spodі темний; на spodі сірого хвоста темні смуги; дзьоб темно-сірий; райдужна оболонка ока, восковиця і ноги жовті. У ♀ *ad* верх бурий, облямівка пер вохриста; голова, шия і низ білуваті, з бурими смугами і рисками; надхвістя біле, з бурою строкатістю; верх крил бурий, спід — білувато-вохристий, з темно-бурими смугами; на хвості темні смуги. *juv* подібний до ♀ *ad*, але оперення іржасто-руде; другорядні махові пера зі споду бурі; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім гір та приморських районів півдня; під час міграції трапляється скрізь. **Б:** зволожені та сухі відкриті території. **П:** в польоті постава крил V-подібна; мігрує і зимує поодино або парами. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* польового і степового лунів відрізняється темними смугами на крилах і рудими рисками на грудях та череві; ♀ *ad* від ♀ *ad* польового і степового лунів — більш чіткими темними щокми в поєднанні зі світлішою шиєю, але достовірно ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* степового луня відрізнити важко. **З:** в шлюбний період ♂ подає тривале «кеек-кеек-кеек», крик тривоги — швидке «чек-ек-ек-ек».

Лунь лучний

+ пром.
п.с.
с.м.а.
Бк

Лунь очеретяний *Circus aeruginosus* — Болотный лунь. Marsh Harrier. —

МТ: 500—700 г. ДТ: 48—55 см. РК: 110—125 см. **О:** у ♂ *ad* голова, шия і воло світло-вохристі, з темними рисками; спина, попереk і більша частина верхніх покривних пер другорядних махових бурі; крайні малі покривні пера верху крил вохристі; надхвістя сіре; груди, черево і підхвістя іржасто-руді, з темними рисками; спід крил сірувато-білий; махові пера світло-сірі, крім кількох чорно-бурих першорядних, які утворюють верхівку крил; хвіст сірий; дзьоб темно-бурий; райдужна оболонка ока, восковиця і ноги жовті. ♀ *ad* темно-бура; верхня частина голови, задня частина шиї, горло і верхні малі покривні пера крил вохристі. *juv* подібний до ♀ *ad*, але вохристий колір на верхній частині голови і горлі яскравіший; іноді голова цілком темно-бура. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться по всій країні, крім гірських районів; мігрує скрізь; іноді зимує на півдні, значно рідше трапляється взимку на решті території. **Б:** водойми з водяною рослинністю, під час міграцій і зимівлі трапляється в інших відкритих місцевостях. **П:** у польоті постава крил V-подібна; іноді утворює невеликі дифузні колонії. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* решти лунів відрізняється бурим забарвленням верху в поєднанні зі світло-вохристою головою та сірим кольором хвоста і значної частини крил; ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* інших лунів — вохристим кольором верху голови, задньої частини шиї, горла і крайніх верхніх малих покривних пер крил. **З:** в шлюбний період ♂ подає крик «куак-куак», зрідка можна почути голосний крик «кі-кі-кі-кі».

Лунь очеретяний

Яструб малий *Accipiter nisus* — Перепелятник. Sparrowhawk. —
 МТ: 150–300 г. ДТ: 28–38 см. РК: 60–75 см. **О:** ♂ *ad* зверху темно-сизий; лоб буруватий; над оком нерідко буває білувата «брова»; на потилиці нечітка біла пляма; горло сірувато-біле; щоки руді; низ сірувато-білий або рудуватий, з рудими або бурими поперечними смугами; боки тулуба руді; махові пера зі споду білуваті, з тем-

ною поперечною смугастістю; на хвості 4–5 темних смуг; дзьоб темно-сірий; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока жовтогаряча. У ♀ *ad* білі «брови» часто з'єднуються з білуватою плямою на потилиці; низ білий, з поперечною темно-бурою смугастістю. *juv* подібний до ♀ *ad*, але пера верху і покривні пера вух бурі, зі світлою облямівкою; на волі краплеподібні плями; на решті низу широкі рудувато-бурі поперечні смуги; райдужна оболонка ока жовта. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на сході степової смуги і в гірському Криму; під час міграцій і зимівлі трапляється на всій території. **Б:** ліси, в періоди міграцій і зимівлі відкриті ландшафти та населені пункти. **П:** полює з засідки, нерідко здобич наздоганяє в кронах кущів і дерев, мігрує поодиночі або роз'їденими групами. **В:** від великого яструба відрізняється меншими розмірами, від коротконогого яструба — відсутністю контрасту між забарвленням верхівкових першорядних махових пер та решти оперення крил, жовтогарячою або жовтою райдужною оболонкою ока, а ♀ *ad* — також світлими «бровами». **З:** у шлюбному польоті подає довге «кюю-кюю», поблизу гнізда — голосне монотонне «кїі-кїі-кїі», в разі небезпеки — уривчасте «кирк»; в позагніздовий період переважно мовчазний.

Яструб коротконогий *Accipiter brevipes* — Европейський тювик. Levant Sparrowhawk. —
 МТ: 190–280 г. ДТ: 33–38 см. РК: 64–80 см. **О:** ♂ *ad* зверху сизий; горло біле, щоки сірі; низ білуватий, з бурувато-рудими поперечними смугами на тулубі; першорядні махові пера на верхівці крил чорно-бурі; на хвості 6–7 темно-бурих поперечних смуг; дзьоб темно-сірий; восковиця і ноги жовті;

райдужна оболонка ока червонувато-коричнева. ♀ *ad* зверху бура; посеред білого горла темно-бура поздовжня смуга; низ білуватий, з рудувато-бурими поперечними смугами на тулубі і бурими на споді крил. У *juv*, який схожий на ♀ *ad*, пера верху темно-бурі, зі світлою облямівкою; низ білуватий, з великими бурими плямами на волі і грудях; райдужна оболонка ока світло-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться головним чином у заплаві р. Сіверський Донець; мігрує в південних районах. **Б:** листяні ліси річкових долин. **П:** біля гнізда галасливий, під час міграцій утворює зграї. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* малого яструба відрізняється контрастом між чорно-бурим кольором верхівкових першорядних махових пер і забарвленням решти оперення крил, сірими щоками і червонувато-коричневою райдужною оболонкою ока; ♀ *ad* від ♀ *ad* малого яструба — бурішим верхом, темною смугою на горлі і рудувато-бурих кольором темних поперечних смуг на тулубі, а *juv* від *juv* малого яструба — плямистим низом. **З:** характерне «тюю-ві - тюю-ві», яке може часто повторюватись.

Яструб малий

Яструб коротконогий

Яструб малий

♂ ad

♀ ad

♂ ad

♀ ad

juv

Яструб коротконогий

♀ ad

Яструб великий

♂ ad

juv

♂ ad

♀ ad

Яструб великий

juv

Яструб великий *Accipiter gentilis* — Тетеревятник. Goshawk.

МТ: 0,6—1,8 кг. ДТ: 48—61 см. РК: 98—117 см. **О:** ♂ ad зверху сірий або сизувато-сірий, з білуватими «бровами», чорнуватим тім'ям і світлою плямою на потилиці; покривні пера вух темно-бурі; низ білий, з сірувато-бурими поперечними смугами; на махових і стернових перах темні смуги; дзьоб темно-сірий; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока жовтогаряча. ♀ ad більша від ♂ ad і буріша. У juv спина бура, пера з білуватою облямівкою; низ білувато-вохристий, з краплеподібними рудувато-бурими плямами, які утворюють поздовжню смугастість; райдужна оболонка ока жовта або зеленкувато-жовта. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** ліси біля відкритих просторів, восени і взимку трапляється у парках, нерідко поблизу населених пунктів. **П:** літає переважно активним польотом; полює із засідки, в основному серед дерев. **В:** від інших яструбів відрізняється значно більшими розмірами. **З:** подає переважно голосні крики «гяк-гяк» або трель «кі-кі-кі-кі», протягом періоду розмноження — «хіє-ех», під час небезпеки — «іві-е-е».

* літає на значній висоті, може гнати

Зимняк *Buteo lagopus* — **Зимняк. Rough-legged Buzzard.** — МТ: біла 1,2 кг. ДТ: 50–60 см. РК: 120–150 см. **О:** у *ad* пера верху бурі, з вохристою облямівкою; голова білувата, з темними плямами і рисками; воло білувате, з великими темними плямами і рисками; груди однотонно кремово-білі або з темними рисками; черво темно-буре на боках або білувате, з темними смугами; на світлому споді крил на згинах темні плями; хвіст білий, з темними смугами на кінці, крайня — найширша; дзьоб чорний; цівка вкрита пір'ям; восковиця і пальці жовті; райдужна оболонка ока коричнева. *juv* зверху світліший; черво завжди темно-буре.

С: пролітний, зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** відкриті місцевості. **П:** часто тримається на землі; нерідко «зависає» в повітрі, під час ширяння постава крил V-подібна. **В:** від звичайного канюка відрізняється білим хвостом з темними смугами на кінці та темними плямами на споді крил. **З:** крик «кі-іу-у», подібний до крику звичайного канюка, але вищий за тональність.

Канюк степовий *Buteo rufinus* — **Курганник. Long-legged Buzzard.** — МТ: біла 1,5 кг. ДТ: 50–65 см. РК: 126–155 см. **О:** у *ad* верх рудувато-бурий, голова світліша; воло і груди світло-руді; черво темне; надхвістя руде; на споді крил чорні плями і контраст між темними покривними і світлими маховими перами, вздовж заднього краю крил проходить темна смуга; хвіст однотонно рудий; дзьоб чорний; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока коричнева; трапляються світліші особини, а також темно-бурі, у яких хвіст сіруватий, з однією широкою передверхівковою та кількома вузькими темними смугами. *juv* буріший; стернові пера з темними смугами; райдужна оболонка ока жовтувата. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в степовій смузі, в долині Середнього Дніпра та в гірському Криму; під час міграції трапляється майже на всій території; зимує на півдні степової смуги. **Б:** степові простори, рідше — лісо-степові місцевості. **П:** політ легкий; часто ширяє. **В:** від звичайного канюка відрізняється контрастом між темним червом і світлим хвостом та волом. **З:** часто подає голосний крик «кей-кей», подібний до крику підорликів.

Канюк звичайний *Buteo buteo* — **Обыкновенный канюк. Buzzard.** — МТ: 0,7–1,3 кг. ДТ: 51–57 см. РК: 113–128 см. **О:** у *ad* верх рудувато-бурий або темно-бурий; низ від білуватого, з темними рисками або поперечними смугами, до темно-бурого; на світлому споді махових пер темні смуги, вздовж заднього краю крил проходить широка темна смуга; хвіст з темними смугами, передверхівкова — широка; дзьоб чорний; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока коричнева. У *juv* пера верху з виразнішою світлою облямівкою; низ з позовжніми смугами. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім півдня степової смуги; мігрує скрізь; взимку трапляється на більшій частині території країни, на півдні рідше. **Б:** ліси і відкриті простори. **П:** у польоті неповороткий, ширяє з крилами, піднятими V-подібно, часом «зависає» у повітрі. **В:** від осоїда відрізняється ширшими крилами, більшою головою і густою смугастістю хвоста; від степового канюка — смугастим хвостом і відсутністю контрастних темних плям на споді крил. **З:** характерне голосне «кіа» або «кіу», з частим повторенням.

Зимняк

ad

juv

ad

juv

ad

ad

Канюк степовий

ad

ad

Канюк звичайний

ad

juv

Зміїд *Circaetus gallicus* — **Змеяд. Short-toed Eagle.** — МТ: біля 2,0 кг. ДТ: 62—67 см. РК: 170—185 см. **О:** у *ad* верх сірувато-бурий або бурий; шия спереду і воло бурі або білі, з бурими плямами, як і решта низу; на світлому споді крил чорно-бурі смуги; частини першорядних махових пер, які утворюють верхівку крил, чорно-бурі; хвіст з темними поперечними смугами; дзьоб чорний; восковиця і ноги

блакитно-сірі; райдужна оболонка ока жовта. *juv* має блідіше забарвлення; темних плям на нижній частині тулуба менше. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій та лісостеповій смугах, а також частково в степовій смузі та в гірському Криму; під час міграції трапляється на всій території. **Б:** старі великі ліси, переважно біля великих боліт та вологих низин, під час міграції може спостерігатися у відкритих місцевостях. **П:** літає легко, часто ширяє і «зависає» у повітрі, під час ширяння постава крил горизонтальна; живиться плазунами, тому трапляється спостерігати, як у птаха, що летить, із дзьоба звисає вуж або гадюка, яких він здобув; мігрує поодиночці або парами. **В:** від скопи, осоїда і канюків відрізняється світлим забарвленням всього споду крил, де нема темних контрастних плям; крім того, від осоїда і канюків — більшими розмірами, великою, далеко вперед поставленою головою, блакитно-сірими ногами і восковицею; від підорликів — сірувато-бурым верхом, світлим низом і неопереними ногами; до того ж, від скопи, канюків і підорликів — горизонтальною поставою крил під час ширяння. **З:** переважно мовчазний; зрідка подає крик «xi-i-i-o».

Орел-карлик *Hieraetus pennatus* — **Орел-карлик. Booted Eagle.** — МТ: 750—950 г. ДТ: 45—50 см. РК: 110—132 см. **О:** у *ad* світлої морфи верх світло-бурий, з темними плямами; низ білуватий, з темними плямами на волі і темними рисками на грудях та череві або однотонний; махові пера темно-бурі, покривні — світлі; хвіст темно-бурий; цівка оперена; дзьоб темно-сірий, біля основи блакитний; восковиця і пальці жовті; райдужна оболонка ока світло-коричнева; у темної морфи все оперення, крім світлого підхвістя, темно-буре. *juv* подібний до *ad*, але має блідіше забарвлення. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Карпатському регіоні, на більшій частині Лісостепу та на півночі степової смуги; в періоди міграції може траплятися скрізь. **Б:** старі мішані і листяні ліси, під час міграції спостерігається на відкритих просторах. **П:** політ стрімкий, нерідко з тривалим планеруванням; шлюбний політ виконується зі складними маневрами, які супроводжуються криками, чого не роблять інші хижі птахи. **В:** темна морфа від ♀ *ad* та *juv* очеретяного луня відрізняється ширшими крилами і хвостом та надламаного поставою крил під час ширяння, від звичайного канюка — довшими крилами і хвостом, а крім того, від двох цих видів — майже однотонно темно-бурым оперенням; від чорного шуліки — відсутністю вирізки на хвості; світла морфа від очеретяного луня, звичайного канюка і чорного шуліки — контрастом між темними маховими перами і рештою оперення. **З:** мелодійний високотональний крик «клі-клі-клі», «кік-кік-кік» або «ті-вью-вік».

ad

Підорлик великий *Aquila clanga* — Большой подорлик. Spotted Eagle. —

МТ: 1,6–2,5 кг. ДТ: 62–74 см. РК: 158–182 см. **О:** у *ad* оперення темно-буре; на надхвісті нерідко світлі плями або світла смуга; цівка вкрита пір'ям; дзьоб чорний; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока світло-коричнева; трапляються птахи зі світло-бурым забарвленням. *juv* чорно-бурий; на попереку білуваті риски та плями; на надхвісті дугоподібна біла смуга; низ тулуба, крім грудей, з по-

довжніми невиразними світлими смугами; підхвістя світло-вохристе; зверху на крилі кілька рядів світлих плям; на кінці хвоста неширока білувата смуга.

С: гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій смузі та частково на півночі Лісостепу; мігрує скрізь; інколи зимує в Закарпатті та на півдні країни. **Б:** ліси серед річкових долин, поблизу озер та боліт, під час міграції і зимівлі може траплятися на відкритих місцевостях. **П:** політ активний і швидкий, нерідко ширяє у повітрі, під час ширяння постава крил обвисла; часто тримається на землі. **В:** від малого підорлика відрізняється темнішим забарвленням, майже повною відсутністю контрасту між маховими і покривними перами верху та споду крил і масивнішим дзьобом, але на відстані в польоті часто розрізнити складно; *ad* від *ad* степового орла відрізняється меншими розмірами і однотонним забарвленням махових і стернових пер. **З:** часто подає довгий дзвінкий крик «кі-й-як - кі-й-як».

Підорлик малий *Aquila pomarina* — Малий подорлик. Lesser Spotted Eagle. —

МТ: 1,2–1,6 кг. ДТ: 57–64 см. РК: 134–160 см. **О:** у *ad* оперення буре, верх голови і задня частина шиї світліші; на надхвісті нерідко буває біла дугоподібна смуга; махові пера темно-бурі, верхні покривні та покривні пера споду крил бурі або світло-бурі; стернові пера темно-бурі; цівка вкрита пір'ям; дзьоб чорний; вос-

ковиця і пальці жовті; райдужна оболонка ока жовтувато-коричнева або жовта. *juv* темно-бурий, з чіткою вохристою плямою на потилиці; підхвістя світло-вохристе; на крилах зверху по одному ряду білих плям; на верхівці хвоста вузька білувата смуга. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на заході, в центрі та на півночі країни; під час міграції трапляється на всій території. **Б:** листяні та мішані ліси, переважно у зволжених місцевостях. **П:** нерідко тримається на землі; політ легкий, помаху крил часті, під час ширяння постава крил обвисла; мігрує поодиночі або розрідженими групами. **В:** *ad* від *ad* великого підорлика відрізняється чітким контрастом між темними маховими та світлішими покривними перами крил, але на відстані нерідко відрізнити складно; *juv* від *juv* великого підорлика відрізняється меншою кількістю білих плям на покривних перах крил та вохристою плямою на потилиці. **З:** у період роз-

множення часто подає пискливе «кі-й-ік - кі-й-ік».

множення часто подає пискливе «кі-й-ік - кі-й-ік».

ad

juv

juv

ad

juv

ad

ad

ad

Орел степовий *Aquila rapax* — **Степной орел. Steppe Eagle.** — МТ: до 3,7 кг. ДТ: 65—77 см. РК: 170—205 см. **О:** у *ad* оперення темно-буре; нерідко на задній частині шиї рудувата пляма, а на надхвісті світла смуга; махові пера сірувато-бурі, з темними смугами, з яких крайня найширша, зверху, біля основи першорядних махових пер, світлі плями; на сірувато-бурому хвості густі темні поперечні смуги, з яких верхівкова найширша; цівка вкрита пір'ям; дзьоб чорний; восковиця і пальці жовті; райдужна оболонка ока коричнева. *juv* бурий, з вохристим відтінком; на надхвісті білувата смуга; зверху і зі споду по краю великих покривних пер крил та по задньому краю крил проходять світлі смуги; махові і стернові пера черно-бурі, зі слабо вираженою світлою смугастістю. **С:** залітний. **Р:** степова смуга. **Б:** рівнинні та пагорбисті райони з бідною рослинністю. **П:** полюбляє сидіти на телеграфних стовпах і степових могилах; під час ширяння крила тримає здебільшого горизонтально, хоча нерідко кінці крил бувають дещо обвислими. **В:** *ad* від *ad* підорликів відрізняється більшими розмірами, густою смугастістю крил і хвоста, а також тим, що голова в польоті більше виступає за край крил; від *ad* могильника — меншими розмірами та відсутністю білих плям на плечах і спині; *juv* від *juv* підорликів і могильника — чіткою світлою смугою на споді крил. **З:** зрідка подає хрипкий крик «к'яу-к'яу», дещо нижчий за тоном, ніж крики підорликів.

Могильник *Aquila heliaca* — **Могильник. Imperial Eagle.** — МТ: 2,5—4,0 кг.

ДТ: 75—84 см. РК: 180—215 см. **О:** у *ad* оперення в цілому темно-буре; «брови», задня частина голови і шия ззаду світло-вохристі або білуваті; на плечах і спині, як правило, білі плями; верхні покривні пера крил з вохристою облямівкою; хвіст сірувато-бурий, іноді білуватий, з кількома вузькими невизначними темними поперечними смугами і широкою темно-бурою смугою на кінці; цівка вкрита пір'ям; дзьоб темно-сірий; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока світло-коричнева. *juv* світло-бурий; на тулубі світлі риски; зверху на крилах кілька рядів світлих плям; хвіст темно-бурий, зі світлою смугою на верхівці; на відміну від *ad* на плечах і спині великих білих плям нема. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в окремих районах Лісостепу та Степу, а також в Кримських горах; мігрує на всієї території; зимує в Криму. **Б:** островні і заплавні ліси, під час міграції і зимівлі трапляється на відкритих просторах з перелісками і окремими деревами. **П:** політ досить повільний; ширяючи, крила тримає горизонтально. **В:** *ad* від *ad* степового орла і беркута відрізняється світло-вохристим кольором на голові і задній частині шиї, а також білими плямами на плечах і спині, від *juv* беркута — також відсутністю білого кольору на хвості; *juv* від *juv* підорликів — світло-бурих кольором голови, шиї, крил і тулуба, від *juv* степового орла — відсутністю білуватих смуг на споді крил. **З:** голосне «т'яф-т'яф», подібне до гавкання собаки.

juv

juv

ad

ad

juv

ad

Могильник

juv

ad

122000

Беркут *Aquila chrysaetos* — Беркут. Golden Eagle. — МТ: 2,8–4,5 кг.

ДТ: 76–89 см. РК: 190–227 см. **О:** у *ad* пера верху голови і задньої частини шиї рудувато-вохристі, з золотистим відтінком, видовжені, загострені, нагадують «гриву»; інше оперення темно-буре; верхні покривні пера крил з вохристою облямівкою, окремі пір'їни майже цілком вохристі; хвіст сіруватий, з вузькими темними поперечними смугами,

на кінці — широка темна смуга; цівка вкрита пір'ям; дзьоб синюватий; восковиця і пальці жовті; райдужна оболонка ока світло-коричнева. У *juv* забарвлення в цілому темно-буре; основа махових пер, головним чином першорядних, біла; хвіст білий, з широкою чорною смугою на кінці; протягом п'яти років оперення поступово набуває вигляду, як у дорослого птаха. **С:** осілий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в Карпатах; під час міграцій та зимівлі трапляється на всій території. **Б:** гори, великі лісові масиви. **П:** обережний; шлюбний політ хвилеподібний; під час полювання, як і інші орли, часто виконує піке. **В:** *ad* від *ad* могильника і степового орла відрізняється довшим хвостом і V-подібною поставою крил під час ширяння, *juv* від інших орлів — білим хвостом з чорною смугою на кінці. **З:** голосний клекіт «кия-кия-кия».

Орлан-білохвіст *Haliaeetus albicilla* — Орлан-белохвост. White-tailed Eagle. — МТ: 3,0–6,0 кг. ДТ: 77–92 см. РК: 200–245 см.

О: у *ad* голова і шия світлі, сірувато-бурі; спина, плечі, покривні пера крил і низ тулуба бурі; надхвістя і махові пера темно-бурі; хвіст білий, короткий, клиноподібний; цівка зверху вкрита пір'ям; дзьоб масивний, світло-жовтий; восковиця і ноги жовті; райдужна оболонка ока

світло-жовта. *juv* темно-бурий; на верхніх покривних перах крил, волі, грудях і череві вохристі і рудуваті плями; хвіст темний; дзьоб чорний; восковиця блакитно-сіра; райдужна оболонка ока коричнева; дорослого вбрання поступово набуває протягом п'яти років. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться в долині Дніпра, на сході і заході країни, а також у Північно-Західному Причорномор'ї; в міграційні періоди може траплятися скрізь; зимує на Лівобережжі, на півдні країни та в Закарпатті. **Б:** лісисті місцевості поблизу водойм, взимку і відкриті ландшафти. **П:** політ важкий, помахи крил глибокі; часто ширяє високо в небі, поліє з присади або низького польоту. **В:** від інших орлів, особливо в польоті, відрізняється клиноподібною формою хвоста, а *ad* — також білим забарвленням стернових пер. **З:** протягом періоду розмноження подає голосні крики «кра-кра-кра», під час тривоги — «кїі-кїі-кїі».

Беркут

Орлан-білохвіст

†
ПРОА.
ЗМА.
ЧКУ
БК

†
ПРОА.
ГНІЗД.
НА ЛІС.
ЗМА.
ЧКУ
БК

Сип білоголовий

Гриф чорний

ad

ad

Гриф чорний *Aegyptus monachus* — Черный гриф. Black Vulture. —

МТ: 6,3–12,5 кг. ДТ: 100–110 см. РК: 250–295 см.

О: у *ad* оперення темно-буре; голова і шия вкриті пухом, на голові він короткий, світло-бурий, біля очей і на передній частині шиї — довший, темно-бурий; горло чорне; на шиї крізь пух проступає синювата шкіра; ззаду, на боках і біля основи шиї «комір», утворений світло-бури

п'р'ям; хвіст заокруглений; цівка зверху вкрита п'р'ям; дзьоб темно-сірий, на кінці чорний; восковиця і ноги синювато-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. У *juv* оперення темніше, чорно-буре; пух на голові і шиї від темно-бурого до чорного; «комір» чорно-бурий, утворений ланцетоподібними перами; восковиця рожевувата. **С:** осілий. **Р:** Кримські гори. **Б:** ліси серед низьких ділянок гір. **П:** у повітрі переважно ширяє на середніх і значних висотах, маховим польотом користується рідко, під час ширяння крила тримає горизонтально. **В:** від білоголового сипа відрізняється темним забарвленням. **З:** біля гнізда шипить або хрипко кричає.

Сип білоголовий *Gyps fulvus* — Белоголовый сип. Griffon Vulture. —

МТ: біля 7,0 кг. ДТ: 95–105 см. РК: 255–280 см. **О:** у *ad*

голова вкрита жовтувато-білим п'р'ям і пухом, шия — коротким білим пухом; біля основи шиї — ділянки голої блакитно-сірої шкіри, а нижче — розірваний спереду білий «комір» з пухоподібних пер; спина і покривні пера крил вохристо-бурі; оперення низу рудувато-буре, з вохри

стими рисками; махові і стернові пера чорно-бурі; цівка зверху вкрита п'р'ям; дзьоб жовтуватий; восковиця і ноги сірі; райдужна оболонка ока світло-коричнева. У *juv* «комір» більший, рудувато-вохристий, утворений ланцетоподібними перами; оперення тулуба і покривних пер крил рудувато-буре; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб сірий; дорослого вбрання набуває у віці трьох років. **С:** осілий, кочовий. **Р:** гніздиться в Кримських горах; взимку трапляється в північних передгір'ях. **Б:** великі скельні масиви. **П:** використовує переважно ширяючий політ, під час планерування крила тримає горизонтально; добре ходить і навіть бігає по землі, часто тримається групами. **В:** від чорного грифа відрізняється V-подібною поставою крил під час ширяння, світлим тоном оперення, білим кольором «коміра» і коротким, майже з рівним краєм хвостом. **З:** іноді шипить або кряче.

Гриф чорний

ad

juv

Сип білоголовий

ad

juv

Стерв'ятник

Бк + прол. VII
Л. 90л.

Стерв'ятник *Neophron percnopterus* — Стервятник. **Egyptian Vulture.** — МТ: 2,0–2,5 кг. ДТ: 60–70 см. РК: 158–163 см. **О:** у *ad* оперення переважно біле, з вохристим відтінком; передня частина голови і горло без пір'я, гола шкіра насичено жовтого кольору; на потилиці видовжені, вузькі, загострені пера; верхні покривні пера першорядних махових чорні; верхні внутрішні великі покривні пера другорядних махових темно-бурі; махові пера зверху сіруваті, з чорною верхівкою, зі споду — чорні, різко контрастують з білими покривними перами; хвіст клиноподібний; дзьоб чорний; ноги рожевувато-сірі; восковиця і райдужна оболонка ока жовтогарячі. *juv* темно-бурий; на перах спини і верху крил світлі плями; восковиця, голі ділянки голови і горло світло-бурі; райдужна оболонка ока темно-коричнева; дорослого вбрання набуває на п'ятому році життя. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Закарпаття, південно-західний регіон країни та Крим. **Б:** урвисті береги річок на рівнинах, передгір'я, гори. **П:** політ легкий і швидкий, помаху крил часті; може ширяти на середніх і значних висотах з горизонтально витягнутими крилами, в пошуках поживи часто користується маховим польотом; добре ходить по землі. **В:** від інших хижих птахів відрізняється клиноподібним хвостом у поєднанні з непропорційно малою головою, а *ad* — також забарвленням, в якому існує контраст між чорним сподом махових пер і білим кольором решти оперення. **З:** переважно мовчазний, лише протягом гніздового періоду зрідка подає крик «гі-гі-гі-гі».

Родина Соколові (*Falconidae*)

Птахи головним чином середніх розмірів. Крила довгі, вузькі, загострені. Дзьоб короткий, загнутий донизу, із зубцем на верхній щелепі, біля основи якої восковиця. Кігті гострі. Райдужна оболонка ока темно-коричнева. Заселяють різноманітні біотопи. Моногами. Нагніздні. Зоофаги. Відомо 10 родів з 60 видами; в Україні — 8 видів.

Кречет *Falco rusticolus* — **Кречет. Gyrfalcon.** — МТ: 1,0—1,5 кг. ДТ: 55—60 см. РК: 125—135 см. **О:** у *ad* темної морфи на сизувато-сірій голові темні риси; «вуса» невиразні, але помітні; пера спини і верхні покривні пера крил сизувато-сірі, зі світлою облямівкою; горло біле; низ бруднувато-білий, з бурими поперечними смугами на боках тулуба, черві і підхвісті, а також з округлими бурими плямами на волі і грудях; махові пера зверху сіривато-бурі, зі світлою смугастістю, знизу — білі, з темними смугами; на сизувато-сірому хвості темно-бурі смуги; дзьоб блакитно-сірий, з чорним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовті; у *світлої морфи* оперення біле, з темними плямами на верхній частині тулуба і крилах. У *juv* темної морфи верх сіривато-бурий, пера зі світлою облямівкою; низ білий, з поздовжніми темними смугами; навколоочне кільце, восковиця і ноги блакитно-сірі; у *світлої морфи* оперення, як у *ad*, але темних плям більше. **С:** рідкісний залітний. **Р:** на всій території. **Б:** відкриті ландшафти. **П:** політ стрімкий; птах, що сидить, тримає тулуб вертикально. **В:** від балабана відрізняється більшими розмірами і сизувато-сірим або білим оперенням, від сапсана — меншим контрастом між забарвленням верху і низу тулуба, а також відсутністю чітких «вусів»; у польоті нагадує великого яструба, але верхівка крил загострена. **З:** голос подібний до голосу сапсана, але грубіший.

Сапсан *Falco peregrinus* — **Сапсан. Peregrine.** — МТ: 0,6—1,1 кг. ДТ: 39—50 см. РК: 95—115 см. **О:** у *ad* підвиду *peregrinus* верх темно-сизий; «вуса» чорні, з нечіткими краями; горло біле; воло жовтувате, з чорними рисками; решта низу біла, з чорними поперечними смугами; на хвості темні смуги; дзьоб сірий, з чорним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовті; у кримського підвиду *brookei* «вуса» широкі, чітко окреслені; фонове забарвлення низу вохристе або іржасте, лише зрідка біле. У *juv* пера верху бурі, з вохристою облямівкою; «вуса» бурі; низ вохристий, з темно-бурими плямами, які утворюють поздовжній рисунок; хвіст з вохристими смугами; навколоочне кільце і восковиця сіривато-блакитні; ноги світло-жовті. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в Карпатах та в гірському Криму; в періоди міграцій та взимку може траплятися на всій території країни. **Б:** гори, ліси, під час міграцій та зимівлі й інші біотопи. **П:** не ширяє; полює високо над землею, застосовуючи політ-піке; птах, який сидить, тримає тулуб вертикально. **В:** *ad* від *ad* балабана і кречета відрізняється темно-сизою з великими чорними «вусами» головою; у *juv* «вуса» значно виразніші, ніж у *juv* балабана і кречета, крім того, на споді крил нема значного контрасту між покривними і маховими перами. **З:** у період розмноження подає голосне «кек-кек-кек» або «кі-кі-кі-кі».

Балабан *Falco cherrug* – Болобан. Saker. – МТ: 0,8–1,1 кг. ДТ: 48–57 см.

РК: 110–125 см. **О:** у *ad* голова білувата або кремова, з темними рисками, білими «бровами» і нечіткими темними «вусами»; пера спини і верхні покривні пера крил бурі, зі світлою облямівкою; низ білий або вохристо-білий, з темно-бурими рисками, які утворюють поздовжній рисунок; махові пера зверху темно-бурі, з білими або вохри-

стими плямами, низу – білуваті, з сірими смугами; стернові пера бурі, з вохристими поперечними смугами; дзьоб сірий, з темним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовті. *juv* подібний до *ad*, але тім'я і потилиця темніші; низ тулуба з більшою кількістю широких темних рисок; навколоочне кільце, восковиця і ноги блакитно-сірі. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться головним чином в північних, центральних та південних областях; під час міграції трапляється скрізь; регулярно зимує в Криму та в деяких інших причорноморських районах, окремі особини інколи спостерігаються взимку на решті території країни. **Б:** рівнинні та гірські ліси, які розташовані біля відкритих просторів. **П:** політ повільний, помаху крил часті; здобич здобуває як у повітрі, так і на землі. **В:** *ad* від *ad* сапсана відрізняється відсутністю виразних чорних «вусів» і бурим забарвленням, від *ad* кречета – бурим оперенням; *juv* від *juv* сапсана – чітким контрастом на spodі крил між темними покривними і світлими маховими перами, від *juv* кречета – контрастом між світлою головою і темним тулубом. **З:** у період розмноження подає пронизливе «к'як-к'як».

Кібчик *Falco vespertinus* – Кобчик. Red-footed Falcon. – МТ: 150–180 г.

ДТ: 28–31 см. РК: 65–75 см. **О:** ♂ *ad* темно-сірий до чорного; махові пера зверху сірі; нижня частина черева і підхвістя яскраво-руді; дзьоб блакитно-сірий, з чорним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги червоні. У ♀ *ad* голова руда; щоки і горло білуваті; навколо ока темна пляма; є невеликі темні «вуса»; пера спини і плечей,

покривні пера верху крил сірі, з темними плямами; низ вохристо-рудий, з дрібними поодинокими темними рисками; махові пера зверху бурувато-сірі, зі споду – білуваті, з темними смугами; хвіст сірий, з темними поперечними смугами, з яких передверхівкова найширша; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовтогарячі. *juv* подібний до ♀ *ad*, але пера верху сірувато-бурі, з рудуватою облямівкою; низ білуватий, з великою кількістю рудувато-бурих рисок, які утворюють поздовжній рисунок; навколоочне кільце і восковиця жовтуваті; ноги жовті або жовтогарячі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь. **Б:** ліси, гаї або групи дерев серед полів і лук. **П:** полює в польоті, часто «зависає» в повітрі; гніздиться як окремими парами, так і колоніями до кількох десятків пар; мігрує зграями. **В:** ♂ *ad* єдиний серед соколів має майже суцільно темне забарвлення, крім яскраво-рудого підхвістя; ♀ *ad* відрізняється від ♀ *ad* звичайного і степового боривітрів та малого підсокола рудим кольором голови і низу, сірим кольором спини і верху крил, а також жовтогарячими ногами; *juv* від *juv* степового і звичайного боривітрів – темними плямами навколо очей та сірувато-бурих кольором спини і крил, а від *juv* великого підсокола – малими розмірами «вусів» та смугастим верхом хвоста. **З:** голосне та дзвінке «кіі-кіі-кіі».

Підсоколик великий *Falco subbuteo* — Чеглок. Hobby. — МТ: 190—300 г. ДТ: 28—35 см. РК: 70—84 см. **О:** у *ad* оперення голови сірувато-чорне, з добре помітними «вусами» та виступом чорного кольору нижче покривних пер вух; над оком вузька світла «брова»; боки шиї і горло білуваті; спина і покривні пера верху крил темно-сірі; воло, груди і черево вохристо-білі, з широкими черно-бури-

ми рисками, які утворюють поздовжній рисунок; підхвістя яскраво-руде; махові пера зверху черно-бурі, зі світлими плямами, на споді — білуваті, з темними смугами; хвіст зверху темно-сірий, на бічних стернових перах невиразні світлі поперечні смуги, зі споду стернові пера білуваті, з темними смугами; дзьоб блакитно-сірий, з чорним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовті. У *juv* пера верху бурі, з білуватою облямівкою; підхвістя вохристе; навколоочне кільце і восковиця блакитно-сірі; ноги жовті. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім Криму, гніздування можливе в гірській частині Кримського півострова; мігрує на всій території країни. **Б:** узлісся великих лісів, лісосмуги, гаї серед річкових долин. **П:** здобич ловить лише в повітрі, часто полює в сутінках, мігрує поодиноці і зграями. **В:** *ad* від кібчика відрізняється жовтими ногами; крім того, від ♂ *ad* кібчика — білим кольором в оперенні голови і низу, а від ♀ *ad* кібчика — відсутністю рудого кольору в забарвленні голови і низу; *juv* від *juv* кібчика — темнішою головою і однотонним бурим верхом хвоста. **З:** дзвінке «кік-кік-кік».

Підсоколик малий *Falco columbarius* — Дербник. Merlin. — МТ: 170—230 г. ДТ: 25—30 см. РК: 60—65 см. **О:** у ♂ *ad* верх сізий, на спині і покривних перах крил темні риси; «вуса» невиразні; над оком вузька білувата «брова»; задня частина шиї рудувата; горло білувате; низ рудувато-вохристий, з черно-бурими рисками і плямами; підхвістя білувате; на хвості кілька нечітких темних поперечних смуг і одна широка чорна передверхівкова смуга, на кінці хвоста вузька біла смуга; дзьоб блакитно-сірий, з чорним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовті. У ♀ *ad* пера голі, спини і верхні покривні пера крил бурі, зі світлою облямівкою; низ білуватий, з рудувато-бурими плямами; на темно-бурому хвості поперечні вохристі смуги. *juv* подібний до ♀ *ad*, але голова зверху темно-бура; плями на грудях і череві більші.

С: пролітний, зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** відкриті простори з окремими деревами, лісосмуги, прибережні насадження, островні ліси. **П:** полює в польоті, часто летючи низько над землею. **В:** від інших соколів відрізняється дрібнішими розмірами; крім того, ♂ *ad* єдиний серед невеликих соколів має суцільно сізе забарвлення верху, а ♀ *ad* відрізняється від ♀ *ad* звичайного боривітра бурим кольором верху та тим, що на темно-бурому хвості вузькі поперечні вохристі смуги. **З:** зрідка подає голосний крик «кі-кі-кі-кі», подібний до крику звичайного боривітра.

Підсоколик великий

Підсоколик малий

Борівітер степовий *Falco naumanni* – Степная пустельга. Lesser

Kestrel. – МТ: 150–210 г. ДТ: 29–32 см. РК: 58–72 см.

О: у ♂ *ad* голова сіра; спина, плечі, поперек і частина покривних пер верху крил руді, інші покривні пера і надхвістя сірі; низ рудуватий, з бурими рисками і плямами; зверху першорядні махові і їх покривні пера чорно-бурі; спід крил сірувато-білий, на покривних

перах темні плями; хвіст сірий, з чорною передверхівковою смугою і білою смужкою на кінці; дзьоб блакитно-сірий, з чорним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовті; кігті світло-вохристі або білі. ♀ *ad* зверху іржаста, з темно-бурими плямами; низ вохристий, з бурими плямами; хвіст іржастий зверху і сіруватий знизу, з темними смугами, передверхівкова – найширша. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** поширений в степовій смузі, де гніздиться лише подекуди. **Б:** долини річок, лісисті пагорби, скелі, зрідка населені пункти. **П:** політ маневровий; «зависає» у повітрі рідко, гніздиться окремими парами або колоніями. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* звичайного борівітра відрізняється сірим кольором деякої частини верхніх покривних пер другорядних махових, а також відсутністю будь-яких «вусів» і темних плям на спині і зверху на крилах; ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* звичайного борівітра – лише світлим кольором кігтів. **З:** у гніздовий період подає дзвінке «клі-і-і», стривожений птах – довге і приглушене «грріі-грріі».

Борівітер звичайний *Falco tinnunculus* – Обыкновенная пустельга.

Kestrel. – МТ: 160–230 г. ДТ: 33–39 см. РК: 65–80 см.

О: у ♂ *ad* голова сіра, з нечіткими темними «вусами»; горло вохристе; спина, плечі, поперек і верхні покривні пера крил іржасто-руді, поцятковані темно-бурими плямами; надхвістя сіре; низ вохристий, з бурими плямами; більша частина махових пер зверху темно-бура, зі

споду махові пера білуваті, з темними смугами; хвіст сірий, з широкою чорною передверхівковою смугою і вузькою білою смужкою на кінці; дзьоб блакитно-сірий, з чорним гачком; навколоочне кільце, восковиця і ноги жовті; кігті чорні. ♀ *ad* зверху іржаста, з темно-бурими плямами; низ вохристий, з бурими плямами; хвіст іржастий зверху і сіруватий знизу, з темними смугами, передверхівкова – найширша. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** в гніздовий та міграційні періоди трапляється на всій території; зимує на півдні, зрідка спостерігається взимку в інших районах країни. **Б:** узлісся, лісосмуги, іноді населені пункти. **П:** часто «зависає» у повітрі, полюючи над відкритими місцевостями. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* степового борівітра відрізняється «вусами», а також темно-бурими плямами на спині і покривних перах верху крил; ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* степового борівітра – лише чорними кігтями, що можна розгледіти тільки зблизька у птаха, який сидить. **З:** дзвінке «клі-клі-клі» або довге «вврріі-вврріі».

Борівітер степовий

Борівітер звичайний

РЯД КУРОПОДІБНІ (*GALLIFORMES*)

Родина Тетерукові (*Tetraonidae*)

Птахи великих і середніх розмірів. Ноги оперені до пальців. Літають важко. Заселяють лісисті місцевості та відкриті ландшафти. Гніздяться на землі. Полігами. Виводкові. Переважно рослиноїдні. Відомо 6 родин з 17 видами; в Україні — 4 види, враховуючи занесеного в Додаток.

Орябок *Tetrastes bonasia* — **Рябчик. Hazel Grouse.** — МТ: 350—500 г. ДТ: 35—37 см. РК: 48—54 см. **О:** у ♂ *ad* голова зверху сірувато-бура, з «чубом»; над оком червона шкіряна «брова»; підборіддя і горло чорні, окреслені білим; верх тулуба бурувато-сірий, з темними рисками; покривні пера крил бурі, з білими і темними плямами; низ білуватий, з бурими плямами; махові пера бурі; центральні стернові пера бурі, інші — сірі, з чорною

смугою і білим краєм; дзьоб темно-бурий; пальці бурі. ♀ *ad* буріша; «чуб» і «брови» ледь помітні; підборіддя і горло білуваті, з бурими плямами. *juv* схожий на ♀ *ad*, але спина рудіша. **С:** осілий. **Р:** Полісся, Карпати, Розточчя. **Б:** багаті підліском і галявинами ліси. **П:** злітає з шумом, політ швидкий і маневровий, помахи крил часті; нерідко тримається в кроні дерев. **В:** розрізняється за чорною смугою на хвості, а ♂ *ad* — також чорним горлом. **З:** тихий свист, що закінчується треллю.

Тетерук *Lyrurus tetrix* — **Тетерев. Black Grouse.** — МТ: 0,7—1,4 кг. ДТ: 40—55 см.

РК: 65—80 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні чорний, з темно-синім металічним поліском; шкіряні «брови» червоні; плями біля основи крил, а також спід крил і підхвістя білі; крила чорно-бурі, з білим «дзеркальцем»; хвіст ліроподібний; дзьоб чорний; у позашлюбному оперенні голова і шия темно-бурі, строкаті. ♀ *ad* темно-бура, пера з рудою облямівкою;

підхвістя і спід крил білі; вздовж основи другорядних махових пер проходить біла смуга; хвіст злегка вирізаний. *juv* такий, як ♀ *ad*. **С:** осілий. **Р:** Полісся, Розточчя, Карпати. **Б:** листяні та мішані ліси. **П:** злітає шумно, політ швидкий, помахи крил часті; восени і взимку утворює зграї, навесні влаштовує токовища. **В:** ♂ *ad* відрізняється ліроподібним хвостом; ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* глушця — меншими розмірами, вирізаним хвостом і білою смугою вздовж основи другорядних махових перах. **З:** під час токування ♂ подає звуки, подібні до воркування.

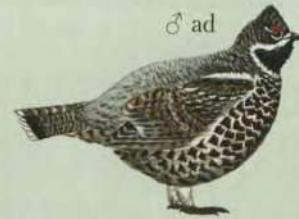
Глушець *Tetrao urogallus* — **Глухарь. Capercaillie.** — МТ: 2,5—6,5 кг.

ДТ: 60—87 см. РК: 87—125 см. **О:** ♂ *ad* чорно-бурий, з зеленим металічним поліском на волі і білими рисками на грудях; над оком червона шкіряна «брова»; на підборідді «борода»; біля основи крила біла пляма; на хвості дрібні білі плями; дзьоб кремово-білий. ♀ *ad* бура, пера з білуватою облямівкою; воло рудувате; хвіст заокруглений,

рудий, з темними смугами; дзьоб бурий. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** осілий. **Р:** Полісся та Карпати. **Б:** гірські ліси з галявинами і густим підліском, а також великі лісові масиви на рівнині. **П:** злітає з шумом, політ важкий, з частим планеруванням; навесні влаштовує токовища. **В:** від тетерука відрізняється більшими розмірами, заокругленим хвостом та відсутністю «дзеркальця» на крилах. **З:** під час токування ♂ подає голосні звуки: спочатку клацання «теке-те-ке-ке», далі прискорене «текерре» і наприкінці дзвінке «цірсі-цірсі-цірсі»; ♀ іноді подає крик, схожий на квоктання.

♂ ad

♂ ad

♀ ad

Орябок

♀ ad

♂ ad шлюбний

Тетерук

♀ ad

♀ ad

♀ ad

♂ ad

Глушець

Родина Фазанові (*Phasianidae*)

Птахи дрібних, середніх і великих розмірів. Ноги міцні, з тупими кігтями, пристосовані до копання. Задній палець на нозі знаходиться на вищому рівні, ніж інші. Крила широкі, короткі. Хвіст різної довжини. Заселяють відкриті простори, скелі і полонини в горах. Гніздяться на землі. Частина видів — моногами, інші — полігами. Виводкові. Еврифаги. Відомо 58 родів зі 175 видами; в Україні — 5 видів, враховуючи занесеного в Додаток.

— **Кеклик** *Alectoris chukar* — **Кеклик. Chukar.** — МТ: 350–600 г. ДТ: 32–34 см.

РК: 47–52 см. **О:** у *ad* оперення сізувато-сіре, з рудим відтінком; кремові щоки, вуздечка, підборіддя, горло і передня частина шиї окреслені чорною смугою, яка йде від лоба через око до вола; на боках тулуба поперечні чорно-бурі та білі смуги; груди, черево і підхвістя вохристі; першорядні махові пера бурі; хвіст каштаново-

рудий, центральні стернові пера сірі, накриті видовженими перами надхвістя і підхвістя; навколоочне кільце, дзьоб і ноги червоні. *juv* зверху сіривато-бурий, на верхівці пер білуваті плями; низ білувато-вохристий, оперення грудей сіривате, з білими рисками; дзьоб кремовий; ноги червонуваті. **С:** інтродукований, осілий. **Р:** Кримські гори. **Б:** пагорбисті райони. **П:** дуже сторожкий; політ швидкий, маневровий, з планеруванням; на дерева не сідає, в разі небезпеки нерідко втікає біжучи. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** характерний крик «ке-ккі-лік»; протягом періоду насиджування яєць і виховування пташенят мовчазний.

+ **Куріпка сіра** *Perdix perdix* — **Серая куропатка. Partridge.** — МТ: 350–

450 г. ДТ: 29–31 см. РК: 45–48 см. **О:** у ♂ *ad* лоб, щоки, «брови» і горло руді; тім'я і потилиця бурі; спина, попереk і надхвістя сіривато-бурі, з дрібними темними поперечними смужками; покривні пера крил бурі, з темними плямами і білими рисками; шия і низ сірі, з дрібними темними поперечними смужками; на боках тулуба широкі руді поперечні смуги; на грудях каштанова підковоподібна пляма; черево біле; махові пера бурі, зі світлими поперечними смугами; стернові пера руді, крім двох пар сіривато-бурих центральних, які накриті видовженими перами надхвістя і підхвістя; дзьоб світло-сірий; ноги бурі. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad*, але пляма на грудях ледь помітна або відсутня; покривні пера вух бурі. *juv* бурий, зі світлими рисками; черево білувате. **С:** осілий. **Р:** трапляється на всій території, крім гір. **Б:** відкриті простори з трав'яною і чагарниковою рослинністю. **П:** легко і швидко бігає по землі, в разі небезпеки зненацька і шумно злітає, у позашлюбний період тримається зграями. **В:** ♂ *ad* від даурської куріпки відрізняється відсутністю рудого кольору в забарвленні вола; *juv* від *juv* фазана — коротшим хвостом і меншими розмірами, від *juv* перепілки — більшим і масивнішим тулубом; ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* даурської куріпки відрізнити складно. **З:** шлюбний крик — скреготливе «чір-рек-чір-рек», яке періодично повторюється; злітаючи, може подавати різкий крик «прі-прі-прі...» або «рік-рік-рік...».

5

Кеклик

juv

ad

ad

♂ ad

Куріпка сіра

ad

♀ ad

juv

Перепілка *Coturnix coturnix* — Перепел. Quail. — МТ: 110–140 г.

ДТ: 16–18 см. РК: 32–35 см. **О:** у ♂ *ad* поздовжня смуга, яка проходить через тім'я, «брови», щоки і смуга, яка окреслює знизу горло, вохристо-жовті; підборіддя і горло чорні; верх бурий, з чорною і білуватою строкатістю; воло рудувате; груди і черево вохристі; на боках тулуба поздовжній рисунок з вохрихисті і темно-бурих смуг; махові пера бурі, з вохрихистими поперечними смужками; дзьоб темно-сірий; ноги бурувато-сірі. У ♀ *ad*, яка в цілому подібна до ♂ *ad*, підборіддя і горло жовтувато-білі. *juv* схожий на ♀ *ad*, але світліший. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; під час міграцій може траплятися скрізь; взимку іноді спостерігається на півдні країни. **Б:** відкриті простори на рівнині і в горах, найчастіше — поля зернових культур. **П:** політ швидкий, помахи крил часті; бігає легко і швидко, часто порпається в землі, в разі небезпеки здебільшого намагається зачатися; під час міграцій тримається великими зграями, особливо на півдні. **В:** від деркача відрізняється меншими розмірами, коротшою шиєю, бурими крилами і тим, що в польоті ноги не виступають за хвостом. **З:** ♂ у період розмноження часто подає характерне «вік-під-підьом-під-підьом», зрідка — тихіше «хав-хав».

Фітс-Тіті96... повтори з досить великим позаму в 1/2 сек.

Фазан *Phasianus colchicus* — Фазан. Pheasant. — МТ: до 1,5 кг. ДТ: 53–

89 см. РК: 70–90 см. **О:** у ♂ *ad* голова синьо-зелена, з поліском; на потилиці «ріжки» з видовжених пер; навколо очей червона гола шкіра, яка спускається донизу у вигляді «сережок»; горло і шия темно-зелені, з поліском, на шії вузький білий «нашийник», інколи «нашийника» нема; оперення спини червонувато-руде, з вохрихистими плямами і чорними рисками; поперек і надхвістя сірувато-оливкові або яскраво-каштанові, з зеленувато-пурпуровим поліском; покривні пера крил вохристо-сірі, з рудими плямами; воло і груди мідно-червоні, з чорними хвилястими смужками; черево чорне; хвіст довгий, рудий, з вузькими чорними смугами; дзьоб кремово-білий; ноги темно-бурі. ♀ *ad* бура, пера зі світлою облямівкою; груди і черево білуваті; пір'я голови і задньої частини шії зі слабким пурпуровим поліском; гола шкіра за очима сірувато-бура; дзьоб і ноги бурі; «ріжок» нема. *juv* подібний до ♀ *ad*, але без поліску. **С:** інтродукований, осілий. **Р:** поширений в південних, південно-східних районах, а також на Закарпатській рівнині; на решті території трапляється завдяки періодичному штучному випуску в природу. **Б:** річкові долини з багатою рослинністю, поруби в лісах, зарості очерету. **П:** злітає з шумом, вертикально вгору, потім планує на короткі відстані; добре ходить і бігає по землі, часто сідає на дерева; восени і взимку тримається невеликими зграями. **В:** відрізняється довгим хвостом, а ♂ *ad* — також забарвленням всього оперення. **З:** нерідко під час злітання, плескаючи крилами, подає крик «кук-тук - кук-тук...»; у ♂ в шлюбний період голосне двоскладове кукурікання.

Перепілка

♂ ad

♀ ad

Фазан

РЯД ЖУРАВЛЕПОДІБНІ (*GRUIFORMES*)

Родина Журавлеві (*Gruidae*)

Птахи великих розмірів. Шия, ноги і дзьоб довгі. На початку гніздування птахами цієї родини властиві шлюбні ігри (токування) у вигляді своєрідного танцю. На перельотах утворюють кутоподібні зграї. Заселяють багаті на рослинність болотисті місцевості або степи. Гніздяться окремими парами. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 4 роди з 15 видами; в Україні — 3 види.

Журавель білий *Grus leucogeranus* — **Стерх. Siberian White Crane.** — МТ: 5,5—8,5 кг. ДТ: 120—140 см. РК: 230—260 см. **О:** у *ad* майже все оперення біле; першорядні махові та їх покривні пера чорні; неоперена частина голови, дзьоб і ноги яскраво-червоні; райдужна оболонка ока жовтувата. *juv* з рудим відтінком; дзьоб червонувато-бурий; ноги жовтувато-бурі; голова вся вкрита пір'ям. **С:** рідкісний залітний. **Р:** центральні, східні райони країни та Крим. **Б:** відкриті зволожені місцевості. **П:** дуже обережний. **В:** від білого лелеки відрізняється більшими розмірами, довшими ногами і шиєю, білими другорядними маховими перами, голою шкірою на голові та жовтуватою райдужною оболонкою ока. **З:** мелодійний двоскладовий крик, що може повторюватися.

Журавель сірий *Grus grus* — **Серий журавль. Crane.** — МТ: 4,0—7,0 кг. ДТ: 114—130 см. РК: 200—230 см. **О:** у *ad* оперення сіре, на спині з рудим відтінком; на тім'ї червона гола шкіра; лоб, потилиця, горло і верх шиї чорні; від очей через боки голови йдуть білі смуги; першорядні і другорядні махові пера, а також верхівка стернових пер сірувато-чорні; третьорядні махові пера темно-сірі, на кінці чорні, видовжені, утворюють подовбу хвоста; дзьоб буруватий, на кінці світліший; ноги чорні; райдужна оболонка ока червонувата. У *juv* голова і шия рудувато-бурі; решта оперення з бурими плямами; ноги бурі; райдужна оболонка ока коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій та лісостеповій смугах; мігрує скрізь; взимку трапляється в Присивашші. **Б:** зволожені, болотисті місцевості, під час міграцій може триматися на луках і полях. **П:** обережний; політ прямолінійний, помаху крил глибокі; в польоті ноги і шия витягнуті. **В:** від степового журавля відрізняється більшими розмірами, червоною плямою на тім'ї і гучним голосом. **З:** дунке «вік-кру-кру».

Журавель степовий *Anthropoides virgo* — **Красавка. Demoiselle Crane.** — МТ: 2,0—3,0 кг. ДТ: 90—100 см. РК: 165—185 см. **О:** у *ad* оперення сіре; боки голови, шия спереду і вола чорні, на волі пера видовжені; на боках голови, за очима, пучки довгих білих пер; першорядні і другорядні махові пера, а також верхівка стернових пер чорні; третьорядні махові пера видовжені, загострені, дугоподібно загнуті, накривають хвіст; дзьоб оливковий; ноги чорні; райдужна оболонка ока червона. У *juv* чорний колір замінений темно-сірим; спина, крила і хвіст з бурим відтінком; довгі пера на волі відсутні; райдужна оболонка ока коричнева. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** південь та південний схід степової смуги. **Б:** відкриті ландшафти з водоймами. **П:** під час міграцій утворює зграї. **В:** від сірого журавля відрізняється меншими розмірами, пучками білих пер на голові, чорним оперенням вола і голосом. **З:** голосне скрипуче «кри-кри».

Журавель білий

juv

ad

ad

ad

juv

Журавель сірий

ad

juv

Журавель степовий

Родина Пастушкові (*Rallidae*)

Птахи розміром від горобця до качки. Дзьоб короткий або дещо видовжений. Шия і хвіст короткі. Ноги середньої довжини, з довгими пальцями. Крила заокруглені. Заселяють зволожені місцевості з густою рослинністю, яку залишають рідко. Гніздяться окремими парами або невеликими групами з кількох пар. Головним чином моногами. Виводкові. Переважно зоофаги. Відомо 17 родів зі 122 видами, поширеними майже космополітно; в Україні — 8 видів, враховуючи занесеного в Додаток.

Пастушок *Rallus aquaticus* — **Пастушок. Water Rail.** — МТ: 90—150 г.

ДТ: 22—28 см. РК: 38—45 см. **О:** у *ad* пера верху темно-бурі, зі світлою облямівкою; горло білувате; боки голови, передня частина шиї, воло, груди і передня частина черева синювато-сірі; боки тулуба і середня частина черева з білими і чорними поперечними смугами; підхвістя білувате; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб до-

сить довгий, злегка загнутий донизу, червоний, на кінці бурий; ноги бурувато-рожеві; райдужна оболонка ока червона. У *juv* боки голови, шия і воло вохристі, з дрібною темною строкатістю; боки тулуба, груди і черево бурі, зі світлими смугами; дзьоб бурий; райдужна оболонка ока світло-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; під час міграцій може траплятися скрізь; регулярно зимує в деяких районах півдня, взимку інколи спостерігається на водоймах решти території країни. **Б:** різномісний водойми, що заросли густою рослинністю, заболочені луки. **П:** потайний, активний вночі; швидко бігає, добре плаває і пірнає. **В:** від погоничів та деркача відрізняється довшим дзьобом і голосом. **З:** шлюбний крик — ритмічне «кіп-кіп-кіп» або «кіп-кіп-кіп-кєрр»; крім того, може подавати крики, подібні до вереску і стогону.

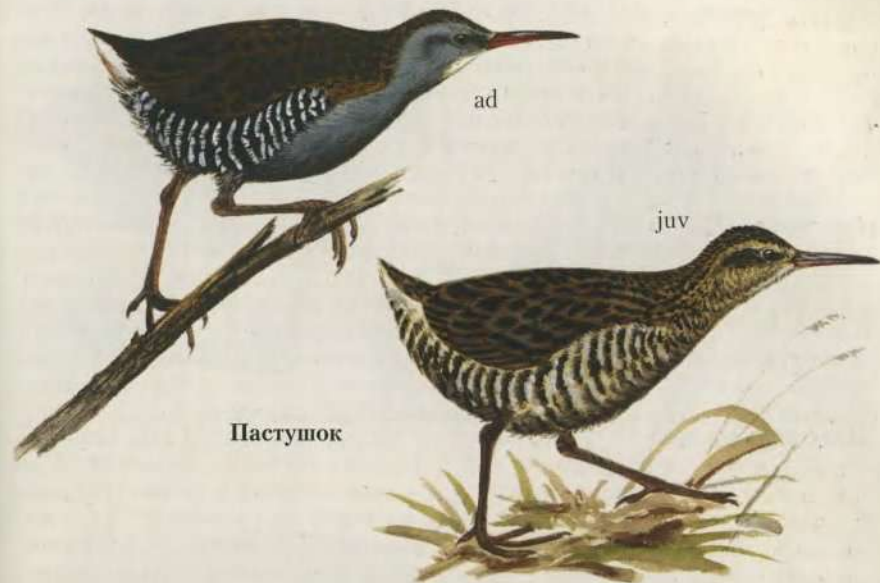
Тяп-тяп-тяп... (часто), або сврчки-сврчки...; цвк-цвк...

Деркач *Crex crex* — **Коростель. Corncrake.** — МТ: 120—200 г. ДТ: 27—

30 см. РК: 46—53 см. **О:** *ad* зверху черно-бурий, пера з широкою вохристою облямівкою; «брови» і шоки сірі; горло білувате; воло і груди сірі, з бурим відтінком; черево білувате; боки тулуба зі світло-вохристими і рудими смугами; крила іржасто-руді; стернові пера темно-бурі, з вохристою облямівкою; дзьоб і ноги світло-бурі;

райдужна оболонка ока коричнева. *juv* подібний до *ad*, але строкатість верху і смуги на боках тулуба менш контрастні, сірий колір в оперенні голови ледь помітний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я та деяких приморських районів; мігрує скрізь. **Б:** зволожені луки, лісові поруби, орні землі, передгірні плато і пагорбисті території з трав'яною рослинністю. **П:** активний переважно вночі; швидко бігає, злітає важко, літає неохоче; у наполоханого птаха, який зазвичайне відлітає на коротку відстань, у польоті ноги звисають донизу. **В:** від погоничів відрізняється більшими розмірами та іржасто-рудими крилами, від пастушка — коротким, міцнішим дзьобом, іржасто-рудими крилами і голосом. **З:** різкий скрипучий крик «кррек-кррек», який часто повторюється і який можна почути на великій відстані; інші крики схожі на стрекотання, нявкання, хрокання.

Кррек-кррек... Грррррррр

Пастушок

Деркач

ad

juv

Погонич звичайний *Porzana porzana* – **Погоныш. Spotted Crane.** –

МТ: 60–100 г. ДТ: 22–24 см. РК: 37–42 см. **О:** ♂ *ad* зверху оливково-бурий, з темною строкатістю і білими рисками; смуги над очима, горло, шия з боків і спереду сірі, з білими цятками; груди і боки тулуба оливково-бурі, на боках білі смуги; червоно сірувато-біле; підхвістя вохристе; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб

жовтуватий, основа червона; ноги оливкові; райдужна оболонка ока червонувата. У ♀ *ad* на щоках більше білих цяток. У *juv* щоки рудувато-бурі; шия, воло і боки тулуба рудувато-бурі, з білою строкатістю; дзьоб бурий; райдужна оболонка ока коричнева. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; під час міграції може траплятися скрізь. **Б:** зволені місцевості з трав'яною рослинністю. **П:** активний ввечері і вночі, плаває рідко. **В:** на відміну від решти погоничів має строкатіший низ і вохристе підхвістя. **З:** шлюбний крик – свистове «віт», яке чути в нічні години і на значній відстані; поклик – тихе «тью-тью» або «дук», крик тривоги – високотональне «кік-кік».

крик: «віт, віт, віт» – постріл з небезпечним гучним ударом; «віт-віт-віт» – постріл з небезпечним гучним ударом; «віт-віт-віт» – постріл з небезпечним гучним ударом; «віт-віт-віт» – постріл з небезпечним гучним ударом.

Погонич малий *Porzana parva* – **Малый погоныш. Little Crane.** –

МТ: 40–60 г. ДТ: 18–20 см. РК: 34–39 см. **О:** ♂ *ad* зверху бурий, з темними плямами і білими рисками; щоки, смуги над очима, горло, шия з боків і спереду, низ тулуба синювато-сірі; червоно ззаду з білими смугами; підхвістя чорно-буре, з білими смугами; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб зеленкуватий, на основі нижньої щелепи червона пляма; ноги зеленкуваті; райдужна оболонка ока червона.

У ♀ *ad* щоки, горло, шия з боків і спереду, верхня частина вола білуваті; низ вола, груди, боки тулуба і червоно вохристі. *juv* подібний до ♀ *ad*, але низ з білими смугами; райдужна оболонка ока коричнева. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; в періоди міграції може траплятися скрізь. **Б:** болота та водойми з багатою рослинністю. **П:** літає неохоче, часто плаває і пірнає. **В:** від погонича-крихітки відрізняється червоною плямою на дзьобі та довшою частиною першорядних махових пер, яку видно з-під третьорядних, а також відсутністю білих смуг на боках тулуба; крім того, відрізняється голосом. **З:** шлюбний крик ♂ – голосне «квек-квек...», у ♀ – з закінченням «...квар-рр-рр»;

поклик – тихе «квек», «дуг-дуг...» або «тап-тап...», крик тривоги – різке «тьюк».

Погонич-крихітка *Porzana pusilla* – **Погоныш-кряшка. Vaillon's Crane.** –

МТ: біля 40 г. ДТ: 17–19 см. РК: 33–37 см. **О:** ♂ *ad* зверху рудувато-бурий, з чорними плямами і білими рисками; смуги над очима, горло, шия з боків і спереду, воло і груди синювато-сірі; на череві, підхвісті і боках тулуба темно-сірі та білі смуги; махові пера бурі; хвіст рудувато-бурий; дзьоб зеленкуватий; ноги бурі; райдужна оболонка ока червонувата. У ♀ *ad* горло білувате; за очима буруваті плями. У *juv* голова, шия і низ бурі; на грудях, боках тулуба, череві і підхвісті білі смуги; райдужна оболонка ока зеленкувата. **С:** залітний, можливе гніздування. **Р:** переважно в межах Закарпатської рівнини. **Б:** водойми з багатою рослинністю. **П:** літає неохоче, іноді плаває і пірнає. **В:** від малого погонича відрізняється цілком зеленкуватим дзьобом і коротшою частиною першорядних махових пер, яку видно з-під третьорядних, а також білими смугами на боках тулуба. **З:** характерне «трррр», з якого складається короткий шлюбний крик; крик тривоги – тихе «тьюк» і голосне «крррр».

поклик – тихе «квек», «дуг-дуг...» або «тап-тап...», крик тривоги – різке «тьюк».

Погонич звичайний

Погонич малий

Погонич-крихітка

Гнізд.
Плод.
Зим?
А-ОП.
С-М.
С-Р.
П-С.

Лиска *Fulica atra* – **Лысуха**. **Сoot.** – МТ: 0,6–1,2 кг. ДТ: 36–38 см. РК: 70–80 см. **О:** у *ad* голова і шия чорні; інше оперення сірувато-чорне, низ світліший; на лобі біла шкіряна бляшка; махові пера сірувато-бурі; хвіст чорний; дзьоб білий; ноги зеленкувато-сірі, з широкими шкіряними листоподібними виростами довкола пальців (фістонами); райдужна оболонка ока яскраво-червона. *juv* сірувато-бурий, на перах горла, передньої частини шиї і низу тулуба білувата верхівка; шкіряна лобна бляшка невелика, темно-бура; дзьоб світло-бурий; райдужна оболонка ока жовтувато-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім Карпат; мігрує скрізь; регулярно зимує на півдні та на Закарпатській рівнині, трапляється взимку і на водоймах решти території. **Б:** різноманітні водойми з густою рослинністю, взимку – відкриті акваторії водосховищ, озер, лиманів, морських заток. **П:** чудово плаває і пірнає, під час плавання киває головою; злітає після тривалого розгону по водянній поверхні, політ швидкий і прямолінійний; під час міграцій і зимівлі утворює великі самостійні зграї. **В:** ад від *ad* водяної курочки відрізняється більшими розмірами, білою шкіряною бляшкою, повністю чорним оперенням, а під час плавання – також опущеним до води хвостом; *juv* від *juv* водяної курочки – більшими розмірами, цілком темними боками тулуба і темним підхвістям. **З:** ♀ часто подає характерний поклик – різке «кавк» або «ков», поклик ♂ – коротке «дп» або «п», а також тихе «пссі», що використовується з різною інтенсивністю в різних ситуаціях; крик тривоги – голосне «а-ооо-а-а».

1) кавк - кавк, кавк... (з невеликою паузою)
2) кавк... з невеликою паузою

Гнізд.
Плод.
Зим?

Курочка водяна *Gallinula chloropus* – **Камышница**. **Moorhen.** – МТ: 200–450 г. ДТ: 32–35 см. РК: 50–55 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, воло і груди сірувато-чорні; на лобі яскраво-червона шкіряна бляшка; верх оливково-бурий; червоно-сіре, іноді з негустими білуватими рисками; підхвістя біле, з чорними центральними перами; на боці тулуба поздовжня біла смуга; махові пера бурі; хвіст чорний; дзьоб яскраво-червоний, на кінці жовтий; ноги жовтувато-зелені, основа гомілки жовтогарячо-червона; райдужна оболонка ока темно-червона; у позашлюбному вбранні шкіряна бляшка на лобі і дзьоб бурувато-червоні; дзьоб на кінці оливково-зелений; ноги цілком сірувато-зелені. *juv* бурий; шкіряна бляшка невелика, бура; горло білувате; шия і груди світло-бурі; боки тулуба оливково-бурі, з жовтувато-білими смугами; червоно і підхвістя білуваті; дзьоб бурий; райдужна оболонка ока сірувато-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім Карпат; мігрує скрізь; регулярно зимує на Закарпатській рівнині та на півдні, інколи трапляється взимку на водоймах в глибині суходолу. **Б:** різноманітні водойми з відкритими плесами і ділянками густої рослинності. **П:** добре пересувається серед надводної рослинності, літає важко і неохоче; часто плаває, характерно киваючи головою. **В:** від лиски відрізняється меншими розмірами, білою барвою на підхвісті, білими смугами на боках тулуба та піднятим над водою хвостом під час плавання; крім того, *ad* – червоною шкіряною бляшкою та червоним дзьобом. **З:** характерні крики «кррук» або «кек», які можна чути в різних ситуаціях; у разі збудження подає голосне «кі-кі-кі-кі» або коротке «крекс» та «кекс».

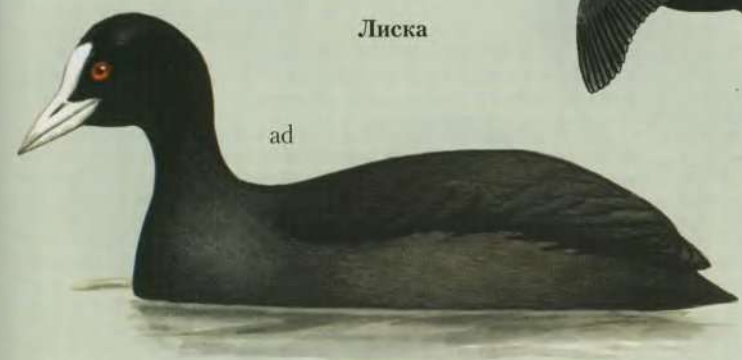

1) кек
2) кр

1) кек - поклик
2) кр

Лиска

ad

ad шлюбний

juv

Курочка водяна

Родина Дрохвові (Otididae)

Птахи середніх та великих розмірів. Шия і ноги довгі, на нозі три пальці. Заселяють відкриті простори. Моногами, деякі види полігами. Виводкові. Еврифаги. Відомо 11 родів з 23 видами; в Україні — 3 види, враховуючи занесеного в Додаток.

Хохітва *Tetrax tetrax* — Стрепер. **Little Bustard**. — МТ: 600–950 г. ДТ: 40–45 см. РК: 105–115 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху сірувато-вохристий, з густою темною строкатістю; боки голови і горло сірі; шия і верх вола чорні, на шії спереду V-подібна біла смуга, біля основи шії біла поперечна смуга; низ білий; махові пера білі, з темною верхівкою, верхня частина крайніх першорядних

махових пер цілком темно-бура; стернові пера білі, з чорними смугами і цятками; дзьоб і ноги бурувато-сірі; райдужна оболонка ока жовтогаряча; у *позашлюбному оперенні* схожий на ♀ *ad*. У ♀ *ad* боки голови, горло, шия і вола сірувато-вохристі, з бурими рисками. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться і регулярно зимує на Керченському півострові; в періоди міграції і взимку трапляється в інших районах півдня; під час зальотів може спостерігатися на решті території країни. **Б:** злакові степи. **П:** обережний, в разі небезпеки переважно заचाюється; злітає, голосно лопочучи крилами, політ швидкий, з частими і глибокими помахами крил, у ♂ — зі свистом крил; під час токування ♂ роздуває шию і нерідко підстрибує, плескаючи крилами; у позагніздовий період утворює зграйки. **В:** від лежання відрізняється довшою шиєю, масивнішими ногами, майже повністю білими маховими перами, а ♂ *ad* у шлюбному вбранні — також чорною з білими смугами шиєю. **З:** головним чином мовчазний; зрідка подає неголосне «пуль-пуль-пуль», шлюбний крик ♂ — тріскотливе «тррр».

Дрохва *Otis tarda* — Дрофа. **Great Bustard**. — МТ: ♂ — 6,5–17,0 кг, ♀ — 3,0–5,5 кг. ДТ: 75–105 см. РК: 190–260 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і шия сірі; біля дзьоба пучки видовжених пер — «вуса»; верх тулуба і частина верхніх покривних пер крил руді, з чорними смужками; вола руде; інше оперення біле; першорядні махові пера і їх покривні, а також другорядні махові з темно-бурою верхівкою; крайні стернові пера білі, з чорною верхівкою, внутрішні — руді, з чорними смугами; дзьоб темно-сірий, на кінці чорний; ноги бурі; райдужна оболонка ока коричнева; у *позашлюбному оперенні* «вуса» відсутні. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad* у *позашлюбному оперенні*, але менша за розмірами; у деяких особин райдужна оболонка ока сіра. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Східному Поліссі та на півдні степової смуги; регулярно зимує на півдні, в м'які зими окремі особини трапляються на всьому Лівобережжі. **Б:** відкриті простори. **П:** потайний; злітає після розбігу, політ швидкий, помах крил глибокі; в шлюбний період характерним є токування, під час якого ♂ роздуває горловий мішок, розпнує пір'я і повертає крила, через що стає схожий на велику білу кулю; під час міграції і взимку утворює зграї. **В:** від джека відрізняється більшими розмірами, а також відсутністю «коміра» і чорного кольору на шії. **З:** переважно мовчазний; зрідка у ♂ можна почути тихі горлові звуки, які нагадують голос ягняти; ♀, згукуючи пташенят, подає неголосне «тук-тук».

Хохітва

Дрохва

РЯД СИВКОПОДІБНІ (*CHARADRIIFORMES*)

Родина Лежневі (*Burhinidae*)

Птахи середніх розмірів. Дзьоб міцний, видовжений, загострений. Ноги міцні. Заднього пальця на нозі нема. Заселяють сухі відкриті місцевості. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 2 роди з 9 видами; в Україні — 1 вид.

Лежень *Burhinus oedicnemus* — Авдотка. Stone Curlew. — МТ: 400—550 г. ДТ: 40—44 см. РК: 77—85 см. **О:** у *ad* оперення пісочно-буре, з густою темною строкатістю; горло і «брови» білі; груди, черево і підхвістя білі або вохристо-білі; на верхніх покривних перах крил білі смуги; махові пера зверху чорно-бурі, з кількома невеликими білими плямами; спід крил білий; стернові пера, крім буруватосірої центральної пари, білі, з чорними поперечними смугами; дзьоб жовтий, на кінці чорний; ноги оливково-жовті; очі великі, райдужна оболонка жовта. *juv* подібний до *ad*, але світліший; білі смуги на верхніх покривних перах крил ледь помітні. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** трапляється головним чином у заплаві Дніпра і на узбережжі морів. **Б:** піщані коси з негустими заростями кущів. **П:** веде нічний спосіб життя, вдень ховається у заростях, в разі небезпеки зачаюється; наполоханий птах відлітає на коротку відстань, летючи низько над землею, у польоті помаху крил швидкі і неглибокі. **В:** розрізняється за забарвленням і великими жовтими очима, а в польоті — за чорно-бурым верхом махових пер, які позначені кількома невеликими білими плямами. **З:** довге «кржжі-кржжі», а також крик «уїк-уїк», який дещо подібний до крику великого кульона.

Родина Куликосорокові (*Haematopodidae*)

Птахи малих і середніх розмірів. Дзьоб довгий, рівний, сплюснений з боків. Ноги міцні. Задній палець на нозі відсутній. Заселяють галькові і піщані береги великих річок, озер та морського узбережжя. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 1 рід з 7 видами; в Україні — 1 вид.

Родина Куликосорокові (*Haematopodidae*)

Птахи малих і середніх розмірів. Дзьоб довгий, рівний, сплюснений з боків. Ноги міцні. Задній палець на нозі відсутній. Заселяють галькові і піщані береги великих річок, озер та морського узбережжя. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 1 рід з 7 видами; в Україні — 1 вид.

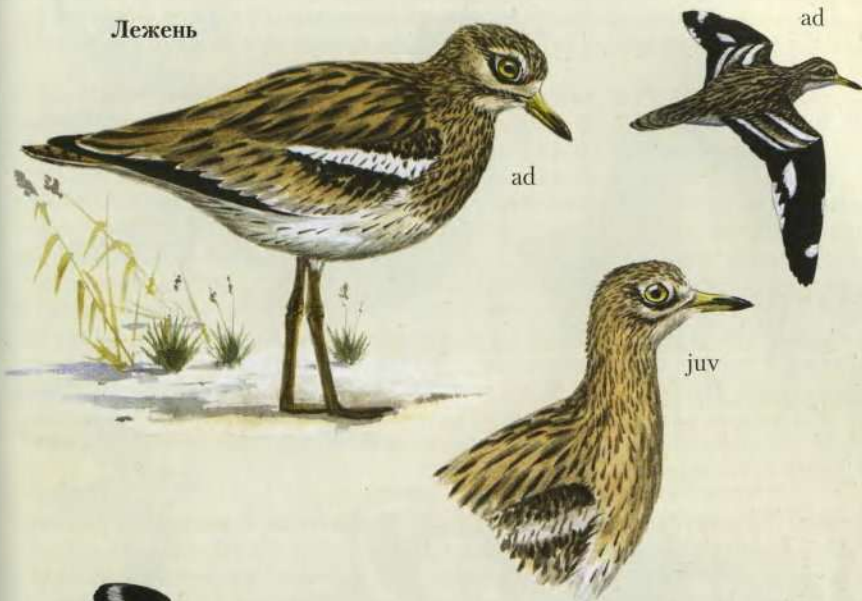
Кулик-сорока *Haematopus ostralegus* — Кулик-сорока. Oystercatcher. — МТ: 330—750 г. ДТ: 40—45 см. РК: 80—86 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, волю, верхня частина спини і значна частина верхніх покривних пер крил чорні; решта оперення тулуба і спід крил білі; вздовж заднього краю крила проходить широка біла смуга; хвіст біля основи білий, на кінці чорний; навколо очне кільце, дзьоб і райдужна оболонка ока червоні; ноги рожеві; у *позашлюбному оперенні* горло і щоки знизу окреслює біла смуга. *juv* схожий на позашлюбного *ad*, але чорний колір оперення замінений темно-бурым; пера спини і верху крил зі світлою облямівкою; дзьоб біля основи червонуватий, кінцева частина темно-бура; ноги світло-сірі; райдужна оболонка ока коричнева; навколо очного кільця нема. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** трапляється переважно вздовж морського узбережжя, по берегах та островах Дніпра, Десни, Сіверського Дінця. **Б:** піщані та галькові береги морів і річок. **П:** обережний, доволі галасливий, особливо, коли стривожений; поживу часто добуває з-під каміння, перевертаючи його. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** дзвінке «кілі-кілі-кілі-кілі».

Родина Куликосорокові (*Haematopodidae*)

Птахи малих і середніх розмірів. Дзьоб довгий, рівний, сплюснений з боків. Ноги міцні. Задній палець на нозі відсутній. Заселяють галькові і піщані береги великих річок, озер та морського узбережжя. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 1 рід з 7 видами; в Україні — 1 вид.

Лежень

ad шлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

juv

Кулик-сорока

Родина Сивкові (*Charadriidae*)

Птахи дрібних і середніх розмірів. Дзьоб видовжений. Крила відносно довгі, загострені. Заселяють зволожені місцевості. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 9 родів з 64 видами; в Україні — 14 видів, враховуючи внесені у Додаток.

Сивка морська *Pluvialis squatarola* — Тулес. Grey Plover. — МТ: 170—225 г. ДТ: 27—30 см. РК: 70—79 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови, крім тім'я, задня частина і боки шиї білі; спина і верхні покривні пера крил чорні, з білими плямами; вуздечка, щоки, горло, шия спереду, воло, груди, боки тулуба, черево спереду і пахвові пера чорні; задня частина черева і підхвістя білі; спід крил білий; махові пера черно-бурі, з широкою білою смугою біля основи; хвіст білий, з чорними смугами; дзьоб і ноги чорні; у *позашлюбному оперенні* верх тулуба, шия і воло сірувато-бурі; низ тулуба білий. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні чорні щоки і низ з домішкою білого; у *позашлюбному оперенні* схожа на позашлюбного ♂ *ad. juv* схожий на позашлюбного *ad*. **С:** пролітний, зрідка зимуючий. **Р:** мігрує скрізь; інколи зимує в Придунайському регіоні. **Б:** зволожені місцевості. **П:** обережний. **В:** від звичайної та бурокрилої сивок відрізняється дещо більшими розмірами і чорними плямами під пахвами, а у шлюбному оперенні — також наявністю білих плям на спині і верхніх покривних перах крил. **З:** довге «плюї-плюї-плюї» або «тюї».

Сивка бурокрила *Pluvialis fulva* — Азиатская бурокрылая ржанка. Pacific Golden Plover. — МТ: 160—200 г. ДТ: 23—26 см. РК: 60—67 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх чорний, з золотистими плямами; вуздечка, щоки, горло, шия спереду, воло, груди і черево чорні; лоб, смуги над очима, боки шиї і вола, підхвістя білі; на боках тулуба білі смуги, з домішкою чорного; спід крил буруватий; вздовж основи темно-бурих махових пер проходить вузька світла смуга; хвіст зі світлими смугами; дзьоб і ноги чорні; у *позашлюбному вбранні* бурий, зі світлою строкатістю; груди і черево білуваті; дзьоб і ноги бурі. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні вуздечка, щоки, горло і воло сіруваті; у *позашлюбному оперенні* схожа на позашлюбного ♂ *ad. juv* схожий на позашлюбного *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** приморські райони. **Б:** узбережжя моря. **П:** утворює зграї. **В:** в польоті від решти сивок відрізняється тим, що ноги трохи виступають за хвостом; крім того, від морської сивки — відсутністю чорних плям під пахвами, а від звичайної сивки — буруватим сподом крил; від звичайної сивки — також меншими розмірами, а у шлюбному оперенні — нечіткими білуватими смугами на боках тулуба. **З:** як у звичайної сивки.

Сивка звичайна *Pluvialis apricaria* — Золотистая ржанка. Golden Plover. — МТ: 190—210 г. ДТ: 26—29 см. РК: 67—76 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх чорний, з золотистими і білуватими плямами; вуздечка, щоки, горло, шия спереду, воло, груди і черево чорні; лоб, смуги над очима, боки шиї і вола, боки тулуба, підхвістя білі; спід крил білий; вздовж основи темно-бурих махових пер проходить вузька світла смуга; сірувато-чорний хвіст зі світлими смугами; дзьоб і ноги темно-сірі; у *позашлюбному оперенні* бурий, зі світлою строкатістю; груди і черево білуваті. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні вуздечка, щоки, горло і воло сіруваті; у *позашлюбному оперенні* така, як позашлюбний ♂ *ad. juv* подібний до позашлюбного *ad*. **С:** пролітний. **Р:** по всій країні. **Б:** береги водойм. **П:** обережний, утворює зграї. **В:** у польоті від морської сивки відрізняється відсутністю чорних плям під пахвами, а в шлюбному оперенні — золотистою плямистістю верху; від бурокрилої сивки — в польоті білим сподом крил, а у шлюбному оперенні — також чіткими білими смугами на боках тулуба. **З:** комбінація мелодійних звуків «тюю» та «пю».

Пісочник великий *Charadrius hiaticula* – Галстучник. Ringed Plover. – МТ: 40–70 г. ДТ: 18–20 см. РК: 48–57 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху сірувато-бурий; лоб, плями за очима, горло, шия і низ білі; передня частина тім'я, вуздечка, плями навколо очей чорні; на волі чорний «нашийник»; вздовж основи бурих махових пер проходить біла смуга, яка помітна в польоті; крайні стернові пера білі, центральні – бурі, інші – бурі, з білою верхівкою; дзьоб жовтогарячий, на кінці чорний; ноги жовтогарячі; у позашлюбному вбранні чорний колір замінений темно-бурим; дзьоб чорний. У ♀ *ad* в шлюбному вбранні чорний колір з домішкою бурого; у позашлюбному вбранні така, як позашлюбний ♂ *ad*. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному вбранні, але на перах верху вузька світла облямівка; «нашийник» іноді перерваний. **С:** пролітний, спостерігалися випадки гніздування. **Р:** під час міграцій трапляється скрізь. **Б:** піщані береги річок і морів, коси, мілини. **П:** тримається поодинокі та групами. **В:** від малого пісочника відрізняється білими смугами на крилах і жовтогарячими ногами, а у шлюбному вбранні – крім того, двоколірним дзьобом, а також відсутністю жовтого навколоочного кільця і білої поперечної смуги на тім'ї. **З:** крик «тіют», який повторюється, зливаючись у трель.

Пісочник малий *Charadrius dubius* – Малий зуек. Little Ringed Plover. – МТ: 30–40 г. ДТ: 14–15 см. РК: 42–48 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху бурий; лоб, «брови», горло, шия і низ білі; на тім'ї білі «брови» з'єднуються; тім'я спереду, вуздечка і плями навколо очей чорні; на волі чорний «нашийник»; махові пера зверху бурі; центральні стернові пера бурі, крайні – білі, інші – бурі, з білою верхівкою; дзьоб чорний; навколоочне кільце і ноги жовті; у позашлюбному оперенні чорний колір замінений темно-бурим. У ♀ *ad* в шлюбному вбранні в чорному кольорі домішка бурого; у позашлюбному оперенні така, як позашлюбний ♂ *ad*. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але верх світло-бурий, пера з вузькою світлою облямівкою; «нашийник» перерваний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; під час міграцій може траплятися скрізь. **Б:** галькові та піщані пляжі, кар'єри. **П:** по землі пересувається перебігаючи. **В:** від великого пісочника відрізняється білою смугою на тім'ї, жовтим навколоочним кільцем і відсутністю білих смуг на крилах, а у шлюбний період – також чорним дзьобом. **З:** шлюбна пісня – тривале «тріу-тріу-тріу-тріу».

Пісочник морський *Charadrius alexandrinus* – Морской зуек. Kentish Plover. – МТ: 30–45 г. ДТ: 15–17 см. РК: 42–58 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху сірувато-бурий; лоб, «брови», горло, шия і низ білі; спереду тім'я і через очі проходять чорні смуги; задня частина тім'я і потилиця іржасто-руді; на боках шиї чорні плями; вздовж основи бурих махових пер проходить біла смуга; крайні стернові пера білі, центральні – бурі, інші – бурі, з білою верхівкою; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному оперенні чорний і рудий кольори замінені бурих. ♀ *ad* схожа на ♂ *ad* у позашлюбному оперенні. *juv* схожий на ♀ *ad*. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** морське узбережжя і острови. **Б:** піщані береги солоних водойм. **П:** тримається поодинокі та групами. **В:** від малого і великого пісочників відрізняється чорними ногами, на боках шиї лише темні плями, ♂ *ad* у шлюбному оперенні – також рудими тім'ям та потилицею. **З:** короткий свист і тріскотливі звуки.

Пісочник великий

Пісочник малий

Пісочник морський

♂ ad / ♀ ad позашлюбні

Крем'яшник

Крем'яшник *Arenaria interpres* — Камнешарка. Turnstone. — МТ: 110—160 г. ДТ: 21—24 см. РК: 44—49 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні голова біла, з темними рисками на тім'ї і рисунком із чорних смуг на боках; горло білувате; шия спереду і по боках, а також воло чорні; частина пер спини і верхніх покривних пер крил чорно-бура, інша — руда; низ спини, попереk, смуги біля основи крил, а також груди, черево, боки тулуба і спід крил білі; зверху вздовж основи темно-бурих махових пер проходить біла смуга; пера біля основи хвоста чорні; білі стернові пера з широкою передверхівковою чорною смугою; дзьоб сірувато-чорний; ноги жовтогарячі; у позашлюбному оперенні чорний і рудий кольори верху замінені бурим, на перах світла облямівка; шия спереду і по боках, а також воло темно-бурі. У ♀ ad в шлюбному оперенні голова бура, з білуватими рисками, білою вузечкою і рисунком із чорних смуг; рудого кольору в темно-бурому забарвленні верху мало; у позашлюбному оперенні схожа на позашлюбного ♂ ad. juv подібний до ad у позашлюбному оперенні, але пера верху з вохристою облямівкою. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** піщані та кам'янисті ділянки річок і морського узбережжя. **П:** шукаючи поживу, перевертає камінці та інші дрібні предмети. **В:** розрізняється за забарвленням — білий колір спини і поперека різко контрастує з чорною смугою на кінці хвоста і чорною смугою на надхвісті. **З:** своєрідна трель «кііі-кіі-кі-кі-кі»; часто подає різке «кітік».

Хрустан *Eudromias morinellus* — Хрустан. Dotterel. — МТ: 90—120 г. ДТ: 20—22 см. РК: 57—64 см. **О:** у ♀ ad в шлюбному вбранні голова зверху чорно-бура; «брови», щоки і горло білі; спина, попереk, верх крил, шия і верхня частина вола бурувато-сірі, на перах крил рудувата облямівка; нижня частина вола, боки тулуба і груди руді; на волі вузька біла поперечна смуга, окреслена зверху чорною смужкою; середина грудей і черево спереду чорні; черево ззаду і підхвістя білі; спід крил білий; махові пера зверху бурі, зі споду — білуваті; стернові пера бурі, з вузькою білою верхівковою; дзьоб чорний; ноги жовтувато-сірі; у позашлюбному оперенні пера верху з рудуватою облямівкою; воло і боки тулуба рудувато-сірі, на волі світла смуга; груди і черево білі. ♂ ad у шлюбному оперенні подібний до шлюбної ♀ ad, але тьмяніший; у позашлюбному оперенні такий, як позашлюбна ♀ ad. juv подібний до позашлюбного ad, але верх строкатіший. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** солонці, поля, вигони. **П:** тримається зграйками. **В:** розрізняється за забарвленням; ad у позашлюбному оперенні і juv подібні до позашлюбного ad і juv каспійського пісочника, але верх буріший і строкатіший, на рудувато-сірому волі поперечна білувата смуга, махові пера зверху однотонно бурі, ноги в польоті не виступають за хвостом. **З:** коротка трель «дюррр».

♂ ad шлюбний

♂ ad / ♀ ad позашлюбні

Крем'яшник

♂ ad шлюбний

♀ ad / ♂ ad позашлюбні

♀ ad / ♂ ad позашлюбні

♀ ad шлюбна

Хрустан

juv

♀ ad / ♂ ad позашлюбні

Чайка *Vanellus vanellus* — Чибис. Lapwing. — МТ: 180—260 г. ДТ: 28—31 см. РК: 70—76 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх чорний, з зеленим полиском; на голові довгий «чуб»; щоки і ділянки за очима білі; лоб, вуздечка, тім'я, горло, шия на боках і спереду чорні; низ білий, підхвістя руде; махові пера чорні, верхівка крайньої першорядних білувата; хвіст білий, з широкою чорною смугою на кінці;

дзьоб чорний; ноги червонуваті; у позашлюбному вбранні пера верху з вохристою верхівкою; горло і верх шиї спереду білі. ♀ *ad* у шлюбному оперенні подібна до шлюбного ♂ *ad*, але над очима і біля дзьоба білі плями; у позашлюбному оперенні схожа на позашлюбного ♂ *ad*. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному оперенні, але «чуб» значно коротший. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь; іноді зимує на півдні. **Б:** зволожені відкриті місцевості, орні землі. **П:** політ маневровий; в місцях, де гніздиться, під час токування в повітрі виконує складні віражі; в періоди міграції тримається великими зграями. **В:** відрізняється темним верхом і «чубом», а також заокругленими та широкими крилами. **З:** голосне «чі-ві - чі-ві», яке може багаторазово повторюватися.

Чайка білохвоста *Vanellus leucurus* — Белохвостая пегалица. White-tailed Plover. — МТ: біля 200 г. ДТ: 26—29 см. РК: 67—70 см. **О:** у *ad* оперення верху буре; воло сірувате; груди і черво білі, з вохристим відтінком; надхвістя, підхвістя і хвіст білі; першорядні махові пера чорні, другорядні махові — білі, зовнішні — з чорною верхівкою, великі покривні пера верху крил біля основи сірувато-бурі, на верхівці — білі; спід крил білий; дзьоб чорний; ноги жовті, у польоті значно виступають за хвостом. *juv* тьмяніший, пера верху з темними плямами і світлою облямівкою. **С:** залітний, спостерігалися випадки гніздування. **Р:** степова смуга. **Б:** водойми, переважно з берегами, що поросли трав'яною рослинністю. **П:** галасливий, політ маневровий. **В:** від степової чайки відрізняється суцільно білим хвостом, за яким у польоті виступають довгі жовті ноги, та відсутністю білих «брів». **З:** голос нагадує голос звичайної чайки.

Чайка степова *Chettusia gregaria* — Кречетка. Sociable Plover. — МТ: біля 200 г. ДТ: 27—30 см. РК: 65—70 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх, а також шия і воло бурувато-сірі; тім'я і вуздечка чорні; лоб і «брови» білі; щоки рудуваті; груди і передня частина черева чорні, задня частина черева каштаново-руда; надхвістя, підхвістя, спід крил і другорядні махові пера білі; першорядні махові і їх покривні пера чорні; хвіст білий, з чорною смугою на кінці; дзьоб темно-бурий; ноги сірувато-бурі, у польоті виступають за хвостом; у позашлюбному оперенні тім'я і вуздечка бурі; щоки, шия і воло буруваті; груди і черево білі. У *juv* пера верху бурі, зі світлою облямівкою; «брови» рудуваті; лоб і горло білуваті; шия і воло білуваті, з бурими рисками; решта низу біла. **С:** рідкісний залітний. **Р:** степові райони. **Б:** відкриті простори. **П:** галасливий, політ швидкий. **В:** від білохвостої чайки відрізняється чорною смугою на хвості, сірувато-бурими ногами, темним тім'ям і білими «бровами», а *ad* в шлюбному оперенні — також темними грудьми і червом. **З:** пронизливий крик «креч-креч-креч».

♀ *ad* шлюбна

Чайка

ad

Чайка білохвоста

ad

ad позашлюбний

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

Чайка степова

ad позашлюбний

Родина Чоботарові (*Recurvirostridae*)

Птахи середніх розмірів. Дзьоб довгий, рівний або загнутий догори. Ноги довгі і тонкі. Задній палець або зовсім невеликий, або його взагалі нема. Заселяють зволожені місцевості. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 3 роди з 13 видами; в Україні – 2 види.

Кулик-довгоніг *Himantopus himantopus* – Ходулочник. **Black-winged Stilt.** – МТ: 140–180 г. ДТ: 35–40 см. РК: 67–83 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови і задня частина шиї мають мінливе забарвлення, від білого до чорного; у ♂ *ad* повністю біле оперення голови і шиї буває зрідка; верхня частина спини, плечові пера і крила чорні, з зеленим металічним полиском; решта оперення біла; дзьоб довгий, рівний, чорний; ноги довгі, червоні, у польоті значно виступають за хвостом; у *позашлюбному оперенні* тім'я і задня частина шиї сіруваті. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному оперенні, але темно-бурі пера верху з вохристою облямівкою; по краю другорядних і внутрішніх першорядних махових пер проходить вузька біла смуга; дзьоб темно-сірий, основа червоноувата; ноги сірувато-рожеві. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться біля морського узбережжя та у східній частині країни; в періоди міграції трапляється на решті території. **Б:** болота, озера з різним ступенем солоності або й прісноводні, в тому числі штучні водойми, зокрема технологічні, які пов'язані з очищенням стічних вод. **П:** обережний, в гніздовий період дуже галасливий, гніздиться переважно колоніями. **В:** від чоботаря відрізняється цілком чорними крилами, рівним дзьобом і червоними, порівняно довшими ногами. **З:** голосний свист «гюг», який може повторюватися у швидкому темпі.

Чоботар *Recurvirostra avosetta* – Шилоклювка. **Avocet.** – МТ: 290–400 г. ДТ: 42–46 см. РК: 77–80 см. **О:** у *ad* оперення голоючим чином біле; верх голови, шия ззаду, внутрішні плечові пера, частина верхніх покривних пер другорядних махових, першорядні махові та їх покривні пера чорні; спід крил, за винятком чорної верхівки, білий; дзьоб довгий, чорний, на кінці загнутий догори; ноги довгі, сірувато-блакитні, у польоті виступають за хвостом. У *juv* темні частини оперення мають темно-буре забарвлення. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** регулярно гніздиться на півдні країни, гніздування спостерігалось також у східному і західному регіонах; іноді зимує в південних районах. **Б:** віддає перевагу солонуватим або солоним водоймам. **П:** гніздиться колоніями, добре плаває; здобуваючи їжу, зігнутою частиною дзьоба тримає під поверхнею води і поводить головою з боку в бік. **В:** від кулика-довгонога відрізняється загнутим догори дзьобом, сірувато-блакитними ногами та наявністю білого кольору в забарвленні крил. **З:** дзвінке і довге «куйк-куйк».

Кулик-довгоніг *Himantopus himantopus* – Ходулочник. **Black-winged Stilt.** – МТ: 140–180 г. ДТ: 35–40 см. РК: 67–83 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови і задня частина шиї мають мінливе забарвлення, від білого до чорного; у ♂ *ad* повністю біле оперення голови і шиї буває зрідка; верхня частина спини, плечові пера і крила чорні, з зеленим металічним полиском; решта оперення біла; дзьоб довгий, рівний, чорний; ноги довгі, червоні, у польоті значно виступають за хвостом; у *позашлюбному оперенні* тім'я і задня частина шиї сіруваті. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному оперенні, але темно-бурі пера верху з вохристою облямівкою; по краю другорядних і внутрішніх першорядних махових пер проходить вузька біла смуга; дзьоб темно-сірий, основа червоноувата; ноги сірувато-рожеві. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться біля морського узбережжя та у східній частині країни; в періоди міграції трапляється на решті території. **Б:** болота, озера з різним ступенем солоності або й прісноводні, в тому числі штучні водойми, зокрема технологічні, які пов'язані з очищенням стічних вод. **П:** обережний, в гніздовий період дуже галасливий, гніздиться переважно колоніями. **В:** від чоботаря відрізняється цілком чорними крилами, рівним дзьобом і червоними, порівняно довшими ногами. **З:** голосний свист «гюг», який може повторюватися у швидкому темпі.

Чоботар *Recurvirostra avosetta* – Шилоклювка. **Avocet.** – МТ: 290–400 г. ДТ: 42–46 см. РК: 77–80 см. **О:** у *ad* оперення голоючим чином біле; верх голови, шия ззаду, внутрішні плечові пера, частина верхніх покривних пер другорядних махових, першорядні махові та їх покривні пера чорні; спід крил, за винятком чорної верхівки, білий; дзьоб довгий, чорний, на кінці загнутий догори; ноги довгі, сірувато-блакитні, у польоті виступають за хвостом. У *juv* темні частини оперення мають темно-буре забарвлення. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** регулярно гніздиться на півдні країни, гніздування спостерігалось також у східному і західному регіонах; іноді зимує в південних районах. **Б:** віддає перевагу солонуватим або солоним водоймам. **П:** гніздиться колоніями, добре плаває; здобуваючи їжу, зігнутою частиною дзьоба тримає під поверхнею води і поводить головою з боку в бік. **В:** від кулика-довгонога відрізняється загнутим догори дзьобом, сірувато-блакитними ногами та наявністю білого кольору в забарвленні крил. **З:** дзвінке і довге «куйк-куйк».

Кулик-довгоніг

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

ad

ad

juv

Чоботар

Родина Баранцеві (*Scolopacidae*)

Птахи дрібних і середніх розмірів. Дзьоб довгий. Ноги довгі або середньої довжини. Задній палець ледь розвинутий або відсутній. Заселяють зволожені місцевості. Моногами, деякі види полігами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 24 роди з 85 видами; в Україні — 30 видів, враховуючи занесеного в Додаток.

Коловодник лісовий *Tringa ochropus* — Черныш. Green Sandpiper. —

МТ: 75–105 г. ДТ: 21–24 см. РК: 41–46 см. **О:** у *ад* в шлюбному вбранні голова, шия і волю оливково-бурі, з білими рисками; над чорною вуздечкою коротка біла смуга; спина, поперек і верх крил оливково-чорні, з білими цятками; надхвістя і низ тулуба білі; махові пера і спід крил темно-бурі; на білому хвості 2–3 поперечні чорні смуги; дзьоб сірий,

на кінці темний; ноги оливкові, у польоті трохи виступають за хвостом; у *позашлюбному оперенні* верх світліший. *juv* подібний до позашлюбного *ad*. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться на півночі та в західній частині країни; під час міграцій трапляється скрізь; в зимовий період спостерігається здебільшого на півдні, інколи — на решті території країни. **Б:** лісові водойми та болота. **П:** нерідко гніздиться в старих гніздах ворон, дроздів або інших птахів, часто сідає на гілки дерев; під час міграцій утворює невеликі зграйки. **В:** від болотяного коловодника відрізняється темнішим верхом, темно-бурым сподом крил і широкими чорними смугами на хвості. **З:** злітаючи, подає пронизливий свист «тють-віль-віль».

Коловодник болотяний *Tringa glareola* — Фифи. Wood Sandpiper. —

МТ: 50–80 г. ДТ: 19–21 см. РК: 36–40 см. **О:** *ad* зверху бурувато-сірий, з білими рисками на голові та шиї, а також з білими і чорними плямами на спині та крилах; надхвістя і низ тулуба білі; на волі і боках тулуба темні смужки і цятки; спід крил буруватий; махові пера бурі; на білому хвості багато вузьких темно-бурих поперечних смуг; дзьоб бурий, на кінці темний; ноги жовтувато-зелені, у польоті трохи виступають за хвостом. *juv* подібний до *ad*, але загальний тон оперення верху буріший. **С:** пролітний, спостерігалися випадки гніздування. **Р:** під час міграцій трапляється скрізь; на гніздуванні зареєстрований в Західному Поліссі. **Б:** мілководні водойми, болота. **П:** часто сідає на дерева і куші; під час міграцій тримається зграйками. **В:** від лісового коловодника відрізняється світлим, буруватим сподом крил, значною кількістю вузьких темних смуг на хвості і меншим контрастом між забарвленням спини і надхвістя. **З:** характерний крик «фі-фі».

Коловодник лісовий

Коловодник лісовий

ad шлюбний

Коловодник болотяний

ad шлюбний

Коловодник звичайний *Tringa totanus* – Травник. Redshank. –

МТ: 110–170 г. ДТ: 27–29 см. РК: 45–52 см. **О:** ad у шлюбному вбранні зверху сірувато-бурий, з темно-бурими дрібними плямами; поперек і надхвістя білі; волю сірувато-буре; решта низу білувата, з темними рисками; спід крил білий; зовнішні першорядні махові і їх покриті пера темно-бурі; білі частини внутрішніх першорядних махових пер і білі другорядні махові пера утворюють на крилі «дзеркальце», яке помітне лише в польоті; хвіст смугастий; дзьоб червоний, на кінці чорний; ноги червоні, в польоті виступають за хвостом; у позашлюбному вбранні верх майже однотонно сірувато-бурий; груди і черево білуваті; червона лише основа дзьоба. **juv** подібний до шлюбного ad, але пера верху бурі, з вохристою облямівкою; дзьоб темно-сірий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір та Закарпатської рівнини; мігрує скрізь. **Б:** болота, зволожені луки. **П:** полохливий і неспокійний біля гнізда. **В:** від усіх коловодників відрізняється білим «дзеркальцем», добре помітним у польоті. **З:** ♂, що токує, подає голосне мелодійне «кльо-кльо-кльо-кльо-кльо-кльо-кльо-кльо»; поклик – меланхолійне «тют-тют».

Коловодник чорний *Tringa erythropus* – Шеголь. Spotted Redshank. –

МТ: 110–180 г. ДТ: 29–32 см. РК: 48–52 см. **О:** ad у шлюбному вбранні майже цілком чорний, з білими цятками на крилах і спині; поперек і більша частина покривних пер споду крил білі; першорядні махові пера темно-бурі, другорядні – бурі, з білими цятками; хвіст білий, з густими темно-бурими поперечними смугами; дзьоб чорний, основа нижньої щелепи червона; ноги темно-червоні до чорного, в польоті виступають за хвостом; у позашлюбному вбранні зверху сірий, з незначною темною строкатістю; вуздечка бура; низ білий, з сірим відтінком на волі; ноги червоні. **juv** зверху бурий, зі світлими рисками; тім'я і вуздечка чорно-бурі; низ білуватий, з густою бурою смугатістю; ноги жовтуваті. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** різноманітні водойми. **П:** обережний. **В:** від звичайного коловодника відрізняється відсутністю білого «дзеркальця» на крилах та помітно довшим дзьобом, а в шлюбному вбранні – майже цілком чорним оперенням; у позашлюбному вбранні від інших коловодників – червоними ногами, а у шлюбному – чорними. **З:** поклик – дзвінкий свист «тьюїт».

ad шлюбний

ad шлюбний

ad позашлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

juv

juv

ad позашлюбний

Коловодник ставковий

ad позашлюбні

Коловодник звичайний

Коловодник великий

Коловодник великий *Tringa nebularia* — Большой улит. Greenshank. — МТ: 130—215 г. ДТ: 30—35 см. РК: 53—60 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, воло, передня частина спини, плечові пера і покривні пера крил бурувато-сірі; голова, шия і воло з темними рисками і цятками; спина і плечі з темними плямами; задня частина спини, попереки, надхвістя, груди, черево, підхвістя і спід крил білі; махові пера бурі; хвіст сірувато-білий, з бурими поперечними смугами; дзьоб чорний, біля основи сірий, злегка загнутий догори; ноги зеленкуваті, в польоті трохи виступають за хвостом; *позашлюбне оперення* менш плямисте; низ білий, боки вола сіруваті. *juv* схожий на *ad* у шлюбному оперенні, але верх темніший. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** різномісний водойми. **П:** поживу здобуває на мілководді, заходячи у воду інколи по черево. **В:** від решти коловодників відрізняється дещо більшими розмірами і злегка загнутим догори дзьобом. **З:** поклик — дзвінкий голосний трискладовий свист «тію-тію-тію»; шлюбний крик, що виконується в польоті, — тривале ритмічне «кльо-ві - кльо-ві - кльо-ві...».

Коловодник ставковий *Tringa stagnatilis* — Поручейник. Marsh Sandpiper. — МТ: 50—85 г. ДТ: 22—25 см. РК: 39—44 см.

О: *ad* у шлюбному вбранні зверху бурувато-сірий, з темно-бурими плямами; задня частина спини, попереки і надхвістя білі; низ білуватий, з бурими рисками і плямами на волі і боках тулуба; спід крил білий; махові пера бурі; хвіст білий, з густими темно-бурими поперечними смугами; дзьоб рівний, чорний; ноги зеленкуваті, в польоті виступають за хвостом; у *позашлюбному оперенні* зверху сіруватий, з темними рисками; низ однотонно бруднувато-білий. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному оперенні, але пера верху бурі, з вохристою облямівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться переважно в межах Лівобережного Лісостепу, під час міграцій може траплятися скрізь. **Б:** зволожені луки і заболочені береги водойм. **П:** тримається мілководних ділянок. **В:** від лісового і болотного коловодників відрізняється світлішим оперенням верху, білим кольором поперека і задньої частини спини, а також довшими ногами; від решти коловодників — меншими розмірами та тоншим дзьобом. **З:** поклик — дзвінке «тію-тію-тію», що схоже на поклик великого коловодника, але вище за тональністю і швидше; шлюбний крик — мелодійне ритмічне «тю-лі - тю-лі - тю-лі...», подібне до шлюбного крику звичайного коловодника, проте повільніше і журливіше.

Коловодник великий

ad шлюбний

ad шлюбний

ad позашлюбний

juv

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

ad позашлюбний

Коловодник ставковий

Коловодник болотяний

juv

Коловодник лісовий

juv

juv

Набережник

Мородунка *Xenus cinereus* — Мородунка. Terek Sandpiper. — МТ: 50–80 г.

ДТ: 22–25 см. РК: 38–42 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх бурувато-сірий; по боках спини чорно-бурі смуги; воло сіре; решта низу біла; махові пера зверху сірі, по краю другорядних та внутрішніх першорядних махових пер проходить біла смуга; хвіст сірий; дзьоб злегка загнутий догори, чорний, основа червонувата; ноги жовтогарячі; у *позашлюбному оперенні* верх і воло буріші; темні смуги по боках спини майже непомітні. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному вбранні, але пера верху з вохристою верхівкою; ноги жовті. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в долинах Десни та Середнього Дніпра; в періоди міграції може траплятися скрізь. **Б:** заболочені береги озер, річок, а також морське узбережжя. **П:** нерідко гніздиться поряд з іншими куликами. **В:** від набережника відрізняється довшим і загнутим дзьобом, а також бурувато-сірим верхом. **З:** поклик — мелодійне «тлю-тлю-тлю»; шлюбний крик — ритмічне «трю-ррют» або «кюр-ррют».

Набережник *Actitis hypoleucos* — Перевозчик. Common Sandpiper. —

МТ: 40–75 г. ДТ: 19–22 см. РК: 30–36 см. **О:** у шлюбному вбранні зверху жовтувато-бурий, з темно-бурими рисками і смужками; «брови» білуваті; вузька смуга, яка проходить через око, темно-бура; шия і воло світло-бурі, з темно-бурими рисками; решта низу біла; зверху вздовж основи темно-бурих махових пер проходить біла смуга, яка помітна лише в польоті; верхівка другорядних махових пер біла; хвіст жовтувато-бурий, по краях білий, з темними поперечними смужками; дзьоб бурий, на кінці чорний; ноги оливкові; у *позашлюбному оперенні* сіріший. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному оперенні, але пера верху зі світлою верхівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім високогір'я та більшої частини степової смуги; мігрує скрізь. **Б:** різномісний водойми. **П:** в місцях гніздування нерідко літає низько над водою від берега до берега; часто сідає на каміння і гілки над водою, характерно посіпаючи хвостом. **В:** від лісового і болотяного коловодників відрізняється дещо меншими розмірами, жовтувато-бурих надхвістям, короткими ногами, які в польоті не виступають за край хвоста, білим сподом крил та білими смугами зверху на крилах; від мородунки — рівним дзьобом та більшим контрастом між забарвленням верху і низу. **З:** подає дзвінке і високотональне «зі-ді-ді», шлюбний крик складається з серії цих криків.

ad позашлюбний

juv

ad шлюбний

Мородунка

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

Набережник

ad позашлюбний

Плавунець плоскодзьобий *Phalaropus fulicarius* — **Плосконосый плавунчик. Grey Phalarope.** — МТ: 35–60 г. ДТ: 20–22 см. РК: 37–40 см. **О:** у ♀ ad в шлюбному вбранні верх голови і вуздечка чорні; щоки і покривні пера вух білі; пера спини і покривні пера крил чорні, з вохристою облямівкою; поперек і надхвістя сірі; шия і низ тулуба насичено руді; зверху на крилі вздовж основи другорядних махових пер проходить біла смуга, яку видно в польоті; спід крил білий; махові пера зверху сірувато-чорні; стернові пера сірі, середня пара темно-бура; дзьоб жовтий, на кінці чорний; ноги сірі; у позашлюбному вбранні верх сірий; тім'я, потилиця і смуги за очима чорно-бурі; решта оперення біла; дзьоб темно-бурий, з жовтою основою. ♂ ad у шлюбному вбранні схожий на шлюбну ♀ ad, але верх голови бурий, з темними вузькими поздовжніми смугами; шия і низ тулуба з домішкою білого; у позашлюбному вбранні такий, як позашлюбна ♀ ad. У juv пера верху чорні, з вохристою облямівкою; шия і низ білі, на шії, волі і боках іржастий відтінок; дзьоб темно-бурий. **С:** залітний. **Р:** на всій території. **Б:** морське узбережжя, водойми в глибині суходолу. **П:** живиться, плаваючи на воді колами. **В:** від круглодзьобого плавунця відрізняється більшими розмірами і товщим дзьобом; крім того, ad у позашлюбному оперенні від ad круглодзьобого плавунця — виразнішою чорно-бурою плямою на тім'ї і потилиці, відсутністю поздовжніх білих смуг на спині, а у шлюбному — повністю рудим низом тулуба; juv від juv круглодзьобого плавунця — менш контрастними темними плямами на голові і одноманітнішим забарвленням верху. **З:** поклик — різке «пik» або «kit», шлюбний крик — довге «прррііі».

Плавунець круглодзьобий *Phalaropus lobatus* — **Круглоносый плавунчик. Red-necked Phalarope.** — МТ: 34–45 г. ДТ: 18–19 см. РК: 31–34 см. **О:** у ♀ ad в шлюбному вбранні голова темно-сіра; від очей, через боки шії, до вола проходить руда смуга; горло і нижня частина щік білі; спина і покривні пера крил сірувато-чорні, з рудуватими смугами; надхвістя темно-сіре, по краях біле; воло темно-сіре; решта низу білувата, з темно-сірими плямами на боках тулуба; зверху на крилі вздовж основи другорядних махових пер проходить біла смуга, яку видно в польоті; махові пера темно-сірі; стернові пера темно-сірі, центральні — темніші; дзьоб чорний; ноги темно-сірі; у позашлюбному оперенні голова і шия білі, з темно-сірою плямою на тім'ї і потилиці та темними смугами за очима; спина сіра, з білими поздовжніми смугами; низ білий. ♂ ad у шлюбному вбранні схожий на шлюбну ♀ ad, але смуги на боках шії рудуваті; у позашлюбному оперенні такий, як позашлюбна ♀ ad. juv зверху темно-бурий, з вохристими смугами; тім'я, потилиця, задня частина шії, смуги біля очей чорні; лоб, вуздечка, горло і щоки білі; воло по боках сіре; решта низу біла. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** прибережні ділянки водойм. **П:** довірливий, часто плаває; політ швидкий і рвучкий. **В:** ad у позашлюбному вбранні від ad плоскодзьобого плавунця відрізняється тоншим дзьобом, білими поздовжніми смугами на спині, світлішою плямою на тім'ї і потилиці, а у шлюбному — білим горлом і білим низом з темно-сірими плямами по боках тулуба; juv від juv плоскодзьобого плавунця — контрастнішими темними плямами на голові та виразними поздовжніми вохристими смугами на спині і плечах. **З:** поклик — пискливе «кiть»; шлюбний крик — трель, яка складається з серії покликів.

♀ ad / ♂ ad позашлюбні

juv

♂ ad шлюбний

♀ ad шлюбна

♀ ad / ♂ ad позашлюбні

♀ ad / ♂ ad позашлюбні

Плавунець плоскодзьобий

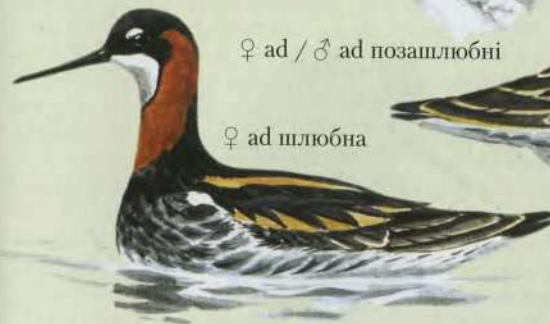

juv

♀ ad / ♂ ad позашлюбні

♀ ad шлюбна

♂ ad шлюбний

Плавунець круглодзьобий

Брижач

♂ ad шлюбний

♀ ad

♂ ad шлюбний

Брижач

♀ ad

juv

♂ ad шлюбний

Брижач *Philomachus pugnax* – Турухтан. Ruff. – МТ: 80–240 г. ДТ: 20–

32 см. РК: 46–58 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні характерний «комір» на шиї і два пучки видовжених оздоблювальних пер на голові мають різноманітне забарвлення, від білого до чорного, що зумовлює особистий диморфізм птахів; пера спини видовжені, забарвлені подібно до «коміра»; по центру білого надхвістя проходить поздовжня темна смуга; воло і груди строкаті; черево, спід крил і підхвістя білі; махові і стернові пера зверху темно-бурі; дзьоб жовтогарячий; ноги жовтогарячі, в польоті виступають за хвостом; у позашлюбному вбранні схожий на ♀ ad, «коміра» на шиї і оздоблювальних пер на голові нема. У ♀ ad верх бурий, з чорними плямами; горло білувате; низ білий, зі світло-сірою строкатістю на волі і боках тулуба; дзьоб темно-бурий, іноді жовтуватий. **juv** схожий на ad у позашлюбному вбранні, але низ тулуба, крім білого черева і підхвістя, рудуватий.

С: гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в Поліссі; мігрує на всій території; взимку інколи трапляється біля морського узбережжя. **Б:** болота і зволожені луки, під час міграцій різні водойми в глибині суходолу та морське узбережжя. **П:** тримається зграйками, навесні влаштовує шлюбні турніри. **В:** від побережників відрізняється довшими жовтогарячими ногами, від коловодників – поздовжньою темною смугою на білому надхвісті, відносно коротшим дзьобом і рудим відтінком оперення; ♂ ad у шлюбному оперенні – характерним «коміром» та оздоблювальними перами на голові; juv від жовтоволика – білим надхвістям, по центру якого проходить поздовжня темна смуга. **З:** у польоті зрідка подає хрипке «кек-кек».

с. 172
+ гніз. перел. зрідка с. 172
PP

Побережник малий *Calidris minuta* — Кулик-воробей. Little Stint. — МТ: 20–70 г. ДТ: 12–14 см. РК: 28–31 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні пера верху рудувато-бурі, зі світлою облямівкою; на спині білий рисунок у вигляді літери V; поперек і надхвістя по центру темно-бурі, по краях — білі; горло біле; воло руде, з бурими рисками і плямами; решта низу, крім світло-сірих великих покривних пер споду крил, біла; зверху на крилах вздовж основи чорно-бурих махових пер проходить вузька біла смуга; центральна пара стернових пер чорно-бура, інші — світло-сірі; ноги і дзьоб чорні; у *позашлюбному оперенні* верх світло-сірий або сірувато-бурий; воло світло-сіре. *juv* схожий на шлюбного *ad*. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** узбережжя різнотипних водойм. **П:** утворює зграйки, часто разом з іншими куликами. **В:** від білохвостого побережника відрізняється сірими, крім центральних, стерновими перами та чорними ногами. **З:** поклик — коротке «тіп» або «тіі», шлюбний крик — неголосна трель, яка складається зі свистових звуків.

Побережник білохвостий *Calidris temminckii* — Белохвостый песочник. Temminck's Stint. — МТ: 22–33 г. ДТ: 12–14 см. РК: 28–31 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні пера верху бурі, з вохристо-білою облямівкою і темно-бурими плямами; голова сірувато-бура, верх голови темніший; поперек і надхвістя по центру темно-бурі, по краях — білі; шия і воло сірувато-бурі; решта низу біла; зверху на крилах вздовж основи бурих махових пер проходить вузька біла смуга; хвіст білий, центральні стернові пера чорно-бурі; дзьоб темно-бурий; ноги буруваті; у *позашлюбному оперенні* верх сірувато-бурий, пера зі світлою облямівкою. *juv* забарвлений подібно до позашлюбного *ad*, але пера спини і крил строкатіші, з чорними передверхівковими смужками і плямами. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** береги водойм. **П:** трапляється поодинокі або невеликими зграйками. **В:** від малого побережника відрізняється білими, крім центральних, стерновими перами і буруватими ногами. **З:** поклик — дзвінке коротке «тірр», яке в шлюбний період може повторюватися багаторазово, перетворюючись у тріскотливу трель.

Побережник малий

ad позашлюбний

ad шлюбний

ad шлюбний

Побережник білохвостий

Побережник червоногрудий *Calidris ferruginea* – Краснозобик.

Curlew Sandpiper. – МТ: 45–60 г. ДТ: 18–23 см. РК: 38–41 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні спина строката, з чорними, рудими і білуватими плямами; верх крил сірий; голова, шия, воло, груди і черево спереду насичено руді; задня частина черева біла, з темно-бурими плямами; надхвістя і підхвістя білі; зверху на крилах вздовж основи темно-бурих махових пер проходить вузька біла смуга; хвіст темно-сірий; дзьоб чорний, трохи загнутий донизу; ноги чорні; у *позашлюбному оперенні* верх сірий; над оком білувата «брова»; низ білий, воло по боках сіре. *juv* подібний до позашлюбного *ad*, але верх з темною строкатістю; воло з вохристим відтінком. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** мілководдя, береги водойм. **П:** тримається зграями. **В:** від чорногрудого і морського побережників відрізняється, зокрема, однотонно білим надхвістям; від ісландського побережника – також меншими розмірами і темно-сірим хвостом. **З:** в польоті подає дзвінке «чірі».

Побережник чорногрудий *Calidris alpina* – Чернозобик. Dunlin.

Dunlin. – МТ: 40–80 г. ДТ: 16–22 см. РК: 35–40 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови, спина і плечі рудувато-бурі, на голові чорні риски, на спині і плечах чорні плями; верх крил сірий; нижня частина голови, шия і воло білі, з чорними рисками; надхвістя біле, з поздовжньою чорною смугою посередині; груди і передня частина черева чорні; задня частина черева і підхвістя білі; спід крил білий; зверху вздовж основи чорно-бурих махових пер проходить вузька біла смуга; стернові пера світло-сірі, центральна пара темно-бура; дзьоб чорний, злегка загнутий донизу; ноги чорні; у *позашлюбному оперенні* верх і воло сірі; низ білий. *juv* подібний до *ad* у шлюбному оперенні, але на грудях і череві лише окремі чорні плями. **С:** пролітний, зрідка зимуючий. **Р:** під час міграцій спостерігається на всій території; взимку зрідка трапляється в дельті Дунаю та на Сиваші. **Б:** прибережна зона різномісних водойм. **П:** часто тримається зграями. **В:** від червоногрудого побережника відрізняється, зокрема, чорною поздовжньою смугою на білому надхвісті, від морського побережника – чорними ногами і дзьобом, а у *позашлюбному оперенні* – також світлішим верхом. **З:** скрипучі трелі.

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

ad позашлюбний

Побережник червоногрудий

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

ad позашлюбний

Побережник чорногрудий

+
прох.
зграї

Побережник морський *Calidris maritima* — **Морской песочник. Purple Sandpiper.** — МТ: 60–80 г. ДТ: 20–22 см. РК: 40–44 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх бурий, з рудою і чорною строкатістю на плечових перах і спині; над оком білувата «брова»; воло, груди і боки тулуба білі, з сіривато-бурою строкатістю; черево біле; на білому надхвісті чорна поздовжня смуга; махові пера зверху темно-бурі, вздовж основи пер проходить вузька біла смуга; стернові пера темно-сірі, центральна пара чорно-бура; дзьоб чорний; ноги жовтувато-сірі; у *позашлюбному вбранні* верх темний, сіривато-чорний або чорний, на перах вузька світла облямівка; дзьоб чорний, з жовтогарячою основою; ноги жовтогарячі. *juv* подібний до *позашлюбного ad*, але верх світліший, з темною строкатістю. **С:** рідкісний залітний. **Р:** траплявся на узбережжі Криму, можливі зустрічі на півночі країни. **Б:** прибережні біотопи. **П:** тримається зграйками. **В:** у *позашлюбному вбранні* від чорногрудого *побережника* відрізняється жовтогарячою основою дзьоба, жовтогарячими ногами, темнішим забарвленням оперення верху, а в шлюбний період — відсутністю чорної плями на грудях і череві. **З:** у польоті подає різкий поклик «куїт» або «кві-іт».

+
прох.
чисто зграї
поб.

Побережник ісландський *Calidris canutus* — **Исландский песочник. Knot.** — МТ: 80–180 г. ДТ: 23–25 см. РК: 47–54 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні спина бура, з рудуватою і білуватою строкатістю; верх голови і шия ззаду рудувато-вохристі, з темно-бурими смужками; верх крил сірий; «брови», щоки, горло, воло, боки тулуба, груди і черево насичено руді, на задній частині боків темні смужки; підхвістя біле, з темними рисками; надхвістя біле, з сірою смугастістю; зверху на крилах вздовж основи чорно-бурих махових пер проходить вузька біла смуга; хвіст сірий; дзьоб чорний; ноги темно-сірі; у *позашлюбному вбранні* зверху сірий, з вузькими темними рисками; воло сіривате; боки тулуба білі, з сірими рисками; груди, черево і підхвістя білі; ноги зеленкуваті. *juv* подібний до *позашлюбного ad*, але оперення з вохристим відтінком; покривні пера спини та крил з білою облямівкою. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** прибережні біотопи в глибині суходолу та морське узбережжя. **П:** тримається найчастіше групами разом з іншими куликами. **В:** від решти *побережників* відрізняється більшими розмірами і сірою смугастістю білого надхвістя, а у шлюбному вбранні від червоногрудого *побережника* — також прямим дзьобом. **З:** злітаючи, подає тихий короткий поклик «віт-віт».

+
прох.
поб.
Бк
с. 166

Побережник білий *Calidris alba* — **Песчанка. Sanderling.** — МТ: 40–75 г. ДТ: 20–21 см. РК: 36–39 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия і воло рудувато-бурі, з темними рисками і цятками; спина і плечові пера рудуваті, з чорною строкатістю; верх крил сірий; надхвістя по центру темне, по краях — біле; низ білий; зверху на крилах вздовж основи чорно-бурих махових пер проходить широка біла смуга, яку добре видно в польоті; центральні стернові пера чорно-бурі, інші — сірі; дзьоб чорний; ноги без заднього пальця, чорні; у *позашлюбному оперенні* верх світло-сірий, низ білий. *juv* подібний до шлюбного *ad*, спина і плечові пера строкаті, але рудого відтінку в оперенні нема. **С:** пролітний, зрідка зимуючий. **Р:** мігрує скрізь; взимку інколи трапляється в дельті Дунаю. **Б:** морське узбережжя, водойми в глибині суходолу. **П:** по землі пересувається перебігаючи. **В:** від інших *побережників* відрізняється світлішим забарвленням, широкими білими смугами на крилах, а зблизька — також відсутністю заднього пальця. **З:** поклик — коротке «пліт».

ad позашлюбний Побережник морський

ad позашлюбний ad шлюбний

ad позашлюбний Побережник ісландський

ad позашлюбний ad шлюбний

ad шлюбний ad позашлюбний

juv Побережник білий

juv

Жовтоволик

juv

juv

Брижач

— **Жовтоволик** *Tryngites subruficollis* — **Желтозобик**. **Buff-breasted Sandpiper**. — МТ: 40–50 г. ДТ: 18–20 см. РК: 43–47 см. **О:** у *ad* верх голови чорний, з вохристою строкатістю; щоки, горло і шия рудувато-вохристі; пера спини, верху крил, поперека і надхвістя темно-бурі, з бурувато-вохристою облямівкою; воло і боки тулуба рудувато-вохристі, на боках вола темні плями; груди, черево і підхвістя білі; махові пера темно-бурі; дві пари центральних стернових пер чорні, інші стернові пера бурі, з білою облямівкою і чорними плямами на верхівці; дзьоб черно-бурий; ноги жовтуваті. *juv* схожий на *ad*, але низ тьмяніший; ноги жовтувато-бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** південь країни. **Б:** береги водою. **П:** трапляється зграйками або поодиноч. **В:** від брижача та побережників відрізняється суцільно темним надхвістям; крім того, від брижача — дещо меншими розмірами та тим, що ноги в польоті не виступають за край хвоста, а від побережників — рудувато-вохристими щоками, горлом, шиєю, волом та боками тулуба. **З:** зрідка в польоті подає тихе «черк».

Побережник болотяний *Limicola falcinellus* — **Грязовик**. **Broad-billed Sandpiper**. — МТ: 30–40 г. ДТ: 16–18 см. РК: 34–37 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верхня частина голови темно-бура; над оком біла «брова», від початку якої, від дзьоба через верх голови, проходить позовжня біла смуга, тому «брова» неначе роздвоюється; низ голови і шия білуваті, з темними рисками; пера спини і поперека черно-бурі, з вохристою облямівкою; верх крил темно-сірий; надхвістя біле, з позовжною черно-бурою смугою посередині; низ білий, на волі і боках тулуба темні стрілоподібні плями; махові пера черно-бурі; стернові пера сірі, центральна пара стернових пер черно-бура; дзьоб темно-бурий, сплющений з боків і на кінці дещо загнутий донизу; ноги темно-бурі; у *позашлюбному оперенні* зверху світло-сірий; тім'я темніше; воло сірувате; решта низу біла. *juv* подібний до *ad* у шлюбному вбранні, але на волі і боках тулуба темні плями округлі. **С:** пролітний. **Р:** морське узбережжя, зрідка інші райони. **Б:** береги водою. **П:** потайний. **В:** від решти побережників відрізняється виразними білими роздвоєними «бровами»; від малого баранця — також темно-бурими ногами і відсутністю жовтого кольору в оперенні. **З:** злітаючи, подає пронизливе «трірр»; шлюбний крик нагадує щebetання берегової ластівки.

ad

Жовтоволик

juv

ad шлюбний

ad позашлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

juv

Побережник болотяний

+ проф.
набег.
с. 176

Баранець малий *Lymnocryptes minimus* — Гаршнеп. Jack Snipe. — МТ: 50–90 г. ДТ: 11–19 см. РК: 30–36 см. **О:** зверху темно-бурий, зі світлою строкатістю; спина з зеленим і пурпуровим полиском та поздовжніми вохристо-жовтими смугами; через лоб, тім'я і потилицю проходить темна смуга; воло буре, з темними рисками; решта низу біла, на боках жовтий відтінок; махові пера темно-бурі, другорядні — з вузькою білуватою верхівкою; хвіст загострений, темно-бурий, з іржастими плямами; дзьоб і ноги зеленкувато-бурі. **С:** пролітний, зрідка зимуючий. **Р:** мігрує на всій території; інколи трапляється взимку на півдні країни. **Б:** заболочені місцевості, береги водойм з трав'яною рослинністю. **П:** потайний, активний у сутінках, тримається поодинокі; політ повільний, маневровий. **В:** від інших баранців і слукви відрізняється меншими розмірами і відносно коротшим дзьобом, від болотяного побережника — рівним дзьобом і вохристо-жовтими смугами на спині. **З:** злітаючи, зрідка подає хрипке «геч», під час токування — приглушене «кок-оа-кок-оа...».

+ проф.
с. 176

Баранець звичайний *Gallinago gallinago* — Бекас. Snipe. — МТ: 110–170 г. ДТ: 25–27 см. РК: 37–43 см. **О:** верх строкатий, з темно-бурими, іржастими і вохристими плямами і смугами; верх голови темно-бурий, з вохристо-жовтою поздовжньою смугою; горло білувате; воло вохристе, з темно-бурими рисками; інше оперення низу біле, з темно-бурими смугами на боках тулуба; махові пера темно-бурі, другорядні — з білуватою верхівкою; стернові пера іржасто-руді, з темно-бурими смугами; дзьоб чорний, біля основи сірий; ноги темно-сірі. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на півночі степової смуги; мігрує скрізь; інколи зимує на південному заході країни та на Сиваші. **Б:** болота і зволожені луки. **П:** злітає стрімко, використовуючи маневровий політ. **В:** від великого баранця відрізняється відсутністю різниці в забарвленні середніх і крайніх стернових пер та маневровим польотом під час злітання, від малого баранця — більшими розмірами та іржасторудим хвостом. **З:** злітає з характерним криком «чек-чек»; під час токування в польоті від розчепірих стернових пер лунає звук, схожий на голос ягняти; шлюбний крик — ритмічне «чп-пер-чп-пер-чп-пер...».

22

+ проф.
набег.
с. 176

Баранець великий *Gallinago media* — Дупель. Great Snipe. — МТ: 180–250 г. ДТ: 27–29 см. РК: 42–46 см. **О:** верх бурий, з вохристими смугами і темно-бурими плямами; голова зверху темно-бура, з поздовжньою вохристою смугою через тім'я; низ жовтуватий, з темно-бурими поперечними ламаними смугами; махові пера темно-бурі, другорядні — з вохристою вузькою верхівкою; середні стернові пера руді, з чорними смугами, три крайні пари — білі, з чорними поперечними смужками біля основи; дзьоб темно-бурий, біля основи світліший; ноги зеленкувато-сірі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Поліссі та частково в Лісостепу; мігрує скрізь. **Б:** болота і зволожені луки. **П:** злітає, використовуючи прямолінійний політ; в період розмноження влаштовує токовища. **В:** від звичайного і малого баранців відрізняється білим по краях хвостом і прямолінійним способом злітання, від слукви — поздовжньою смугатістю на голові і строкатішим верхом. **З:** переважно мовчазний; у птаха, що злітає, іноді можна почути тихий грубуватий звук, подібний до квакання; токуючи, подає негучне «біббелібібібі», клацає дзьобом і хоркає.

Баранець малий

Баранець звичайний

Баранець великий

Слуква

Баранець великий

Баранець звичайний

Баранець малий

Слуква

Слуква *Scolopax rusticola* – Вальдшнеп. Woodcock. – МТ: 200–440 г.

ДТ: 33–35 см. РК: 55–65 см. **О:** зверху бурувато-рудий, з білуватими поздовжніми смугами і черно-бурими плямами на спині; зверху на бурувато-рудих покривних перах крил вузькі світлі смуги; лоб білуватий; на тімі і потилиці три черно-бурі поперечні смуги; вздечка чорна; низ білуватий, з численними вузькими бурими

поперечними смугами; махові пера бурі, з іржастими плямами; стернові пера чорні, з іржастими плямами, верхівка пер зверху сіра, знизу – біла; дзьоб довгий, рівний, бурий біля основи і чорний на кінці; ноги сірувато-бурі.

С: гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в Поліссі, Лісостепу, в деяких районах степової смуги та в Кримських горах; під час міграції трапляється скрізь; регулярно зимує в гірському Криму, зрідка – в заплаві Дунаю.

Б: зволожені ділянки лісів. **П:** потайний; злітає прямолінійно; у період гніздування токує над лісом, порубами і заболоченими місцевостями; тримається переважно поодиночці або парами. **В:** від звичайного і малого баранців відрізняється більшими розмірами, одноманітнішим бурувато-рудим забарвленням і прямолінійним злітанням; від великого баранця – поперечно посмугованою головою і бурувато-рудим забарвленням крил. **З:** тільки під час токування подає крик «цік-хоррр-хуоррр».

хор-хорр-цік, хор-хор-цік... (повтор з невеликими паузами)

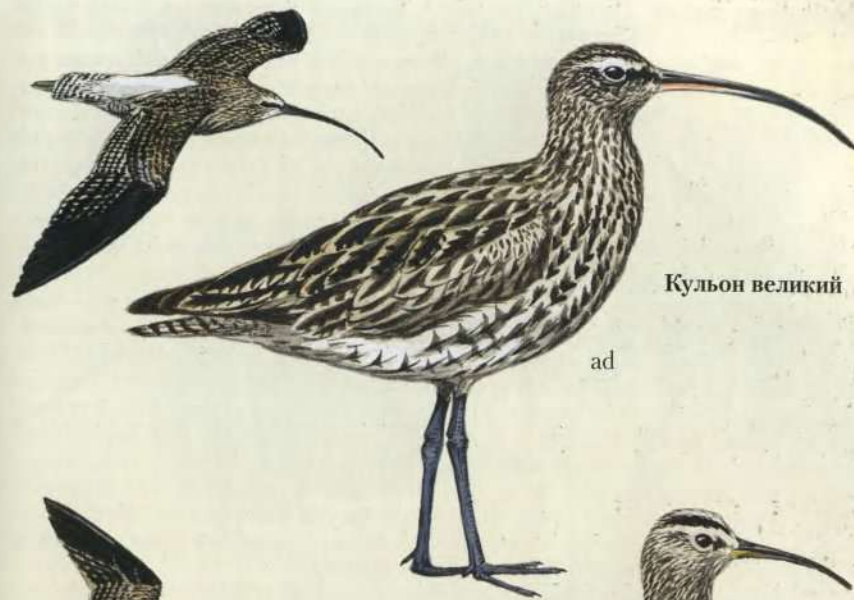
Кульон великий *Numenius arquata* — Большой кроншнеп. Curlew. — МТ: до 1,0 кг. ДТ: 50–60 см. РК: 80–100 см. **О:** *ad* зверху темно-бурий, з білуватою строкатістю; над оком світла «брова»; низ спини, поперек, надхвістя і черево білі; на білуватих грудях, волі і боках тулуба темно-бурі риси, на боках — стрілоподібні; спід крил білий; першорядні махові пера зверху темно-бурі, внутрішні

першорядні і бурі другорядні — з білими плямами; хвіст білий, з бурими поперечними смугами; дзьоб довгий, темно-бурий, загнутий донизу; ноги темно-сірі, у польоті трохи виступають за край хвоста. *juv* схожий на *ad*, але стрілоподібні риси на боках тулуба менш виражені. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в західних областях та в окремих районах півдня країни; мігрує скрізь; зимує на півдні. **Б:** болота, зволожені луки, солонці або степові ділянки біля води. **П:** у позагніздовий період тримається зграйками. **В:** від середнього кульона відрізняється одноманітним забарвленням верху голови, більшими розмірами і тим, що в польоті ноги трохи виступають за хвостом; від тонкодзьобого кульона — більшими розмірами і стрілоподібними рисками на боках тулуба. **З:** дуже мелодійне і голосне «кююїї».

Кульон середній *Numenius phaeopus* — Средний кроншнеп. Whimbrel. — МТ: 230–470 г. ДТ: 40–46 см. РК: 71–81 см. **О:** *ad* зверху темно-бурий, зі світлою строкатістю; над оком білувата «брова»; на темно-бурому тм'ї поздовжня світла смуга; низ спини, поперек, надхвістя і черево білі; воло, груди і боки тулуба білуваті, з темно-бурими поздовжніми рисками, на боках також поперечні риси; спід крил білий; першорядні махові пера зверху темно-бурі, внутрішні першорядні і бурі другорядні — з білими плямами; хвіст білий, з бурими поперечними смугами; дзьоб довгий, темно-бурий, загнутий донизу; ноги сірі. *juv* зверху строкатіший; на боках тулуба поперечні рисок нема. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** береги водойм, луки. **П:** тримається поодинокі або зграями. **В:** від тонко-дзьобого і великого кульонів відрізняється світлою смугою на тм'ї, а *ad* — також поперечними рисками на боках тулуба; від великого кульона — також меншими розмірами. **З:** під час польоту подає крик «п'ю-п'ю»; шлюбний крик складається зі звуків «фрюї» або «п'юї», які утворюють гучну довгу трель.

Кульон тонкодзьобий *Numenius tenuirostris* — Тонкоклювый кроншнеп. Slender-billed Curlew. — МТ: біля 120 г. ДТ: 36–41 см. РК: 72–82 см. **О:** *ad* зверху темно-бурий, зі світлою строкатістю; горло білувате; на білуватих боках тулуба і волі темно-бурі краплеподібні плями; задня частина спини, поперек, надхвістя і черево білі; спід крил білий; першорядні махові пера зверху темно-бурі, внутрішні першорядні і бурі другорядні — з білими плямами; хвіст білий, з бурими поперечними смугами; дзьоб довгий, темно-бурий, загнутий донизу; ноги темно-сірі. *juv* подібний до *ad*, але верх рудуватіший; воло і боки тулуба з бурими рисками. **С:** рідкісний пролітний. **Р:** приморські райони, зрідка трапляється в глибині суходолу. **Б:** морське узбережжя і зволожені луки. **П:** тримається поодинокі та невеликими зграйками. **В:** *ad* від інших кульонів відрізняється краплеподібною формою плям на волі і боках тулуба; крім того, *ad* і *juv* від великого кульона — меншими розмірами, а від середнього кульона — відсутністю поздовжньої світлої смуги на тм'ї, але *juv* від *juv* середнього кульона на відстані відрізнити складно. **Р:** в разі небезпеки подає коротке «ку-її», поклик нагадує поклик великого кульона, але слабший.

Кульон великий

Кульон середній

Кульон тонкодзьобий

Грицик великий *Limosa limosa* — Большой веретенник. Black-tailed Godwit. — МТ: 230—370 г. ДТ: 36—44 см. РК: 62—70 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови бурувато-рудий; над оком білувата «брова»; вуздечка темно-бура; нижня частина голови, шия і воло руді; спина і плечі чорно-бурі, з рудими і сірими плямами; поперек чорний; верх крил сіривато-бурий; груди і боки тулуба білі, з поперечними темно-бурими смугами; черево, надхвістя, підхвістя і спід крил білі; махові пера темно-бурі, вздовж їх основи проходить широка біла смуга, яку добре видно в польоті; стернові пера чорно-бурі, з білою основою; дзьоб довгий, рівний, жовтогарячий, на кінці чорний; ноги довгі, чорні, у польоті виступають за хвостом; у позашлюбному вбранні оперення верху, вола, грудей і боків тулуба сіривато-буре; дзьоб сіривато-рожевий, на кінці чорний. ♀ *ad* в шлюбному вбранні тьмяніша; у позашлюбному вбранні така, як позашлюбний ♂ *ad*. *juv* подібний до *ad* у шлюбному вбранні, але шоки і горло сіриваті. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій, лісостеповій та частково в степовій смугах; мігрує на всій території. **Б:** болота і зволожені луки. **П:** в період гніздування досить галасливий, гніздиться невеликими групами; у позагніздовий період утворює зграї. **В:** від малого грицика відрізняється широкою чорно-бурою поперечною смугою на кінці хвоста і широкими білими смугами на крилах. **З:** поклик — швидке «ві-ві-ве», шлюбний крик — дзвінке «гритю-гритю-гритю» або «грицю-грицю-грицю».

Грицик малий *Limosa lapponica* — Малий веретенник. Bar-tailed Godwit. — МТ: 190—310 г. ДТ: 33—42 см. РК: 61—68 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, шия і низ тулуба насичено руді; тім'я бурувато-руде; вуздечка темно-бура; пера спини і плечей темно-бурі, з рудуватими плямами; поперек білий; надхвістя білувате з темними смугами; покривні пера верху крил сірі; першорядні махові пера темно-бурі, другорядні — сіривато-бурі; стернові пера з білими і чорними поперечними смугами; дзьоб довгий, чорний, злегка загнутий догори; ноги чорні, довгі, в польоті виступають за хвостом; у позашлюбному вбранні верх сіривато-бурий; покривні пера верху крил з білуватою облямівкою; воло сіривато-буре; решта низу біла, з незначною кількістю темних плям на боках тулуба; дзьоб рожевувато-бурий, на кінці чорний. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні спина і плечі темно-бурі, зі світло-вохристими плямами; голова, шия і воло рудуваті; низ білий, з незначною темною строкатістю на боках тулуба; у позашлюбному оперенні схожа на позашлюбного ♂ *ad*. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пера спини і покривні пера крил з широкою вохристою облямівкою. **С:** пролітний. **Р:** переважно поблизу морського узбережжя. **Б:** болота і зволожені луки. **П:** тримається зграями, рідше — поодиночі. **В:** від великого грицика відрізняється забарвленням хвоста, на якому нема різкого контрасту між кольорами верхньої і нижньої частин, білим попереком та відсутністю зверху на крилах білих смуг, а ♂ *ad* в шлюбному вбранні — також повністю рудим низом тулуба і однотонно чорним дзьобом. **З:** під час польоту подає поклик «кі-віу» або «кі-кі», крик тривоги — різке «квік», шлюбний крик складається з серії покликів.

Грицик великий *Limosa limosa* — Большой веретенник. Black-tailed Godwit. — МТ: 230—370 г. ДТ: 36—44 см. РК: 62—70 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови бурувато-рудий; над оком білувата «брова»; вуздечка темно-бура; нижня частина голови, шия і воло руді; спина і плечі чорно-бурі, з рудими і сірими плямами; поперек чорний; верх крил сіривато-бурий; груди і боки тулуба білі, з поперечними темно-бурими смугами; черево, надхвістя, підхвістя і спід крил білі; махові пера темно-бурі, вздовж їх основи проходить широка біла смуга, яку добре видно в польоті; стернові пера чорно-бурі, з білою основою; дзьоб довгий, рівний, жовтогарячий, на кінці чорний; ноги довгі, чорні, у польоті виступають за хвостом; у позашлюбному вбранні оперення верху, вола, грудей і боків тулуба сіривато-буре; дзьоб сіривато-рожевий, на кінці чорний. ♀ *ad* в шлюбному вбранні тьмяніша; у позашлюбному вбранні така, як позашлюбний ♂ *ad*. *juv* подібний до *ad* у шлюбному вбранні, але шоки і горло сіриваті. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій, лісостеповій та частково в степовій смугах; мігрує на всій території. **Б:** болота і зволожені луки. **П:** в період гніздування досить галасливий, гніздиться невеликими групами; у позагніздовий період утворює зграї. **В:** від малого грицика відрізняється широкою чорно-бурою поперечною смугою на кінці хвоста і широкими білими смугами на крилах. **З:** поклик — швидке «ві-ві-ве», шлюбний крик — дзвінке «гритю-гритю-гритю» або «грицю-грицю-грицю».

Родина Дерихвостові (*Glareolidae*)

Птахи розміром з дрозда. Дзьоб і ноги короткі або середньої довжини. Крила загострені. Заселяють степові, напівпустельні та пустельні райони. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 5 родів з 16 видами; в Україні — 3 види, враховуючи занесеного в Додаток.

Дерихвіст лучний *Glareola pratincola* — Луговая тиркушка. Collared Pratincole.

— МТ: 80–90 г. ДТ: 24–27 см. РК: 60–65 см.

О: у *ад* в шлюбному вбранні верх голови, покривні пера вух, шия, воло, спина і верх крил сірувато-бурі; під оком вузьке біле напівкільце; горло і передня частина щік кремові, окреслені чорною смугою; груди, черево, надхвістя і підхвістя білі; покривні пера споду крил каштанові; махові пера темно-бурі, другорядні — з білою верхівкою; хвіст вилоподібний, стернові пера темно-бурі, біля основи — білі; дзьоб короткий, чорний, біля основи червоний; ноги темно-бурі; у *позашлюбному вбранні* пера спини і крил з вузькою невиразною світлою облямівкою; чорна смуга довкола щік і горла майже непомітна; дзьоб цілком чорний. У *juv* забарвлення верху строкате, пера спини і крил з темними плямами і світлою облямівкою; на перах вола світла облямівка; решта тулуба біла; дзьоб чорний; чорної смуги на горлі і щоках нема. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** приморські райони та Придунайський регіон. **Б:** солонці, сухі вигони, луки біля водоїв. **П:** тримається зграями, утворює гніздові колонії, в яких дуже галасливий. **В:** від степового дерихвоста відрізняється каштановим сподом крил і білою смужкою, яка проходить по краю другорядних махових пер. **З:** у гніздових колоніях подає різкий скрипучий крик «кіррій».

Дерихвіст степовий *Glareola nordmanni* — Степная тиркушка. Black-winged Pratincole.

— МТ: 90–110 г. ДТ: 23–26 см. РК: 60–68 см.

О: у *ад* в шлюбному вбранні верх голови, покривні пера вух, шия, воло, спина і верх крил бурі; під оком вузьке біле напівкільце; горло і передня частина щік кремові, окреслені чорною смугою; груди, черево, надхвістя і підхвістя білі; покривні пера споду крила чорні; махові пера темно-бурі; хвіст вилоподібний, стернові пера темно-бурі, біля основи — білі; дзьоб короткий, чорний, біля основи червоний; ноги темно-бурі; у *позашлюбному вбранні* пера спини і крил з вузькою невиразною світлою облямівкою; чорна смуга довкола щік і горла нечітка; дзьоб цілком чорний. У *juv* забарвлення верху строкате, пера спини і крил з темними плямами і світлою облямівкою; на перах вола світла облямівка; дзьоб чорний; чорної смуги на горлі і щоках нема. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Приазов'ї; під час міграцій трапляється в інших приморських районах. **Б:** солончак, вигони, пасовища з негустою трав'яною рослинністю. **П:** у гніздових колоніях дуже галасливий, завжди тримається зграями. **В:** від лучного дерихвоста відрізняється чорним сподом крил і відсутністю білої смужки по краю другорядних махових пер. **З:** крик «кіри» або «кірг», схожий на крик лучного дерихвоста.

ad шлюбний

juv

Дерихвіст лучний

ad шлюбний

ad шлюбний

Дерихвіст степовий

ad шлюбний

ad позашлюбний

Родина Поморникові (*Stercorariidae*)

Морські птахи середніх і великих розмірів, переважно з темним оперенням. Ноги короткі. Дзьоб масивний, верхня щелепа на кінці дещо загнута донизу. Заселяють морське узбережжя. Моногами. Виводкові. Зоофаги. Відомо 2 роди з 5 видами; в Україні — 4 види, враховуючи занесеного в Додаток.

Поморник середній *Stercorarius pomarinus* — **Средний поморник. Pomarine Skua.** — МТ: 460—750 г. ДТ: 47—61 см. РК: 113—125 см. **О:** *ad* **темної морфи** має цілорічно темно-буре забарвлення незалежно від статі; у **♂** *ad* **світлої морфи** в шлюбному вбранні верх темно-бурий; шоки і задня частина шиї білі, з жовтим відтінком; горло, передня частина шиї і низ тулуба білі, крім темно-бурої задньої частини черева і підхвістя; махові пера чорно-бурі, першорядні — зі світлою основою; хвіст чорно-бурий, два центральних стернових пера видовжені, широкі, на кінці заокруглені і вигнуті перпендикулярно до площини хвоста; дзьоб бурувато-рожевий, на кінці бурий; ноги бурі; у *позашлюбному оперенні* низ білуватий, з бурими поперечними хвилястими смугами на волі і боках тулуба. **♀ ad** у шлюбному оперенні подібна до шлюбного **♂ ad**, але на волі бурий не чітко окреслений «нашийник», на боках тулуба бурі поперечні смуги; у *позашлюбному оперенні* схожа на позашлюбного **♂ ad**. *juv* темно-бурий, з іржастими поперечними смугами на спині та крилах і бурими та іржастими смугами на решті тіла; основа першорядних махових пер зверху і зі споду, а також основа спідніх покривних пер першорядних махових білувата; хвіст без видовжених пер, загострений; трапляються чорно-бурі особини, з білуватою основою першорядних махових пер на споді крил, а також світліші, з сіруватою головою і жовтувато-сірими смугами. **С:** залітний. **Р:** майже на всій території. **Б:** великі річки, узбережжя морів. **П:** політ прямолінійний, помахи крил глибокі. **В:** *ad* від *ad* інших поморників відрізняється широкими, заокругленими на кінці і вигнутими перпендикулярно до площини хвоста видовженими центральними стерновими перами; *juv* від *juv* інших поморників — більшими розмірами і темною головою, хоча достовірно відрізнити складно. **З:** мовчазний.

Поморник короткохвостий *Stercorarius parasiticus* — **Короткохвостий поморник. Arctic Skua.** — МТ: 380—630 г. ДТ: 46—67 см. РК: 97—115 см. **О:** *ad* **темної морфи** має цілорічно темно-буре забарвлення; у **світлої морфи** в шлюбному вбранні верх голови, спина, попереk, надхвістя, крила, задня частина черева і підхвістя сірувато-бурі; потилиця, шоки, горло, шия і більша частина низу тулуба білі; на волі сірувато-бурий «нашийник»; махові пера чорно-бурі, першорядні — зі світлою основою; хвіст чорно-бурий, два центральних стернових пера видовжені і загострені; дзьоб темно-сірий, на кінці темніший; ноги темно-бурі; у *позашлюбному оперенні* низ голови і шия з бурими смугами; низ тулуба з темно-бурими поперечними смугами. *juv* зверху бурий, з іржастими вузькими поперечними смугами; голова і низ вохристо-бурі; основа першорядних махових пер зверху і зі споду білувата; хвіст без видовжених пер, загострений; трапляються цілком чорно-бурі особини, а також жовтувато-сірі, з темною смугастістю. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** водойми. **П:** політ прямолінійний, помахи крил глибокі. **В:** *ad* від *ad* довгохвостого поморника відрізняється значно коротшими центральними стерновими перами, *juv* від *juv* інших поморників — середніми розмірами і вохристо-бурих забарвленням голови, хоча достовірно відрізнити досить складно. **З:** зрідка подає крики «кіауа» або «уелі».

Поморник середній

Поморник короткохвостий

♀ ad шлюбна
світла морфа

♂ ad шлюбний
світла морфа

ad
темна морфа

♂ ad / ♀ ad позашлюбні
світла морфа

juv

Поморник середній

Поморник короткохвостий

ad
темна морфа

ad позашлюбний
світла морфа

ad шлюбний
світла морфа

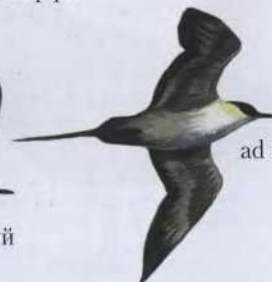
juv

juv

ad позашлюбний

ad шлюбний

Поморник довгохвостий

Поморник довгохвостий

juv

ad шлюбний

Поморник довгохвостий *Stercorarius longicaudus* – Длиннохвостый поморник. Long-tailed Skua. – МТ: 260–390 г. ДТ: 35–58 см. РК: 92–105 см. **О:** ad у шлюбному вбранні має сіре забарвлення верху, боків тулуба, крил, а також черева і підхвістя; голова зверху чорно-бура; щоки жовтуваті; горло, шия, воло і груди білі; махові пера темно-бурі; хвіст сірувато-бурий, два центральних стернових пера дуже видовжені і загострені; дзьоб темно-сірий; ноги бурі; у позашлюбному оперенні зверху бурувато-сірий; боки шиї і голови з буруватою строкатістю, без жовтого відтінку; низ білуватий, з темно-бурими поперечними смугами на волі і боках тулуба. Дуже рідко трапляється *темна морфа*, у якій горло, шия, воло і груди сірі. *juv* сірувато-бурий, з жовтуватими вузькими поперечними смугами; голова світліша; основа крайніх першорядних махових пер зверху і зі споду білувата; хвіст без видовжених пер, загострений; трапляються темно-бурі особини, зі світлими вузькими смугами на верхній частині тіла, а також світлі, з білуватою головою і білими грудьми та черевом. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в Криму біля узбережжя Каркінітської затоки. **Б:** водойми. **П:** політ прямолінійний, помахи крил глибокі. **В:** ad від ad короткохвостого поморника відрізняється дуже довгими центральними стерновими перами; juv від juv інших поморників – меншими розмірами і сірим відтінком оперення, світлі особини відрізняються білими грудьми і черевом. **З:** іноді подає крик «кію» або «кріп», вищий за тональність, ніж крик короткохвостого поморника.

Родина Мартинові (*Laridae*)

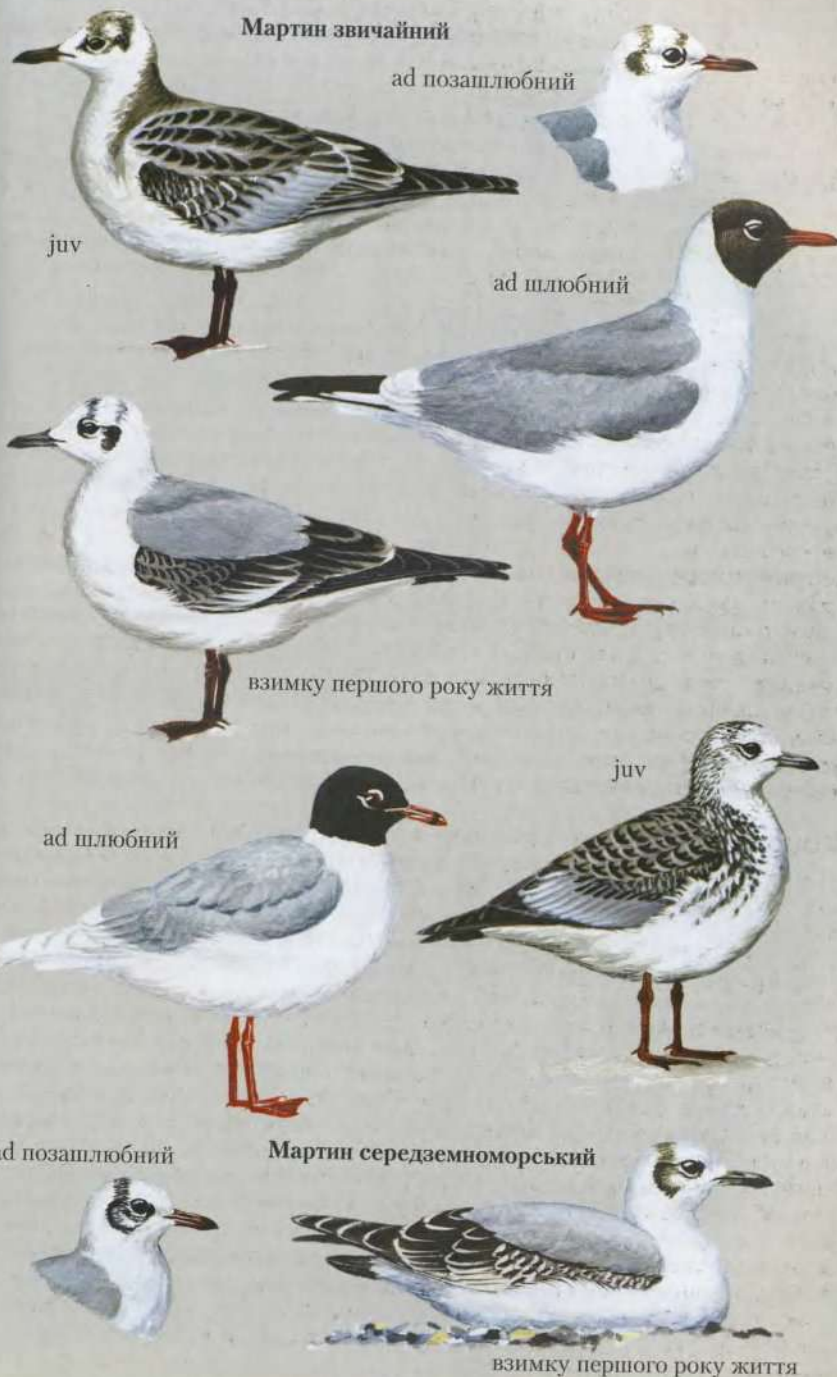
Птахи середніх і великих розмірів. Дзьоб рівний, нерідко з гачком на кінці. Три передні пальці на ногах з плавальними перетинками. Заселяють солоні та прісні водойми. Гніздяться переважно колоніями. Моногами. Виводкові. Рибодіни та всеїдні. Відомо 17 родів з 89 видами; в Україні — 21 вид.

Мартин звичайний *Larus ridibundus* — Озерная чайка. Black-headed Gull. — МТ: 260–350 г. ДТ: 38–44 см. РК: 94–105 см.

О: у *ad* в шлюбному вбранні голова, крім потилиці, шоколадно-коричнева; спина і крила зверху сірі; решта оперення біла; по передньому краю крил проходить широка біла смуга; верхівка крайніх першорядних махових пер чорна; навколоочне кільце червоне, окреслене зверху і знизу білим; дзьоб і ноги вишнево-червоні; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у *позашлюбному вбранні* голова біла, з темними плямами на тім'ї і за очима; дзьоб і ноги світло-червоні. У *juv* на білій голові бурі плями; пера спини, плечей і верху крил бурі, зі світлою облямівкою; верхні великі покривні пера другорядних махових сірі; верхівка першорядних махових пер чорна, другорядні пера бурі; на кінці білого хвоста темно-бура смуга; дзьоб жовтуватий; ноги бурі; навколоочного кільця нема; взимку першого року життя спина і плечі сірі. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім Карпат і Криму; мігрує скрізь; регулярно зимує біля морського узбережжя та на Дніпрі, зрідка — на інших водоймах. **Б:** переважно прісні водойми. **П:** гніздиться колоніями, часто з крячками; утворює зграї. **В:** *ad* від *ad* середземноморського мартина відрізняється наявністю чорного кольору на крилах; в *позашлюбний* період від *ad* сивого мартина — червоними ногами і дзьобом та широкою білою смугою на передньому краї крил, від *ad* тонкодзьобого мартина — бурими плямами на тім'ї, а у шлюбному оперенні від усіх цих видів — шоколадно-коричневим кольором голови; *juv* від *juv* подібних за розміром мартинів — більшими бурими плямами за очима та бурою смугою впоперек тім'я. **З:** голосні різкі крики «кріааа» або «кек-кек».

Мартин середземноморський *Larus melanocephalus* — Черноголовая чайка. Mediterranean Gull. — МТ: до 350 г. ДТ: 36–38 см. РК: 98–105 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова чорна; спина і верхні покривні пера крил сірі; решта оперення біла; навколоочне кільце червоне, окреслене зверху і знизу білим; дзьоб яскраво-червоний, часто з чорною смугою біля кінця; ноги червоні; райдужна оболонка ока

темно-коричнева; у *позашлюбному оперенні* голова біла, з темними плямами за очима і на тім'ї. *juv* зверху сірувато-бурій, пера зі світлою облямівкою; верхні великі покривні пера другорядних махових світло-сірі; боки вола буруваті; крайні першорядні махові пера чорно-бурі, інші махові пера сірувато-білі, з темною верхівкою; на кінці білого хвоста чорно-бура смуга; дзьоб темно-бурій; ноги бурі; навколоочного кільця нема; взимку першого року життя спина і плечі сірі. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в Причорномор'ї та Приазов'ї; іноді зимує біля південного узбережжя Криму. **Б:** морські острови, узбережжя та прилеглі водойми. **П:** гніздиться великими колоніями. **В:** *ad* від *ad* звичайного мартина відрізняється відсутністю чорного кольору на крилах, а у шлюбному оперенні — також чорним кольором голови; *juv* від *juv* звичайного мартина — чорно-бурими зовнішніми першорядними маховими перами. **З:** гугняве «ева», в колонії в разі тривоги подає крик «ка-ка-ка».

Мартин звичайний

ad позашлюбний

juv

ad шлюбний

взимку першого року життя

juv

ad шлюбний

ad позашлюбний

Мартин середземноморський

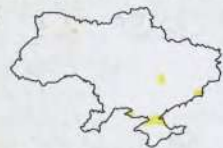
взимку першого року життя

Мартин малий *Larus minutus* — **Малая чайка**. **Little Gull**. — МТ: 100–

150 г. ДТ: 25–27 см. РК: 70–77 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова чорна; спід крил сіривато-чорний; спина і верх крил сірі; решта оперення біла; дзьоб і ноги червоні; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у *позашлюбному вбранні* голова біла, з чорно-бурим тім'ям і чорно-бурими плямами за очима; дзьоб чорно-бурий; ноги рожевувато-сірі. У *juv* верх голови чорно-бурий, низ — білий, за очима чорно-бурі плями; пера спини чорно-бурі, зі світлою облямівкою; по верхніх покривних перах крил і по краю першорядних махових та на кінці хвоста проходять чорно-бурі смуги; верхні великі покривні пера другорядних махових світло-сірі; спід крил білий; дзьоб чорно-бурий; ноги бурувато-червоні; взимку першого року життя спина і плечі сірі. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в заплавах Десни та Середнього Дніпра; під час міграції трапляється скрізь; іноді зимує біля узбережжя Чорного моря. **Б:** озера та стариці річок; взимку тримається мілководдя морів. **П:** політ легкий, маневровий; гніздиться невеликими колоніями, нерідко разом зі звичайними мартинами і крячками. **В:** *ad* від *ad* інших мартинів відрізняється дрібними розмірами і сіривато-чорним сподом крил, *juv* від *juv* інших невеликих мартинів — чорно-бурим верхом голови. **З:** у гніздовий період найчастіше подає крик «ке-ке-кеке-кеке-кеке-кеке».

Мартин каспійський *Larus ichthyaetus* — **Черноголовий хохотун**. **Great Black-headed Gull**. — МТ: до 2,0 кг. ДТ: 57–61 см. РК: 155–170 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова чорна; спина і верх крил світло-сірі; на верхівці кількох крайніх білих першорядних махових пер чорні плями; решта оперення біла; навколоочне кільце червоне, окреслене зверху і знизу білим; дзьоб жовтий, з червоною ділянкою на кінці, яку перетинає чорна поперечна смуга; ноги жовті; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у *позашлюбному оперенні* голова біла, з темно-бурими плямами за очима і на потилиці. У *juv* голова і шия буруваті; спина, плечі і крила зверху темно-бурі, пера зі світлою облямівкою; верхні великі покривні пера другорядних махових світло-сірі; надхвістя біле; низ білий, на боках вола бурі плями; першорядні махові пера темно-бурі, другорядні — білі, з темною верхівкою; по краю білого хвоста проходить широка чорно-бура смуга; дзьоб буруватий, на кінці чорний; навколоочного кільця нема; взимку першого року життя спина і плечі сірі; на білій голові темні плями; шия і волю білі. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться і мігрує головним чином у Причорномор'ї та Приазов'ї; іноді трапляється взимку в дельті Дунаю, біля південного узбережжя Криму та в Приазов'ї. **Б:** переважно узбережжя морів і острови. **П:** може ширяти, в польоті помаху крил величезні; гніздиться колоніями. **В:** *ad* у позашлюбному оперенні від *ad* решти великих мартинів відрізняється забарвленням дзьоба, від жовтого мартина — також бурими плямами на голові, світло-сірими спиною та верхом крил, темно-коричневою райдужною оболонкою ока, а у гніздовий період — також чорною головою; *juv* від *juv* інших великих мартинів — світло-сірими верхніми великими покривними перами другорядних махових. **З:** поза гніздовими колоніями головним чином мовчазний; поблизу колоній подає низькотональний крики «гау» або «ау», іноді — крик тривоги «ха-га-га».

нової ділянкою на кінці, яку перетинає чорна поперечна смуга; ноги жовті; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у *позашлюбному оперенні* голова біла, з темно-бурими плямами за очима і на потилиці. У *juv* голова і шия буруваті; спина, плечі і крила зверху темно-бурі, пера зі світлою облямівкою; верхні великі покривні пера другорядних махових світло-сірі; надхвістя біле; низ білий, на боках вола бурі плями; першорядні махові пера темно-бурі, другорядні — білі, з темною верхівкою; по краю білого хвоста проходить широка чорно-бура смуга; дзьоб буруватий, на кінці чорний; навколоочного кільця нема; взимку першого року життя спина і плечі сірі; на білій голові темні плями; шия і волю білі. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться і мігрує головним чином у Причорномор'ї та Приазов'ї; іноді трапляється взимку в дельті Дунаю, біля південного узбережжя Криму та в Приазов'ї. **Б:** переважно узбережжя морів і острови. **П:** може ширяти, в польоті помаху крил величезні; гніздиться колоніями. **В:** *ad* у позашлюбному оперенні від *ad* решти великих мартинів відрізняється забарвленням дзьоба, від жовтого мартина — також бурими плямами на голові, світло-сірими спиною та верхом крил, темно-коричневою райдужною оболонкою ока, а у гніздовий період — також чорною головою; *juv* від *juv* інших великих мартинів — світло-сірими верхніми великими покривними перами другорядних махових. **З:** поза гніздовими колоніями головним чином мовчазний; поблизу колоній подає низькотональний крики «гау» або «ау», іноді — крик тривоги «ха-га-га».

Мартин малий

ad шлюбний

ad позашлюбний

juv

juv

ad позашлюбний

ad шлюбний

Мартин каспійський

Мартин каспійський

ad шлюбний

ad позашлюбний

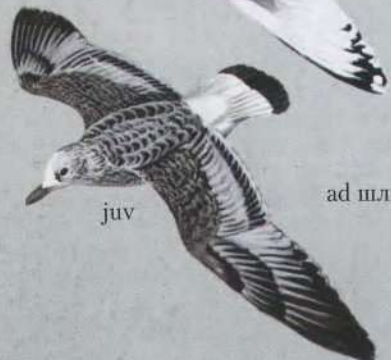
ad шлюбний

juv

Мартин малий

juv

ad шлюбний

juv

Мартин середземноморський

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

Мартин сивий

Мартин звичайний

juv

ad шлюбний

juv

Мартин трипаллий

juv

ad шлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

Мартин тонкодзьобий

Мартин тонкодзьобий *Larus genei* — Морской голубок. Slender-billed Gull. — МТ: 300—400 г. ДТ: 42—44 см. РК: 102—110 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні спина і крила сірі; решта оперення біла, з рожевим відтінком знизу на тулубі; по передньому краю першорядних махових пер та по їх покривних проходить широка біла смуга; кілька крайніх першорядних махових пер зверху мають чорну верхівку, а знизу, крім перших трьох, майже цілком бурі; дзьоб червоний, від світлого до темного; навколоочне кільце і ноги темно-червоні; райдужна оболонка ока білувата, жовтувата або сірувата; у *позашлюбному оперенні* рожевого відтінку нема; за очима темні плями. У *juv* на білій голові буруваті плями; пера спини і плечі, а також верхні покривні пера крил, крім сірих великих покривних, бурі, зі світлою облямівкою; ноги і дзьоб тілесного кольору; райдужна оболонка ока коричнева; навколоочного кільця нема; взимку першого року життя спина і плечі сірі. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться у Причорномор'ї та на Сиваші; взимку трапляється переважно біля південного узбережжя Криму. **Б:** острови, морське узбережжя та прилеглі водойми. **П:** гніздиться колоніями, часто разом з іншими мартинами. **В:** від інших мартинів відрізняється довшим і тоншим дзьобом; крім того, *ad* від *ad* звичайного мартина у позашлюбному оперенні — відсутністю бурих плям на тім'ї, а в шлюбному — білою головою; від *ad* сивого мартина — широкою білою смугою на передньому краї крил, а в шлюбний період — також рожевим відтінком грудей; *juv* від *juv* звичайного мартина — світлішим верхом та меншою плямистістю на голові. **З:** голос подібний до голосу звичайного мартина.

Мартин жовтоногий *Larus cachinnans* — Хохотунья. **Yellow-legged Gull.**

— МТ: 0,6–1,3 кг. ДТ: 52–67 см. РК: 128–158 см.

О: у *ad* спина і крила зверху сірі; верхівка крил чорна, з білими плямами; по краю внутрішніх першорядних махових і по краю другорядних махових пер проходить вузька біла смуга; решта оперення біла; навколоочне кільце жовтогаряче; дзьоб жовтий, спереду на нижній

щелепі червона пляма; ноги і райдужна оболонка ока жовті. У *juv* першого року життя пера спини і верхні покривні пера крил бурі, зі світлою облямівкою; махові пера темно-бурі, другорядні — з білою верхівкою; решта оперення білувата, з темними рисками на голові та шиї і темними плямами на нижній частині тулуба; хвіст біля основи білуватий, на кінці хвоста темно-бура смуга; дзьоб темно-бурий; ноги бурувато-рожеві; райдужна оболонка ока коричнева; навколоочного кільця нема; на другому році життя верх частково набуває сірого кольору, а груди і черево — білого. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім гір та Північного Лівобережжя; мігрує скрізь; регулярно зимує вздовж морського узбережжя, на Дніпрі та на заході країни, на водоймах решти території трапляється взимку зрідка. **Б:** морське узбережжя і внутрішні водойми. **П:** гніздиться здебільшого колоніями; в позагніздовий період тримається зграями, які нерідко відвідують місця складування побутових відходів. **В:** *ad* від *ad* сріблястого мартина відрізняється темнішою спиною, темнішим верхом крил і жовтим забарвленням ніг, від *ad* чорнокрилого мартина — сірою спиною і сірим верхом крил; *juv* від *juv* подібних за розміром мартинів відрізнити складно. **З:** різноманітні голосні крики, такі як «кіа-кіа-кіа-кіа» або горлове «кью».

Мартин сріблястий *Larus argentatus* — Серебристая чайка. **Herring Gull.**

— МТ: 0,6–1,3 кг. ДТ: 55–67 см. РК: 130–158 см.

О: у *ad* в шлюбному вбранні верх крил і спина світло-сірі; верхівка крил чорна, з білими плямами; по краю внутрішніх першорядних махових і по краю другорядних махових пер проходить вузька біла смуга; решта оперення біла; навколоочне кільце жовтогаряче; дзьоб жовтий, спереду на нижній щелепі червона пляма; ноги рожевуваті; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному оперенні* голова і шия з густими темними рисками. У *juv* першого року життя пера спини і верху крил бурі, зі світлою облямівкою; махові пера темно-бурі, другорядні — з білою верхівкою; решта оперення бура; хвіст біля основи світлий, на кінці хвоста темно-бура смуга; дзьоб темно-бурий; райдужна оболонка ока коричнева; навколоочного кільця нема; на другому році життя верх частково набуває сірого кольору, а груди і черево — білого. **С:** залітний.

Р: переважно північно-західний регіон та приморські райони. **Б:** морське узбережжя, водойми в глибині суходолу. **П:** тримається як поодинокі, так і разом з іншими мартинами. **В:** *ad* від *ad* сивого мартина відрізняється більшими розмірами, червоною плямою на нижній щелепі та жовтою райдужною оболонкою ока; від *ad* чорнокрилого мартина — сірим верхом крил і сірою спиною, від *ad* жовтоногого мартина — рожевуватими ногами у поєднанні зі світлішою спиною і світлішим верхом крил; *juv* від *juv* подібних за розміром мартинів відрізнити важко. **З:** голос подібний до голосу жовтоногого мартина.

Мартин жовтоногий

на другому році життя

ad позашлюбний

Мартин сріблястий

ad шлюбний

Мартин морський

ad шлюбний

juv

Мартин чорнокрилий

ad шлюбний

juv

на другому році життя

ad

juv

Мартин жовтоногий

на другому році життя

ad шлюбний

juv

ad позашлюбний

Мартин полярний

Мартин сріблястий

ad шлюбний

ad позашлюбний

Мартин полярний

juv

Мартин полярний *Larus hyperboreus* – Бургомистр. **Glaucous Gull.** – МТ: 1,6–2,5 кг. ДТ: 62–68 см. РК: 142–162 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні спина і верх крил світло-сірі; решта оперення біла; зверху по краю сірих махових пер проходить вузька біла смуга; навколоочне кільце жовте; дзьоб масивний, жовтий, з червоною плямою спереду на нижній щелепі; ноги рожеві; райдужна оболонка ока жовта; у *позашлюбному оперенні* голова, шия і воло з бурими рисками і плямами. *juv* першого року життя світло-бурий, з численними темними рисками і плямами; дзьоб рожевий, на кінці чорний; райдужна оболонка ока коричнева; навколоочного кільця нема; на другому році життя оперення світліше, сірувато-буре. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в долині Дніпра та біля узбережжя Азовського моря. **Б:** різнотипні, переважно великі водойми. **П:** тримається поодинокі; політ важкий і повільний. **В:** *ad* від *ad* решти великих мартинів відрізняється відсутністю чорного кольору на крилах, *juv* від *juv* інших великих мартинів – світло-бурим оперенням і рожевим з чорним кінцем дзьобом. **З:** голос подібний до голосу жовтоногого мартина, але дещо грубіший.

Мартин морський *Larus marinus* — Морская чайка. **Great Black-backed Gull.** — МТ: 1,3—2,2 кг. ДТ: 64—78 см. РК: 150—170 см. **О:** у *ад* в шлюбному вбранні спина і верх крил сіривато-чорні; решта оперення біла; на верхівці зовнішніх першорядних махових пер білі плями, по краю внутрішніх першорядних і другорядних махових пер проходить вузька біла смуга; навколоочне кільце червоне; дзьоб жовтий, з червоною плямою спереду на нижній щелепі; ноги рожеві; райдужна оболонка ока жовта або сіривата; у *позашлюбному оперенні* голова, шия і волю з буруватими плямами. У *juv* першого року життя пера спини і верху крил темно-бурі, зі світлою облямівкою; махові пера темно-бурі, другорядні — з білою верхівкою; решта оперення білувата, з темними рисками і плямами; хвіст білуватий, з темною смугою на кінці; дзьоб темно-бурий; райдужна оболонка ока коричнева; навколоочного кільця нема; на другому році в оперенні спини і крил з'являється сірий колір; голова, шия і весь низ білуваті, з незначною бурою строкатістю; на третьому році спина і частина покривних пер крил сіривато-чорні. **С:** залітний. **Р:** переважно в західних областях країни. **Б:** великі водойми та прибережні місцевості. **П:** трапляється переважно поодиночі, політ повільний. **В:** *ад* від *ад* чорнокрилого мартина відрізняється більшими розмірами та рожевими ногами; *juv* від *juv* чорнокрилого мартина — більшими розмірами і світлішим забарвленням, особливо нижньої частини тулуба, хоча іноді відрізнити складно. **З:** голос подібний до голосу жовтоногого мартина, але нижчий за тональністю.

Мартин чорнокрилий *Larus fuscus* — Клуша. **Lesser Black-backed Gull.** — МТ: 0,6—1,2 кг. ДТ: 52—67 см. РК: 128—148 см. **О:** у *ад* в шлюбному вбранні спина і крила зверху сіривато-чорні; решта оперення біла; на верхівці зовнішніх першорядних махових пер білі плями, по краю внутрішніх першорядних і другорядних махових пер проходить вузька біла смуга; навколоочне кільце червоне; дзьоб жовтий, спереду на нижній щелепі червона пляма; ноги і райдужна оболонка ока жовті; у *позашлюбному оперенні* на голові і волі невеликі бурі плями. У *juv* першого року життя пера спини і верху крил темно-бурі, зі світлою облямівкою; махові пера темно-бурі, другорядні — з білою верхівкою; решта оперення бурувата, з темнішими рисками і плямами на голові, ший, волі та боках тулуба; основа хвоста світла, на кінці хвоста темно-бура широка смуга; дзьоб темно-бурий; ноги рожеваті; райдужна оболонка ока коричнева; навколоочного кільця нема; в наступні два роки в оперенні поступово більшає сірого, сіривато-чорного і білого кольорів. **С:** пролітний, зрідка зимуючий. **Р:** під час міграції трапляється в приморських районах та в долині Дніпра, рідше — на решті території країни; інколи зимує біля чорноморського узбережжя. **Б:** великі водойми, прибережні місцевості. **П:** часто ширяє; помах крил неквапливі. **В:** *ад* від *ад* морського мартина відрізняється меншими розмірами і жовтими ногами, від *ад* жовтоногого і сріблястого мартинів — сіривато-чорним верхом крил і сіривато-чорною спиною; *juv* від *juv* подібних за розміром мартинів відрізнити важко. **З:** голос схожий на голос жовтоногого мартина.

на другому році життя

ад шлюбний

Мартин морський

juv

ад шлюбний

juv

Мартин чорнокрилий

на другому році життя

Мартин сивий *Larus canus* — Сизая чайка. Common Gull. — МТ: 300—600 г. ДТ: 38—44 см. РК: 106—125 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні спина, верхні покривні пера крил і більша частина махових пер зверху сірі; верхівка крил чорна, з білими плямами; решта оперення біла; навколоочне кільце червоне; дзьоб і ноги зеленкувато-жовті; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у *позашлюбному*

вбранні на тім'ї і потилиці темні плями; дзьоб тьмяніший, з темною смугою біля верхівки; ноги менш яскраві. У *juv* верх бурий, на перах спини і покривних перах крил світла облямівка; верхні великі покривні пера другорядних махових сірі; надхвістя біле; низ буруватий; першорядні махові пера темно-бура смуга; хвіст білий, з широкою чорно-бурою смугою на кінці; дзьоб чорно-бурий, з рожевуватою основою; ноги сірувато-рожеві; навколоочного кільця нема; взимку на першому році життя спина і плечі сірі; голова, шия, воло і боки тулуба білі, з бурюю строкатістю; решта низу біла; на другому році життя бура строкатість залишається лише на голові. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на заході країни, на Середньому Дніпрі та Десні; мігрує на всій території; регулярно зимує на півдні та Дніпрі, зрідка трапляється взимку на водоймах решти території країни. **Б:** узбережжя морів, водойми в глибині суходолу. **П:** гніздиться невеликими колоніями або окремими парами. **В:** *ad* від *ad* жовтоногого та сріблястого мартинів відрізняється меншими розмірами, зеленкувато-жовтими ногами і відсутністю червоної плями на дзьобі; *juv* від *juv* жовтоногого і сріблястого мартинів — як меншими розмірами, так і сірими верхніми великими покривними перами другорядних махових. **З:** пронизливе «кіаа-кіаа».

Мартин трипалій *Rissa tridactyla* — Моевка. Kittiwake. — МТ: 300—500 г. ДТ: 38—40 см. РК: 95—108 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні спина, верхні покривні пера крил і більша частина махових пер зверху сірі, верхівка крил чорна; решта оперення біла; навколоочне кільце червоне; дзьоб жовтий; ноги чорні; райдужна оболонка ока темно-коричнева; у *позашлюбному оперенні* голова зверху сірувата, з темними рисками і плямами. У *juv* на білій голові за очима темно-бурі плями; на межі шиї і спини чорно-бура смуга; спина сіра; зверху на крилі по краю першорядних, а потім через покривні пера другорядних махових пер проходить чорно-бура смуга; внутрішні першорядні і другорядні махові пера, а також верхні великі покривні пера другорядних махових сірувато-білі; хвіст білий, з широкою чорною смугою на кінці; дзьоб чорний. **С:** залітний. **Р:** морське узбережжя, долини річок. **Б:** прибережні місцевості. **П:** тримається зграйками; політ легкий, хвилеподібний. **В:** *ad* від *ad* більшості дрібних мартинів відрізняється білою головою і жовтим дзьобом, а від *ad* сивого мартина — чорними ногами і відсутністю білих плям на чорній верхівці крил; *juv* від *juv* інших невеликих мартинів — ламаними чорно-бурими смугами зверху на крилах, від *juv* малого мартина — більшими розмірами, сірувато-білим кольором другорядних і внутрішніх першорядних махових пер, а також сірою спиною. **З:** різноманітні крики — «кіті-ек», «ке-ке-ек» або «йа-йа-йа».

ad позашлюбний

ad шлюбний

juv

Мартин сивий

взимку першого року життя

juv

ad шлюбний

ad позашлюбний

Мартин трипалій

+
волон
pp
Бк

Крячок білощокий *Chlidonias hybrida* – Белошекая крачка. Whiskered

Терн. – МТ: біля 80 г. ДТ: 23–25 см. РК: 70–75 см. **О:** *ad* у шлюбному вбранні майже цілком сірий; лоб, тім'я і потилиця чорні; щоки, спід крил і підхвістя білі; хвіст світло-сірий, вирізаний; дзьоб і ноги червоні; у *позашлюбному вбранні* лоб білий; тім'я білувате, з чорними рисками; потилиця чорно-бура; за очима чорно-бурі плями; дзьоб чорний. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному вбранні, але на спині темно-бурі смуги. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь. **Б:** прісні водойми, які заросли плаваючою рослинністю. **П:** утворює одновидові або мішані гніздові колонії. **В:** у шлюбному оперенні *ad* від *ad* чорного і білокрилого крячків відрізняється білими щоками; *ad* у позашлюбному оперенні та *juv* від *ad* та *juv* чорного крячка – відсутністю чорних плям по боках вола, від *ad* та *juv* білокрилого крячка відрізнити складно. **З:** біля гніздових колоній подає хрипкий крик «черк-черк-черк».

Крячок чорний *Chlidonias niger* – Черная крачка. Black Tern. –

МТ: 50–90 г. ДТ: 22–24 см. РК: 63–68 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, воло, груди і черево чорні; спина, крила, надхвістя і стернові пера сірі; підхвістя біле; хвіст вирізаний; дзьоб і ноги червонувато-чорні; у *позашлюбному вбранні* лоб, шия, воло, груди і черево білі; верх сірий; за очима і на боках вола чорні плями; дзьоб чорний. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному вбранні, але пера спини і покривні пера крил з темно-бурою верхівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім Карпат та більшої частини Криму; мігрує скрізь. **Б:** болота, озера, стариці. **П:** гніздиться колоніями. **В:** у шлюбному оперенні *ad* від *ad* білокрилого крячка відрізняється сірим сподом крил та сірим хвостом, від *ad* білощогого крячка – цілком чорними головою і низом; у позашлюбному оперенні від обох цих видів – чорними плямами на боках вола перед крилами; за останньою ознакою *juv* відрізняється від *juv* білокрилого і білощогого крячків. **З:** у гніздових колоніях подає негосний крик «кір-кір-кір».

Крячок білокрилий *Chlidonias leucopterus* – Белокрылая крачка. White-winged Black Tern. –

МТ: 60–70 г. ДТ: 20–23 см. РК: 63–67 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, шия, воло, груди і черево чорні; спина сірувато-чорна; надхвістя і підхвістя білі; крила зверху світло-сірі, малі покривні пера білі; покривні пера споду крил чорні; махові пера сірі; хвіст білий; дзьоб червонувато-чорний; ноги червоні; у *позашлюбному вбранні* лоб, шия, воло, груди, черево і спід крил білі; тім'я, потилиця і плями за очима темно-бурі; спина сіра; дзьоб чорний. *juv* схожий на позашлюбного *ad*, але пера спини і покривні пера крил темно-бурі, зі світлою верхівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території, крім гір та Закарпаття. **Б:** прісні водойми з багатою рослинністю. **П:** гніздиться колоніями, часто разом з чорними крячками. **В:** у шлюбному оперенні *ad* від *ad* чорного крячка відрізняється білими малими покривними перами верху крил і чорними покривними перами споду крил, білими надхвістям і хвостом; від *ad* білощогого крячка – цілком чорною головою; *ad* у позашлюбному оперенні та *juv* від *ad* та *juv* чорного крячка – відсутністю чорних плям по боках вола, від *ad* та *juv* білощогого крячка відрізнити важко. **З:** крики «керр» або «креек».

Крячок білощокий

ad шлюбний

juv

ad позашлюбний

Крячок чорний

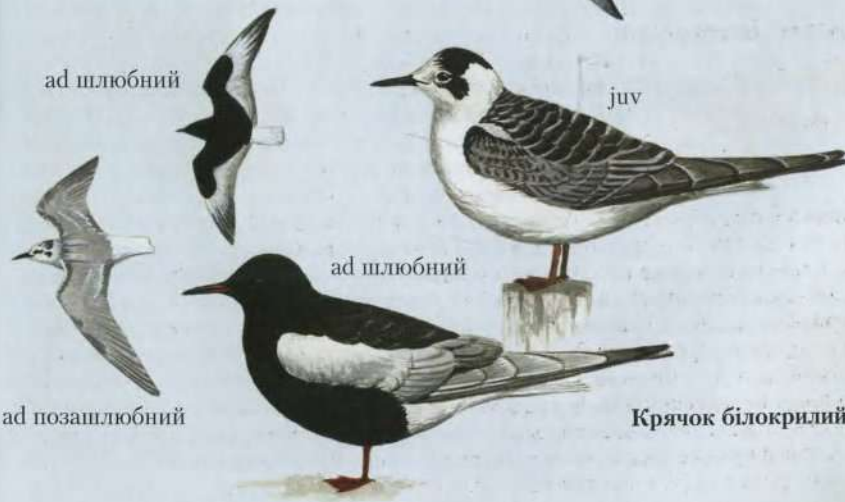
ad шлюбний

juv

ad шлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

ad позашлюбний

juv

ad шлюбний

Крячок білокрилий

Крячок рябодзьобий *Thalasseus sandvicensis* — Пестроноса крячка.

Sandwich Tern. — МТ: 180–210 г. ДТ: 36–41 см. РК: 98–105 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верхня частина голови, де на потилиці знаходиться «чуб», чорна; спина, поперек, надхвістя і вся площина верху крил сірі; решта оперення біла; хвіст виллоподібний; дзьоб чорний, на кінці жовтий; ноги чорні; у *позашлюбному оперенні* лоб і передня частина тім'я білі. *juv* подібний до позашлюбного *ad*, але забарвлення спини і верхніх покривних пер на крилах строкате; дзьоб нерідко цілком чорний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Причорномор'я та Приазов'я. **Б:** морські береги і острови. **П:** галасливий, гніздиться колоніями; часто «зависає» в повітрі над водою перед тим, як кинутися за здобиччю. **В:** *ad* від *ad* чорнодзьобого крячка відрізняється довшим двоколірним дзьобом і виллоподібним білим хвостом, *juv* від *juv* чорнодзьобого крячка — довшим дзьобом, темним верхом голови і темнішою строкатістю на спині і плечах. **З:** часто подає пронизливий крик «кер-рек - кер-рек».

Крячок чорнодзьобий *Gelochelidon nilotica* — Чайконоса крячка.

Gull-billed Tern. — МТ: біля 200 г. ДТ: 35–38 см. РК: 95–110 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови і задня частина шиї чорні; спина, поперек, надхвістя і вся площина крил сірі; хвіст зверху сірий, вирізаний; інше оперення біле; дзьоб і ноги чорні; у *позашлюбному оперенні* верх голови і задня частина шиї білі; на потилиці темні

риски; перед і за очима темні плями. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але верх голови, спина і частина верхніх покривних пер крил з темною строкатістю. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Причорномор'я та Приазов'я. **Б:** морське узбережжя, солоні та прісні водойми. **П:** утворює гніздові колонії, в яких дуже галасливий; часто тримається над суходолом, здобуваючи поживу. **В:** *ad* від *ad* рябодзьобого крячка відрізняється коротшим однотонно чорним дзьобом і вирізаним сірим хвостом; *juv* від *juv* рябодзьобого крячка — коротшим дзьобом, а також значно світлішими верхом голови і спиною. **З:** подає крик «ке-век - ке-век», нижчий за тональністю і приглушеніший, ніж у рябодзьобого крячка.

Крячок каспійський *Hydroprogne caspia* — Чеграва. Caspian Tern. —

МТ: 0,5–0,7 кг. ДТ: 48–54 см. РК: 130–145 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх голови чорний, з невеликим «чубом» на потилиці; спина і крила зверху сірі; хвіст білий, з сірим відтінком, вирізаний; решта оперення біла; дзьоб масивний, червоний, з чорнуватою прикінцевою смугою; ноги чорні; у *позашлюбному оперенні* голова зверху поцяткована білим. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але з бурою строкатістю на спині. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Причорномор'ї та Приазов'ї; в періоди міграції може траплятися на всій території країни. **Б:** морське узбережжя і острови, рідше внутрішні водойми. **П:** в польоті помаху крил повільні; гніздиться як колоніями, так і окремими парами; полює, кидаючись за здобиччю з повітря у воду. **В:** від інших крячків відрізняється значно більшими розмірами і масивним дзьобом. **З:** голосний горловий крик «крейк-крееі-крее», подібний до крику сірої чаплі.

Крячок каспійський

ad шлюбні

Крячок річковий

Крячок річковий *Sterna hirundo* – Речная крачка. Common Tern.

— МТ: 100–175 г. ДТ: 31–35 см. РК: 82–95 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова зверху чорна; спина і вся площа верху крил сірі; решта оперення сірувато-біла; вздовж краю темно-сірих першорядних махових пер проходить виразна темна смуга; хвіст вилоподібний; дзьоб яскраво-червоний, на кінці чорний; ноги яскраво-червоні; у *позашлюбному вбранні* лоб білуватий; дзьоб чорний, з червонуватою основою; ноги червонувато-бурі. *juv* схожий на позашлюбного *ad*, але пера спини, плечові і верхні покривні пера крил з бурувато-вохристою облямівкою; малі покривні пера другорядних махових темно-бурі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території країни, крім гір; в періоди міграцій може траплятися скрізь. **Б:** заплави річок, узбережжя морів. **П:** гніздиться колоніями, в яких досить галасливий; для відпочинку може використовувати дроти ліній електропередачі, на воду сідає рідко; полює, кидаючись з повітря у воду. **В:** *ad* у позашлюбному оперенні від *ad* полярного крячка відрізняється темною виразною смугою вздовж краю першорядних махових пер, світлішими червом та крилами, кінці яких у складеному стані досягають верхівки крайніх стернових пер, а у шлюбному вбранні – також чорним кінцем червоного дзьоба, хоча на відстані достовірно визначити складно; *juv* від *juv* полярного крячка відрізнити важко. **З:** пронизливі крики «кі-я» або «кі-кі-кі».

Крячок полярний *Sterna paradisaea* – Полярная крачка. Arctic Tern.

— МТ: 90–120 г. ДТ: 33–35 см. РК: 80–95 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова зверху чорна; спина і вся площа верху крил сірі; решта оперення сірувата; хвіст вилоподібний; дзьоб і ноги яскраво-червоні; у *позашлюбному вбранні* лоб білуватий; дзьоб чорний, з червоною основою; ноги бурувато-червоні. У *juv*, який подібний до позашлюбного *ad*, пера спини, плечові і верхні покривні пера крил з бурувато-вохристою облямівкою. **С:** рідкісний залітний. **Р:** переважно приморські райони і долина Дніпра. **Б:** береги водойм. **П:** полює, кидаючись з повітря у воду. **В:** *ad* у позашлюбному оперенні від *ad* річкового крячка відрізняється темнішими низом тулуба та крилами, кінці яких у складеному стані не доходять до верхівки крайніх стернових пер, а у шлюбному вбранні – також однотонно червоним дзьобом; *juv* від *juv* річкового крячка відрізнити важко. **З:** пронизливий крик «кі-ррря-кір-і-кір-і».

ad шлюбний

ad шлюбний

ad позашлюбний

juv

Крячок річковий

ad шлюбний

ad шлюбний

juv

ad позашлюбний

Крячок полярний

Гніздо
Колонія
РР
БК
с.208

?
прол.
БК

ад шлюбні

Крячок малий

Крячок річковий

Крячок малий *Sterna albifrons* — Малая крачка. Little Tern. — МТ: 40–60 г. ДТ: 22–24 см. РК: 48–55 см. **О:** у *ад* в шлюбному вбранні верх голови, крім білого лоба, чорний; спина і крила зверху сірі; решта оперення біла; вздовж переднього краю сірих першорядних махових пер проходить темно-бура смуга; дзьоб жовтий, на кінці чорний; ноги жовті або жовтогарячі; у *позашлюбному* вбранні верх голови темно-бурий, з білуватою плямистістю; дзьоб чорний, з жовтою основою. *juv* нагадує позашлюбного *ад*, але пера спини, плечові і верхні покривні пера крил з бурою строкатістю; малі покривні пера крил бурі; ноги жовтувато-бурі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; під час міграцій може траплятися скрізь. **Б:** піщані, піщано-черепашкові, зрідка галькові коси. **П:** гніздиться невеликими групами або окремими парами, нерідко в колоніях інших крячків; полює, кидаючись з повітря у воду. **В:** найменший з усіх крячків; в шлюбний період *ад* від *ад* інших крячків відрізняється білим лобом і жовтим з чорною кінцевою частиною дзьобом. **З:** часто подає монотонне «куїт-куїт».

Родина Алькові (*Alcidae*)

Морські птахи дрібних і середніх розмірів. Дзьоб короткий або видовжений, іноді масивний. Ноги короткі, передні пальці з'єднані плавальною перетинкою, задній палець редукований. Добре плавають і пірнають. Заселяють береги північних морів, утворюючи великі колонії — «пташині базари». Моногами. Нагніздні. Зоофаги. Відомо 13 родів з 22 видами; в Україні — 1 вид.

Люрик *Alle alle* — Люрик. Little Auk. — МТ: 110–160 г. ДТ: 17–19 см. РК: 40–48 см. **О:** у *ад* в шлюбному вбранні голова, шия, волю, спина, верх крил, поперек, надхвістя і хвіст чорні; плечові пера з вузькою білою облямівкою; по краю другорядних махових пер проходить вузька біла смуга; спід крил сірий; решта оперення біла; шия коротка; дзьоб короткий, чорний; ноги сірі, з темно-бурими плямами і темними плавальними перетинками; у *позашлюбному* оперенні горло, шия спереду і по боках, а також волю білі. *juv* подібний до *ад* у шлюбному вбранні, але має бурий відтінок на темних частинах тіла та бурий дзьоб. **С:** рідкісний залітний. **Р:** західний регіон країни. **Б:** різнотипні водойми. **П:** літає швидко, як правило, низько над водою. **В:** розрізняється за силуетом і забарвленням. **З:** подає крик «кррік-ек-ак-ак-ак».

ад шлюбний

ад шлюбний

Крячок малий

ад позашлюбний

juv

ад позашлюбний

ад шлюбний

ад позашлюбний

Люрик

ад шлюбний

РЯД ГОЛУБОПОДІБНІ (*COLUMBIFORMES*)

Родина Голубові (*Columbidae*)

Птахи середніх розмірів. Біля основи дзьоба восковиця. Ноги короткі. Заселяють рівнинні райони і гори. Моногами. Нагніздні. Рослиноїдні. Відомо 41 рід з 297 видами; в Україні – 6 видів, враховуючи внесененого в Додаток.

Припутень *Columba palumbus* – **Вяхирь. Woodpigeon.** – МТ: 0,4–0,6 кг.

ДТ: 40–42 см. РК: 75–80 см. **О:** *ad* бурувато-сірий; на боках шиї білі плями; шия спереду і волю бурувато-рожеві; шия ззаду і на боках з зелено-пурпуровим поліском; на крилі біла смуга; махові пера бурі; хвіст сірувато-бурій, на кінці темніший; восковиця біла; дзьоб червоний, на кінці жовтуватий; ноги червоні; райдужна оболонка ока

жовта. *juv* буруватий; райдужна оболонка ока світло-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться скрізь, крім високогір'я Карпат; мігрує всюди; зимує на півдні. **Б:** різнотипні ліси, сади, парки. **П:** часто гніздиться біля населених пунктів; токуючи, шумно плескає крилами; утворює великі зграї. **В:** від інших голубів відрізняється більшими розмірами і білими смугами на крилах, а *ad* – також білими плямами на шиї. **З:** голосне «гуу-гу-гу».

Голуб-синяк *Columba oenas* – **Клинтух. Stock Dove.** – МТ: 250–300 г.

ДТ: 32–34 см. РК: 63–69 см. **О:** *ad* сизувато-сірий, з металічним зелено-пурпуровим поліском на шиї та рожевим нальотом на волі; першорядні махові пера темно-бурі; на внутрішніх махових і покривних перах чорні смуги; на кінці хвоста темна смуга; восковиця біла; дзьоб червонуватий, на кінці жовтий; ноги червоні; рай-

дужна оболонка ока темно-коричнева. *juv* буруватий. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в західних, північних, центральних областях і в Кримських горах, а також, можливо, в лісах заплави Дунаю; мігрує скрізь; зимує в Криму, Присивашші та Приазов'ї. **Б:** старі листяні та мішані ліси. **П:** дуже обережний; гніздиться в дуплах дерев, утворює зграї. **В:** від сизого голуба відрізняється темним попереком, темною райдужною оболонкою ока і червонуватим дзьобом; від припутня – відсутністю білого кольору на крилах і шиї. **З:** під час токування подає хрипке і довге «гуу-гуу».

Голуб сизий *Columba livia* – **Сизий голубь. Rock Dove.** – МТ: до 300 г.

ДТ: 31–34 см. РК: 63–70 см. **О:** у *ad* голова, шия і волю темно-сірі; решта оперення сизувато-сіра; на шиї і волі зелений і пурпуровий металічний поліск; попереком білий; зверху на крилах чорні смуги; кінець хвоста чорний; восковиця біла; дзьоб чорний; ноги червоні; райдужна оболонка ока червонувата; в забарвленні напівсвійських

особин може бути присутній рудий колір. У *juv* поліску в оперенні нема. **С:** осілий. **Р:** окремі райони Криму та Придунайського регіону; напівсвійські птахи поширені в населених пунктах всієї країни. **Б:** скелі та ущелини; напівсвійські птахи тримаються біля всіляких споруд. **П:** гніздиться колоніями, утворює зграї. **В:** від голуба-синяка відрізняється білим попереком, червонуватою райдужною оболонкою ока і чорним дзьобом; від припутня – відсутністю білого кольору на крилах і шиї; у напівсвійських птахів білий колір буває на будь-яких частинах оперення. **З:** характерне гукання.

Припутень

Голуб-синяк

Голуб сизий

Горлиця садова

ad

Горлиця садова *Streptopelia decaocto* — Кольчатая горлица. Collared Dove.

— МТ: біля 200 г. ДТ: 31–33 см. РК: 47–55 см.
О: бурувато-сірий, з рожевим відтінком на волі і бурими першорядними маховими перами; задню частину і боки шиї охоплює чорне напівкільце; хвіст клиноподібний, зверху стернові пера, крім двох центральних, сіруваті, з білуватою верхівкою, зі споду стернові пера білі, з чорною основою; восковиця сіра; дзьоб чорний; ноги червонуваті; райдужна оболонка ока темно-червона. *juv* такий, як *ad*, але чорне напівкільце на шиї виражене значно менше або його взагалі нема; в оперенні переважає бурий відтінок.

С: осілий. **Р:** на всій території, крім високогір'я. **Б:** деревні насадження в населених пунктах та навколо них, в літньо-осінній період трапляється в сільгоспугіддях. **П:** довірливий; політ швидкий, маневровий, помаху крил рвучкі; часто сідає на дахи будинків, антени, паркани; взимку нерідко тримається зграями. **В:** від звичайної горлиці відрізняється однотонним бурувато-сірим забарвленням спини і верху крил; крім того, *ad* від *ad* звичайної горлиці — чорним напівкільцем на шиї, а також відсутністю строкатих плям на боках шиї. **З:** під час токування подає трискладове голосне «гу-гуу-гук».

гу-гуу-гук

Горлиця звичайна *Streptopelia turtur* — Обыкновенная горлица. Turtle Dove.

— МТ: 120–200 г. ДТ: 26–28 см. РК: 47–53 см.
О: у *ad* пера спини, плечові пера і частина верхніх покривних пер крил чорні, з рудою облямівкою; голова, шия, поперек і надхвістя сірі; на боці шиї пляма з чорних і світлих смуг; воло сірувато-рожеве; груди і черво білуваті; махові пера темно-бурі; хвіст клиноподібний, стернові пера, крім двох оливково-бурих центральних, сірувато-чорні, з білою верхівкою; восковиця бурувато-сіра; дзьоб темно-сірий; ноги червоні; навколоочне кільце і райдужна оболонка ока жовтогарячі. У *juv* оперення тьмяніше; райдужна оболонка ока коричнева; плям на шиї нема.

С: гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; в періоди міграцій трапляється скрізь. **Б:** ліси, парки, лісосмуги. **П:** лякливий; злітає з голосним лопотінням крил; в гніздовий період тримається парами, восени утворює зграї; нерідко використовує дроти електричних і радіомереж як присаду. **В:** від великої горлиці відрізняється меншими розмірами і світлішим забарвленням вола, а також білою верхівкою чорних стернових пер, хоча на відстані розрізнити складно; від садової горлиці — чорною строкатістю на спині і зверху на крилах, а *ad* від *ad* садової горлиці — також наявністю строкатих плям на боках шиї. **З:** голосне горлове «руу-руу-руу», яке можна почути в шлюбний період.

(посіб з НЕКРА, ПАУС, ВОСІПЕЦЬ, ШЕВЧЕНКО, ЗА НАВЧАЛЬНИМ ТРАКТОМ ШКОЛИ НАДІЯ З ЦВІТЯКОВО ПІСЬМОВОГО, ЗА ЛОКАЛЬНІСТЮ ТЕЖА НЕВІДІТЬ)

Горлиця садова

juv

ad

ad

ad

Горлиця звичайна

ad

ad

ad

juv

РЯД ЗОЗУЛЕПОДІБНІ (*CUCULIFORMES*)

Родина Зозулеві (*Cuculidae*)

Птахи середніх розмірів. Дзьоб дещо видовжений, злегка загнутий донизу. Хвіст довгий, східчастий. Заселяють місцевості з чагарниками, заростями очерету, узлісся, ліси. Моногами, багатьом видам властивий гніздовий паразитизм. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 38 родів зі 128 видами; в Україні — 3 види.

Зозуля *Cuculus canorus* — Обыкновенная кукушка. Cuckoo. —

МТ: 90—130 г. ДТ: 32—34 см. РК: 55—65 см. **О:** у ♂ *ad* голова, шия, спина, поперек, надхвістя і воло сірі, верхні покривні пера крил темніші; груди, черево, підхвістя і спід крил білі, з темно-сірими поперечними смугами; махові пера зверху темно-сірі; стернові пера темно-сірі, з білою верхівкою, кілька крайніх пар з білими цятками; дзьоб темно-сірий, біля основи жовтий; ноги жовті; райдужна оболонка ока жовтогаряча. ♀ *ad* сірої морфи подібна до ♂ *ad*, але весь низ, крім рудуватого вола, білуватий, з темно-сірими поперечними смугами; трапляється руда морфа ♀ *ad*, з бурими поперечними смугами по всьому тілу, крім однотонно рудого надхвістя; бурі махові пера з рудуватими плямами або смугами. *juv* подібний до ♀ *ad*, але має виразні білуваті плями на тімі і потилиці, темно-коричневу райдужну оболонку ока; серед *juv* трапляються сірі і руді особини, що не пов'язано зі статтю; між цими двома варіантами забарвлення у *juv* є перехідні форми. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** різноманітні місцевості з розвинуеною рослинністю. **П:** політ легкий, прямолінійний, помах крил неглибокий; коли сидить, нерідко крила тримає напівопущеними; гніздовий паразит дрібних співочих птахів; живиться різними комахами та їхніми личинками, зокрема волохатими гусеницями, яких інші птахи здебільшого обминають. **В:** від глухої зозулі відрізняється голосом і білим фоном підхвістя, але на відстані, коли птах не подає голосу, розрізнити складно. **З:** ♂ часто подає характерний крик «ку-ку», який може повторюватися кілька разів, а ♀ — дзвінку трель «клі-клі».

Зозуля глуха *Cuculus saturatus* — Глухая кукушка. Oriental Cuckoo. —

МТ: 60—120 г. ДТ: 30—32 см. РК: 51—57 см. **О:** у ♂ *ad* голова, шия, воло, спина, поперек і надхвістя сірі; крила і хвіст темно-сірі; на білих грудях і череві та на рудуватому підхвісті темно-сірі поперечні смуги; дзьоб темно-сірий; ноги жовті; райдужна оболонка ока жовта. ♀ *ad* сірої морфи подібна до ♂ *ad*, але горло білувате, а низ шиї і воло рудуваті, з темно-сірими поперечними смугами; трапляється руда морфа ♀ *ad* з темно-бурими поперечними смугами по всьому тілу. *juv* схожий на ♀ *ad*, але забарвлення голови, вола і грудей майже чорне, на голові кілька білих пір'їн; серед *juv* існують сірі і руді особини, що не пов'язано зі статтю; між цими двома варіантами забарвлення у *juv* є перехідні форми. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Крим. **Б:** ліси тайгового типу. **П:** гніздовий паразит вівчариків. **В:** від зозулі відрізняється рудуватим фоном підхвістя, ширшими темними смугами на тудубі, але найточніше — голосом. **З:** ♂ подає голосний, низькотональний двоскладовий крик «ду-ду», який повторюється кілька разів у швидкому темпі; у ♀ — крик «ві-ві-ві-ві-віт».

♂ ad

Зозуля

♂ ad

♀ ad
руда морфа

juv

♀ ad
сіра морфа

♀ ad
руда морфа

♂ ad

♂ ad

♀ ad
сіра морфа

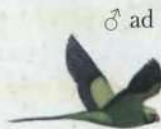
Зозуля глуха

Зозуля чубата *Clamator glandarius* – Хохлатая кукушка. **Great Spotted Cuckoo**. – МТ: 105–190 г. ДТ: 38–40 см. РК: 58–66 см. **О:** *ad* зверху сірий, з білими плямами на плечах і крилах; на тім'ї великий світло-сірий «чуб»; горло і боки шиї кремові; низ білуватий; махові пера зверху, а також стернові пера темно-бурі, з білою верхівкою; дзьоб і ноги чорні. У *juv* голова з чорною «шапочкою» і ледь помітним «чубом»; горло, щоки і воло жовтуваті; першорядні махові пера майже цілком руді, з темно-бурою верхівкою. **С:** рідкісний залітний. **Р:** відмічено на о. Зміїний. **Б:** чагарники, узлісся. **П:** гніздовий паразит воронових птахів. **В:** від інших видів зозуль відрізняється характерним «чубом», білими плямами на плечах і крилах, а також відсутністю темної смугастості. **З:** голосне «черр-кер-кер-кер»; в разі небезпеки криче, як ворона.

РЯД ПАПУГОПОДІБНІ (*PSITTACIFORMES*) Родина Папурові (*Psittacidae*)

Птахи дрібних, середніх та великих розмірів. Дзьоб масивний, широкий, округлої форми, сплюснений з боків, з гачком. Біля основи верхньої щелепи восковиця. Ноги короткі, міцні, два пальці повернуті вперед, два – назад. Хвіст різної довжини, нерідко довгий, східчастий. В оперенні часто присутні дуже яскраві кольори. Розповсюджені в тропіках, зрідка в помірній смузі. Заселяють ліси, чагарники, рідко – пустелі і напівпустелі. Гніздяться здебільшого в дуплах, щілинах скель, ямах і норах. Моногами. Нагніздні. Рослиноїдні. Відомо 75 родів з 330 видами; в Україні – 1 вид.

Папуга Крамера *Psittacula krameri* – Ожереловий попугай. **Ring-necked Parakeet**. – МТ: 104–158 г. ДТ: 38–42 см. РК: 42–48 см. **О:** ♂ *ad* світло-зелений; перед оком вузька чорна смужка; на шиї вузький «нашийник», рожевий ззаду і чорний по боках та спереду; махові пера зверху бурувато-зелені, знизу – темно-бурі; хвіст довгий, стернові пера зверху жовтувато-зелені, дві пари центральних – зеленкувато-сині, знизу всі пера жовтувато-бурі; навколоочне кільце рожеве; верхня щелепа рожева, нижня – цілком чорна або рожева, з чорною плямою; ноги сірі; райдужна оболонка ока жовтувата. ♀ *ad* схожа на ♂ *ad*, але без «нашийника». *juv* схожий на ♀ *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався на півдні та сході країни. **Б:** різнотипні лісонасадження поблизу відкритих просторів. **П:** гніздиться в дуплах. **В:** розрізняється за забарвленням та силуетом. **З:** різке «крі-крі-крі».

♂ ad

Папуга Крамера

juv

ad

juv

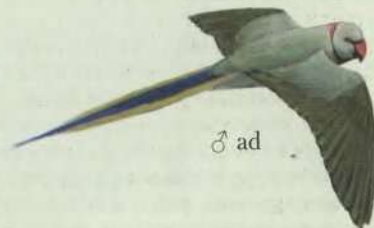

ad

Зозуля чубата

♀ ad

♂ ad

♂ ad

Папуга Крамера

РЯД СОВОПОДІБНІ (*STRIGIFORMES*)

Родина Сипухові (*Tytonidae*)

Птахи середніх розмірів. Тіло струнке. Лицевий диск серцеподібний. Пальці вкриті жорстким щетиноподібним пір'ям. У пташенят, крім звичайного, є друге пухове вбрання — неоптиль за відсутності мезоптилю, або гніздового оперення. Заселяють різноманітні ландшафти. Моногами. Нагнізді. Переважно зоофаги. Відомо 2 роди з 12 видами; в Україні — 1 вид.

Сипуха *Tyto alba* — Сипуха. Barn Owl. — МТ: близько 300 г. ДТ: 33—38 см. РК: 85—93 см. **О:** *ad* підвиду *guttata* зверху сизувато-сірий, з рудими плямами і білими та чорними цятками; низ вохристо-рудий, з бурими цятками; махові пера рудувато-жовті, з темними плямами; хвіст рудий, з темними смугами; дзьоб жовтуватий; цівка вкрита пір'ям; райдужна оболонка ока чорна; південно-європейський підвид *alba* світліший; низ білий, з окремими бурими цятками. *juv* зверху сіріший, знизу жовтіший. **С:** осілий. **Р:** західний регіон, крім Карпат; зальоти трапляються в інших регіонах країни. **Б:** забудови населених пунктів. **П:** активний здебільшого вночі, гніздиться на горішках. **В:** від інших сов відрізняється серцеподібним лицевим диском та відносно довгими ногами. **З:** грубий хрипкий крик «хіііх»; біля гнізда нерідко шипить.

Родина Совові (*Strigidae*)

Птахи дрібних, середніх і великих розмірів, нерідко з зовнішніми «вушками». Цівка у багатьох видів вкрита пір'ям, а часто і пальці. Лицевий диск округлий, іноді невиразний. У пташенят є пухове і гніздове оперення — мезоптиль. Заселяють різноманітні ландшафти. Моногами. Нагнізді. Зоофаги. Відомо 27 родів зі 134 видами; в Україні — 12 видів.

Сова яструбина *Surnia ulula* — Ястребиная сова. Hawk Owl. — МТ: 280—370 г. ДТ: 36—41 см. РК: 74—81 см. **О:** *ad* зверху сірувато-бурій, з білими плямами; верх голови білий, з темними цятками; лицевий диск білий, по боках і знизу окреслений широкою чорно-бурою смугою; воло зверху біде; груди, черево і підхвістя білі, з сірувато-бурими поперечними смугами; махові пера темно-бурі, з білими плямами; хвіст темно-бурій, з білуватими смугами; дзьоб жовтуватий; райдужна оболонка ока жовта. У *juv* спина бура; голова сіра, з білуватими плямами; низ білуватий, з темними смугами. **С:** рідкісний залітний. **Р:** лісова та лісостепова смуги. **Б:** ліси поблизу боліт і лук, прибережні насадження. **П:** часто полює вдень; літає швидко, з плануванням, іноді «зависає» в повітрі. **В:** від інших сов відрізняється темною поперечною смугастістю на нижній частині тулуба та відносно довгим хвостом. **З:** крик «кік-кі-кі», який нагадує голос сокола; іноді подає трель «уль-уль-уль».

Сова біла *Nyctea scandiaca* — Белая сова. Snowy Owl. — МТ: 0,7—2,6 кг. ДТ: 55—65 см. РК: 142—166 см. **О:** ♂ *ad* білий, на плечах і крилах окремі сірувато-бурі плями; дзьоб чорний; райдужна оболонка ока жовта. У ♀ *ad* темно-бурі плями по всьому тілу. *juv* нагадує ♀ *ad*, але має більші за розміром плями. **С:** рідкісний залітний взимку. **Р:** лісова та лісостепова смуги, зрідка степова смуга. **Б:** відкриті простори. **П:** охоче полює вдень, часто «зависає» в повітрі. **В:** розрізняється за білим забарвленням. **З:** різкий крик «кек-кек-кек».

*ad
alba*

Сова яструбина

ad

Сипуха

*ad
guttata*

♀ *ad*

♂ *ad*

Сова біла

Сова вухата *Asio otus* — Ушастая сова. Long-eared Owl. — МТ: 150–370 г. ДТ: 35–37 см. РК: 84–95 см. **О:** *ad* зверху вохристий, з темно-бурими і білуватими рисками і плямами; лицевий диск вохристо-рудий, окреслений вузькими білими і чорно-бурими смугами; «вушка» довгі, добре помітні, темно-бурі, зі світлими краями; низ рудувато-вохристий, з темними позовжніми смугами на волі, на грудях стрі-

лоподібні плями; верхні покривні пера першорядних махових темно-бурі; махові пера зверху бурі, з вохристими смугами, першорядні махові пера біля основи руді; спід крил білий; хвіст жовтувато-вохристий, з бурими смугами; дзьоб темно-сірий; райдужна оболонка ока жовтогаряча. *juv* світліший, «вушка» коротші; лицевий диск чорно-бурий. **С:** осілий, кочовий. **Р:** гніздиться на всій території; не зимує лише в Карпатах. **Б:** ліси, лісосмуги, чагарники, великі сади і парки. **П:** взимку в місцях днювання утворює зграйки, у польоті іноді гучно плескає крилами. **В:** від болотяної сови відрізняється довгими «вухками», рудим забарвленням лицевого диска, стрілоподібною формою плям на грудях. **З:** в період розмноження подає приглушене «хуу» і довге «у-у-у-у».

1) гучні, гучні (обо гучні-пауза-гучні) 2) з'яв... (як показує саме роз'яснення з'явля)

Сова болотяна *Asio flammeus* — Болотная сова. Short-eared Owl. — МТ: 230–430 г. ДТ: 34–42 см. РК: 90–105 см. **О:** *ad* зверху світло-вохристий, з темно-бурими рисками і плямами; лицевий диск білуватий або світло-кремовий, окреслений вузькими бурими смугами, довкола очей чорні плями; «вушка» короткі, невиразні; низ вохристо-жовтий або білуватий, з позовжніми темними рисками; верхні покривні пера першорядних махових темно-бурі; махові пера зверху з жовтуватими і бурими смугами, першорядні махові пера біля основи жовтуваті; махові пера зі споду білі, верхівка крил темно-бура; хвіст жовтуватий, з бурими смугами; дзьоб темно-сірий; райдужна оболонка ока жовта. У *juv* оперення в цілому світліше, але лицевий диск темніший. **С:** осілий, кочовий. **Р:** на всій території, крім гір та Закарпатської рівнини. **Б:** відкриті простори. **П:** часто полює вдень, на дерева не сідає; іноді ширяє в повітрі, тримаючи крила V-подібно. **В:** від вухатої сови відрізняється короткими «вухками» та чорними плямами довкола очей, а в польоті — темною верхівкою крил зі споду. **З:** монотонне «уп-уп-уп-уп»

1) го-уп-уп-уп-уп-уп... (з'являється на осередку, але повтор багаторазів)

Пугач *Bubo bubo* — Фалин. Eagle Owl. — МТ: 1,5–4,2 кг. ДТ: 60–75 см. РК: 160–188 см. **О:** *ad* зверху темно-бурий, з жовтуватими і білуватими плямами; «вушка» великі, темно-бурі, зі світлими краями; підборіддя і горло білі; низ тудуба вохристий, з темно-бурими широкими позовжніми рисками і тонкими поперечними смужками на грудях і череві; зверху першорядні махові пера біля основи іржасто-

жовті, в цілому махові пера з жовтуватими і темно-бурими смугами; спід крил світло-вохристий; хвіст темно-бурий, з білувато-жовтими смугами; дзьоб чорно-бурий; райдужна оболонка ока жовтогаряча. У *juv* оперення світліше. **С:** осілий. **Р:** Полісся, а також схід і захід країни, можливе гніздування на решті території. **Б:** старі ліси з густим підліском, байраки, долини річок. **П:** літає повільно, безшумно, переважно низько над землею. **В:** відрізняється великими розмірами і характерними «вухками». **З:** протягом періоду розмноження ♂ подає басовите «угу», у ♀ — своєрідний крик «кве-ек».

Сова вухата

пташеня

ad

пташеня

Сова болотяна

ad

ad

Пугач

Совка *Otus scops* – Сплюшка. Scops Owl. – МТ: 60–135 г. ДТ: 19–20 см.

РК: 50–54 см. **О:** *ad сірої морфи* буровато-сірий, з добре помітними «вушками»; верх з чорними рисками і світлими плямами; низ тулуба з поперечним рисунком, утвореним білуватими плямами, і темними поздовжніми рисками; махові і стернові пера зі світлими і темними смугами; дзьоб темно-сірий; пальці сірі; райдужна оболонка ока жовта; у *рудої морфи* загальний тон оперення рудуватий. *juv* світліший, ніж *ad*, «вушка» коротші. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** степова смуга, Закарпаття та частково Карпати; випадки гніздування трапляються і в північній частині країни. **Б:** ліси, сади, парки. **П:** птах з нічною активністю; гніздиться в дуплах, а в степовій смузі також в гніздах сорок і в інших потайних місцях; політ прямолінійний, з планеруванням на горизонтально витягнутих або дещо опущених крилах. **В:** від інших дрібних сов відрізняється добре помітними «вушками». **З:** монотонне «п'ю - п'ю - п'ю», яке повторюється з невеликими паузами.

Бк РР ? Г.Н.39
ПРОА.
П.Р.049

Чкч
Бк

Сичик-горобець *Glauclidium passerinum* — Вороб'яний сич. **Pugny Owl.** — МТ: 55–80 г. ДТ: 16–18 см. РК: 34–36 см. **О:** у *ad* на бурій голові дрібні білі плями; лицевий диск розвинений слабо; спина, плечі, поперек, надхвістя і верхні покривні пера крил бурі, з білими плямами; низ тулуба білий, з бурими поздовжніми рисками; махові пера зверху темно-бурі, з білими плямами; хвіст темно-бурій, з білими смугами; дзьоб жовтуватий; райдужна оболонка ока жовта. У *juv* голова, спина і плечі темно-бурі. **С:** осілий. **Р:** окремі райони півночі Полісся та Карпати. **Б:** великі старі хвойні та мішані ліси. **П:** активний як вночі, так і вдень; на відкритих місцях використовує пірнаючий політ, нерідко полює вдень, полюбляє сидіти на верхівках дерев. **В:** від інших сов відрізняється найменшими розмірами одночасно з дуже світлим низом. **З:** закличний крик — свист «п'ю», який ритмічно повторюється; шлюбна пісня — мелодійні та різноманітні флейтові трелі.

+ скелі на пн
півсєд.
Бк
с.222

Сич хатній *Athene noctua* — Домовий сич. **Little Owl.** — МТ: 130–200 г. ДТ: 21–23 см. РК: 50–56 см. **О:** *ad* має забарвлення від вохристого до темно-бурого, з білуватими плямами, які дрібніші і густіші на голові; лицевий диск білуватий, не дуже виражений; низ тулуба білуватий, з темними плямами і рисками; махові пера зверху бурі, з білуватими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють поперечні смуги; хвіст бурій, з білими смугами; дзьоб жовтуватий; райдужна оболонка ока жовта. У *juv* оперення верху темніше, з менш розвинутою плямистістю; воло однотонно темно-буре. **С:** осілий. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я. **Б:** скелі, урвисті береги, населені пункти. **П:** політ швидкий, пірнаючий; нерідко полює вдень, часом «зависає» у повітрі; легко пересувається по землі, зокрема підстрибуючи; в разі непокою може витягуватися «стовпчиком» і слідом за тим присідати, витягуючи і втягуючи голову в плечі; гніздиться в норах, під покрівлею будівель. **В:** від волохатого сича відрізняється меншою головою і менш розвиненим лицевим диском. **З:** крик «коа», який може повторюватися кілька разів, в разі небезпеки подає високотональне «кіп-кіп-кіп...».

+ скелі на пн
півсєд.
Чкч
Бк
с.222

Сич волохатий *Aegolius funereus* — Мошногий сич. **Tengmalm's Owl.** — МТ: 90–200 г. ДТ: 24–26 см. РК: 52–58 см. **О:** у *ad* оперення верху темно-буре або коричнево-буре, з білими плямами, які на голові дрібніші і численніші; лицевий диск білий, окреслений чорно-бурими смугами; низ білуватий, з бурими плямами; махові пера зверху темно-бурі, з білими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; хвіст темно-бурій, з білими смугами; дзьоб жовтуватий; райдужна оболонка ока жовта. У *juv* верх темно-бурій, з білими плямами на крилах; лицевий диск темний; низ темно-бурій. **С:** осілий, кочовий. **Р:** Карпати, окремі райони Полісся, **Б:** лісові масиви. **П:** обережний, активний вночі. **В:** від хатнього сича відрізняється більшою головою, а *ad* від *ad* цього виду — також білим, добре розвиненим лицевим диском, який окреслений чорно-бурими смугами; від яструбиної сови — меншими розмірами і відносно коротшим хвостом, а *ad* від *ad* яструбиної сови — також краплеподібною строкатістю низу. **З:** шлюбний крик — голосне «уп-уп-уп-уп», подібне до крику одуда.

juv

ad

Сичик-горобець

ad

juv

Сич хатній

ad

juv

Сич волохатий

! скелі на пн півсєд. на півночі та північній частині території

Сова сіра *Strix aluco* — Серая неясыть. Tawny Owl. — МТ: 500–680 г. ДТ: 37–39 см. РК: 94–104 см. **О:** *ad* сірої морфи має бурувато-сірий загальний тон оперення; на голові і спині різні за розміром темні риси і білі плями; лицевий диск сіруватий, біля дзьоба майже білий; воло, груди і черево білуваті, з позовжньою бурою строкатістю та тонкими поперечними рисками; махові пера зверху бурі, з рудуватими смугами, знизу — білуваті, з бурими смугами; хвіст бурий, з білуватими смугами; дзьоб жовтуватий; райдужна оболонка ока чорна; у *рудої морфи* тон оперення вохристо-рудий, особливо інтенсивна руда барва на лицевому диску. *juv*, який схожий на *ad*, зверху буруватий, з нечіткими білими поперечними смугами. **С:** осілий. **Р:** лісова і лісостепова смуги, а також значна частина степової смуги, пониззя Дніпра, Придунайський регіон і гірський Крим. **Б:** переважно старі листяні ліси, парки, сади. **П:** птах з нічною активністю; охоче селиться поряд з людиною, гніздиться в дуплах дерев. **В:** від довгохвості сови відрізняється меншими розмірами і тим, що складені крила у птаха в спокійному стані закінчуються майже біля краю хвоста. **З:** ♂ в шлюбний період подає басовите «уу - угу-гуу»; поклик, який до того ж є криком тривоги, — різке «кю-віі».

Сова довгохвоста *Strix uralensis* — Длиннохвостая неясыть. Ural Owl. — МТ: 0,6–1,3 кг. ДТ: 58–62 см. РК: 124–134 см. **О:** у *ad* верх сірувато-бурий, з чорно-бурими позовжніми рисками; лицевий диск сіруватий, чітко виділяється серед решти оперення голови; низ білуватий, з темно-бурими рисками; махові і стернові пера світло-бурі, з темно-бурими смугами; дзьоб жовтий; райдужна оболонка ока чорна. *juv* зверху бурий, з нечіткими білими поперечними смугами; низ вохристо-сірий, з невиразною темною поперечною смугастістю. **С:** осілий. **Р:** Карпати і Прикарпатський регіон. **Б:** старі букові і хвойні ліси. **П:** часто полює вдень, гніздиться в порожнинах стовбурів, дуже агресивний біля гнізда. **В:** від сірої сови відрізняється більшими розмірами і тим, що складені крила закінчуються на середині хвоста. **З:** шлюбний крик — гучне «уу - угуу», подібне до крику сірої сови, але нижче за тональністю і різкіше; крик тривоги — схоже на гавкіт «врах» або «врах-ах».

Сова бородата *Strix nebulosa* — Бородатая неясыть. Great Grey Owl. — МТ: біля 1,3 кг. ДТ: 64–70 см. РК: 134–158 см. **О:** у *ad* верх сірувато-бурий, з численними темно-бурими і білуватими плямами; лицевий диск сіруватий, з виразними темними концентричними колами, біля дзьоба білі смуги; по боках чорного підборіддя білі плями; воло, груди і черево білуваті, з широкими темно-бурими довгими рисками; пера на боках тулуба та підхвісті з поперечною строкатістю; махові і стернові пера сірувато-бурі, з темно-бурими смугами; дзьоб і райдужна оболонка ока жовті. *juv* зверху бурий, з нечіткими білими поперечними смугами. **С:** осілий. **Р:** північ Полісся. **Б:** старі хвойні ліси. **П:** може планувати на значні відстані, часто полює вдень; гніздиться в старих гніздах хижих птахів або на зламах стовбурів дерев. **В:** від довгохвості сови відрізняється концентричними колами на лицевому диску, темною плямою під дзьобом і жовтими очима. **З:** глухе басовите «хоу-хоу».

ad
сіра морфа

Сова сіра

ad
руда морфа

ad

ad

Сова бородата

Сова довгохвоста

РЯД СЕРПОКРИЛЬЦЕПОДІБНІ (*APODIFORMES*)

Родина Серпокрильцеві (*Apodidae*)

Дрібні птахи. Дзьоб і ноги короткі. Крила довгі, вузькі, загострені. Хвіст вирізаний. Заселяють гірські місцевості та ліси на рівнинах. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 18 родів з 84 видами; в Україні — 2 види.

Серпокрилець чорний *Apus apus* — **Черный стриж**. Swift. — МТ: 30–

30

58 г. ДТ: 16–17 см. РК: 42–46 см. **О:** *ad* темно-бурий; горло білувате; хвіст глибоко вирізаний; дзьоб і ноги темно-бурі. У *juv*, який подібний до *ad*, оперення дещо світліше, на перах вузька білувата облямівка. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** старі ліси, круті береги, урвища, населені пункти. **П:** галасливий; гніздиться

колоніями, часто на високих спорудах міст; політ стрімкий, помаху крил часті; полює тільки в польоті. **В:** від білочеревого серпокрильця відрізняється меншими розмірами, глибоко вирізаним хвостом та відсутністю білого кольору на грудях і череві; від ластівок — більшими розмірами, темними низом тулуба та сподом крил, значно довгими крилами і надзвичайно стрімким та водночас маневровим польотом. **З:** пронизливий крик «црїі-црїі-црїі».

Серпокрилець білочеревий *Apus melba* — **Белобрюхий стриж**. Alpine

Бк

Swift. — МТ: біля 100 г. ДТ: 20–22 см. РК: 54–60 см. **О:** у *ad* верх бурий; горло і низ тулуба білі, за винятком бурого вола і підхвістя; спід крил бурий; дзьоб і ноги темно-бурі. *juv* подібний до *ad*, але на всіх темних перах білувата облямівка. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Крим; на решті території південного регіону залітний. **Б:** скелі,

круті береги річок і морів. **П:** галасливий, гніздиться колоніями; політ стрімкий. **В:** від чорного серпокрильця відрізняється більшими розмірами та білими грудьми і черевом у поєднанні з темною смугою на волі, від ластівок — більшими розмірами, значно довгими крилами і дуже стрімким та водночас маневровим польотом. **З:** високотональне щебетання, яке може часто повторюватися.

Серпокрилець чорний

ad

juv

ad

ad

Серпокрилець чорний

juv

ad

ad

Серпокрилець білочеревий

РЯД ДРІМЛЮГОПОДІБНІ (*CAPRIMULGIFORMES*)

Родина Дрімлюгові (*Caprimulgidae*)

Птахи дрібних і середніх розмірів. Дзьоб короткий, зі щетинками в кутах. Розріз рота широкий. Ноги короткі. Пальці слабкі, не здатні охоплювати гілки дерев або кущів. Літають безшумно. Заселяють негусті ліси, різноманітні відкриті місцевості, передгір'я. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 19 родів з 75 видами; в Україні — 1 вид.

+ **Дрімлюга** *Caprimulgus europaeus* — Обыкновенный козодой. Nightjar. —

МТ: біля 80 г. ДТ: 26—28 см. РК: 54—60 см. **О:** ♂ *ad* бурувато-сірий, з численними світлими і темними плямами та рисками; на трьох зовнішніх першорядних махових перах і на верхівці двох пар крайніх стернових пер білі плями; дзьоб і ноги темно-сірі. ♀ *ad* схожа на ♂ *ad*, але білих плям на хвості і крилах нема. *juv* подібний до

♀ *ad*, але світліший. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; мігрує скрізь. **Б:** різнотипні ліси з великими галявинами та порубами, сади, парки. **П:** птах з сутінковою активністю, вдень зачаюється на землі або гілках дерев; в шлюбний період у польоті іноді голосно плескає крилами і планує, тримаючи крила V-подібно, в цілому ж політ безшумний, маневровий. **В:** розрізняється за забарвленням та голосом. **З:** шлюбний крик — тривале монотонне «трррррррр», поклик — коротке «квік-квік» та неголосне клацання.

моторчик

! нагадує солов'ячу ковалочку, але крик не монотонний, а з періодичними короткими затуханнями

РЯД ОДУДОПОДІБНІ (*UPUPIFORMES*)

Родина Одудові (*Upupidae*) Hoopoes

Птахи середніх розмірів. Заселяють відкриті простори та узлісся. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 1 рід з 1 видом, який поширений і в Україні.

+ **Одуд** *Upupa epops* — Удод. Ноорое. — МТ: 50—80 г. ДТ: 26—28 см.

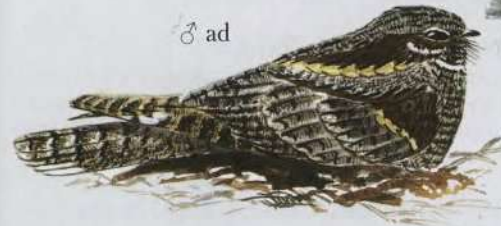
РК: 42—46 см. **О:** у ♂ *ad* голова, шия, верхня частина спини і волю бурувато-руді, з рожевим відтінком; на голові великий рудий «чуб», який може розгортатися і складатися, верхівка пер чорна; надхвістя біле; груди, черево і підхвістя білуваті; решта оперення чорна, з широкими білими смугами; хвіст чорний, з білою смугою посередині;

дзьоб чорний, біля основи бурий, довгий, трохи загнутий донизу; ноги чорні. ♀ *ad* має менш яскравий рожевий відтінок на грудях. *juv* подібний до ♀ *ad*, але «чуб» коротший. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; під час міграції може траплятися скрізь. **Б:** узлісся, сади, відкриті місцевості. **П:** політ повільний, пірнаючий, через широкі крила і неглибокі та дещо рвучкі помаху політ птаха схожий на політ метелика; гніздиться окремими парами в дуплах дерев, норах урвищ, в порожнинах куп каміння. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** шлюбний крик — часте «унун-унуп-унуп», яке чути на значній відстані.

ун-ун-унуп з довгими ч. і сак.

Дрімлюга

Одуд

РЯД РАКШЕПОДІБНІ (*CORACIIFORMES*)

Родина Ракшеві (*Coraciidae*)

Птахи середніх розмірів, з міцним дзьобом і відносно короткими ногами. В оперенні часто присутні синій та рудий кольори. Заселяють узлісся та відкриті місцевості. Моногами. Нагніздні. Переважно комахоїдні. Відомо 2 роди з 11 видами; в Україні — 1 вид.

Сиворакша *Coracias garrulus* — Сизоворонка. Roller. — МТ: 140–190 г.

ДТ: 30–32 см. РК: 66–73 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні спина і плечі руді; інше оперення, крім махових пер, зеленкувато-синє, з насиченим фіолетово-синім тоном зверху на передньому краю крил; махові пера чорні, крайні першорядні з синім відтінком; центральні стернові пера бурі, у решті пер хвоста верхня частина темно-синя, а кінцева — блакитна; дзьоб темно-сірий; ноги бурі; *позашлюбне оперення* блідіше; на голові бурий відтінок. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але бурий відтінок також на горлі, шиї, волі і грудях. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** лісостепова та степова смуги, можливі випадки гніздування в інших регіонах. **Б:** узлісся старих лісів, балки, урвища, стрімкі береги річок серед відкритих сухих місцевостей. **П:** полюбляє сидіти на електричних стовпах та дротах, пильнуючи здобич, яку ловить на землі, а іноді і в повітрі; в шлюбний період виконує характерний політ з підйомом вгору по спіралі, а потім зі складним віражем спускається донизу; гніздиться в дуплах або норах. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** поклик та крик тривоги — грубе «рак-рак».

Родина Рибалочкові (*Alcedinidae*)

Птахи дрібних і середніх розмірів, з довгим загостреним дзьобом і короткими ногами. Заселяють рідколісся та відкриті місцевості, часто поблизу водойм. Моногами. Нагніздні. Переважно рибоїдні. Відомо 15 родів з 91 видом; в Україні — 2 види, враховуючи внесеного в Додаток.

Рибалочка *Alcedo atthis* — Обыкновенный зимородок. Kingfisher. —

МТ: 30–56 г. ДТ: 16–17 см. РК: 24–26 см. **О:** у ♂ *ad* оперення верху з полиском; голова і верхні покривні пера крил зеленкувато-сині, яскраві; спина, поперек і надхвістя блакитні; покривні пера вух яскраво-руді; горло і плями на боках шиї білі; низ тулуба і спід крил яскраво-руді; махові пера темно-бурі, з синьо-зеленою облямівкою; хвіст синій; дзьоб цілком чорний; ноги червоні. У ♀ *ad*, яка в цілому схожа на ♂ *ad*, нижня щелепа біля основи червона. *juv* подібний до ♂ *ad*, але забарвлений темніше; на волі і грудях бурий відтінок; ноги темно-бурі. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім Кримського півострова і високогір'я Карпат, хоча в Криму спостерігалися окремі випадки гніздування; мігрує скрізь; регулярно зимує в окремих районах півдня та в Прикарпатті, зрідка трапляється взимку на решті території. **Б:** круті береги річок, озер і ставків. **П:** політ стрімкий, прямолінійний; може «зависати» в повітрі, видивляючись здобич у воді; полєе, пірнаючи з повітря або з гілки у воду. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** різкий свист «ці - цій», який може часто повторюватися.

ad шлюбний

Сиворакша

ad шлюбний

juv

♂ ad

Рибалочка

♀ ad

♂ ad

Родина Бджолоїдкові (*Meropidae*)

Птахи середніх розмірів, з яскравим оперенням, видовженим, загостреним і трохи загнутим донизу дзьобом та короткими ногами. Заселяють рідколісся та відкриті простори. Комахоїдні. Моногами. Нагніздні. Відомо 3 роди з 24 видами; в Україні — 2 види.

Бджолоїдка *Merops apiaster* — Золотистая шурка. Bee-eater. — МТ: біля 60 г. ДТ: 27—29 см. РК: 44—49 см. **О:** у ♂ *ad* верх каштаново-рудий, плечі і попереk вохристо-жовті; лоб жовтувато-білий; через око проходить чорна смуга; горло і щоки яскраво-жовті, окреслені знизу вузькою чорною смужкою; низ тулуба зеленкувато-блакитний; спід крил рудуватий; першорядні махові пера зверху та їх покривні блакитно-зелені, другорядні — каштаново-руді; хвіст синювато-зелений, з видовженими і загостреними центральними стерновими перами; дзьоб чорний; ноги бурі. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad*, але на спині зелений відтінок; видовжені пера хвоста коротші. У *juv* каштаново-рудий і жовтий кольори на спині, плечах, крилах і попереку замінені зеленкуватою барвою; чорної смуги на горлі і видовжених стернових пер нема. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, за винятком гір; мігрує скрізь. **Б:** урвисті береги, яри, відкриті місцевості. **П:** гніздиться колоніями в норах; політ швидкий і легкий; нерідко ширяє в повітрі, здобуваючи комах, чергуючи ширяння з частими помахами крил; любить сидіти на дротах електроліній, мігрує зграями. **В:** від зеленої бджолоїдки відрізняється наявністю каштаново-рудого кольору в забарвленні верху та зеленкувато-блакитного кольору на нижній частині тулуба; *ad* від *ad* зеленої бджолоїдки — також менше видовженими центральними стерновими перами. **З:** мелодійна трель «крю-крю-крю».

Бджолоїдка зелена *Merops superciliosus* — Зеленая шурка. Blue-cheeked Bee-eater. — МТ: біля 60 г. ДТ: 27—31 см. РК: 46—49 см. **О:** у ♂ *ad* оперення зелене, яскраве; лоб білий; через око проходить чорна смуга, по боках якої блакитний відтінок; підборіддя жовте; горло іржасто-руде; верх крил з бурим відтінком, спід — рудий; центральні стернові пера видовжені, загострені; дзьоб чорний; ноги червонувато-бурі. ♀ *ad* забарвлена менш яскраво; центральні стернові пера коротші. *juv* подібний до ♀ *ad*, але оперення з бурувато-вохристом відтінком; центральні стернові пера невидовжені. **С:** рідкісний залітний. **Р:** переважно степова смуга. **Б:** відкриті сухі місцевості. **П:** гніздиться колоніями; політ швидкий і легкий. **В:** від бджолоїдки відрізняється майже суцільно зеленим забарвленням, а *ad* — також довгими центральними стерновими перами. **З:** крик «крі-крі-крі», який нагадує крик бджолоїдки, але нижчий за тональністю і різкіший.

МІГРУЄ
ЗГРОМА
PP
БК
СЗ
32

МЕЛОДІЙНА ТРЕЛЬ, ПЕРЕНІВІВАННЯ КРЮ-КРЮ-КРЮ

РЯД ДЯТЛОПОДІБНІ (PICIFORMES)

Родина Дятлові (Picidae)

Птахи дрібних і середніх розмірів, з видовженим міцним дзьобом. Ноги короткі, два пальці повернуті вперед, два — назад. Крила широкі. Хвіст здебільшого загострений. Політ пірнаючий. Заселяють головним чином різнотипні ліси, деякі — також степи. Моногами. Нагніздні. Переважно комахоїдні. Відомо 27 родів з 204 видами; в Україні — 10 видів.

Крутиголовка *Jynx torquilla* — Вертишейка. Wryneck. — МТ: 30—45 г.

ДТ: 16—17 см. РК: 25—27 см. **О:** бурувато-сірий, з білуватою і чорною строкатістю; за очима темні смуги; через тім'я, шию і спину проходить темно-бура смуга; низ вохристо-білий, з бурюю поперечною строкатістю; махові пера бурі, зі світло-бурими плямами; стернові пера заокруглені, бурувато-сірі, з темними смугами;

дзьоб і ноги бурі. У *juv* оперення тьмяніше. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; мігрує скрізь. **Б:** листяні та мішані ліси, парки і сади. **П:** потайний; на відміну від дятлів, не добуває деревину; часто ходить по землі; гніздиться як в природних дуплах, так нерідко і в штучних гніздівлях, у гнізді в разі непебезпеки шипить, як змія. **В:** розрізняється за забарвленням.

З: голосне тривале «кїй-кїй-кїй-кїй-кїй». кїк-кїк-кїк — лише з частими пострілами позісне солов'яке звучання

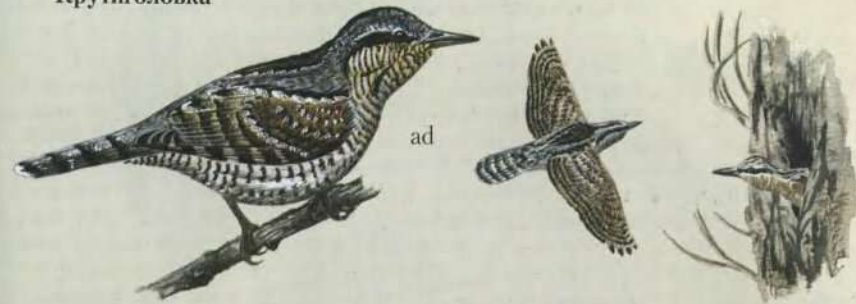
Жовна чорна *Dryocopus martius* — Желна. Black Woodpecker. — МТ: 250—320 г. ДТ: 45—47 см. РК: 64—68 см. **О:** ♂ *ad* чорний, зі слабким металічним полиском; на лобі, тім'ї і потилиці червона «шапочка»; хвіст цупкий, загострений; дзьоб жовтувато-білий, на кінці темно-сірий; ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока білувата. У ♀ *ad* червона тільки потилиця. ♂ *juv* подібний до ♂ *ad*, а

♀ *juv* — до ♀ *ad*, але оперення з бурим відтінком; червона «шапочка» на голові з дрібними чорними перами. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова та частково лісостепова смуги. **Б:** старі листяні, мішані та хвойні ліси. **П:** досить галасливий, навесні гучно «барабанить» дзьобом по гілках дерев. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** часто подає крики «трі-трі-трі» або «крїї».

Жовна чорна

Крутиголовка

Жовна сива *Picus canus* — Седой дятел. Grey-headed Woodpecker. —

МТ: 100—145 г. ДТ: 25—26 см. РК: 38—40 см. **О:** у ♂ *ad* голова і шия сірі; на лобі і спереду тім'я червона пляма; вуздечка чорна, а нижче вузькі чорні «вуса»; спина і покривні пера крил оливково-зелені; поперек і надхвістя жовті; низ зеленкувато-сірий; першорядні махові пера бурі, з білими плямами, які на розгорнутих крилах

утворюють смуги; другорядні махові пера зверху оливково-зелені; хвіст темно-бурій, з оливковим відтінком і нечіткою світлою смугастістю, цупкий, загострений; дзьоб чорно-бурій або сірувато-чорний; ноги сірі; райдужна оболонка ока жовтувата. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad*, але червона пляма на голові відсутня. ♂ *juv* подібний до ♂ *ad*, а ♀ *juv* — до ♀ *ad*, але оперення тьмяне; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова і лісостепова смуги, крім високогір'я Карпат, а також північна частина степової смуги і Придунайський регіон. **Б:** листяні та мішані ліси. **П:** в шлюбний період «барабанить» дзьобом по гілках дерев, нерідко тримається на землі, гніздиться в дуплах. **В:** ♂ *ad* і ♂ *juv* від зеленої жовни відрізняється наявністю лише невеликої червоної плями, яка охоплює лоб та передню частину тім'я; ♀ *ad* і ♀ *juv* від зеленої жовни — цілком сірою головою; крім того, *juv* від *juv* зеленої жовни — майже однотонним низом. **З:** голосний крик «кі-кі-кі-ке-ке», який дещо нагадує крик зеленої жовни, але на відміну від нього затихає поступово.

Жовна зелена *Picus viridis* — Зелений дятел. Green Woodpecker. —

МТ: 185—250 г. ДТ: 31—33 см. РК: 40—42 см. **О:** ♂ *ad* зверху оливково-зелений; на голові червона «шапочка»; довкола ока чорна пляма, яка переходить у чорні «вуса» з червоною плямою в центрі; поперек і надхвістя жовті; низ білувато-зеленкувато-сірий, з поперечною темною строкатістю на задній частині черева і підхвісті; першорядні махові пера бурі, з білими плямами; другорядні махові пера зверху оливково-зелені; хвіст цупкий, загострений, темно-бурій, з оливковим відтінком, крайні стернові пера з білуватою смугастістю; дзьоб темно-бурій; ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока білувата. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad*, але «вуса» повністю чорні. У ♂ *juv* верх бурувато-зелений, пера з білуватою облямівкою; червоні «вуса» і «шапочка» поцятковані чорними плямами; низ зеленкуватий, з бурими плямами і поперечними смугами; райдужна оболонка ока коричнева; у ♀ *juv* «вуса» цілком чорні. **С:** осілий, кочовий.

Р: лісова та лісостепова смуги, крім Карпат, а також окремі райони на заході степової смуги. **Б:** листяні та мішані ліси. **П:** погітний; по гілках дерев «барабанить» рідко, полюбляє розкопувати мурашники, гніздиться в дуплах. **В:** від сивої жовни відрізняється великою червоною «шапочкою», а *ad* від *ad* сивої жовни — також темною строкатістю на задній частині черева та підхвісті; *juv* від *juv* сивої жовни — також поперечною смугастістю нижньої частини тулуба. **З:** голосний крик «кла-кла-кла», який виконується в одній тональності.

Жовна сива

Жовна зелена

Дятел звичайний *Dendrocopos major* – Пестрий дятел. **Great Spotted**

Woodpecker. – МТ: біля 80 г. ДТ: 22–23 см. РК: 34–39 см. **О:** у ♂ *ad* тім'я, смуги ззаду і по боках шиї, спина, покривні пера верху крил, попереk і надхвістя чорні; лоб, горло, покривні пера вух, плями по боках шиї, шия спереду та плечові пера білі, з вохристим відтінком; на потилиці червона пляма; білі покривні пера вух повністю відокремлені чорними смугами від білих боків шиї; низ тулуба білий, з вохристим відтінком, задня частина черева і підхвістя червоні; махові пера чорні, з білими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; хвіст чорний, цупкий, загострений, крайні стернові пера білі, з чорними поперечними смугами; дзьоб і ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. У ♀ *ad*, яка схожа на ♂ *ad*, потилиця чорна. У *juv*, який в цілому подібний до *ad*, на голові червона «шапочка»; на білих плечових перах темна смугастість. **С:** осілий, кочовий. **Р:** на всій території. **Б:** рівнинні і гірські ліси. **П:** тримається здебільшого на деревах, гніздиться в дуплах; навесні часто і голосно «барабанить» дзьобом по гілках; здобуває насіння з соснових шишок, попередньо закріпивши їх в щілинах кори дерев або пеньків. **В:** від середнього і сирійського відрізняється тим, що білі покривні пера вух повністю відокремлені чорними смугами від білих боків шиї, а також тим, що задня частина черева і підхвістя червоні, а не рожеві; крім того, від сирійського дятла – білими з чорними смугами крайніми стерновими перами; від білоспинного дятла – повністю чорними спиною та попереком. **З:** різке «кек-кек».

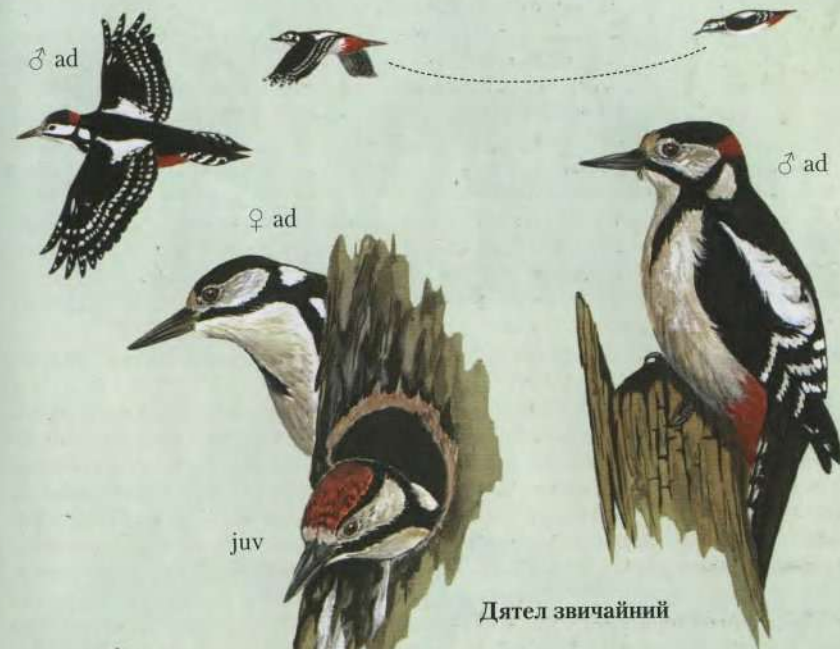

Дятел сирійський *Dendrocopos syriacus* – Сирийський дятел. **Syrian**

Woodpecker. – МТ: біля 80 г. ДТ: 22–23 см. РК: 34–38 см. **О:** у ♂ *ad* тім'я, смуги ззаду і по боках шиї, спина, покривні пера верху крил, попереk і надхвістя чорні; лоб, горло, покривні пера вух, шия з боків і спереду, плечові пера білі; на потилиці червона пляма; білий колір покривних пер вух з'єднаний з білими боками шиї; низ білий, з бурим відтінком; на боках тулуба дрібні темні риси; підхвістя рожеве; махові пера чорні, з білими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; хвіст чорний, цупкий, загострений, на крайніх стернових перах невеликі білі плями; дзьоб темно-сірий; ноги бурувато-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. ♀ *ad* схожа на ♂ *ad*, але потилиця чорна. *juv* подібний до *ad*, але на голові червона «шапочка»; на білих плечових перах темна смугастість; знизу темніший, з рожевою поперечною смугою на волі. **С:** осілий, кочовий. **Р:** на всій території, крім гір. **Б:** рівнинні ліси, парки і сади. **П:** віддає перевагу деревонасадженням, які знаходяться в населених пунктах; «барабанить» по гілках дерев, гніздиться в дуплах. **В:** від звичайного дятла відрізняється тим, що білі покривні пера вух не відокремлені чорною смугою від білих боків шиї, а також майже цілком чорними стерновими перами, *juv* від *juv* звичайного дятла – також рожевою поперечною смугою на волі; від білоспинного дятла – повністю чорними спиною та попереком; від середнього дятла – присутністю червоного кольору лише на потилиці (♂ *ad*) або повною відсутністю червоних пер на голові (♀ *ad*), рожевою поперечною смугою на волі (*juv*). **З:** різке «кек», нижче за тональністю, ніж у звичайного дятла.

Дятел звичайний

Дятел звичайний

Дятел сирійський

Дятел звичайний

Дятел середній

Дятел середній *Dendrocopos medius* — Средний дятел. Middle Spotted Woodpecker. — МТ: 54–85 г. ДТ: 18–21 см. РК: 32–34 см. **О:** у *ad* смуги по боках шиї, спина, покривні пера верху крил, поперек і надхвістя чорні; плечові пера білі; на голові червона «шапочка»; лоб білуватий; горло, щоки, шия і воло білі; боки тулуба білі, з жовтим відтінком і чорними рисками; груди і черево білі, з рожевим відтінком; підхвістя рожеве; махові пера чорні, з білими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; хвіст чорний, цупкий, загострений, крайні стернові пера білі, з чорними смугами; дзьоб і ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. У *juv* лоб і низ бруднувато-білі; червона «шапочка» менш яскрава. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова та лісостепова смуги, крім Карпат.

Б: ліси, парки. **П:** по гілках «барабанить» рідко, гніздиться в дуплах; частіше від інших дятлів тримається на товстих гілках, а не на стовбурах дерев. **В:** від *ad* звичайного і сирійського дятлів відрізняється червоним верхом голови, крім лоба; *juv* від *juv* звичайного дятла — тим, що білі щоки окреслені чорним лише знизу, від *juv* сирійського дятла — білим волом; від білоспинного дятла — меншими розмірами і повністю чорними спиною та попереком. **З:** дзвінке «кік-кік-кік», шлюбний крик нагадує крик сойки.

Дятел білоспинний *Dendrocopos leucotos* — Белоспинный дятел. White-backed Woodpecker. — МТ: біля 100 г. ДТ: 24–26 см. РК: 38–40 см. **О:** у *♂ ad* смуги на шиї, плечі, верх спини, верхні покривні пера крил і надхвістя чорні; лоб білуватий; на голові червона «шапочка»; горло, щоки, покривні пера вух, шия, низ спини і поперек білі; воло, груди і черево спереду білуваті, з чорними рисками; черево ззаду і підхвістя червонувато-рожеві; махові пера чорні, з білими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; хвіст чорний, цупкий, загострений, крайні стернові пера білі, з чорними смугами; дзьоб і ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. У *♀ ad*, що схожа на *♂ ad*, голова зверху цілком чорна. *juv* подібний до *♂ ad*, але червона «шапочка» поцяткована чорним. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова та частково лісостепова смуги, крім високогір'я Карпат. **Б:** старі мішані та листяні ліси. **П:** частіше тримається на стовбурах дерев, в шлюбний період «барабанить» по гілках, гніздиться в дуплах. **В:** від звичайного, середнього і сирійського дятлів відрізняється білим низом спини і попереком, а також чорними плечима. **З:** голосне «кік».

Дятел середній *Dendrocopos medius* — Middle Spotted Woodpecker. — МТ: 54–85 г. ДТ: 18–21 см. РК: 32–34 см. **О:** у *ad* смуги по боках шиї, спина, покривні пера верху крил, поперек і надхвістя чорні; плечові пера білі; на голові червона «шапочка»; лоб білуватий; горло, щоки, шия і воло білі; боки тулуба білі, з жовтим відтінком і чорними рисками; груди і черево білі, з рожевим відтінком; підхвістя рожеве; махові пера чорні, з білими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; хвіст чорний, цупкий, загострений, крайні стернові пера білі, з чорними смугами; дзьоб і ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. У *juv* лоб і низ бруднувато-білі; червона «шапочка» менш яскрава. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова та лісостепова смуги, крім Карпат. **Б:** ліси, парки. **П:** по гілках «барабанить» рідко, гніздиться в дуплах; частіше від інших дятлів тримається на товстих гілках, а не на стовбурах дерев. **В:** від *ad* звичайного і сирійського дятлів відрізняється червоним верхом голови, крім лоба; *juv* від *juv* звичайного дятла — тим, що білі щоки окреслені чорним лише знизу, від *juv* сирійського дятла — білим волом; від білоспинного дятла — меншими розмірами і повністю чорними спиною та попереком. **З:** дзвінке «кік-кік-кік», шлюбний крик нагадує крик сойки.

Дятел середній

Дятел білоспинний

Дятел малий

♂ ad шлюбний

Горобець хатній

†
мале, Бк
36

Дятел малий *Dendrocopos minor* — Малий дятел. Lesser Spotted Woodpecker. — МТ: 17–26 г. ДТ: 14–15 см. РК: 25–27 см. **О:** у ♂ ad на тім'ї червона «шапочка»; лоб, покривні пера вух і горло білі, з вохристим відтінком; потилиця, смуги ззаду і по боках шиї, верхня чверть спини і надхвістя чорні; решта спини і покривні пера верху крил з білими і чорними поперечними смугами; низ вохристо-білий, з чорними рисками на боках тулуба і нижній частині черева; махові пера чорні, з білими плямами, які утворюють смуги; хвіст чорний, цупкий, загострений, крайні стернові пера білі, з чорними смугами; дзьоб і ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. ♀ ad подібна до ♂ ad, але верх голови чорний. *juv* подібний до ♂ ad, але червона «шапочка» неяскрава. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова і лісостепова смуги, крім Карпат, а також частково північ степової смуги. **Б:** ліси, парки і сади. **П:** лазить переважно по гілках, рідко по стовбурах дерев, а також по цупких стеблах бур'янів; гніздиться в дуплах. **В:** від інших дятлів відрізняється дрібними розмірами. **З:** голосне «кі-кі-кі-кі», вище за тональністю, ніж у інших дятлів.

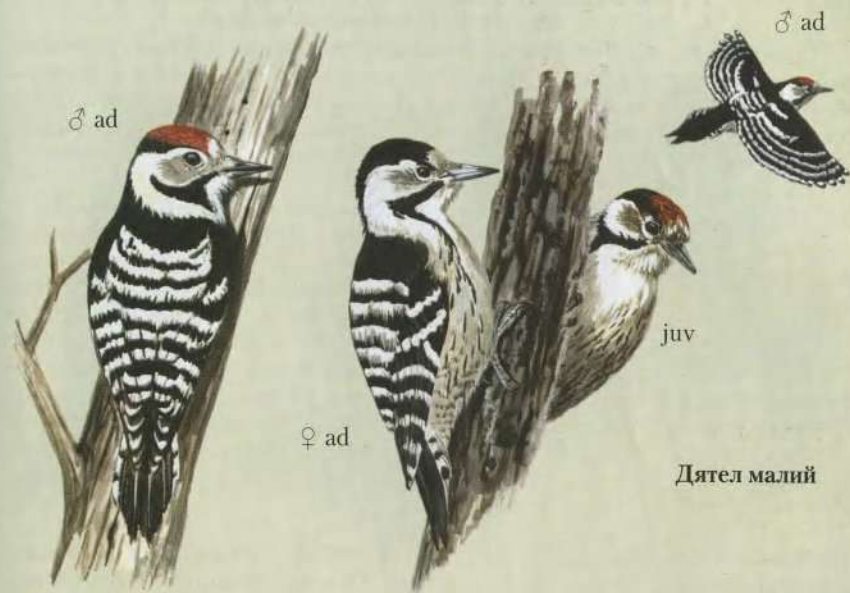

—
Бк

Дятел трипальний *Picoides tridactylus* — Трехпальний дятел. Three-toed Woodpecker. — МТ: біля 65 г. ДТ: 21–22 см. РК: 32–35 см. **О:** у ♂ ad на тім'ї жовта «шапочка»; горло і шия спереду білі; решта шиї з білими і чорними поздовжніми смугами; спина і поперек білі; верхні покривні пера крил і надхвістя чорні; низ білий, з чорними поздовжніми смугами спереду на боках тулуба і поперечними — ззаду; махові пера чорні, з білими плямами, які на розгорнутих крилах утворюють смуги; хвіст чорний, цупкий, загострений, крайні стернові пера білі, з чорними смугами; дзьоб темно-сірий; ноги трипалі, темно-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. У ♀ ad, яка подібна до ♂ ad, тім'я чорне, з білими рисками. *juv* схожий на ♂ ad, але оперення верху з бурим відтінком; низ строкатіший. **С:** осілий. **Р:** Карпати. **Б:** старі хвойні ліси. **П:** найбільш обережний і мовчазний з усіх дятлів; гніздиться в дуплах, в шлюбний період «барабанить» по гілках дерев. **В:** від решти дятлів відрізняється цілком білою спиною та трьома пальцями на нозі, а ♂ ad і *juv* — також жовтою «шапочкою». **З:** різкий односкладовий крик «кек».

244

Дятел малий

Дятел трипальний

РЯД ГОРОБЦЕПОДІБНІ (PASSERIFORMES)

Родина Ластівкові (Hirundinidae)

Дрібні птахи, з загостреними крилами, короткими ногами, коротким дзьобом і широким розрізом рота. Хвіст переважно вирізаний або вилоподібний. Заселяють відкриті простори з урвищами поблизу прісних водойм, узлісся, гірські місцевості. Моногами. Нагніздні. Живляться комахами, яких ловлять на льоту. Відомо 17 родів з 77 видами; в Україні — 5 видів.

Ластівка берегова *Riparia riparia* — Береговая ласточка. Sand Martin. —

МТ: 12–18 г. ДТ: біля 12 см. **О:** *ad* зверху сірувато-бурий; низ тулуба білий, з сірувато-бурою смугою на волі; махові пера бурі; хвіст бурий, вирізаний; дзьоб і ноги темно-бурі. У *juv*, який схожий на *ad*, пера верху з вохристою облямівкою. **С:** гніздовий, перелітний.

Р: гніздиться на всій території, крім гір; в періоди міграції може траплятися скрізь. **Б:** піщані і лесові урвисті береги річок та інших водойм, піщані кар'єри. **П:** гніздиться колоніями в норах. **В:** від скельної ластівки відрізняється білим низом тулуба з сірувато-бурою смугою на волі, від решти ластівок — також сірувато-бурим верхом. **З:** тихе мелодійне щибетливе «чірр-чірр».

Ластівка скельна *Ptyonoprogne rupestris* — Скальная ласточка.

Crag Martin. — МТ: 20–22 г. ДТ: біля 15 см. **О:** у *ad* верх сірувато-бурий; низ тулуба, крім темного підхвістя, білуватий, з бурим відтінком; махові пера темно-бурі; хвіст виймчастий, центральні і крайні стернові пера цілком темно-бурі, решта — з невеликими білими плямами посередині, які добре видно, коли птах розгортає хвоста; дзьоб і ноги темно-бурі. *juv* схожий на *ad*, але на перах крил, плечей і надхвістя світла облямівка. **С:** рідкісний залітний. **Р:** відмічено в Криму та на о. Зміїний. **Б:** урвища, печери у високогірних скелястих місцевостях. **П:** політ повільніший, ніж у решти ластівок; гніздо чашоподібне. **В:** від інших видів ластівок відрізняється майже однотонним буруватим кольором низу. **З:** голос нагадує голос берегової ластівки.

Ластівка сільська

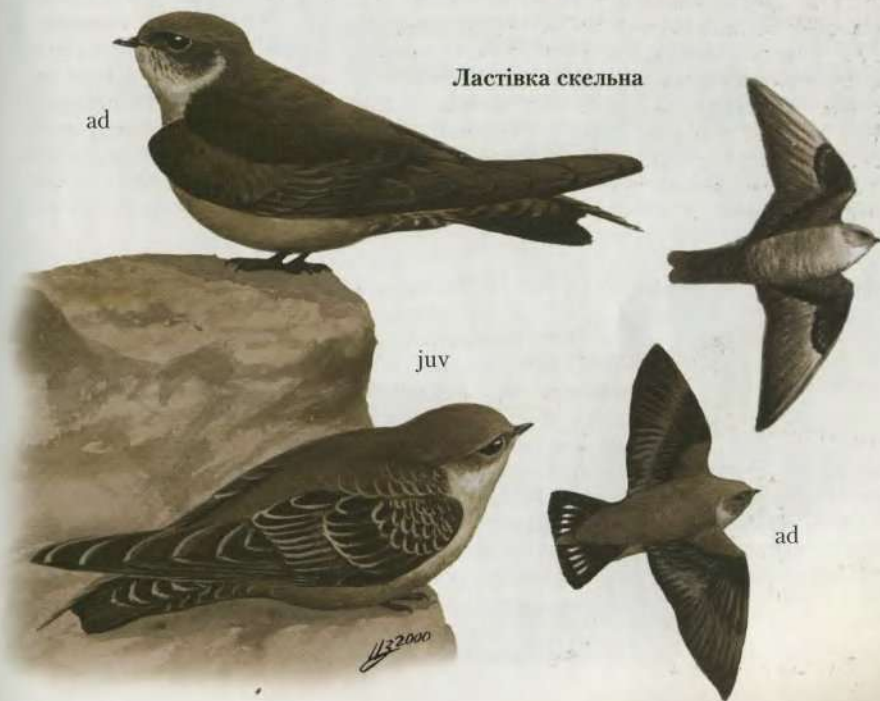

Ластівка берегова

Ластівка берегова

Ластівка скельна

Ластівка сільська *Hirundo rustica* — Деревенская ласточка. Swallow. —

МТ: 16—25 г. ДТ: біля 20 см. **О:** ♂ *ad* зверху чорний, з інтенсивним синім металічним полиском; лоб і горло червонувато-руді; на волі чорний «нашийник»; решта оперення низу біла, з кремовим відтінком; махові пера чорні, з полиском; хвіст чорний, вилоподібний, стернові пера з білими плямами; дзьоб і ноги чорні. У ♀ *ad*, яка в цілому схожа на ♂ *ad*, крайні стернові пера коротші. *juv* зі слабким металічним полиском; лоб і горло вохристо-руді; на чорному «нашийнику» іржастий відтінок; хвіст коротший, злегка вилоподібний. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** гніздиться під покрівлею або всередині житлових будинків та в інших спорудах, зрідка в щілинах скельних утворень. **П:** політ швидкий, маневровий; за деяких погодних умов літає біля самої землі, воду може пити з поверхні водойм на льоту, полює сидіти на дротах електроліній; гніздо чашоподібної форми виліплює з розмоклого ґрунту, гніздиться як поодинокими парами, так і групами; в періоди міграції тримається здебільшого зграями. **В:** від даурської ластівки відрізняється однотонним чорним забарвленням верху, включаючи попереk, та білими плямами на стернових перах. **З:** дзвінке «цвіт-цвіт», шлюбна пісня — мелодійне щебетання.

Ластівка даурська *Hirundo daurica* — Рыжепоясничная ласточка.

Red-rumped Swallow. — МТ: 18—21 г. ДТ: біля 20 см. **О:** у *ad* верх голови, спина і верх крил чорні, з синім металічним полиском; задня частина шиї і попереk руді; горло, воло і груди рудувато-вохристі, з чорними рисками; черево вохристе; надхвістя і підхвістя чорні; махові пера чорні; хвіст чорний, вилоподібний; дзьоб чорний; ноги чорно-бурі. У *juv* кольори оперення темніші; задня частина шиї рудувата; попереk білий, з вохристим відтінком; хвіст коротший, злегка вилоподібний. **С:** рідкісний залітний. **Р:** південні райони, зокрема Крим. **Б:** скелі, печери. **П:** політ стрімкий, легкий, маневровий; в польоті часто тримає хвіст складеним. **В:** від сільської ластівки відрізняється рудим (*ad*) або білим з вохристим відтінком (*juv*) попереком і рудою задньою частиною шиї, а також чорним підхвістям і однотонно чорним кольором стернових пер. **З:** голос нагадує голос сільської ластівки.

Ластівка міська *Delichon urbica* — Воронок. House Martin. —

МТ: 15—21 г. ДТ: близько 13 см. **О:** *ad* зверху чорний, з синім металічним полиском; попереk, надхвістя і низ тулуба білі; махові пера зверху чорні; спід крил сіруватий; хвіст чорно-бурий, вирізаний; дзьоб чорний; ноги вкриті білим дрібним пір'ям. *juv* у цілому схожий на *ad*, але без металічного поліску, з бурим відтінком на верхній частині тіла і білою облямівкою на махових перах. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** населені пункти, гірські скелясті місцевості Криму. **П:** політ легкий, швидкий, маневровий; гнізда будує з розмоклого ґрунту, закритого типу — схожі на кулю, з вузьким отвором, влаштовуючи їх під карнизами різних споруд; гніздиться переважно колоніями. **В:** від решти видів ластівок відрізняється білими попереком і надхвістям, зокрема від берегової і сільської ластівок — також цілком білим низом, включаючи горло і передню частину шиї. **З:** дзвінке щебетливе «цір-цір».

Родина Жайворонкові (*Alaudidae*)

Дрібні птахи, з широкими крилами. Ноги середньої довжини, на задньому пальці довгий кіготь. Заселяють різного типу відкриті простори. Гніздяться виключно на землі. Моногами. Нагнізні. Переважно комахоїдні. Відомо 19 родів з 80 видами; в Україні — 9 видів.

Жайворонко малий *Calandrella cinerea* — Малий жаворонко.

Short-toed Lark. — МТ: 19–25 г. ДТ: близько 15 см.

О: *ad* зверху світло-бурий, з темними плямами; над оком широка білувата «брова»; на боках шиї по одній чорній поперечній смужці; низ білуватий; махові пера темно-бурі; хвіст темно-бурий, на крайніх стернових перах білі плями; дзьоб і ноги бурі. *juv* нагадує *ad*, але зверху строкатіший.

С: гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться і мігрує в степовій смузі та частково у Лісостепу; інколи зимує в приморських районах.

Б: пасовища, поля, солончаки, цілинні землі. **П:** під час шлюбного польоту летить в одному напрямку, а не по колу або спіралі, як інші жайворонки; може злегка настовбурчувати пера на тім'ї. **В:** від більшості інших жайворонків відрізняється чорними поперечними смугами на боках шиї і тим, що темні риси є лише на боках вола; від степового жайворонка — відчутно меншими розмірами і відсутністю вузької білої смуги на задньому краї крил; від сірого жайворонка — слабкою густотою темних рисок на волі, дещо довшим і загостреним дзьобом, але найдостовірніше тим, що на складеному крилі найдовші третьорядні махові пера майже досягають верхівки крила, яку утворюють першорядні махові. **З:** пісня мелодійна й щибетлива; поклик — двоскладове «чїлп-челп» або коротке «шіюп» та «чїп».

Жайворонко сірий *Calandrella rufescens* — Серий жаворонко. Lesser

Short-toed Lark. — МТ: 22–28 г. ДТ: близько 15 см.

О: *ad* зверху сірувато-бурий, з темними плямами; над оком вузька світла «брова», яка іноді малопомітна; низ білуватий, з темними рисками на волі і на боках тулуба; махові пера темно-бурі; хвіст темно-бурий, на крайніх стернових перах білі плями; дзьоб і ноги бурі. *juv* у цілому схожий на *ad*, але строкатіший, з виразнішою світлою облямівкою на перах верху. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться та мігрує на півдні степової смуги; зимує в Присивашші. **Б:** поля, піски, які заросли розрідженою рослинністю. **П:** шлюбний політ здійснює по висхідній спіралі; нерідко злегка настовбурчує пера на тім'ї. **В:** від малого жайворонка відрізняється значною густотою рисок на волі, дещо коротшим і більш заокругленим дзьобом, відсутністю чорних поперечних смуг на боках шиї, але найдостовірніше тим, що на складеному крилі найдовші третьорядні махові пера значно не доходять до верхівки крила, яку утворюють першорядні махові. **З:** пісня різноманітна й мелодійна, поклик — подібне до дзиччання «тчррр» або подвійне «трр-чррр».

Жайворонко малий

Жайворонко сірий

Жайворонок степовий

ad

Жайворонок степовий *Melanocorypha calandra* — Степной жаворонок. **Calandra Lark.** — МТ: 53–70 г. ДТ: близько 20 см.

О: *ad* зверху сірувато-бурий, з темною строкатістю; над оком білувата «брова»; на боках на межі шиї і вола великі чорні плями; боки тулуба буруваті; решта низу тулуба білувата; спід крил темно-бурий; на задньому краю крил вузька біла смуга; махові пера бурі, зі світлою облямівкою; хвіст бурий, крайні стернові пера білі; дзьоб бурий, масивний; ноги бурі. *juv* схожий на *ad*, але пера верху зі світлою верхівкою; темні плями на боках шиї ледь помітні. **С:** осілий, кочовий. **Р:** степова та частково лісостепова смуги. **Б:** степи, пустища, поля з зерновими культурами і багаторічними кормовими травами. **П:** співаючи, літає по широкому колу; взимку гуртується у зграї. **В:** від решти жайворонків відрізняється чорними плямами на межі шиї і вола; крім того, від польового жайворонка — виразними білуватими «бровами»; від сірого та малого жайворонків — вузькою білою смугою на задньому краю крил та більшими розмірами. **З:** мелодійне різноманітне щebetання та дзвінкий крик «кrrрлітс-кrrрлітс».

Жайворонок білокрилий *Melanocorypha leucoptera* — Белокрылый жаворонок. **White-winged Lark.** — МТ: 39–48 г. ДТ: до 18 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови, покривні пера вух і значна частина верхніх покривних пер крил руді; над оком білувата «брова»; спина сірувата; низ білий, з бурими рисками на боках тулуба і вола; махові пера темно-бурі, по краю внутрішніх першорядних і другорядних махових пер проходить широка біла смуга; хвіст бурий, зовнішня частина крайніх стернових пер біла; дзьоб бурий, біла основи світліший; ноги бурі; у позашлюбному оперенні забарвлений тьмяніше завдяки світлій облямівці на перах. У ♀ *ad* в шлюбному вбранні верх сірувато-бурий, з темними рисками; верхні покривні пера крил рудуваті; у позашлюбному оперенні сіріша. *juv* схожий на позашлюбну ♀ *ad*. **С:** залітний взимку. **Р:** південь степової смуги. **Б:** степи та орні землі. **П:** політ стрімкий і прямолінійний. **В:** від інших жайворонків відрізняється широкою білою смугою на задньому краю крил. **З:** пісня — високотональні флейтові трелі; іноді імітує окремі строфи пісень інших птахів; поклик — щebetливе «трррліт».

Жайворонок степовий

ad

ad

juv

♂ ad позашлюбний

Жайворонок білокрилий

♂ ad шлюбний

♀ ad шлюбна

Жайворонок рогатий

Посмітюха

♂ ad / ♀ ad позашлюбні

Жайворонок чорний *Melanocorypha yeltoniensis* — Черный жаворонок. **Black Lark.** — МТ: 55–60 г. ДТ: до 20 см. **О:** ♂ ad у шлюбному вбранні чорний, на перах верху ознаки вузької білуватої облямівки; дзьоб світло-сірий; ноги сірувато-чорні; у позашлюбному вбранні на перах всього тіла широка білувата облямівка. ♀ ad у шлюбному вбранні зверху бура; низ тулуба білуватий, з бурими плямами на волі і боках; махові пера і спід крил темно-бурі; ноги темно-сірі; у позашлюбному оперенні світліша. *juv* подібний до ♀ ad у позашлюбному оперенні. **С:** залітний взимку. **Р:** південна частина степової смуги. **Б:** посушливі відкриті простори. **П:** тримається зграйками. **В:** ♀ ad від степового жайворонка відрізняється відсутністю вузької білої смуги на задньому краю крил та чорних плям на межі шиї і вола, а також темно-сірими ногами; ♂ ad у шлюбному оперенні від інших видів жайворонків — загальним чорним забарвленням, а у позашлюбному — значною білуватою строкатістю на перах всього тіла. **З:** у польоті подає різноманітні звуки, які нерідко нагадують голоси інших птахів.

Жайворонок рогатий *Eremophila alpestris* — Рогатый жаворонок. **Shore Lark.** — МТ: 27–43 г. ДТ: близько 17 см. **О:** ♂ ad

у шлюбному вбранні зверху бурувато-сірий, з темною строкатістю на спині і крилах; на тім'ї спереду чорна пляма, від неї йдуть чорні смужки, які переходять у видовжені пера чорних «ріжок»; задня частина тім'я, потилиця і задня частина шиї з рожевими відтінком; лоб,

«брови», горло і боки шиї жовтуваті; вуздечка, «вуса» і широка поперечна смуга спереду на шиї чорні; низ білий, на рудуватих боках ледь помітні темні риси; махові пера бурі; центральні стернові пера рудуваті, інші — чорні, на крайніх — біла барва; дзьоб бурувато-сірий, на кінці чорний; ноги чорні; у позашлюбному оперенні голова і шия забарвлені тьмяніше; чорні пера з білуватою облямівкою; «ріжок» нема. У ♀ ad, яка в цілому подібна до ♂ ad, у шлюбному вбранні задня частина тім'я, потилиця і задня частина шиї оливкові, з темними рисками; «ріжки» менш розвинені; у позашлюбному оперенні схожа на ♂ ad. *juv* схожий на позашлюбного ad, але верх строкатіший; воло і боки тулуба плямисті. **С:** зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** поля, луки. **П:** тримається зграйками. **В:** від інших жайворонків відрізняється поєднанням чорних «вусів» з чорною смугою на шиї, а у шлюбному оперенні — також чорними «ріжками». **З:** мелодійний високотональний свист.

♀ ad шлюбна

♂ ad позашлюбний

Жайворонка чорний

♂ ad шлюбний

♂ ad шлюбний

♀ ad шлюбна

♂ ad / ♀ ad позашлюбні

Жайворонка рогатий

Родина Плискові (*Motacillidae*)

Дрібні птахи, з тонким рівним дзьобом, видовженим або довгим хвостом. Ноги тонкі, часто з довгим кігтем на задньому пальці. Заселяють здебільшого відкриті ландшафти як на рівнинах, так і в горах, інколи — розріджені ліси. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 5 родів з 54 видами; в Україні — 10 видів.

Щеврик червоногрудий *Anthus cervinus* — **Краснозобый конек**. **Red-throated Pipit**. — МТ: 17–24 г. ДТ: близько 15 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху бурий, з чорною строкатістю; «брови», горло і воло зверху рожевувато-руді; низ вола, груди і боки тулуба кремові, з темними смугами; решта низу білувато-кремова; махові пера бурі, зі світлою облямівкою; хвіст бурий, крайні стернові пера з білою барвою; дзьоб бурий, біля основи жовтуватий; ноги бурувато-червоні; у *позашлюбному оперенні* «брови» і горло рожевувато-вохристі; воло і верх грудей вохристі, з чорними плямами. ♀ *ad* у шлюбному оперенні від шлюбного ♂ *ad* відрізняється тим, що тьмяніша рожевувато-руда барва охоплює здебільшого «брови» і горло, лише інколи також воло; у *позашлюбному оперенні* «брови» і горло темно-вохристі, іноді з рожевим відтінком. **Юв** схожий на ♀ *ad* у позашлюбному оперенні, але «брови» і горло вохристі. **С:** пролітний. **Р:** на всій території. **Б:** відкриті простори біля водойм. **П:** полюбляє сидіти на підвищеннях. **В:** у шлюбному оперенні *ad* від інших щевриків відрізняється рожевим тоном в забарвленні «брів», горла і вола, у позашлюбному оперенні від *ad* лісового та лучного щевриків — рудуватим горлом, а також строкатими попереком і надхвістям, а від лісового щеврика — плямистішими боками тулуба; *juv* від *juv* лісового і лучного щевриків — строкатішим верхом, хоча нерідко відрізнити складно. **З:** пісня — різноманітне щebetання, поклик — довге «псіііік», крик тривоги — односкладове «тіот».

Щеврик гірський *Anthus spinoletta* — **Горный конек**. **Water Pipit**. —

МТ: 19–27 г. ДТ: близько 17 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх сірий; спина і верхні покривні пера крил з оливковим відтінком і невизражною темною строкатістю; «брови» білуваті; попереки і надхвістя однотонно оливково-бурі; низ білий, з вохристо-рожевим відтінком на волі та незначними темними плямами на боках тулуба;

махові пера бурі; центральні стернові пера оливково-бурі, крайні — білі, інші — темно-бурі; дзьоб темно-бурий; ноги бурі, кіготь заднього пальця короткий; у *позашлюбному оперенні* весь верх оливково-сірий; на волі і боках тулуба бура строкатість; основа дзьоба жовтувата; вохристо-рожевого відтінку на волі і грудях нема. **Юв** подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але зверху буріший; низ плямистіший. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в Карпатах; взимку трапляється в Кримських горах. **Б:** альпійські луки та полони в смугі криволісія, взимку часом тримається на рівнинах поблизу прісних водойм. **П:** співає на землі і в повітрі. **В:** *ad* в шлюбному оперенні від інших щевриків відрізняється майже однотонним верхом у поєднанні з вохристо-рожевим відтінком на волі, а в позашлюбному від польового щеврика — значною темною строкатістю на волі і боках тулуба, від лучного і лісового щевриків — дещо більшими розмірами, виразнішими білуватими «бровами» і менш строкатим верхом; *juv* від *juv* лучного і лісового щевриків відрізнити складно. **З:** пісня подібна до пісні лісового щеврика, поклик — тихе коротке «ціт», «ці» або «цес».

♀ *ad* шлюбна

♂ *ad* шлюбний

Щеврик червоногрудий

♂ *ad* позашлюбний

♀ *ad* позашлюбна

juv

ad шлюбний

ad позашлюбний

Щеврик гірський

Щеврик польовий *Anthus campestris* — Полевой конек. Tawny Pipit. —

МТ: 22–25 г. ДТ: близько 17 см. **О:** *ad* зверху світлий, сірувато-бурий; над оком добре помітна білувата «брова»; низ кремовий; махові пера бурі; хвіст бурий, крайні стернові пера з білою барвою; дзьоб бурий; ноги бурі, кіготь заднього пальця короткий. *juv* зверху темніший і строкатий; на волі бурі плями. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь. **Б:** пасовища, луки, поля. **П:** співає в польоті. **В:** *ad* від інших щевриків відрізняється майже однотонним сірувато-бурим кольором верху і однотонно кремовим низом; *juv* від *juv* гірського щеврика — менш плямистими волон і боками тулуба, від *juv* лісового і лучного щевриків — також дещо більшими розмірами і виразними світлими «бровами». **З:** пісня — короткі мелодійні трелі, поклик — коротке «чюп» або довге «тсіп» та «чілп».

Щеврик лісовий *Anthus trivialis* — Лесной конек. Tree Pipit. —

МТ: 20–26 г. ДТ: близько 15 см. **О:** *ad* зверху оливково-бурий, з чорною строкатістю; над оком жовтувата «брова»; поперек і надхвістя однотонно оливково-бурі; горло вохристе; воло вохристе, з чорною строкатістю; решта низу білувата, на боках тулуба дрібні темні риси; махові пера бурі; хвіст бурий, на крайніх стернових перах

біла барва; дзьоб бурий; ноги бурі, кіготь заднього пальця короткий і загнутий. *juv* схожий на *ad*, але верх строкатіший; низ плямистіший. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також в значних лісових насадженнях степової смуги і в гірському Криму; мігрує на всій території. **Б:** узлісся та лісові галечини. **П:** починає одразу співати, знявши з верхівки дерева, летючи по висхідній, а потім, продовжуючи спів, планерує на певну віддасть до гілки або на землю. **В:** від лучного щеврика відрізняється коротшим кігтем заднього пальця, дрібними темними рисками на боках тулуба і, до певної міри, жовтуватою «бровою», а *ad* — також піснею і характерним польотом під час співу; від *ad* польового щеврика — строкатими верхом і волон. **З:** пісня — дзвінке щebetання зі зміною темпу, поклик — хриплуване «псіі», крик тривоги — коротке «ціт».

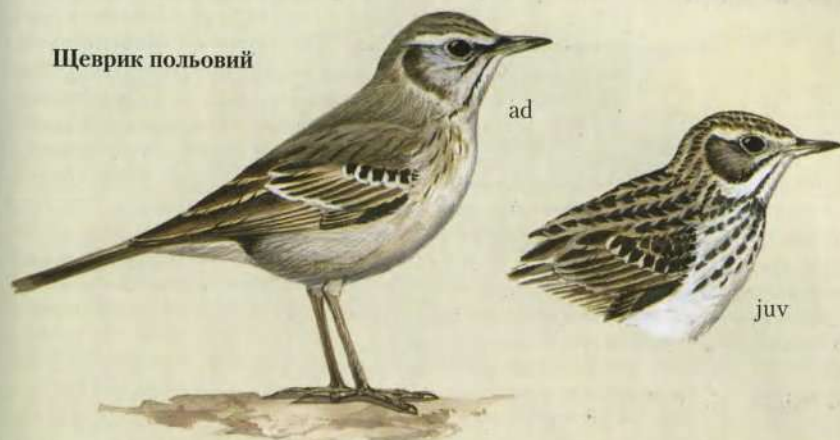
Щеврик лучний *Anthus pratensis* — Луговой конек. Meadow Pipit. —

МТ: 16–19 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у *ad* верх сірувато-бурий або жовтувато-бурий, з темною строкатістю; поперек і надхвістя однотонно жовтувато-бурі; горло і решта низу білуваті, воло, груди і боки тулуба з густими широкими чорними рисками; махові пера бурі; хвіст бурий, на крайніх стернових перах біла барва; дзьоб тем-

но-бурий; ноги світло-бурі, кіготь заднього пальця довгий, злегка загнутий. *juv* подібний до *ad*, але темніший, з рисками на поперек і надхвісті. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій та лісостеповій смугах; мігрує скрізь; зимує на півдні. **Б:** відкриті простори. **П:** починає співати в горизонтальному польоті, а закінчує — опустившись на землю. **В:** від лісового щеврика відрізняється довгим, злегка загнутим кігтем заднього пальця, густими темними рисками на боках тулуба та відсутністю «брів», а *ad* — також голосом. **З:** пісня — мелодійна тиха трель, яка виконується в одному темпі; поклик — різке «псііт-псііт», крик тривоги — подвійне «сіт-іт».

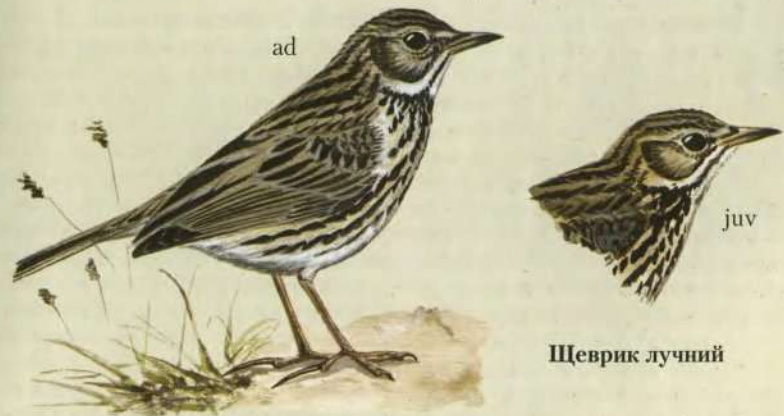
Щеврик польовий

Щеврик лісовий

ad

Щеврик лучний

БК. Плиска жовта *Motacilla flava* – Желтая трясогузка. Yellow Wagtail. –

MT: 15–17 г. ДТ: близько 17 см. О: у ♂ ad підвиду *flava* голова сіра; над оком білувата «брова»; спина, поперек і надхвістя оливково-зелені; верхні покривні пера крил сірувато-чорні; підборіддя біле; низ тулуба яскраво-жовтий; махові пера бурі; стернові пера чорні, дві крайні пари з білою барвою; дзьоб і ноги чорні. Деякі підвиди,

які не гніздяться в межах країни, але зустріч з якими можлива під час міграцій та зальотів, відрізняються забарвленням голови – у підвиду *thunbergi* голова темно-сіра; під оком і на покривних перах вуха чорна пляма; підборіддя жовте; у підвиду *beema* голова світло-сіра; «брови» і підборіддя білі. ♀ ad підвиду *flava* зверху оливково-бура; горло біле; низ тулуба жовтуватий. У *juv* верх оливково-бурий; низ вохристо-білий, на шиї і волі темні плями. С: гніздовий, перелітний. Р: гніздиться на всій території, крім гір та приморських районів; мігрує скрізь. Б: луки, поля, особливо поблизу водойм. П: часто сідає на верхівки трав і кущів. В: від гірської плиски відрізняється оливково-зеленим (♂ ad) або оливково-бурим (♀ ad та *juv*) кольором верху і коротшим хвостом, а ♂ ad – також відсутністю чорної плями на горлі. З: пісня – неголосне коротке щebetання, поклик – тихе «псіт».

— Плиска чорноголова *Motacilla feldegg* – Черноголовая трясогузка. Black-headed Wagtail. –

MT: 15–17 г. ДТ: близько 18 см. О: у ♂ ad голова чорна; спина, поперек і надхвістя оливково-зелені; верхні покривні пера крил сірувато-чорні; горло, боки шиї і весь низ жовті; махові пера бурі; хвіст чорний, крайні стернові пера з білою барвою; дзьоб і ноги чорні. ♀ ad світліша, з сірим відтінком зверху; горло і вола майже білі; решта низу жовтувата. *juv* схожий на ♀ ad, але світліший; на шиї і волі темні плями. С: гніздовий, перелітний. Р: приморські райони, крім гір Криму; гніздування можливе також на Буковині та Закарпатті. Б: зволожені відкриті місцевості. П: полюбляє сидіти на верхівках трав і кущів. В: від решти плисок відрізняється чорною головою в поєднанні з жовтим (♂ ad) або майже білим (♀ ad і *juv*) горлом. З: дзвінкий свист.

+ Плиска жовтогорова *Motacilla citreola* – Желтоголовая трясогузка. Citrine Wagtail. –

MT: 17–23 г. ДТ: біля 18 см. О: у ♂ ad в шлюбному вбранні вся голова і низ жовті; через боки і задню частину шиї проходить чорна смуга; спина і поперек сірі; надхвістя темно-сіре; підхвістя білувате; на сірувато-чорних покривних перах верху крила дві білі смуги; махові пера бурі; середні стернові пера чорні, дві крайні пари – майже цілком білі; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному оперенні голова, крім жовтих «брів», сірувата. У ♀ ad верх голови і покривні пера вух оливково-сірі; чорної смуги на боках і задній частині шиї нема; груди і черево білуваті, з легким жовтим відтінком. *juv* зверху сірувато-бурий; білувате горло окреслене темним; груди і черево жовтуваті. С: гніздовий, перелітний. Р: лісова та лісостепова смуги, а також північна частина Степу. Б: зволожені луки, болота. П: полюбляє співати в повітрі, «зависаючи» на одному місці. В: ad від ad жовтої плиски відрізняється жовтою (♂ ad) або оливково-сірою (♀ ad) головою; *juv* від *juv* жовтої плиски – сірувато-бурым тоном верху. З: пісня – коротке щebetання «ці-ці-ціліп», поклик схожий на поклик жовтої плиски.

Плиска жовта

Плиска чорноголова

Плиска жовтогорова

Плиска біла

♀ ad шлюбна

Плиска гірська *Motacilla cinerea* – Горная трясогузка. Grey Wagtail. –

МТ: 17–21 г. ДТ: біля 18 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні голова і спина сірі; «брови» і «вуса» білі; горло і верхня частина вола чорні; попереки і надхвістя зеленкувато-жовті; верхні покривні пера крил чорні; майже весь низ жовтий, боки тулуба світліші; махові пера чорно-бурі, основа другорядних пер біла; хвіст чорний, крайні стернові пера білі; дзьоб чорний; ноги бурі; у позашлюбному оперенні горло і вола білі. У ♀ ad в шлюбному оперенні горло біле, з чорними пір'їнами, іноді горло чорне, з домішкою білої барви; решта низу жовта, боки тулуба білуваті; у позашлюбному оперенні подібна до позашлюбного ♂ ad. **juv** нагадує позашлюбного ad, але низ з вохристим відтінком. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в Карпатах і гірському Криму; зимує в передгір'ях, зрідка трапляється взимку на водоймах решти території країни. **Б:** гірські потоки, річки і озера; взимку трапляється на водоймах рівнин. **П:** тримається поодиночі та парами. **В:** від жовтої плиски відрізняється сірими головою та спиною, зеленкувато-жовтими попереком і надхвістям, білими смугами на другорядних махових перах, а також довшим хвостом; крім того, ♂ ad у шлюбному оперенні – чорним горлом. **З:** пісня – коротке щebetання; поклик – голосне «ціл-ліп».

Плиска біла *Motacilla alba* – Белая трясогузка. Pied Wagtail. –

МТ: 20–24 г. ДТ: біля 18 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні верх сірий; лоб, щоки, покривні пера вух, боки шиї, груди і черево білі; тім'я, потилиця, задня частина шиї, горло і вола чорні; верхні покривні пера крил чорні; махові пера темно-бурі; хвіст чорний, на крайніх стернових перах біла барва; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному оперенні тім'я, потилиця і задня частина шиї сірі; горло біле; на волі широка чорна смуга. У ♀ ad в шлюбному оперенні тім'я і потилиця чорні, з домішкою сірого кольору; межа між чорним і сірим кольорами на задній частині шиї нечітка; у позашлюбному оперенні така, як позашлюбний ♂ ad. **juv** схожий на позашлюбного ad. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** береги водойм, відкриті ландшафти, населені пункти. **П:** довірливий, нерідко поживу шукає на асфальтованих покриттях; при ходінні похитує хвостом. **В:** розрізняється за забарвленням, жовтий колір в оперенні зовсім відсутній. **З:** пісня неголосна, щebetлива; поклик – голосне «чі-цік».

♂ ad шлюбний

Плиска гірська

♂ ad шлюбний

♂ ad / ♀ ad позашлюбні

♀ ad шлюбна

♂ ad / ♀ ad позашлюбні

juv

♂ ad шлюбний

Плиска біла

Родина Сорокопудові (*Laniidae*)

Птахи дрібних і середніх розмірів. Дзьоб міцний, з невеликим гачком і зубчастим виростом на кінці верхньої щелепи. Хвіст видовжений. Заселяють розріджені ліси, відкриті місцевості, гори. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні, іноді живляться дрібними хребетними тваринами. Відомо 12 родів з 81 видом; в Україні — 4 види.

Сорокопуд терновий *Lanius collurio* — Обыкновенный жулан. Red-backed Shrike. — МТ: 26–35 г. ДТ: близько 17 см.

О: у ♂ *ad* верх голови і задня частина шиї сірі, через очі проходять чорні смуги; спина і покривні пера верху крил руді; поперек і надхвістя сірі; низ білий, з кремово-рожевим відтінком; махові пера темно-бурі, з рудуватою облямівкою; хвіст чорний, з білими плямами біля основи кількох пар крайніх стернових пер; дзьоб і ноги чорні. ♀ *ad* зверху бурувато-руда; за оком темно-бура смуга; низ сірувато-білий, з хвилястою смугастістю; хвіст темно-бурій, пера зі світлою облямівкою. *juv* подібний до ♀ *ad*, але верх з поперечною смугастістю. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** чагарники серед відкритих місцевостей, узлісся, лісові поруби. **П:** часто нанизує здобич — комах, дрібних плазунів — на гілочки і голки кущів. **В:** *ad* від *ad* решти сорокопудів відрізняється забарвленням; *juv* від *juv* червоноголового сорокопуда — відсутністю білуватих плям на основі першорядних махових пер. **З:** пісня — неголосне скрипуче щебетання, поклик — різке «чек-чек».

Сорокопуд червоноголовий *Lanius senator* — Красноголовый сорокопуд. Woodchat Shrike. — МТ: 38–43 г. ДТ: до 19 см. **О:** у ♂ *ad* лоб і смуги, які проходять через очі, чорні; верх голови і задня частина шиї насичено руді; спина і верх крил чорні; поперек сірий; плечові пера і надхвістя білі; низ білий, з кремовим відтінком; махові пера чорні, першорядні — з білою основою; хвіст чорний, крайні стернові пера з білою барвою; дзьоб і ноги чорні. У ♀ *ad* верх голови і задня частина шиї світліші; спина і верх крил бурувато-чорні; лоб і вуздечка вохристо-білі. У *juv* оперення верху світло-буре, з темною хвилястою смугастістю; низ білуватий, з хвилеподібною темною строкатістю на горлі, волі і боках тулуба. **С:** пролітний, можливе гніздування. **Р:** під час міграцій може траплятися на всій території. **Б:** сухі місцевості на рівнинах, що поросли чагарником. **П:** уникає зволжених і затінених місць. **В:** *ad* від *ad* інших сорокопудів відрізняється насичено рудим верхом голови та чорною спиною; *juv* від *juv* тернового сорокопуда — великими білуватими плямами на основі першорядних махових пер. **З:** пісня — тріскотливе щебетання; часто подає різкий крик «цкеррр-цкерр».

Сорокопуд терновий

Сорокопуд терновий

Сорокопуд червоноголовий

Сорокопуд сірий

Сорокопуд сірий *Lanius excubitor* — Серий сорокопуд. Great Grey

Shrike. — МТ: 65–75 г. ДТ: до 24 см. **О:** *ad* зверху сірий; через око проходить чорна смуга, над якою вузька біла смужка; низ білий, з сірим відтінком; крила чорні, основа першорядних махових пер біла; хвіст довгий, східчастий, середні стернові пера чорні, дві пари крайніх — білі, з домішкою чорного; дзьоб і ноги чорні. У *juv* верх з

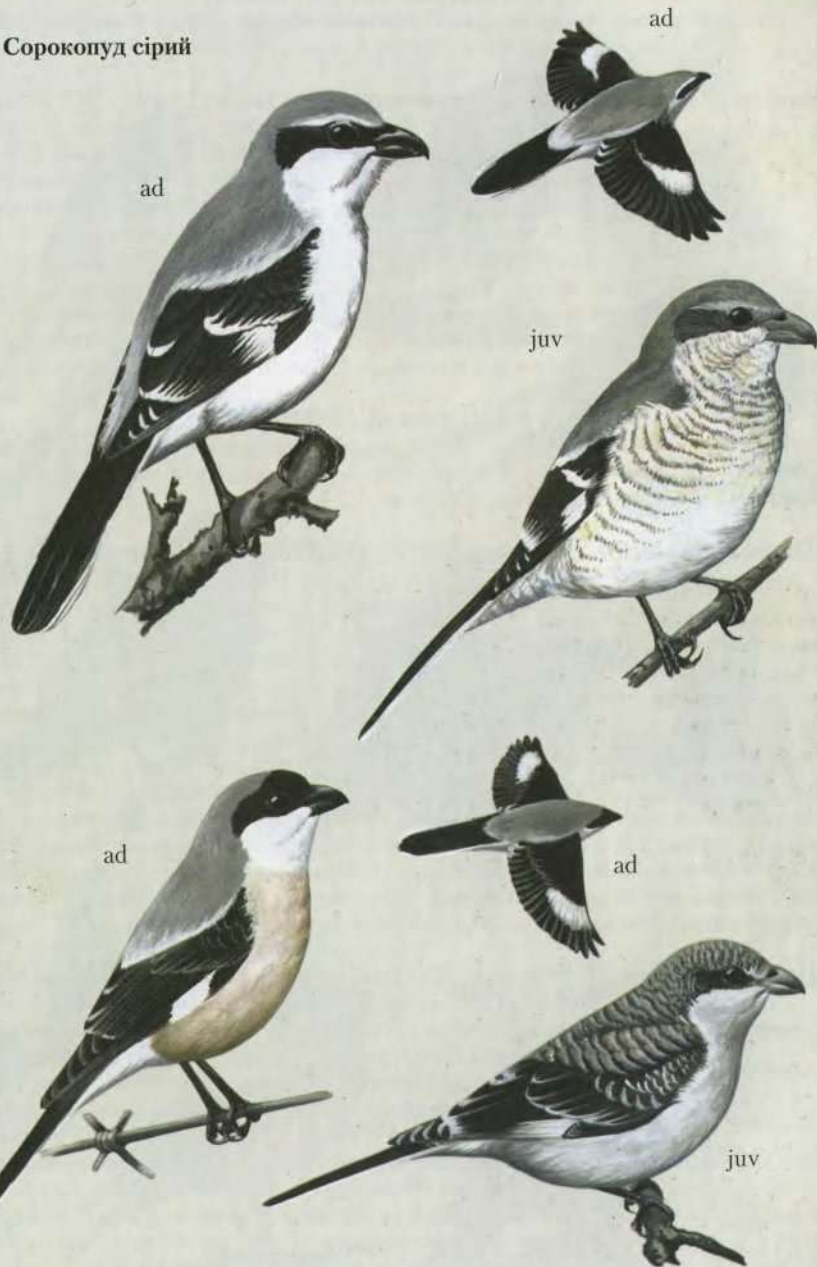
бурим відтінком; низ з хвилеподібною темною строкатістю; дзьоб буруватий, на кінці темний. **С:** осілий, кочовий, зимуючий. **Р:** гніздиться в Поліссі, Передкарпатті та на Закарпатській рівнині; зимує на всій території. **Б:** відкриті місцевості, заболочені луки з чагарниками, узлісся. **П:** полюючи, нерідко «зависає» в повітрі, здобич нанизує на гілочки і колючки рослин. **В:** від чорнолобого сорокопуда відрізняється більшими розмірами і довшим хвостом; крім того, *ad* — сірим лобом, а *juv* — однотонним верхом в поєднанні з хвилеподібною строкатістю низу. **З:** пісня — тиха щebetлива трель, поклик — уривчасте «чек-чек-чек», яке нагадує скрекотання сороки.

Сорокопуд чорнолобий *Lanius minor* — Чернолобий сорокопуд.

Lesser Grey Shrike. — МТ: 47–53 г. ДТ: до 20 см. **О:** у *ad* лоб, передня частина тім'я і смуги, які проходять через очі, чорні; задня частина тім'я, потилиця, задня частина ший, спина і поперек сірі; горло і щоки білі; низ білий, з рожевим відтінком; крила чорні, основа першорядних махових пер біла; центральні стернові

пера чорні, крайні — білі, на інших є як чорна, так і біла барва; дзьоб і ноги чорні. *juv* зверху бурувато-сірий, з темною хвилеподібною строкатістю; через око проходить чорно-бура смуга; низ білуватий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь. **Б:** відкриті місцевості з гайками і окремими деревами, лісосмуги вздовж полів. **П:** полює сидіти на дротах електроліній, які проведені вздовж полів та пасовищ. **В:** від сірого сорокопуда відрізняється меншими розмірами і дещо коротшим хвостом; до того ж, *ad* — чорним лобом, а *juv* — темною строкатістю верху в поєднанні з однотонним низом. **З:** пісня — тихе мелодійне щebetання, іноді з імітацією звуків інших птахів; поклик — голосне «чек-чек».

Сорокопуд сірий

Сорокопуд чорнолобий

Родина Вивільгові (*Oriolidae*)

Птахи розміром як дрізд. Дзьоб видовжений. Заселяють різні типи ліси. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 2 роди з 28 видами; в Україні — 1 вид.

Вивільга *Oriolus oriolus* — Обыкновенная иволга. Golden Oriole. — МТ: 70—85 г.

ДТ: до 24 см. **О:** ♂ *ad* яскраво-жовтий, з чорними крилами та хвостом; зверху на крилах жовті плями; кінці бічних стернових пер жовті; дзьоб червоний; ноги темно-сірі. **♀ ad** зверху жовто-зелена; низ білуватий, з темними рисками; дзьоб бурувато-червоний. **juv** схожий на ♀ *ad*; дзьоб бурий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я та південного узбережжя Криму; мігрує скрізь. **Б:** листяні ліси, парки, сади, місцевості з чагарниками і деревами біля водойм. **П:** потайний, тримається в кронах дерев. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** крик «джуніть», що нагадує голос сойки; у ♂ — мелодійне голосне «фіу-фі-фіу».

Родина Шпакові (*Sturnidae*)

Птахи дрібних і середніх розмірів. Дзьоб видовжений, загострений. Заселяють лісостепові та степові місцевості. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 24 роди зі 108 видами; в Україні — 2 види.

Шпак звичайний *Sturnus vulgaris* — Обыкновенный скворец. Starling. —

МТ: 68—79 г. ДТ: до 21 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні чорний, з пурпуровим та зеленим металічним полиском і окремими вохристими цятками; дзьоб жовтий, основа нижньої щелепи блакитна; ноги червонувато-бурі; у позашлюбному вбранні з численними світлими цятками; дзьоб бурий. У ♀ *ad* в шлюбному вбранні основа нижньої

щелепи рожева, у позашлюбний період така, як позашлюбний ♂ *ad*. **juv** зверху темно-бурий; низ бурий; дзьоб темно-бурий. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на всій території, крім високогір'я; мігрує скрізь; зимує на півдні, інколи біля населених пунктів на решті території. **Б:** узлісся, парки, сади. **П:** гніздиться в штучних гніздівлях, дуплах, норах; в позагніздовий період утворює зграї. **В:** *ad* від *ad* чорного дрозда відрізняється коротким хвостом і оперенням зі світлими цятками; *juv* від *juv* рожевого шпака — темно-бурими оперенням і дзьобом. **З:** пісня з імітацією різних звуків.

Шпак рожевий *Sturnus roseus* — Розовый скворец. Rose-coloured Starling. — МТ: 65—80 г. ДТ: близько 22 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні на потилиці невеликий «чуб»; голова, шия, воло, крила і хвіст чорні, з зеленувато-пурпуровим полиском; решта оперення рожева; дзьоб і ноги рожеві; у позашлюбному оперенні голова і тулуб з сірим відтінком.

У ♀ *ad* в шлюбному вбранні в рожевому кольорі домішка сірої барви; чорний колір замінений темно-бурим; у позашлюбному оперенні значний сірувато-бурий відтінок. **juv** світло-бурий; дзьоб жовтуватий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Крим та Приазов'я; трапляються зальоти на решті території країни. **Б:** відкриті простори, приморські скелясті урвища, господарські будівлі (ферми). **П:** гніздиться колоніями, тримається переважно великими зграями. **В:** *ad* відрізняється забарвленням; *juv* від *juv* звичайного шпака — світло-бурим оперенням і жовтуватим дзьобом. **З:** пісня — одноманітне щебетання.

Вивільга

Шпак звичайний

Шпак рожевий

Родина Воронові (*Corvidae*)

Птахи середніх і великих розмірів. Заселяють різні місцевості з деревною рослинністю, а також пустелі і гори. Моногами. Нагніздні. Всеїдні. Відомо 26 родів зі 115 видами; в Україні — 10 видів, враховуючи занесених у Додаток.

Кукша *Perisoreus infaustus* — **Кукша. Siberian Jay.** — МТ: 73–97 г. ДТ: близько 28 см. **О:** у *ad* верх голови темно-бурий; низ голови, спина, плечі, шия, воло і груди сірувато-бури; боки тулуба і черево рудуваті; поперек, надхвістя і підхвістя насичено руді; зверху на сірих крилах насичено руді плями; центральні стернові пера сірі, інші — насичено руді; дзьоб і ноги чорні. У *juv* верх голови світліший; низ темніший **С:** рідкісний залітний. **Р:** Західне Полісся. **Б:** ліси тайгового типу. **П:** здалеку сприймається як велика горихвістка, поведінкою нагадує сойку. **В:** від сойки відрізняється рудими перами хвоста, рудим надхвистям і великими рудими плямами на крилах. **З:** поклик — коротке «ржей» або «кій».

Сойка *Garrulus glandarius* — **Сойка. Jay.** — МТ: 145–197 г. ДТ: близько 35 см. **О:** у *ad* підвиду *glandarius* оперення рудувато-буре; на білуватому лобі і рудуватому тім'ї чорні риси; на голові в разі збудження настовбурчується невеликий «чуб»; «вуса» чорні; надхвістя та підхвістя білі; майже всі верхні покривні пера крил блакитні, з чорними смужками; першорядні махові пера чорно-бури, другорядні — чорні, з білою основою; хвіст чорно-бурий; дзьоб сірувато-чорний; ноги світло-бури; у кримського підвиду *iphigenia* тім'я чорне; груди і черево сіруваті. *juv* дещо тьмяніший; «чуб» відсутній. **С:** осілий, кочовий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім півдня степової смуги; зимує скрізь. **Б:** листяні і мішані ліси, парки, сади. **П:** політ повільний. **В:** від кукші відрізняється чорним хвостом, білими надхвистям і підхвистям, білими і блакитними плямами на крилах. **З:** пісня — імітація звуків інших птахів; часто подає голосне пронизливе «ксчаач».

Сорока *Pica pica* — **Сорока. Magpie.** — МТ: біля 200 г. ДТ: близько 46 см. **О:** у *ad* плечові пера, груди, боки тулуба і черево білі; решта оперення чорна, з зеленим металічним поліском; хвіст довгий, східчастий, нижня третина з райдужним поліском; дзьоб і ноги чорні. *juv* зі слабким металічним поліском на крилах і хвості; біле оперення з бурим відтінком. **С:** осілий. **Р:** на всій території, крім високогір'я. **Б:** узлісся, чагарники, парки і сади. **П:** політ важкий, помаху крил часті. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** часто стрекоче.

Горихвістка *Nucifraga caryocatactes* — **Кедровка. Nutcracker.** — МТ: 190–200 г. ДТ: близько 32 см. **О:** у *ad* верх голови шоколадно-бурий; надхвістя і підхвістя білі; решта оперення буре, з білими краплеподібними плямами; махові пера чорні; на кінці чорного хвоста біла смуга, широка з боків і вужча в центрі; дзьоб і ноги чорні. *juv* тьмяніший; білі плями менш виразні; дзьоб і ноги бури. **С:** гніздовий, кочовий, залітний. **Р:** гніздиться в Карпатах та на північному сході Полісся; під час зальотів в осінньо-зимовий період може траплятися на всій території. **Б:** хвойні ліси, восени та взимку й інші лісонасадження. **П:** політ важкий, повільний. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** хрипке довге «рееж-рееж» або «крек».

Сойка

juv

Горихвістка

272

Галка *Corvus monedula* — **Галка. Jackdaw.** — МТ: 140—225 г. ДТ: близь-

ко 33 см. **О:** у *ad* оперення чорне; потилиця, покривні пера вух, задня частина і боки шиї сірі, іноді білувато-сірі; крила і хвіст з металічним поліском, від зеленого до пурпурово-синього; дзьоб і ноги чорні; райдужна оболонка ока світло-блакитна. У *juv* потилиця, покривні пера вух, задня частина і боки шиї темно-бурі, металічний

поліск відсутній; райдужна оболонка ока темно-сіра. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться і зимує на всій території, крім гір; мігрує скрізь. **Б:** населені пункти, окраїни старих лісів, взимку — поля. **П:** утворює гніздові колонії, гніздиться в дуплах, норах, щілинах будинків та бетонних опор електромереж; взимку тримається зграями. **В:** від крука і грака відрізняється меншими розмірами, а *ad* — також світло-блакитною райдужною оболонкою ока і сірим кольором задньої частини голови та шиї. **З:** голосний крик «к'яв-к'яв».

Грач *Corvus frugilegus* — **Грач. Rook.** — МТ: 320—490 г. ДТ: близько 46 см.

О: у *ad* оперення цілком чорне, з пурпурово-синім металічним поліском; біля основи дзьоба світло-сіра гола шкіра; дзьоб чорний, основа сіра; ноги чорні. У *juv* оперення зі слабким поліском; дзьоб цілком чорний; основа верхньої щелепи вкрита щетиноподібними перами; голої шкіри біля основи дзьоба нема. **С:** гніздовий, перелітний,

зимує на всій території, за винятком гір; мігрує скрізь. **Б:** узлісся, гаї, лісопосадки, парки; протягом осінньо-зимового періоду вдень тримається на полях, смітниках, ночує зграями в лісах і парках. **П:** гніздиться переважно колоніями; мігрує зграями, часто разом з галками. **В:** *ad* від чорної ворони відрізняється голою шкірою біля основи дзьоба, а *juv* від чорної ворони — менш масивним, конусоподібним дзьобом. **З:** крик «кра-кра» і подібні йому.

Ворона сіра *Corvus cornix* — **Серая ворона. Hooded Crow.** — МТ: 670—

740 г. ДТ: біля 47 см. **О:** голова, горло, волю, крила і хвіст чорні; інше оперення сіре; дзьоб і ноги чорні. **С:** осілий, кочовий. **Р:** на всій території. **Б:** узлісся, відкриті зволожені місцевості з окремими деревами, населені пункти; трапляється на орних землях, луках, полях. **П:** гніздиться окремими парами, в осінньо-зимовий період тримається зграями;

коли пташенята залишають гнізда, може бути агресивним до людини, налітаючи на перехожих. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** пронизливий крик «карр-карр».

Крук *Corvus corax* — **Ворон. Raven.** — МТ: 0,8—1,5 кг. ДТ: близько 64 см.

О: *ad* цілком чорний, з синім або пурпуровим металічним поліском; під час збудження пера на підборідді настовбурчуються у вигляді «бороди»; хвіст клиноподібний; дзьоб і ноги чорні. *juv* зі слабким металічним поліском та ледь помітною «бородою». **С:** осілий, кочовий. **Р:** на всій території. **Б:** старі ліси або великі парки;

протягом осінньо-зимового періоду трапляється на відкритих місцевостях, полях, смітниках. **П:** гніздиться окремими парами, зокрема на металевих опорах ліній електромереж; у позагніздовий період кочує поодинокі або зграями. **В:** від грака, чорної ворони і галки відрізняється великими розмірами і клиноподібним хвостом. **З:** голосний низькотональний крик «кру».

Галка

ad

juv

ad

ad

juv

ad

Грач

Ворона сіра

ad

juv

ad

Крук

Родина Воловоочкові (*Troglodytidae*)

Птахи, які дрібніші від горобця. Дзьоб тонкий, загострений. Крила заокруглені. Заселяють місцевості з густою рослинністю. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 14 родів з 60 видами; в Україні — 1 вид.

Волове око *Troglodytes troglodytes* — Крапивник. Wren. — МТ: 9—11 г.

ДТ: біля 10 см. **О:** у *ad* верх рудувато-бурий, а низ бурувато-сірий, з темними поперечними смугами; над оком світла «брова»; на махових і стернових перах темні смуги; дзьоб темно-бурий; ноги світло-бурі. У *juv* «брови» майже зовсім непомітні. **С:** осілий, кочовий, перелітний.

Р: гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також в Кримських горах; мігрує і зимує скрізь. **Б:** ліси і парки з густим підліском. **П:** дуже рухливий, часто задирає хвіст. **В:** розрізняється за забарвленням, малими розмірами і задертим догори хвостом. **З:** пісня дзвінка, мелодійна, складається з трьох строф; наполоханий птах подає різке «черрр» або «чек».

Щодо України: *Україна - це країна - ТРР - Т - ТРР - Т - Т*
Україна - це країна - ТРР - Т - ТРР - Т - Т

Родина Омелюхові (*Bombycillidae*)

Птахи розміром, як дрізд. Ноги короткі. Заселяють переважно хвойні ліси. Моногами. Нагніздні. Рослиноїдні. Відомо 5 родів з 8 видами; в Україні — 1 вид.

Омелюх *Bombycilla garrulus* — Свиристель. Waxwing. — МТ: 40—64 г.

ДТ: біля 18 см. **О:** ♂ *ad* зверху сірувато-бурий; на голові великий «чуб»; на горлі чорна пляма; низ світло-бурий; підхвістя руде; махові пера чорні; біля основи першорядних махових пер біла смуга, верхівка облямована білим і жовтим; на білих верхівках другорядних махових пер червоні рогові пластинки; на сірому хвості широка чорна смуга, на верхівці жовта; дзьоб і ноги темно-бурі. У ♀ *ad* пляма на горлі менша; білувата облямівка лише зовні на першорядних махових перах. *juv* тьмяніший; «чуб» бурий, короткий; чорної плями на горлі нема. **С:** зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** ліси, сади, парки. **П:** тримається зграями, часом дуже великими. **В:** розрізняється за забарвленням і великим «чубом». **З:** мелодійне «свірр-свірр».

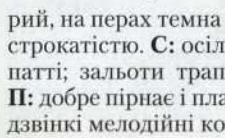
Родина Пронуркові (*Cinclidae*)

Дрібні птахи. Дзьоб загострений. Крила заокруглені. Ноги міцні. Заселяють головним чином передгір'я та гори. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 1 рід з 5 видами; в Україні — 1 вид.

Пронурок *Cinclus cinclus* — Оляпка. Dipper. — МТ: 50—70 г. ДТ: біля 18 см.

О: у *ad* голова, шия ззаду і з боків каштанові; пера спини, поперека і надхвістя, покривні пера крил темно-сірі, з чорною облямівкою; горло, воло і верх грудей білі; боки тулуба і підхвістя темно-сірі; нижня частина грудей бурувато-руда; черево, махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб темно-бурий; ноги жовтувато-бурі. *juv* зверху сірий, на перах темна облямівка; низ білуватий, з густою темною хвилеподібною строкатістю. **С:** осілий, кочовий. **Р:** гніздиться в Карпатах, зимує і в Передкарпатті; зальоти трапляються майже скрізь. **Б:** гірські потоки і стрімкі ріки. **П:** добре пірнає і плаває під водою. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** пісня — дзвінка мелодійна короткі трелі, поклик — коротке «дзіт».

Волове око

Родина Тинівкові (*Prunellidae*)

Птахи дрібних розмірів. Дзьоб короткий, загострений, біля основи невеликі щетинки. Заселяють ліси та чагарники на рівнинах і в горах. Моногами. Нагнізні. Комахоїдні. Відомо 1 рід з 13 видами; в Україні – 3 види.

Тинівка сибірська *Prunella montanella* – Сибирская завирушка. Siberian Accentor. – МТ: 16–18 г. ДТ: близько 16 см. **О:** у *ad* верх голови черно-бурій, з сірим відтінком; надбрівні смуги чорні; «брови» і горло світло-вохристі; покривні пера вух темно-бурі; боки і задня частина шиї сірі; спина і покривні пера другорядних махових рудувато-бурі, з позовжньою світлою смугастістю; попереки і надхвістя бурі; воло і боки тулуба вохристо-жовті, з темними рисками; груди, черево і підхвістя білуваті; махові і стернові пера темно-бурі, з рудуватою облямівкою; дзьоб темно-бурій, біля основи жовтуватий; ноги червонувато-бурі. *juv* світліший; сірий колір в забарвленні шиї відсутній. **С:** рідкісний залітний. **Р:** відмічено на Одещині та Київщині. **Б:** ліси поблизу річок і боліт. **П:** тримається в чагарниках. **В:** від альпійської та лісової тинівок відрізняється світло-вохристими «бровами» і горлом, а також вохристо-жовтим і білуватим тонами низу. **З:** пісня подібна до пісні лісової тинівки, поклик – трискладове «ті-ті-ті».

Тинівка лісова *Prunella modularis* – Лесная завирушка. Dunnock. – МТ: 19–20 г. ДТ: біля 15 см. **О:** *ad* зверху рудувато-бурій, з темною смугастістю; покривні пера вух бурі, зі світлими рисками; смуги над очима, горло, шия з боків і спереду, воло і груди сірі; на рудувато-бурих боках тулуба темно-бурі позовжні смуги; черево і підхвістя білуваті; махові і стернові пера бурі; дзьоб чорний; ноги жовтуваті. *juv* строкатіший, особливо знизу; сірий відтінок є лише на голові. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться на заході країни та в горах Криму; мігрує скрізь; зимує в приморських районах. **Б:** ліси з густим підліском. **П:** полюбляє співати на верхівках дерев. **В:** від альпійської тинівки відрізняється однотонно сірим горлом і однотонно чорним дзьобом, від сибірської тинівки – відсутністю жовтого і вохристого кольорів в оперенні. **З:** пісня нагадує пісню волового очка, наполоханий птах подає різке «ці-ці».

Тинівка альпійська *Prunella collaris* – Альпийская завирушка. Alpine Accentor. – МТ: 39–41 г. ДТ: біля 18 см. **О:** *ad* сірий; горло біле, з густими чорними смужками; на спині, попереку і верхніх покривних перах крил темно-бура строкатість; боки тулуба каштанові, з білуватими смугами; пера підхвістя темно-бурі, з білою облямівкою; махові пера чорні; стернові пера бурі, з білуватою верхівкою; дзьоб темно-бурій, з жовтою основою; ноги бурі. У *juv* світла пляма на горлі ледве помітна; сірий колір в оперенні майже цілком замінений бурим. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Карпати. **Б:** високогірні луки. **П:** досить довірливий. **В:** від лісової та сибірської тинівок відрізняється смугастою плямою на горлі та білуватою верхівкою стернових пер; крім того, від лісової тинівки – жовтою основою дзьоба, а від сибірської тинівки – відсутністю жовтого і вохристого кольорів в оперенні. **З:** пісня – голосні дзвінки трелі, поклик – неголосне «чірк-чірк».

Тинівка сибірська

Тинівка лісова

Тинівка альпійська

Родина Кропив'янкові (*Sylviidae*)

Птахи дрібних розмірів. Дзьоб тонкий, загострений, біля основи дзьоба щетинки. Заселяють місцевості з рослинністю різного типу, від тундри до пустель. Головним чином моногами. Нагніздні. Переважно комахоїдні. Відомо 61 рід з 425 видами; в Україні — 34 види, враховуючи занесених у Додаток.

Кобилочка солов'їна *Locustella luscinioides* — Солов'їний сверчок.

Savi's Warbler. — МТ: 14–16 г. ДТ: близько 14 см.

О: оперення верху рудувато-буре; над оком вузька світла «брова», іноді непомітна; горло біле; воло бурувате; груди і черево білуваті; боки тулуба сірувато-бурі; махові пера бурі; хвіст бурий, східчастий; дзьоб бурий; ноги жовтувато-бурі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться

на всій території, крім гір; мігрує скрізь. **Б:** густі зарості очерету, осоки та верболозу на водоймах. **П:** потайний; співає переважно вночі. **В:** від кобилочки-цвіркуна відрізняється відсутністю на спині темних плям; від річкової кобилочки — до певної міри, відсутністю будь-яких виражених плям на волі і грудях, але надійніше — лише піснею. **З:** пісня — монотонне «зрррр...», що триває кілька десятків секунд.

Триває зек см, пісня: «зрррр...»

Кобилочка річкова *Locustella fluviatilis* — Річній сверчок. **River Warbler.** — МТ: 17–18 г. ДТ: близько 13 см.

О: оперення верху буре; вузькі «брови» і весь низ білуваті; воло з вохристим відтінком і бурими нечіткими рисками; боки тулуба вохристо-бурі; видовжені пера бурого підхвістя з білуватою верхівкою; махові пера бурі; хвіст бурий, східчастий; дзьоб темно-бурий; ноги жовтувато-бурі.

С: гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім Карпат, Криму, південних та південно-східних районів Степу; мігрує скрізь. **Б:** чагарники поблизу водойм. **П:** місце для співу обирає в гушавині кущів та дерев. **В:** від кобилочки-цвіркуна відрізняється однотонно забарвленою спиною, а від солов'їної кобилочки — до певної міри, наявністю нечіткої строкатості на волі і грудях, але надійніше — лише піснею. **З:** пісня — монотонне сюрчання, подібне до комах-цвіркуна, яке з короткими паузами триває кілька десятків секунд.

спів поблизу до комах-цвіркуна, яке з короткими паузами триває кілька десятків секунд.

Кобилочка-цвіркун *Locustella naevia* — Обыкновенный сверчок.

Grasshopper Warbler. — МТ: 13–14 г. ДТ: біля 13 см.

О: оперення верху буре, з чорно-бурими плямами на спині і покривних перах крил; «брови» білуваті, часто непомітні; низ білуватий, на боках тулуба дрібні темні риски; надхвістя і підхвістя з виразними темними рисками; махові пера бурі; хвіст східчастий, бурий, іноді з

ледь помітними темними поперечними смугами; дзьоб бурий; ноги світло-бурі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться переважно в лісовій смузі, крім Карпат; мігрує на всій території. **Б:** чагарники поблизу водойм, зволожені луки, заболочені низини. **П:** тримається серед густих заростей, співає в сутінках і вночі. **В:** від решти кобилочок відрізняється темними плямами на спині і покривних перах крил, виразними темними рисками на надхвісті і підхвісті, а також піснею. **З:** пісня — довготривале «црррр...», що нагадує пісню солов'їної кобилочки, але вища за тональністю і повільніша.

црррр...

Кобилочка солов'їна

Кобилочка річкова

Кобилочка-цвіркун

— **Очеретянка тонкодзьоба** *Luscinola melanopogon* — Тонкоклювая камышевка. **Moustached Warbler.** — МТ: 11–12 г.

ДТ: біля 13 см. **О:** лоб і тім'я чорно-бурі; білі «брови» чітко окреслені; покривні пера вух сірувато-бурі; оперення верху рудувато-буре, з темною поздовжньою строкатістю на спині і верхніх покривних перах крил; горло, шия спереду, груди і черево білі; воло і боки тулуба рудувато-бурі; махові і стернові пера бурі; дзьоб і ноги бурі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** пониззя Дунаю. **Б:** водойми з заростями очерету. **П:** часто тримає хвіст задертим вгору, в разі тривоги смикає хвостом. **В:** від середземноморської очеретянки відрізняється рудішим тоном оперення, темною строкатістю на спині і верхніх покривних перах крил, майже чорними лобом і тім'ям, білими «бровами», горлом, грудьми та черевом; від лучної очеретянки — темнішими покривними перами вух і спиною, але надійніше — піснею. **З:** пісня подібна до пісні ставкової очеретянки, але дещо швидша; поклик — тріскотливе «трек».

Очеретянка прудка *Acrocephalus paludicola* — Вертлявая камышевка. **Aquatic Warbler.** — МТ: 12–13 г. ДТ: близько 13 см. **О:** у *ad* верх голови темно-бурій, з поздовжньою світловохристою смугою; «брови» світловохристі; спина і верхні покривні пера крил рудувато-бурі, з темною строкатістю; біля основи крил дуже виразні світловохристі поздовжні смуги; попереки і надхвістя рудуваті, з темними рисками; низ білувато-вохристий, з дрібними темними рисками на волі і боках тулуба; махові і стернові пера рудувато-бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб бурій; ноги жовтувато-бурі. *juv* подібний до *ad*, але рисок на волі і боках тулуба нема. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** лісова та частково лісостепова смуги. **Б:** осокові болота. **П:** потайний, лише під час співу з'являється в середній частині стебел рослинності. **В:** від лучної очеретянки відрізняється світлою смугою на голові і світлими смугами на плечах. **З:** пісня включає горлове «ерр» і дзвінке «ді-ді-ді», поклик — коротке «чек».

Очеретянка лучна *Acrocephalus schoenobaenus* — Камышевка-барсучок. **Sedge Warbler.** — МТ: 10–15 г. ДТ: біля 13 см. **О:** у *ad* голова темно-бура, з чіткими жовтуватими «бровами»; верх оливково-бурій, з темною строкатістю на спині і верхніх покривних перах крил; низ вохристо-білий, боки тулуба рудуваті; махові пера бурі, зі світлою облямівкою; стернові пера рудувато-бурі; дзьоб бурій, низу жовтуватий; ноги буруваті. *juv* схожий на *ad*, але рудіший; на волі дрібні темні риси. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім Карпат, Криму та деяких районів півдня степової смуги; під час міграцій трапляється скрізь. **Б:** береги водойм з густою трав'яною і чагарниковою рослинністю, заплавні луки, болота. **П:** потайний, але співає, сидючи на верхівці куща або піднявшись у повітря, задерши крила і хвіст, поступово опускається на інший кущ. **В:** від прудкої очеретянки відрізняється відсутністю світлої смуги посередині тім'я, від тонкодзьобої очеретянки — світлішими покривними перами вух і спиною; крім того, від обох цих видів — піснею, яка часто виконується в польоті. **З:** пісня — короткі строфи і тривалі трелі зі звуків, запозичених у інших птахів; поклик — енергійне «чек», крик тривоги — приглушене «ерр».

Синявров Пеленце: из леска слогов, торопливо повторяемых по неск. раз:
" чк-ри-цири-цири-тег-терс-теречп... чил чил... тр... тр...
" чк-лил-лил-чи... чи... терс... Звучит, вольноно мелодично,
но много и срывачих звуков.
Во время пения широк взлетает крыла и планирует обратно в заросли

Очеретянка тонкодзьоба

ad

Очеретянка прудка

juv

ad

Очеретянка лучна

juv

Очеретянка садова *Acrocephalus dumetorum* — Садова камышевка.

Blyth's Reed Warbler. — МТ: 10—12 г. ДТ: близько 12 см.

О: оперення верху буре, з оливковим відтінком; перед оком вузька світла смужка; низ бурувато-білий; махові і стернові пера бурі; дзьоб бурий, біля основи нижньої щелепи жовтуватий; ноги бурі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться подекуди на півночі Харківщини; зальоти мали місце на

решті території північного сходу країни. **Б:** чагарники в заплавах річок, заболочені луки, парки. **П:** часто співає вночі. **В:** від чагарникової та ставкової очеретянок відрізняється оливковим відтінком верху, але найдостовірніше — лише пісню. **З:** пісня різноманітна, мелодійніша, ніж у інших очеретянок; поклик — тихе «чек».

Очеретянка середземноморська *Cettia cetti* — Широкохвостая камышевка. **Cetti's Warbler.** — МТ: 12—18 г. ДТ: близько 14 см. **О:** оперення верху рудувато-буре; шoki сіруваті; низ бруднувато-білий; махові і стернові пера рудувато-бурі; дзьоб темно-бурий, біля основи світліший; ноги бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано в Полтавській області, а також на межі Харківської і Донецької областей. **Б:** різнотипні водойми і болота. **П:** тримається головним чином в густих заростях очерету і в чагарниках; коли сидить, часто тримає хвіст піднятим вгору. **В:** від більшості очеретянок відрізняється сірим кольором щік і рудуватішим верхом, а від тонкодзьобої очеретянки — однотонним забарвленням верху. **З:** пісня — коротке дзвінке щebetання; поклик — різке «піч» або «плін».

Берестянка бліда *Hippolais pallida* — Бледная пересмешка. **Olivaceous Warbler.** — МТ: 10—13 г. ДТ: близько 13 см. **О:** верх бурувато-сірий; низ білуватий; махові і стернові пера бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб зверху буруватий, знизу світло-вохристий; ноги сірі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Придунайський регіон. **Б:** чагарники, особливо зарості маслинки (лоху). **П:** тримається в заростях. **В:** від очеретянок відрізняється однотонним бурувато-сірим верхом, від звичайної берестянки — відсутністю жовтого кольору в оперенні; від малої берестянки за зовнішнім виглядом відрізнити дуже складно, відрізняється лише пісню. **З:** пісня нагадує пісню ставкової очеретянки, але монотонніша; поклик — коротке «чек».

Берестянка звичайна *Hippolais icterina* — Зеленая пересмешка. **Icterine Warbler.** — МТ: 11—15 г. ДТ: близько 13 см. **О:** *ad* зверху оливково-зелений; над оком невелика жовта «брова»; низ світло-жовтий; махові пера бурі, другорядні і третьорядні махові пера з широкою жовтуватою облямівкою; хвіст бурий; дзьоб зверху буруватий, знизу жовтогарячий; ноги сірі. *juv* подібний до *ad*, але верх з бурим або сірим відтінком; низ тьмяніший. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, крім високогір'я Карпат, а також на значній частині степової смуги; мігрує скрізь. **Б:** ліси, парки, сади. **П:** тримається в кронах дерев. **В:** від блідої та малої берестянок відрізняється жовтим і оливково-зеленим тонами оперення; від жовтобрового вівчарика — жовтими грудьми і черевом, довшим хвостом, а також пісню. **З:** імітує голоси інших птахів, характерним елементом пісні є крик «чі-чі-ей»; наполоханий птах подає голосне «вет-вет».

Очеретянка садова

Очеретянка середземноморська

Берестянка бліда

Берестянка звичайна

Гнізда? МТ: 10-12 г. ДТ: близько 12 см.

Полтавська область

Полтавська область

Полтавська область

58

Кропив'янка чорноголова *Sylvia atricapilla* — Черноголовая славка. Blackcap. — МТ: 19–21 г. ДТ: близько 14 см.

О: у ♂ *ad* голова зверху чорна, інше оперення верху сіре; низ білувато-сірий; махові і стернові пера сірувато-бурі; дзьоб сірувато-чорний; ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока чорна. У ♀ *ad* верх голови рудий; решта оперення з бурим відтінком. *juv* подібний до ♀ *ad*, у ♂ *juv* верх голови

темно-бурий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім деяких районів Степу; мігрує скрізь. **Б:** листяні і мішані ліси, парки, сади. **П:** тримається густої рослинності, часто в кронах дерев. **В:** *ad* від *ad* співочої кропив'янки відрізняється темним забарвленням райдужної оболонки ока, ♂ *ad* від ♂ *ad* співочої кропив'янки — також тим, що межа чорного кольору проходить над оком, ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* співочої кропив'янки — рудим верхом голови. **З:** пісня мелодійна, голосна, з флейтовими переливами; поклик — різке «тек-тек».

Кропив'янка співоча *Sylvia hortensis* — Певчая славка. Orphean Warbler. — МТ: 24–25 г. ДТ: біля 15 см.

О: ♂ *ad* зверху сірий, голова сірувато-чорна; щоки і горло білі; низ білуватий, з рожевувато-сірим відтінком; махові пера темно-сірі; хвіст сірувато-чорний, крайні стернові пера зовні білі; дзьоб і ноги чорні; райдужна оболонка ока світло-жовта. У ♀ *ad* весь верх з бурим відтінком; вуздечка і пера, які вкривають вуха, темно-бурі; райдужна оболонка ока сірувато-жовта. *juv* подібний до ♀ *ad*, але дещо тьмяніший; райдужна оболонка ока коричнева.

С: рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано на о. Зміїний. **Б:** ліси з густим підліском, чагарники. **П:** тримається густої рослинності. **В:** *ad* від *ad* чорноголової і прудкої кропив'янок відрізняється жовтою райдужною оболонкою ока; ♂ *ad* від ♂ *ad* чорноголової кропив'янки — також тим, що межа чорного кольору проходить під оком, ♀ *ad* від ♀ *ad* чорноголової кропив'янки — бурувато-сірим верхом голови; *juv* від *juv* прудкої кропив'янки — бурішим низом, хоча достовірно відрізнити складно. **З:** пісня — мелодійний свист, крик тривоги — скрипуче «трррр».

Кропив'янка середземноморська *Sylvia melanocephala* — Средиземноморская славка. Sardinian Warbler. — МТ: 9–16 г. ДТ: біля 13 см.

О: у ♂ *ad* голова чорна; низ щік і горло білі; спина, поперек, надхвістя і верх крил сірі; воло і груди сіруваті; черво і підхвістя білі; махові пера сірувато-чорні; хвіст чорний, кілька пар зовнішніх стернових пер з білими верхівками, зовнішня частина крайніх стернових пер біла; дзьоб сірий; ноги жовтувато-бурі; райдужна оболонка ока червонувато-коричнева; навколоочне кільце жовтогаряче або червоне. У ♀ *ad* голова бурувато-сіра; спина, поперек, надхвістя і верх крил сірувато-бурі; воло і боки тулуба бурі. *juv* подібний до ♀ *ad*, але голова буріша; низ щік і горло сіруваті; черво і підхвістя буруваті; райдужна оболонка ока оливкова; навколоочне кільце нема. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано на п-ві Тарханкут. **Б:** чагарники, розріджені ліси з густим підліском. **П:** нелякливий і рухливий; сидючи на гілках, хвіст нерідко тримає задертий вгору. **В:** *ad* від чорноголової і співочої кропив'янок відрізняється жовтогарячим або червоним навколоочним кільцем, а також значним контрастом між білим горлом і сірим (♂ *ad*) або бурим (♀ *ad*) низом тулуба; крім того, ♀ *ad* від ♀ *ad* і *juv* чорноголової кропив'янки — бурувато-сірою головою, а від позашлюбної ♀ *ad* кропив'янки Рюшеля — бурими тулубом і крилами; *juv* від *juv* прудкої кропив'янки — бурішим низом і світлішими покривними перами вух, хоча достовірно відрізнити складно.

З: пісня — коротке скрипуче щebetання зі свистовими звуками; поклик — голосне «чек», скрипуче «трр-трр-трр» або «тью-тру».

Кропив'янка чорноголова

Кропив'янка співоча

Кропив'янка середземноморська

Кропив'янка рябогруда *Sylvia nisoria* — Ястребинная славка. Banded Warbler. — МТ: 23—26 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad*

верх сірий; низ білий, з сірувато-бурою поперечною хвилястою строкатістю; махові пера бурі; третьорядні махові і покривні пера крил з білою верхівкою; стернові пера сірі, з білою верхівкою; дзьоб і ноги сірі; райдужна оболонка ока жовта. У ♀ *ad* верх з бурим відтінком; смугастість на нижній

частині тулуба виражена менше. *juv* зверху сірувато-бурий; низ білуватий, на боках тулуба невиразна поперечна строкатість; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; мігрує скрізь. **Б:** узлісся, чагарники поблизу відкритих ландшафтів. **П:** співає як на верхівках кущів, так і в польоті. **В:** від інших кропив'янок відрізняється строкатістю на нижній частині тулуба, а ад від більшості кропив'янок — також жовтою райдужною оболонкою ока. **З:** пісня — різноманітний свист, поклик — коротке «чек» або «тчек».

Синій зовнішній пір'яний покрив, який змінюється з часом, не — пташка знімає з її вимощеної поверхні частіше і частіше змінює пір'я, ніж в інших птахів.

Кропив'янка Рюппеля *Sylvia rueppelli* — Славка Рюппеля. Ruppell's Warbler. — МТ: 12—14 г. ДТ: близько 14 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні

верх сірий; лоб, тім'я і горло чорні; «вуса» білі; низ світло-сірий; махові пера чорні; хвіст чорний, крайні стернові пера зовні білі; дзьоб темно-сірий; ноги червонувато-бурі; райдужна оболонка ока червонувато-коричнева; навколоочне кільце бурувато-червоне; у позашлюбному оперенні чорні пера голови і горла з сірою верхівкою; спина і крила з оливковою відтінком. ♀ *ad* у шлюбному оперенні світліша, з бурим відтінком; лоб і тім'я сірі, з домішкою чорного; горло біле, з домішкою чорного, або чорне, з білими рисками; низ бурувато-сірий; у позашлюбному оперенні верх голови сірий; горло і воло білі. *juv* подібний до позашлюбної ♀ *ad*, але навколоочне кільце рожевувате; райдужна оболонка ока коричнева. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в Придніпурському регіоні. **Б:** листяні ліси з густим підліском, чагарники. **П:** потайний. **В:** ♂ *ad* від решти кропив'янок відрізняється білими «вусами» в поєднанні з чорними лобом і горлом; ♀ *ad* в шлюбному оперенні від більшості кропив'янок — чорним або білим з домішкою чорного горлом, від ♀ *ad* рябогрудої кропив'янки — до того ж, однотонним низом тулуба; в позашлюбний період ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* червоноволої кропив'янки — сіришим верхом, хоча достовірно відрізнити складно. **З:** пісня нагадує пісню сірої кропив'янки, але тріскучіша; поклик — тихе «чірр».

Кропив'янка червоновола *Sylvia cantillans* — Рыжегрудая славка. Subalpine Warbler. — МТ: 9—13 г. ДТ: близько 12 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні

зверху сизувато-сірий; «вуса» білі; горло, воло і боки тулуба винно-червоні; груди і черево білі, з винним відтінком; махові пера чорно-бурі; хвіст сірувато-чорний, крайні стернові пера білі; дзьоб бурий; ноги рудувато-бурі; райдужна оболонка ока жовтувато-коричнева; навколоочне кільце червоне; у позашлюбному оперенні верх з бурим відтінком; пера низу з білою верхівкою. У ♀ *ad* в шлюбному вбранні верх сірувато-бурий; горло і воло рожевувато-вохристі або винно-рожеві; у позашлюбному оперенні буріша; горло і воло кремові. *juv* схожий на позашлюбну ♀ *ad*, але навколоочне кільце жовтувато-буре. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Північно-Західне Причорномор'я. **Б:** місцевості з чагарником. **П:** тримається здебільшого в нижній частині чагарників, нерідко літає на верхівки трав і кущів. **В:** ♂ *ad* цілорічно, а ♀ *ad* в шлюбному оперенні від інших кропив'янок відрізняється білими «вусами» в поєднанні з винно-червоними (♂ *ad*), винно-рожевими або рожевувато-вохристими (♀ *ad*) горлом і волом; ♀ *ad* в позашлюбному оперенні і *juv* від прудкої кропив'янки — бурішим верхом і світлішими покривними перами вух, хоча достовірно визначити складно. **З:** пісня подібна до пісні сірої кропив'янки, але дзвінкіша; поклик — коротке «чет».

Кропив'янка рябогруда

Кропив'янка Рюппеля

♀ ad шлюбна

♂ ad шлюбний

Кропив'янка червоновола

Кропив'янка садова *Sylvia borin* — Садовая славка. Garden Warbler. — МТ: 19—20 г. ДТ: біля 14 см. **О:** *ad* зверху сірувато-бурий, з оливковим відтінком; боки шні сіруваті; низ сірувато-білий, з вохристим відтінком на волі і боках тулуба; махові і стернові пера бурі; дзьоб зверху темно-бурий, знизу світліший; ноги темно-сірі. *juv* схожий на *ad*, але зверху буріший; низ світліший; на боках шні сірого кольору нема.

С: гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на значній частині степової смуги; мігрує на всій території. **Б:** ліси, сади, парки з густою чагарниковою рослинністю. **П:** потайний. **В:** від інших кропив'янок відрізняється однотонним забарвленням верху і піснею. **З:** пісня — мелодійні трелі і свист, але без флейтового закінчення, як у чорноголової кропив'янки; поклик — дещо гугняве «чек-чек-чек». *лесна*

Кропив'янка прудка *Sylvia curruca* — Славка-завирушка. Lesser Whitethroat. — МТ: 19—21 г. ДТ: близько 14 см. **О:** у *ad* голова зверху і задня частина шні сірі; покривні пера вух темно-сірі; горло біле; спина, плечі, верх крил, поперек і надхвістя сірувато-бурі; низ білуватий, воло і боки тулуба з рожевувато-сірим відтінком; махові пера бурі, з вузькою світлою облямівкою; хвіст бурий, крайня пара стернових пер майже цілком біла; дзьоб і ноги темно-сірі; райдужна оболонка ока коричнева. *juv* подібний до *ad*, але райдужна оболонка ока сірувато-коричнева.

С: гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім Криму, Присивашья та частини Приазов'я; під час міграцій трапляється скрізь. **Б:** лісові поруби, узлісся, сади і парки з чагарниковою рослинністю. **П:** тримається потайки, в місяцях гніздування свою присутність виказує здебільшого голосом. **В:** від сірої кропив'янки відрізняється темно-сірими ногами, а також відсутністю рудого кольору в забарвленні верху крил. **З:** пісня — коротке неголосне щebetання, яке закінчується треллю, що поступово затихає; поклик — коротке «чек».

Кропив'янка сіра *Sylvia communis* — Серая славка. Whitethroat. — МТ: 14—15 г. ДТ: біля 14 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова зверху і задня частина шні сірі; покривні пера вух сірувато-бурі; горло біле; спина, плечі, поперек і надхвістя сірувато-бурі; темно-бурі покривні пера крил і другорядні махові пера з широкою рудою облямівкою; низ білуватий, воло, боки тулуба і груди з рожевим відтінком; махові пера бурі, зі світлою облямівкою; хвіст бурий, крайні стернові пера майже цілком білі; дзьоб бурий, біля основи світліший; ноги світло-руді; райдужна оболонка ока рудувато-бура; у позашлюбному оперенні спина з домішкою рудого кольору; рожевого відтінку на волі і грудях нема. ♀ *ad* подібна до позашлюбного ♂ *ad*. *juv* схожий на ♀ *ad*, але горло сірувато-біле; на крайніх стернових перах чисто-білий колір відсутній; ноги бурі; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** зарості чагарників на полях, лісових порубах, в садах і парках. **П:** полюбає співати в нетривалому польоті, а також на верхівках кущів та дерев. **В:** від прудкої кропив'янки відрізняється присутністю рудого кольору в забарвленні крил і світлими ногами. **З:** пісня — тріскотливе щebetання, поклик — хрипке «вед-вед-вед».

трав'янистий, шибек, шибек
! аткр. прастр.

Синьков: пісня — такий однотонний говорок з глибокою участю отриманою кінцевою тоном типу гавкає: „бу-чи, пей-пей-чи-чи“ до кінця пісні — рюквою піскет.

Кропив'янка садова

Кропив'янка прудка

♂ ad шлюбний

Кропив'янка сіра

†
побуд.

Бк

Вівчарик-ковалик *Phylloscopus collybita* — Пеночка-теньковка.

Chiffchaff. — МТ: 7—9 г. ДТ: біля 11 см. **О:** зверху оливковий; над оком жовтувата «брова», іноді непомітна; низ сірувато-білий, з жовтим відтінком; махові і стернові пера бурі або сірувато-бурі, з оливковою облямівкою на зовнішніх частинах; дзьоб і ноги чорно-бурі.

С: гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісо-степовій смугах, а також на півночі степової смуги; мігрує скрізь. **Б:** ліси, сади і парки. **П:** полюбляє співати, сидячи на верхівці дерева; гніздо у вигляді кулі з боковим отвором розміщує переважно на землі серед густої трави та кущів. **В:** від весняного вівчарика відрізняється, до певної міри, чорно-бурими ногами, але достовірно — лише пісню. **З:** пісня — тривале одноманітне «тінь-тянь-тень...», поклик — тихе свистове «ф'юіт».

63

†
побуд.

Бк

Вівчарик весняний *Phylloscopus trochilus* — Пеночка-весничка.

Willow Warbler. — МТ: 9—10 г. ДТ: біля 11 см. **О:** у *ad* оперення верху бурувато-оливкове; над оком жовтувата «брова»; низ білуватий, з жовтим відтінком на горлі, волі і грудях; спід крил жовтий; махові і стернові пера бурі, з оливковою облямівкою на зовнішніх частинах; дзьоб бурий, біля основи світліший; ноги світло-бурі.

У *juv* весь низ жовтий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісо-степовій смугах, а також в північній частині степової смуги; мігрує на всій території. **Б:** різноманітні деревні насадження. **П:** оселяється на освітлених місцях, кулясте гніздо влаштовує здебільшого на землі під кущами та в густій траві і вистилає всередині пір'ям. **В:** від вівчарика-ковалика відрізняється, до певної міри, світлими ногами, але достовірно — лише шлюбною пісню. **З:** пісня — голосний свист, який спочатку наростає, а наприкінці поступово завмирає; поклик — тихе коротке «ф'юіт».

†
побуд.

Бк

Вівчарик жовтобровий *Phylloscopus sibilatrix* — Пеночка-трещотка.

Wood Warbler. — МТ: 10—11 г. ДТ: близько 12 см. **О:** зверху зеленкувато-оливковий, з дещо світлішим надхвістям; над оком широка жовта «брова»; горло, волю і спід крил жовті; груди, черво і підхвістя білі; махові і стернові пера бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб зверху темно-бурий, знизу — жовтувато-бурий; ноги жовтувато-бурі.

С: гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, за винятком південної частини Степу; мігрує скрізь. **Б:** листяні та мішані ліси, парки, сади. **П:** співає на нижніх гілках дерев, одночасно перелітаючи з одного місця на друге; кулясте гніздо, складене з рослинних решток, влаштовує на землі в густій траві. **В:** від інших вівчариків відрізняється більшими розмірами і насичено жовтим кольором в оперенні низу, зокрема від весняного вівчарика і вівчарика-ковалика — ширшими жовтими «бровами»; від звичайної берестянки — білими грудьми і червом, відносно коротшим хвостом, жовтувато-бурими ногами і голосом. **З:** пісня починається голосним свистом, а закінчується треллю «сіп-сіп-сіпсіп-сіпсіпсіп-сіпсіррр», яка поступово прискорюється; поклик — різке «сіп».

Вівчарик-ковалик

Вівчарик весняний

Вівчарик жовтобровий

Вівчарик зелений *Phylloscopus trochiloides* — Зелена пеночка.

Greenish Warbler. — МТ: 7–8 г. ДТ: біля 11 см. **О:** зверху сіривато-зелений; над оком світла «брова»; низ сіриватий; на покривних перах крила білувата смужка, іноді непомітна; махові і стернові пера бурі; дзьоб темно-бурий, біля основи світліший; ноги сіривато-бурі. **С:** гніздовий, перелітний.

Р: північно-східний регіон. **Б:** старі негусті ліси. **П:** найбільше часу проводить серед крон дерев; гніздо кулястої форми влаштує на землі, часто біля звалених стовбурів дерев, пеньків. **В:** від більшості вівчариків відрізняється білуватою смужкою на крилі, але від жовточеревого вівчарика у позашлюбному оперенні за цією ознакою відрізнити дуже важко; достовірно від усіх вівчариків відрізняється піснею. **З:** пісня — коротке мелодійне щебетання, яке наприкінці прискорюється і нерідко різко обривається; поклик — двоскладове «тсі-лі».

Вівчарик товстодзьобий *Phylloscopus schwarzi* — Толстоклювая пеночка. **Radde's Warbler.** — МТ: 8–17 г. ДТ: близько 12 см. **О:** у *ad* верх оливково-бурий; через око проходить вузька темно-бура смуга; над оком широка жовтувата «брова», яка доходить до потилиці і ззаду дещо загнута вгору; горло білувате; низ сіривато-білий, з бурим відтінком на волі та боках тулуба; підхвістя жовтувате; махові і стернові пера бурі; дзьоб бурий, міцний; ноги світло-бурі. *juv* схожий на *ad*, але весь низ з жовтим відтінком. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався на п-ві Тарханкут.

Б: ліси, зокрема байрачні, узлісся. **П:** потайний, тримається переважно в приземній частині кущів. **В:** від весняного вівчарика і вівчарика-ковалика відрізняється широкими жовтуватими «бровами», міцним дзьобом і дещо масивнішою головою; від жовтобрового вівчарика — білуватим горлом, бурим відтінком на боках тулуба та жовтуватим підхвістям. **З:** тріскотливе «тук» або «тук-ч», а також свист «твіт-твіт».

Вівчарик лісовий *Phylloscopus inornatus* — Пеночка-зарничка. **Yellow-browed Warbler.** — МТ: 5–7 г. ДТ: близько 10 см. **О:** зверху зеленкувато-оливковий; через тім'я проходить ледь помітна поздовжня жовтувата смуга; над оком зеленкувато-жовта «брова»; низ білуватий; на покривних перах крила дві світло-жовті поперечні смужки; махові і стернові пера бурі; дзьоб і ноги бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано біля Молочного лиману, що в Запорізькій області (уснеповідомлення О. А. Дядичевої та А. М. Полуди). **Б:** різнотипні ліси. **П:** тримається в кронах дерев, рухається рвучко. **В:** від більшості вівчариків відрізняється малими розмірами і двома світло-жовтими смужками на крилі; від золотомушкового вівчарика — однаковим забарвленням спини і поперека; від золотомушкової — відсутністю чорного кольору на голові. **З:** тихе «п'ю-і - п'ю-і».

Вівчарик золотомушковий *Phylloscopus proregulus* — Корольковая пеночка. **Pallas's Warbler.** — МТ: 6–7 г. ДТ: біля 9 см. **О:** верх оливково-зелений; голова темно-оливкова, з поздовжньою жовтою смугою на тім'ї; над оком чітка жовта «брова»; поперек жовтий; низ сіривато-білий, з жовтим відтінком на череві і підхвісті; на покривних перах крила дві вузькі жовті смуги; махові і стернові пера бурі; дзьоб темно-бурий; ноги бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано на о. Зміїний. **Б:** хвойні та мішані ліси, під час зальотів трапляється в будь-яких лісо-насадженнях. **П:** тримається кронної частини дерев, де нерідко «зависає» у повітрі біля тонких гілочок, шукаючи поживу. **В:** від решти вівчариків відрізняється малими розмірами, чіткою жовтою смугою на тім'ї та двома жовтими смугами на крилі; від золотомушкової — жовтим попереком. **З:** пісня тривала, складається з мелодійного свисту; поклик — тихе «твіт» або «цвіт».

Вівчарик зелений

ad

juv

Вівчарик товстодзьобий

Вівчарик лісовий

Вівчарик золотомушковий

Родина Золотомушкови (*Regulidae*)

Птахи дуже дрібних розмірів. Дзьоб короткий, тонкий. Крила заокруглені. Хвіст виїмчастий. Заселяють головним чином хвойні рівнинні ліси та чагарники в гірських місцевостях. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 3 роди з 6 видами; в Україні — 2 види.

Золотомушка жовточуба *Regulus regulus* — Желтоголовый королек.

Goldcrest. — МТ: 5–7 г. ДТ: біля 9 см. **О:** ♂ *ad* зверху оливково-зелений; на тім'ї поздовжня жовта смуга з жовтогарячим пасмом посередині та чорними смужками по краях; низ білуватий, з легким бурим відтінком; на покривних перах крила дві вузькі жовтуваті смужки; махові і стернові пера бурі; дзьоб черно-бурий; ноги бурі.

♀ *ad* схожа на ♂ *ad*, але без жовтогарячого пасма на тім'ї. У *juv* на голові жовтого, жовтогарячого та чорного кольорів нема. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Поліссі, Карпатах та Кримських горах; мігрує і зимує на всій території країни. **Б:** хвойні ліси, взимку трапляється в різних лісових насадженнях. **П:** тримається в кронах дерев, часто «зависає» в повітрі серед гілок, видивляючись поживу; взимку тримається зграйками, які часто кочують разом зі зграйками синиць. **В:** від червоночубої золотомушки відрізняється відсутністю білих «брів». **З:** пісня — тихий високотональний свист з ритмічним підйомом і падінням окремих фраз, поклик — тихе «сі-сі».

Золотомушка червоночуба *Regulus ignicapillus* — Красноголовый королек.

Firecrest. — МТ: 5–7 г. ДТ: біля 9 см. **О:** ♂ *ad* зверху оливково-зелений; на тім'ї жовтогарячо-червона пляма, яка окреслена спереду і з боків чорним; над оком біла «брова»; через очі проходять чорні смужки; горло білувате, з вохристим відтінком, який є і на боках ший; решта низу білувата, з легким бурим відтінком; на покривних перах крила дві вузькі жовтуваті смужки; махові і стернові пера бурі; дзьоб черно-бурий; ноги бурі. У ♀ *ad*, яка схожа на ♂ *ad*, пляма на голові жовта; вохристий відтінок лише по боках ший. У *juv* голова оливково-зелена, крім чорнуватої вуздечки і білуватих «брів». **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Карпатах та Кримських горах; взимку трапляється тільки в гірському Криму. **Б:** гірські хвойні ліси. **П:** тримається в кронах дерев, де часто «зависає» у повітрі. **В:** від жовточубої золотомушки відрізняється білими «бровами» і чорними смужками, які проходять через очі, а *ad* — також поперечною чорною смужкою на лобі, ♂ *ad* — крім того, яскравою жовтогарячо-червоною плямою на тім'ї. **З:** пісня — дзвінка трель «сі-сі-сісі-сіт», з посиленням на кінці; поклик — неголосне «сі-сі-сі».

Родина Мухоловкові (*Muscicapidae*)

Птахи дрібних і середніх розмірів. Дзьоб відносно короткий, біля основи дзьоба щетинки. Заселяють здебільшого місцевості з деревною та чагарниковою рослинністю, деякі види — відкриті ландшафти гір, пустель, морського узбережжя та тундри. Моногами. Нагніздні. Переважно комахоїдні. Найчисельніша родина ряду Горобцеподібні, налічує 257 родів з 1390 видами; в Україні — 29 видів, враховуючи внесені у Додаток.

Мухоловка сіра *Muscicapa striata* — Серая мухоловка. Spotted Flycatcher. — МТ: 13—19 г. ДТ: біля 14 см. **О:** *ad* зверху сірий, з темно-бурою строкатістю на голові; низ білуватий, з темними рисками на волі; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб і ноги темно-бурі. У *juv* пера верху світловохристі, з бурюю облямівкою; низ сірувато-білий, на перах вола і боків тулуба темно-бура верхівкова облямівка.

С: гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім рівнинної частини Криму; мігрує скрізь. **Б:** ліси, парки, в тому числі в населених пунктах. **П:** полюбає сидіти на кінцях гілок біля відкритих освітлених сонцем місць, потіраючи крилами; полює, злітаючи з гілки за комахою, хапає здобич і повертається на місце; часто оселяється поряд з людиною, влаштовуючи гнізда в щілинах будівель, а також в штучних гніздівлях, зроблених у вигляді ящичка. **В:** від ♀ *ad* та *juv* строкатої і білошийої мухоловок відрізняється однотоннішим забарвленням за відсутності білих смуг на крилах; від ♀ *ad* та *juv* малої мухоловки — більшими розмірами і відсутністю білого кольору на хвості; дуже характерним є спосіб полювання. **З:** пісня — нетривале високотональне щebetання, поклик — різке «сіі».

Мухоловка мала *Ficedula parva* — Малая мухоловка. Red-breasted Flycatcher. — МТ: 8—13 г. ДТ: близько 12 см. **О:** ♂ *ad* зверху сірувато-бурий; горло і вола яскраво-руді; груди і черево білуваті; махові пера темно-бурі; дві пари середніх стернових пер чорні, верхня частина зовнішніх стернових пер біла, кінцева — чорна; дзьоб і ноги темно-бурі. ♀ *ad* буріша; горло і вола сірувато-білі. У *juv* верх темно-

бурий, з рудуватими плямами; пера горла і вола рудувато-вохристі, з темно-бурою верхівковою облямівкою; груди і черево сірувато-білі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на півночі степової смуги; мігрує на всій території. **Б:** старі мішані та листяні ліси з густим підліском, інколи — бори, парки, фруктові сади, виноградники. **П:** птах, що сидить, нерідко тримає крила трохи опущеними, а хвіст задертим вгору; поживу здобуває в повітрі, серед гілок та в листі дерев; у дуплах гніздиться рідко. **В:** від вільшанки відрізняється білою барвою на хвості та відсутністю яскраво-рудого кольору на лобі і довкола очей. **З:** пісня складається з коротких дзвінкх свистів, часто подає різке «трр».

Мухоловка сіра

ad

ad

juv

Мухоловка мала

♂ ad

♂ ad

juv

♀ ad

Мухоловка строката *Ficedula hypoleuca* — Мухоловка-пеструшка.

Pied Flycatcher. — МТ: 9–14 г. ДТ: близько 13 см.

О: ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху чорний; на лобі невелика біла пляма; поперек сірий; горло, шия спереду, воло і решта низу білі; на покривних перах другорядних махових і на третьорядних махових перах широка біла смуга; махові пера чорно-бурі, по основі першорядних махових

пер проходить вузька біла смужка; хвіст чорний, основа трьох пар крайніх стернових пер з білою барвою; дзьоб і ноги чорні; у деяких особин основний колір верху сірувато-бурий, у інших — верх плямистий, оскільки одні частини оперення чорні, інші — сірувато-бурі; такі відмінності в забарвленні оперення, ймовірно, пов'язані з віком птахів, у старших особин верх чорний; у *позашлюбному оперенні* чорний колір змінюється на чорнувато-сірий. У ♀ *ad* верх бурий; біла смуга, яка проходить по покривних перах другорядних махових і по третьорядних махових перах, вузька; білої плями на лобі нема. *juv* зверху темно-бурій, з вохристими плямами; пера горла, вола і грудей вохристі, з темно-бурою верхівковою облямівкою; черево білувате; смуги на крилах вохристі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на півночі степової смуги; мігрує на всій території. **Б:** хвойні, листяні та мішані ліси, парки, сади. **П:** гніздиться в природних дуплах і штучних гніздівлях; поживу здобуває як у повітрі, так і на землі. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* білошиїї мухоловки відрізняється чорним кольором задньої частини і боків ший; ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* білошиїї мухоловки відрізнити майже неможливо. **З:** пісня — коротке скрипуче щebetання, поклик — тріскотливе «тет» або «пвіт».

Мухоловка білошия *Ficedula albicollis* — Мухоловка-белошейка.

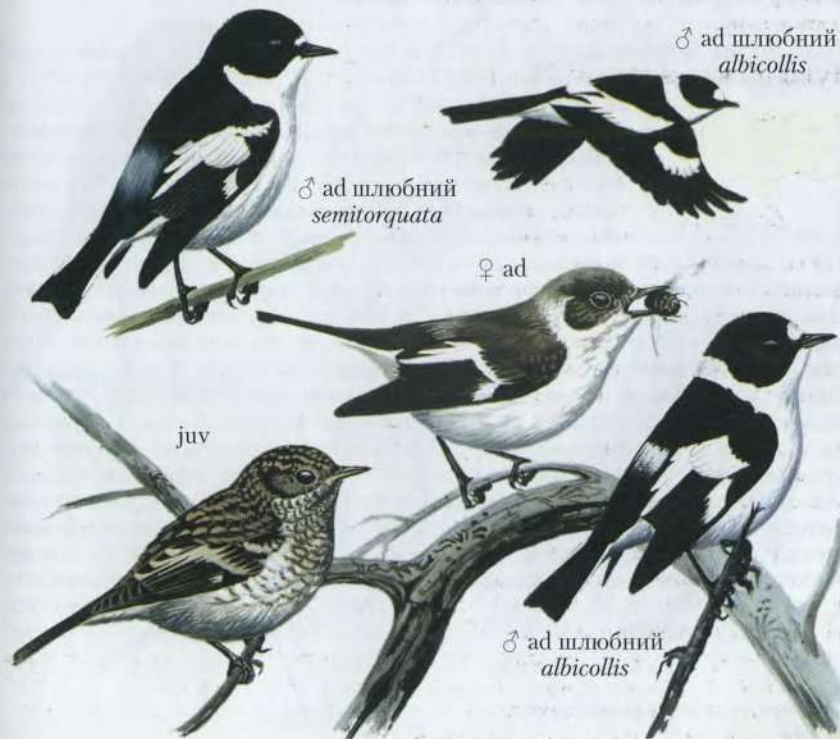
Collared Flycatcher. — МТ: 9–15 г. ДТ: біля 13 см.

О: у шлюбному вбранні ♂ *ad* підвиду *albicollis* зверху чорний; лоб і задня частина ший білі; поперек білуватий; низ білий; на покривних перах другорядних махових і на третьорядних махових перах широка біла смуга; махові пера чорно-бурі, по основі першорядних махових пер

проходить широка біла смуга; хвіст чорний, на основі крайніх стернових пер невеликі білі плями; дзьоб і ноги чорні; у підвиду *semitorquata*, який трапляється в Криму, задня частина ший чорна; на лобі невелика біла пляма; на трьох крайніх парах стернових пер білий колір охоплює значну частину їх основи; у *позашлюбному оперенні* чорний колір змінюється на чорнувато-сірий. У обох підвидів ♀ *ad* сірувато-бура; низ білуватий; білі смуги на крилах вузькі; поперек сіруватий; білої плями на лобі нема. *juv* зверху сірувато-бурій, з вохристими плямами; пера горла, вола і грудей вохристі, з темно-бурою верхівковою облямівкою; черево білувате; смуги на крилах вохристі. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на більшій частині степової смуги; мігрує на всій території. **Б:** листяні та мішані ліси, старі сади і парки. **П:** гніздиться в дуплах, а також в штучних гніздівлях; на гілках дерев часто сидить з опущеними крилами. **В:** ♂ *ad* підвиду *albicollis* від ♂ *ad* строкатої мухоловки відрізняється білою задньою частиною ший і білуватим попереком; а ♂ *ad* підвиду *semitorquata* від ♂ *ad* строкатої мухоловки — ширшими білими смугами на крилі і білою верхньою частиною бічних стернових пер; ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* строкатої мухоловки відрізнити майже неможливо. **З:** пісня нагадує пісню строкатої мухоловки, але мелодійніша, повільніша і ніжніша; поклик — тихе неголосне «гіп» або «ігіп».

Мухоловка строката

Мухоловка білошия

Трав'янка лучна *Saxicola rubetra* – Луговой чекан. Whinchat. –
 МТ: 16–24 г. ДТ: близько 13 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному
 вбранні верх рудувато-бурий, з темною строкатістю; над
 оком біла «брова»; вуздечка, щоки і покривні пера вух
 чорно-бурі; від підборіддя щоку знизу окреслює біла смуга;
 горло, воло і боки тулуба руді; груди і черво білі, з
 вохристом відтінком; поздовжні смуги біля основи крил і
 основа покривних пер першорядних махових білі; махові пера темно-бурі;
 центральні стернові пера бурі, верхня частина інших стернових пер біла, кін-
 цева – темно-бура; рудуваті з темною верхівкою пера надхвістя накривають
 центральну частину хвоста; дзьоб і ноги чорні; у *позашлюбному вбранні* пера зі
 світлою облямівкою; воло і боки тулуба з темною строкатістю. У ♀ *ad* в шлюб-
 ному оперенні «брови» вохристі; вуздечка і щоки бурі; горло, воло і груди ру-
 дуваті; на покривних перах першорядних махових білих смуг нема; в *позашлюб-
 ному оперенні* схожа на позашлюбного ♂ *ad. juv* подібний до *ad* в позашлюбному
 вбранні, але пера вола і грудей з темною облямівкою. **С:** гніздовий, перелітний.
Р: гніздиться майже на всій території, крім Криму та Приазов'я, де можливі
 окремі випадки гніздування; мігрує скрізь. **Б:** сухі луки, перелogi, пасовища,
 узлісся, галявини, що поросли чагарником. **П:** полюбляє сидіти на верхівках
 високих трав, нерідко співає в польоті. **В:** від чорноголової трав'янки відрі-
 няється білими (♂ *ad*) або вохристими (♀ *ad* та *juv*) «бровами» і білою верх-
 ньою частиною бічних стернових пер. **З:** пісня – коротке щebetання, в разі
 непокою подає подібне до цокання «ві-чек-чек».

Трав'янка лучна

Трав'янка чорноголова *Saxicola torquata* – Черноголовый чекан.
 Stonechat. – МТ: 14–17 г. ДТ: біля 13 см. **О:** у ♂ *ad* в
 шлюбному вбранні голова, горло і шия ззаду чорні; пера
 спини, поперека і крил чорні, з буруватою облямівкою;
 плями на боках шиї, надхвістя і смуги біля основи крил
 білі; воло, груди і боки тулуба яскраво-руді; черво та
 підхвістя світло-вохристі; махові і стернові пера чорні;
 дзьоб і ноги чорні; у *позашлюбному вбранні* всі темні пера зі світлою облямівкою.
 У ♀ *ad* в шлюбному оперенні верх темно-бурий, зі світлою строкатістю; над-
 хвістя рудувато-буре; горло буре; воло і боки тулуба руді; груди і черво вохристі;
 біля основи крил вузькі білі смуги; у *позашлюбному вбранні* темні пера зі
 світлою облямівкою. *juv* зверху темно-бурий, густо позначений світлими
 рисками і плямами; низ вохристий, пера горла, вола і боків тулуба з вузькою
 темною верхівковою облямівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться
 майже на всій території, крім Полісся та значної частини степової смуги; під
 час міграції може траплятися скрізь. **Б:** кам'яністі місцевості з рідким ча-
 гарником, пустища, схили ярів. **П:** полюбляє сидіти на верхівках високих
 трав, іноді співає в польоті. **В:** від лучної трав'янки відрізняється однотонно
 темним хвостом і відсутністю «брів», крім того, ♂ *ad* – чорною головою та
 горлом, а також білим надхвістям, а ♀ *ad* – бурим горлом. **З:** пісня нагадує
 пісню лучної трав'янки, крик тривоги – різке «чек-чек» або «вік-чек-чек».

Трав'янка чорноголова

Трав'янка лучна

Трав'янка чорноголова

† **Кам'янка звичайна** *Oenanthe oenanthe* — Обыкновенная каменка.

пос.
Бк

69 **Wheatear.** — МТ: 17–41 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова зверху, задня частина шиї, спина і поперек сірі; лоб, «брови» і надхвістя білі; смуги, які проходять через очі, і крила чорні; горло, передня частина шиї і волю вохристі; груди і черево білуваті, з вохристим відтінком; хвіст у верхній частині білий, крім майже повністю чорних центральних стернових пер, кінцева частина хвоста чорна; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному оперенні верх буруватий; смуги, які проходять через очі, темно-бурі; горло і волю світло-вохристі; на чорних перах крил неширока рудувата облямівка. ♀ *ad* у шлюбному оперенні зверху бурувато-сіра, з білуватими «бровами»; вуздечка темно-бура; лоб, щоки, передня частина шиї і волю бурувато-вохристі; махові пера і їх покривні темно-бурі; спід крил буруватий; у позашлюбному оперенні подібна до позашлюбного ♂ *ad*, але темно-бурих смуг на боках голови нема; на темно-бурих перах крил широка рудувата облямівка. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пера верху і на волі з темно-бурою облямівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** степи і поля з кам'янистими ділянками, урвища ярів, часом околиці населених пунктів. **П:** співає, стоячи на будь-якому підвищенні, або в польоті; гніздиться в порожнинах між камінням і в норах. **В:** у шлюбному оперенні від інших видів кам'янок відрізняється сірим (♂ *ad*) або бурувато-сірим (♀ *ad*) забарвленням верху голови, задньої частини шиї і спини, а від лисої та іспанської кам'янок — також широкою чорною смугою на кінці хвоста; в позашлюбному оперенні, крім того, від лисої та іспанської кам'янок — світло-бурим верхом та білуватим низом, від попелястої кам'янки — вужчою чорною смугою на кінці хвоста, а також темно-бурим (♀ *ad*) або чорним (♂ *ad*) кольором верху крил. **З:** пісня — коротке щebetання зі скрипучими звуками, іноді з імітацією елементів пісні інших птахів; поклик — тихий свист «гіт», крик тривоги — тріскотриле «чек».

Кам'янка звичайна

♂ ad позашлюбний

juv

ad позашлюбний

† **Кам'янка попеляста** *Oenanthe isabellina* — Каменка-плясунья.

пос.
РР
Бк

Isabelline Wheatear. — МТ: 22–35 г. ДТ: біля 16 см. **О:** *ad* у шлюбному вбранні зверху сірувато-бурий; над оком невиразна світло-вохриста «брова»; вуздечка темно-бура; надхвістя біле; низ світло-вохристий; махові пера і їх верхні покривні бурі; спід крил білуватий; вужча частина хвоста біля основи біла, широка кінцева частина — чорна, чорний колір на центральних стернових перах доходить до покривних пер хвоста; дзьоб і ноги чорно-бурі; у позашлюбному оперенні світліший; вуздечка сіра. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пера крил з широкою світлою облямівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** головним чином степова смуга. **Б:** сухі відкриті ділянки степу, інколи з кам'янистими розсипами. **П:** гніздиться в норах; часто співає в польоті, «зависаючи» в повітрі. **В:** від звичайної кам'янки у позашлюбному оперенні відрізняється широкою чорною кінцевою частиною хвоста, а також бурим верхом та білуватим сподом крил. **З:** пісня різноманітна, багата на свисти, з імітацією пісні інших птахів; поклик — різке «чіп», крик тривоги — тріскотливе «чік».

ad шлюбний

Кам'янка попеляста

ad позашлюбний

juv

— **Кам'янка лиса** *Oenanthe pleschanka* — **Каменка-пleshанка**. **Pied Wheatear**.

— МТ: 15–22 г. ДТ: біля 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови, шия ззаду, поперек, низ вола, груди, черево, підхвістя і надхвістя білі; на голові сіруватий, а на волі вохристий відтінок; інше оперення тулуба і крила чорні; хвіст білий, з майже цілком чорними центральними стерновими перами та неширокою чорною смугою на кінці, на крайніх стернових перах вона ширша; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні пера темних частин тіла зі світлою облямівкою; надхвістя і низ тулуба з вохристим відтінком. ♀ *ad* у шлюбному оперенні має білуваті груди, черево, підхвістя, надхвістя і поперек; інше оперення темно-буре; у позашлюбному вбранні світліша, пера верху зі світлою облямівкою; низ з вохристим відтінком. *juv* подібний до ♀ *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** степова смуга та Кримські гори. **Б:** кам'янисті місцевості, стрімкі береги, гідротехнічні споруди. **П:** поживу здобуває як у повітрі, так і на землі; гніздиться в щілинах, порожнинах між камінням, норах. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* іспанської кам'янки відрізняється чорною спиною в поєднанні з чорним горлом; ♀ *ad* від ♀ *ad* іспанської кам'янки з білуватим горлом — темним кольором горла, від ♀ *ad* іспанської кам'янки з темно-бурым горлом — темнішим волом, але в позашлюбному оперенні розрізнити важко; *juv* від *juv* іспанської кам'янки — вохристішим низом тулуба, хоча здебільшого визначити складно. **З:** пісня подібна до пісні малого жайворонка; поклик — різке «чек», зрідка — двоскладове «тре-трет».

— **Кам'янка іспанська** *Oenanthe hispanica* — **Испанская каменка**. **Black-eared Wheatear**.

— МТ: 15–22 г. ДТ: біля 15 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні білий, з рудим відтінком; горло чорне або біле; вуздечка, покривні пера вух і крила чорні; надхвістя біле; хвіст білий, з майже повністю чорними центральними стерновими перами та різного розміру чорними плямами на верхівці інших стернових пер, через що на кінці хвоста може утворюватися вузька чорна смуга, на крайніх стернових перах вона ширша; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні пера темних частин тіла зі світлою облямівкою; рудий відтінок в оперенні виразніший. ♀ *ad* у шлюбному оперенні зверху бура; вуздечка, покривні пера вух і крила темно-бурі; горло білувате або темно-буре; низ світло-вохристий, воло і боки тулуба іржасто-вохристі; у позашлюбному вбранні пера темних частин тіла зі світлою облямівкою. *juv* подібний до ♀ *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Кримські гори. **Б:** сухі кам'янисті ділянки гір з окремими деревами та кущами. **П:** для огляду місцевості часто використовує верхівки дерев і кущів; гніздиться під камінням, в порожнинах ґрунту. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* лисої кам'янки відрізняється світлою спиною, а частина особин також білим горлом; ♀ *ad* від ♀ *ad* лисої кам'янки — або білуватим горлом, або світлим волом, хоча у позашлюбному оперенні відрізнити важко; *juv* від *juv* лисої кам'янки — світлим горлом і низом тулуба, але особини з темним горлом майже не розрізняються. **З:** пісня коротка, дещо нагадує пісню чечевиці, але тріскучіша; поклик — різке «чсч» і хрипке «шрр».

Кам'янка лиса

Кам'янка іспанська

Горихвістка звичайна

♂ ad шлюбний
phoenicurus

†
мисс

Бк

Горихвістка звичайна *Phoenicurus phoenicurus* — Обыкновенная

горихвостка. Redstart. — МТ: 12–20 г. ДТ: біля 14 см.

О: у шлюбному вбранні ♂ ad підвиду *phoenicurus* зверху сірий; лоб білий, біла основи дзьоба — чорний; вуздечка, щоки, покривні пера вух і горло чорні; воло, груди і боки тулуба яскраво-руді; черево білувате; надхвістя руде; підхвістя світло-руде; махові пера бурі; хвіст яскраво-рудий, крім бурих центральних стернових пер; дзьоб і ноги чорні; у підвиді *samamisticus*, що гніздиться в Криму, на другорядних махових перах біла облямівка, яка на складеному крилі утворює світлу пляму; у позашлюбному оперенні чорні і руді пера з вузькою білою верхівковою облямівкою. ♀ ad бура; воло, груди і боки тулуба рудуваті. *juv* подібний до ♀ ad, але пера верху з вохристими рисками; на вохристих перах низу вузька темна верхівкова облямівка. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім південних та південно-східних степових районів; під час міграції трапляється скрізь. **Б:** ліси, парки, сади, переважно освітлені ділянки з дуплистими деревами, населені пункти. **П:** нерідко співає на верхівках дерев, часто співає хвостом. **В:** ♂ ad від ♂ ad чорної горихвістки відрізняється білим лобом і рудими грудьми та волон; ♀ ad від ♀ ad чорної горихвістки — світлим низом. **З:** пісня — коротке мелодійне щebetання; поклик — тихе «гуїт», за яким нерідко подається тріскотливе «тек-тек-тек».

†
мисс

Бк

Горихвістка чорна *Phoenicurus ochruros* — Горихвостка-чернушка.

Black Redstart. — МТ: 14–19 г. ДТ: близько 14 см.

О: у ♂ ad в шлюбному вбранні верх темно-сірий; лоб, вуздечка, щоки, покривні пера вух, горло і воло чорні; груди і черево темно-сірі; надхвістя руде; підхвістя світло-руде; махові пера чорні, біла облямівка друго-рядних махових пер утворює на складеному крилі добре помітну світлу пляму; хвіст рудий, крім бурих центральних стернових пер; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні чорні пера з сірою верхівкою. ♀ ad однотонно сірувато-бура, за винятком рудих надхвістя і хвоста, а також світло-рудого підхвістя. *juv* схожий на ♀ ad, але пера з темною верхівкою. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім більшої частини Криму; мігрує скрізь. **Б:** населені пункти, рідше гори. **П:** часто співає хвостом, полюбляє співати, вмостившись на високих місцях — антенах, димарях, дахах будинків. **В:** ♂ ad від ♂ ad звичайної горихвістки відрізняється темними лобом і низом, а ♀ ad від ♀ ad звичайної горихвістки — сірувато-бурым забарвленням низу. **З:** пісня — скрипуче щebetання, поклик — схоже на шпіння «тсіп», за яким часто подається різке «тек-тек-тек».

†
мисс

♂ ad шлюбний
phoenicurus

♂ ad шлюбний
phoenicurus

♀ ad

♂ ad шлюбний
samamisticus

Горихвістка звичайна

juv

Горихвістка чорна

♂ ad

♀ ad

juv

Вільшанка *Erithacus rubecula* — Зарянка. Robin. — МТ: 16–22 г.

ДТ: біля 14 см. **О:** *ad* зверху оливково-бурий; лоб, вуздечка, щоки, горло і вола яскраво-руді; позаду ока, вниз через бік шиї і вола проходить сіра смуга; груди і черево білуваті; боки тулуба буруваті; махові і стернові пера оливково-бурі; дзьоб чорний; ноги бурі. *juv* зверху бурий, з рудуватими плямами; пера горла, вола, грудей і

боків тулуба рудувато-вохристі, з темно-бурою верхівковою облямівкою; черево і підхвістя білуваті. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на значній частині степової смуги і в гірському Криму; мігрує на всій території країни. **Б:** ліси, сади, парки. **П:** довірливий, хоча тримається головним чином в гущавині кущів. **В:** від малої мухоловки відрізняється наявністю рудого кольору на лобі, вуздечці і щоках, а також однотонним оливково-бурим хвостом. **З:** пісня дуже мелодійна, виконується в швидкому темпі, частіше в сутінках; поклик — різке «чік», яке у стурбованого птаха перетворюється на швидке «чік-ік-ік»; наполоханий птах подає високотональне «тсіі».

Соловейко східний *Luscinia luscinia* — Обыкновенный соловей.

Thrush Nightingale. — МТ: 22–32 г. ДТ: біля 17 см. **О:** *ad* зверху бурий, надхвістя зі слабким рудим відтінком; низ білуватий, з нечіткими темними плямами на волі; боки тулуба буруваті; махові пера бурі; хвіст бурий, з рудим відтінком; дзьоб і ноги бурі. *juv* буруватий, строкатий, на перах темна облямівка. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім Карпат і більшої частини Криму; під час міграції трапляється скрізь. **Б:** зволожені ділянки рівнинних лісів і густі чагарники річкових долин. **П:** потайний; співає головним чином вночі та у світанковий або вечірній час. **В:** *ad* від *ad* західного соловейка відрізняється темними плямами на волі, але надійніше — пісню; *juv* від *juv* західного соловейка відрізнити складно. **З:** пісня дуже гучна, мелодійна й різноманітна; крик тривоги — коротке «ерр».

Соловейко західний *Luscinia megarhynchos* — Южный соловей.

Nightingale. — МТ: 18–27 г. ДТ: близько 17 см. **О:** *ad* зверху бурий, поперек і надхвістя рудувато-бурі; низ білуватий, зі світлішими грудьми і черевом; махові пера бурі; хвіст іржасто-бурий; дзьоб бурий; ноги світло-бурі. *juv* буруватий, строкатий, на перах темна облямівка. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Закарпаття, Передкарпаття, Придунайський регіон та Крим. **Б:** ліси і чагарники поблизу води. **П:** потайний. **В:** *ad* від *ad* східного соловейка відрізняється відсутністю темних плям на волі, рудішими поперек, надхвістям і хвостом, але надійніше — пісню; *juv* від *juv* східного соловейка відрізнити складно. **З:** пісня мелодійна й різноманітна, нагадує пісню східного соловейка, але швидша й тихіша; поклик — тихий свист «гуїт».

Придунайський регіон та Крим. **Б:** ліси і чагарники поблизу води. **П:** потайний. **В:** *ad* від *ad* східного соловейка відрізняється відсутністю темних плям на волі, рудішими поперек, надхвістям і хвостом, але надійніше — пісню; *juv* від *juv* східного соловейка відрізнити складно. **З:** пісня мелодійна й різноманітна, нагадує пісню східного соловейка, але швидша й тихіша; поклик — тихий свист «гуїт».

Вільшанка

ad

juv

Соловейко східний

ad

juv

Соловейко західний

ad

Синьошийка *Luscinia svecica* — Варакушка. **Bluethroat**. — МТ: 15–23 г. ДТ: біля 14 см. **О:** ♂ *ad* підвиду *cyaneacula* зверху бурий; над оком біла «брова»; підборіддя, горло і вола сині, з білою плямою посередині, іноді без білої плями; на волі синій колір окреслений знизу чорним напівкільцем, під ним іржасте напівкільце; груди і черево білуваті; махові пера бурі; верхня частина хвоста руда,

кінцева — темно-бура, центральні стернові пера цілком бурі; дзьоб чорний; ноги темно-бурі; у підвиду *svecica*, який трапляється під час міграцій, та у підвиду *volgae*, що гніздиться на сході країни, пляма на межі горла і вола іржаста; в місцях, де відбувається гібридизація між особинами різних підвидів, пляма на межі горла і вола може бути світло-вохристою. У ♀ *ad* горло білувате, з темними смужками по боках; на волі темні риси і лише буре напівкільце, іноді в невеликій кількості присутній і синій колір. *juv* зверху темно-бурій, з численними світлими рисками; низ рудуватий, з темними рисками. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також у значній частині степової смуги та в Закарпатті; під час міграцій трапляється на всій території. **Б:** заболочені, порослі чагарником місцевості біля водойм. **П:** тримається переважно на землі; часто тримає хвіст задертим догори, а крила трохи опущеними. **В:** *ad* розрізняється за характерним забарвленням горла, вола та хвоста. **З:** пісня — різноманітні мелодійні звуки, часто з імітацією голосів інших птахів; поклик — голосне «чак» або «тсі-чак-чак».

Скеляр строкатий *Monticola saxatilis* — Пестрий каменний дрозд.

Rock Thrush. — МТ: 42–65 г. ДТ: біля 19 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, горло, шия, верхня частина спини і поперек сині; нижня частина спини біла; надхвістя і весь низ насичено руді; крила темно-бурі; хвіст рудий, центральна пара стернових пер темно-бура; дзьоб чорний; ноги чорно-бурі; у позашлюбному вбранні верх темно-

бурій, пера з вузькою вохристою облямівкою; низ з білою і бурою строкатістю. ♀ *ad* у шлюбному вбранні зверху бура, пера з вохристою облямівкою і темними плямами; горло білувате; решта низу вохриста, з бурою поперечною строкатістю, на волі і боках тулуба рудий відтінок; стернові пера руді, крім двох бурих центральних; основа нижньої щелепи жовтувата; у позашлюбному оперенні строкатіша. *juv* схожий на ♀ *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Карпати і Кримські гори. **Б:** скельні місцевості. **П:** сторожкий; часто співає в польоті, летючи в одному напрямку, після чого планує вниз. **В:** від синього скеляра відрізняється рудим, з бурими центральними перами, хвостом, крім того, ♀ *ad*, *juv* та ♂ *ad* у позашлюбному оперенні від ♀ *ad* та *juv* синього скеляра — світлим строкатим забарвленням, а ♂ *ad* у шлюбному оперенні — загальним забарвленням. **З:** пісня — мелодійні трелі, поклик — різке «чік-чік» або тихе тріскотливе «тсчрр».

Синьошийка

Скеляр строкатий

juv

Чикотень *Turdus pilaris* — Рябинник. Fieldfare. — МТ: 80—140 г. ДТ: близько 25 см. **О:** у *ad* голова зверху, щоки, шия ззаду і з боків, поперек і надхвістя сірі, на голові чорні ризки; над оком білувата «брова»; спина, плечі і верхні покривні пера другорядних махових каштанові; горло, волю і груди зверху рудуваті, з темно-бурою строкатістю; боки тулуба і підхвістя білуваті, з темно-бурими стрілоподібними плямами; низ

грудей і черево білі; покривні пера споду крил білі; махові пера темно-бурі; хвіст чорно-бурий; дзьоб жовтий, на кінці бурий; ноги темно-бурі. *juv* зверху сірувато-бурий, зі світлими ризками; низ білуватий, на волі і боках тулуба темні плями. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також подекуди в степовій смузі; мігрує і зимує на всій території. **Б:** узлісся хвойних і мішаних лісів, парки. **П:** гніздиться колоніями, нерідко тримається на землі, восени і взимку утворює великі зграї, які часто можна бачити в населених пунктах. **В:** *ad* від решти дроздів відрізняється поєднанням сірого і каштанового кольорів у забарвленні верху; *juv* від *juv* дрозда-омелюха — білими грудьми і черевом. **З:** пісня — тріскотливе щebetання, без свисту; поклик — різке «чик-чик», яке перетворюється на довгий голосний крик, коли на гніздову територію птаха потрапляє ворог.

Дрізд гірський *Turdus torquatus* — Белозобый дрозд. Ring Ouzel. — МТ: 90—130 г. ДТ: близько 24 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні чорний; впоперек вола проходить широка біла смуга; махові пера і їх покривні, пера вола, грудей, черева, боків тулуба і підхвістя з білуватою облямівкою; дзьоб жовтуватий, на кінці темний; ноги темно-бурі; у позашлюбному оперенні білі пера вола з бурою облямівкою.

♀ *ad* схожа на ♂ *ad* у позашлюбному оперенні. *juv* подібний до ♀ *ad*, але білої смуги на волі нема; низ дещо строкатіший; дзьоб темно-бурий. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в Карпатах; під час міграцій трапляється в західних і південно-західних областях. **Б:** гірські хвойні, рідше букові ліси. **П:** частіше тримається на землі. **В:** від чорного дрозда відрізняється білою або білуватою смугою на волі, світлими крилами і світлою строкатістю низу. **З:** пісня — мелодійний свист, що нагадує пісню співочого дрозда, але коротша й одноманітніша; поклик — різке тріскотливе «чюк».

Дрізд чорний *Turdus merula* — Черный дрозд. Blackbird. — МТ: 80—110 г. ДТ: близько 25 см. **О:** ♂ *ad* цілком чорний; дзьоб і навколоочне кільце жовті або жовтогарячі; ноги темно-бурі. ♀ *ad* темно-бура; низ світліший, з нечіткими темно-бурими плямами на волі; дзьоб темно-бурий; жовтого навколоочного кільця нема. *juv* подібний до ♀ *ad*, але світліший, зі світлими плямами зверху і темними — знизу. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться і мігрує по всій країні; регулярно зимує на півдні, на решті території трапляється взимку в містах. **Б:** ліси і парки. **П:** корм збирає на землі, співає на гілках дерев. **В:** від гірського дрозда відрізняється суцільно темним забарвленням крил і відсутністю білої смуги на волі, а ♂ *ad* — також однотонно жовтим дзьобом та жовтим навколоочним кільцем. **З:** пісня — голосні мелодійні флейтові трелі і свист, наполоханий птах подає різке «чок-чок».

звук: чюк - чюк - чюк

Чикотень

♂ ad шлюбний

♂ ad позашлюбний

Дрізд гірський

♂ ad

Дрізд чорний

♀ ad

+ **Дрізд білобровий** *Turdus iliacus* — Белобровик. Redwing. — МТ: 55—75 г. ДТ: біля 21 см. **О:** у *ad* верх оливково-бурий; над оком чітка біла або вохриста «брова»; низ білуватий, з темно-бурими рисками, які утворюють смугастість; боки тудуба і покривні пера споду крил яскраво-руді; махові і стернові пера бурі; дзьоб темно-бурий, основа нижньої щелепи жовта; ноги рудувато-бурі. У *juv* верх зі світлими

рисками; на верхівках верхніх покривних пер другорядних махових великі вохристі плями; низ тудуба світло-вохристий, з бурими плямами. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в Поліссі та на сході Лісостепу; мігрує на всій території; інколи трапляється взимку на південному узбережжі Криму. **Б:** хвойні та мішані ліси з густим підліском. **П:** у позагніздовий період тримається зграйками. **В:** від співочого дрозда відрізняється білими або вохристими «бровами» і яскраво-рудими покривними перами споду крил. **З:** пісня починається короткою свистою треллю, а закінчується довгим скрипучим щebetанням; поклик — високотональне «цїї», крик тривоги — хрипкувате «трет-трет-трет...».

+ **Дрізд співочий** *Turdus philomelos* — Певчий дрозд. Song Thrush. — МТ: 65—90 г. ДТ: біля 23 см. **О:** у *ad* верх оливково-бурий; низ білуватий, з темно-бурими плямами; покривні пера споду крил вохристо-жовті; махові і стернові пера бурі; дзьоб бурий, основа нижньої щелепи світліша; ноги жовтувато-бурі. У *juv* верх зі світлими рисками. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на півночі степової смуги і в гірському Криму; мігрує на всій території; зрідка трапляється взимку в південних областях. **Б:** ліси і парки. **П:** полюбляє співати на верхівках дерев, нерідко тримається на землі. **В:** від білобрового дрозда відрізняється рудувато-жовтими покривними перами споду крил і відсутністю «брів». **З:** пісня голосна, мелодійна і різноманітна; поклик — різке «сіт», крик тривоги — тріскотливе «тікс-ікс-ікс».

+ **Дрізд-омелюх** *Turdus viscivorus* — Деряба. Mistle Thrush. — МТ: 110—140 г. ДТ: близько 27 см. **О:** у *ad* оперення верху сірувато-буре; низ білий, поцяткований великими темно-бурими плямами; покривні пера споду крил білі; махові пера бурі; стернові пера бурі, верхівка кількох крайніх стернових пер біла; дзьоб бурий, основа нижньої щелепи жовтувата; ноги жовтувато-бурі. У *juv* на верхній частині

голови, спині, покривних перах крил, попереку і надхвісті темні плями і світлі риски. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також в Карпатах і гірському Криму; мігрує та зимує скрізь. **Б:** хвойні, іноді мішані ліси, взимку трапляється в парках. **П:** наполоханий птах злітає на дерево, а не ховається серед кущів; політ пірнаючий; часто співає в похмуру погоду, коли інші види дроздів мовчать. **В:** від чикотня відрізняється суцільно поцяткованою нижньою частиною тудуба, а *ad* — також однотонним сірувато-бурым верхом; від співочого дрозда — більшими розмірами, більшою плямистістю низу тудуба і білим кольором покривних пер споду крил. **З:** пісня — флейтові трелі; нерідко подає тріскотливий крик «тррр».

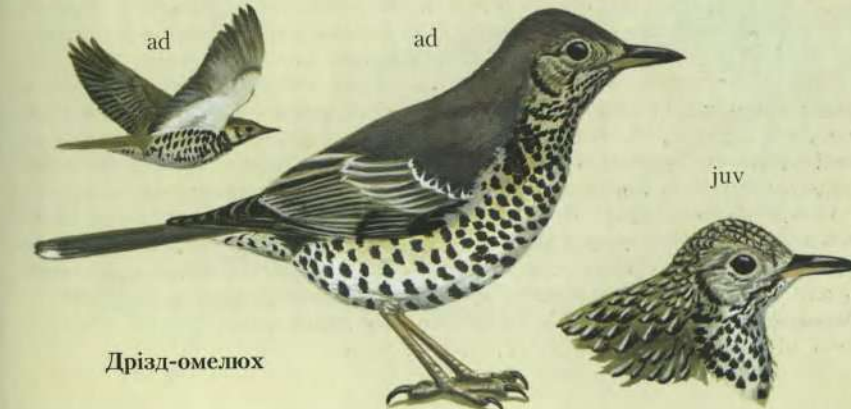
ТБ а - ТРрр - МТррр, Тррр - Т Ч - ЛІ - Тррр
часто у нічні "Тррр"

Дрізд білобровий

Дрізд співочий

Дрізд-омелюх

Родина Суторові (*Paradoxornithidae*)

Дрібні птахи, з довгим східчастим хвостом. Дзьоб короткий. Крила короткі, заокруглені. Заселяють місцевості з густою трав'янистою рослинністю поблизу водойм. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 3 роди з 19 видами; в Україні — 1 вид.

Синиця вусата *Panurus biarmicus* — Усатая синица. Bearded Tit. —

МТ: 12–18 г. ДТ: біля 16 см. **О:** у ♂ *ad* голова сіра, з чорними «вусами»; спина, поперек і надхвістя іржасто-руді; покривні пера верху крил чорні, з іржасто-рудою облямівкою; низ білуватий, з рожевим відтінком на волі і грудях; боки тулуба рудувато-бурі; підхвістя чорне; махові пера бурі, з білою та іржасто-рудою облямівкою; хвіст іржасто-рудий, довгий,

східчастий, крайні стернові пера з домішкою білого або сірого кольору; дзьоб жовтий або жовтувато-бурий; ноги чорні; райдужна оболонка ока жовта. ♀ *ad* без «вусів»; голова і підхвістя вохристо-бурі; ноги темно-бурі. ♂ *juv* нагадує ♀ *ad*, але загальний тон оперення жовтувато-бурий; спина чорна, на бічних стернових перах чорний колір; у ♀ *juv* дзьоб сірувато-чорний; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** осілий, кочовий. **Р:** на всій території, крім Карпат, Закарпаття та більшої частини Криму. **Б:** водойми, головним чином великі річки та їх притоки, що поросли болотяною рослинністю. **П:** майже завжди тримається в заростях очерету. **В:** розрізняється за забарвленням і довгим рудим або чорно-рудим хвостом. **З:** дзвінке «цвінь-цвінь», «ціті-ціті» або «тчірр-тчірр».

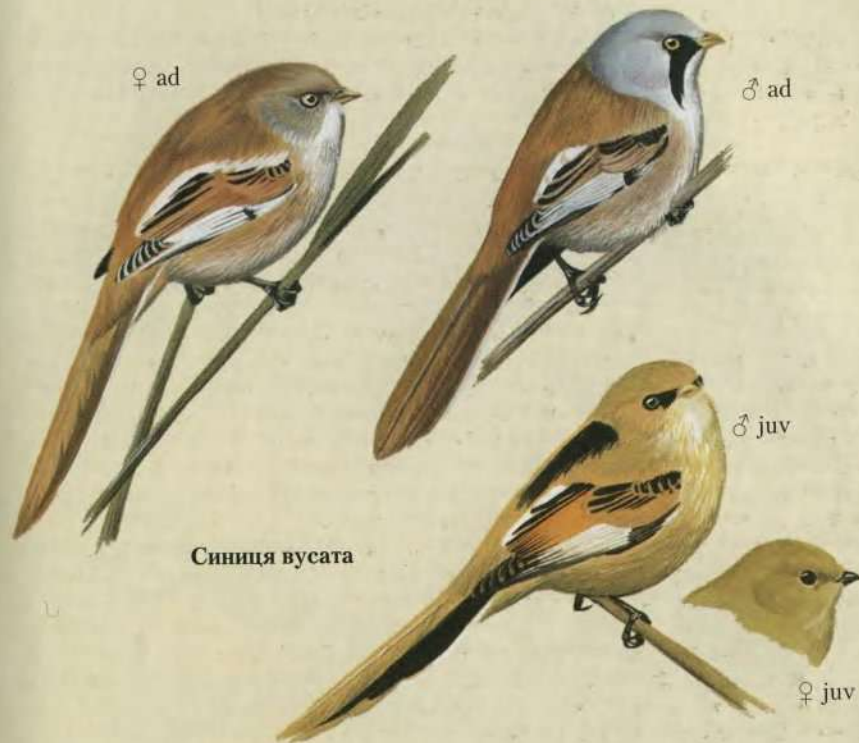
Родина Довгохвостосиницеві (*Aegithalidae*)

Дрібні птахи. Пальці з гострими, загнутими кігтями. Хвіст довгий, східчастий. Заселяють чагарники, листяні та мішані ліси. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 3 роди з 8 видами; в Україні — 1 вид.

Синиця довгохвоста *Aegithalos caudatus* — Длиннохвостая синица.

Long-tailed Tit. — МТ: 7–9 г. ДТ: біля 14 см. **О:** у *ad* підвиду *caudatus* голова біла; спина чорна; плечові пера бурувато-рожеві; покривні пера верху крил чорні; надхвістя біле, з рожевим відтінком; низ білий, на боках тулуба, череві і підхвісті рожевий відтінок; махові пера темно-бурі, другорядні — з білою облямівкою; хвіст східчастий, чорний,

на зовнішніх частинах стернових пер біла барва; дзьоб чорний; ноги темно-бурі; у підвиді *tauricus*, який поширений в Криму, над очима чорні смуги, які з'єднуються з чорним кольором спини. У *juv* чорний колір оперення замінений бурим; через око проходить широка бура смуга; рожевий відтінок відсутній. **С:** осілий, кочовий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на півночі степової смуги, в пониззі Дніпра і гірському Криму; взимку відсутній лише в південній та південно-східній частинах Степу. **Б:** чагарники, мішані та листяні ліси, іноді парки. **П:** довірливий, хоча намагається триматися серед крон дерев та кущів; гніздо у вигляді кулі будує переважно високо на дереві в розгалуженні гілок, рідше — в кущах на меншій висоті; кочує зграйками. **В:** розрізняється за забарвленням і довгим чорно-білим хвостом. **З:** поклик — тихе коротке «чер», часто подає високотональне трискладове «тсі-тсі-тсі».

Синиця вусата

Синиця довгохвоста

Родина Синицеві (*Paridae*)

Дрібні птахи, з конусоподібним дзьобом, заокругленими крилами і міцними ногами. Пальці з гострими, загнутими кігтями. Гніздяться здебільшого в дуплах. Заселяють різноманітні ліси та місцевості з чагарниками. Моногами. Нагніздні. Живлення змішане. Відомо 6 родів з 56 видами; в Україні — 8 видів.

Ремез *Remiz pendulinus* — Обыкновенный ремез. **Penduline Tit.** — МТ: 8—11 г.

ДТ: близько 11 см. **О:** у ♂ *ad* голова і шия сіруваті; лоб і широкі смуги, які проходять через очі, чорні; спина каштанова, світлішає до надхвістя; частина покривних пер верху крил руда, інші — каштанові; горло біле; інше оперення низу жовтувато-біле, з каштановими плямами на волі і боках тулуба; махові і стернові пера бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб темно-сірий, основа світліша; ноги сірувато-бурі. У ♀ *ad* чорні смуги на голові вужчі; каштанові плями на волі і боках тулуба менші або відсутні. У *juv* голова і спина світло-бурі; чорного і каштанового кольорів в оперенні нема. **С:** гніздовий, перелітний, зрідка зимуючий. **Р:** на всій території, крім Карпат і Криму. **Б:** чагарники по берегах водойм. **П:** гніздо у вигляді рукавички прикріплює до звислих гілок дерев або кущів. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** високотональне «тсіі».

Синиця блакитна *Parus caeruleus* — Обыкновенная лазоревка. **Blue Tit.** — МТ: 9—12 г. ДТ: близько 12 см. **О:** у *ad* лоб і щоки білі; тім'я синє, з країв біле; через око проходить вузька чорна смуга, яка з'єднується з чорно-синьою потилицею; горло чорне, від якого до потилиці проходить чорно-синя смуга, що окреслює щоку; спина, поперек і надхвістя сірувато-зелені; на синіх верхніх покривних перах крила біла

смужка; волю, груди і черево жовті; махові пера бурі, з синьою облямівкою; хвіст синій; дзьоб темно-бурий; ноги сірі. У *juv* кольори тьмяніші; верх голови сірувато-бурий; смуги на голові темно-сірі; крила і хвіст сірувато-блакитні. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім рівнинного Криму; мігрує та зимує скрізь. **Б:** ліси, парки, сади; трапляється в населених пунктах. **П:** взимку тримається в зграях з іншими синицями. **В:** від білої синиці відрізняється синім тім'ям і жовтим низом. **З:** пісня — короткі дзвінки трелі; часто подає дзвінке «ці-ці-цірр».

Синиця біла *Parus cyanus* — Белая лазоревка. **Azure Tit.** — МТ: 8—11 г.

ДТ: близько 14 см. **О:** у *ad* голова біла; вуздечка, смуга на потилиці, смуги, які окреслюють щоки, синювато-чорні; спина, плечі і поперек сірі; на темно-синіх верхніх покривних перах крила біла смуга; надхвістя і низ білі; махові пера бурі, з домішкою білого і синього кольорів; середня пара стернових пер синя, крайня пара — біла, інші — сині, з білою кінцевою частиною; дзьоб і ноги сірі. У *juv* білі частини оперення з сірим або бурим відтінком, темні — буруваті. **С:** зимуючий. **Р:** переважно Західне Полісся, зрідка — на решті території, крім степової смуги. **Б:** чагарники, ліси з густим підліском. **П:** трапляється в зграях з блакитними синицями. **В:** від блакитної синиці відрізняється білим верхом голови і білим низом; від довгохвості синиці — чорними смугами за очима, коротшим хвостом і темно-синім кольором темних частин тіла. **З:** пісня — нетривале щебетання, поклик — коротке «тсір» або довге «тсіі-тсіі-де-де».

† **Синиця чубата** *Parus cristatus* — Хохлатая синица. Crested Tit. —

МТ: 10–13 г. ДТ: близько 12 см. **О:** у *ad* голова зверху чорно-бура, пера з білою верхівкою; на потилиці великий загострений «чуб»; щоки білі, окреслені ззаду чорними смугами; горло чорне; на боках шиї чорні смуги, які заходять на задню частину шиї; спина, плечі, покривні пера верху крил, поперек і надхвістя сірувато-бурі; низ білий, на боках тулуба і череві сірувато-вохристій відтінок; махові і стернові пера бурі; дзьоб чорний; ноги сірувато-бурі. У *juv* «чуб» менший, іноді ледь помітний; пера «чуба» і горла бурі; темні смуги на задній частині шиї розвинені слабо або відсутні. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова і значна частина лісостепової смуги, а також Карпати. **Б:** переважно хвойні ліси. **П:** у позагніздовий період нерідко тримається в зграях з іншими синицями та золото-мушками. **В:** *ad* від решти синиць відрізняється довгим «чубом», а *juv* — тим, що пера верху голови з білою верхівкою. **З:** пісня — короткі мелодійні трелі; часто подає пискливе «ці-ці-чрр-чрр».

Соснові та зміш. ліси

† **Гаїчка-пухляк** *Parus montanus* — Буроголовая гаїчка. Willow Tit. —

МТ: 9–12 г. ДТ: біля 12 см. **О:** у *ad* верх голови і горло бурувато-чорні; щоки і боки шиї білі; спина, плечові пера, поперек, надхвістя і покривні пера верху крил бурувато-сірі; низ білуватий, на боках тулуба і череві сірувато-вохристій відтінок; на складеному крилі на другорядних махових перах білувата пляма; махові і стернові пера бурі; дзьоб сірувато-чорний; ноги сірувато-бурі. *juv* схожий на *ad*, але верх голови і горло бурі. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова та лісостепова смуги. **Б:** хвойні та мішані ліси, зрідка парки. **П:** взимку тримається в змішаних зграях з іншими видами синиць і дятлами. **В:** від болотяної гаїчки відрізняється більшою чорною плямою на горлі, білуватою плямою на другорядних махових перах на складеному крилі та відсутністю металічного полиску на голові, але достовірно — лише покликком. **З:** пісня — мелодійне швидке «ті-ті-ті-ті-ті», поклик — різке «джі-джі» або «ціі-ціі-ціі».

† **Гаїчка болотяна** *Parus palustris* — Черноголовая гаїчка. Marsh Tit. —

МТ: 9–12 г. ДТ: близько 12 см. **О:** у *ad* верх голови і горло чорні, на голові металічний полиск; щоки і боки шиї сіруваті; спина, плечові пера, поперек, надхвістя і покривні пера верху крил бурувато-сірі; низ білуватий, боки тулуба і череві з сірувато-вохристим відтінком; махові і стернові пера бурі; дзьоб сірувато-чорний; ноги сірувато-бурі. *juv* схожий на *ad*, але верх голови чорно-бурий, без металічного полиску. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова і лісостепова смуги, а також північна частина степової смуги. **Б:** листяні і мішані ліси з густим підліском поблизу водойм і боліт. **П:** взимку тримається в змішаних зграях з іншими видами синиць і дятлами. **В:** від гаїчки-пухляка відрізняється меншим розміром чорної плями на горлі, металічним полиском на голові та відсутністю білуватої плями на другорядних махових перах на складеному крилі, але достовірно — лише покликком. **З:** пісня — дзвінке «цві-цві-цві-цві-цві», поклик — енергійне «сі-сі-дже-дже-дже».

Синиця чубата

Гаїчка-пухляк

Гаїчка болотяна

Синиця чорна *Parus ater* – **Московка. Coal Tit.** – МТ: 8–10 г. ДТ: біла

11 см. **О:** у *ad* верх голови і горло чорні, з полиском; щоки, потилиця і шия з боків білі; спина оливково-сіра; поперек і надхвістя рудуваті; на чорних верхніх покривних перах крила дві білі поперечні смужки; низ білий, з вохристим відтінком; махові і стернові пера бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб чорний; ноги сірі. У *juv* верх голови і горло з бурим відтінком; щоки, потилиця і низ жовтувато-вохристі. **С:** осілий, кочовий, зимуючий. **Р:** гніздиться в лісовій і частково в лісостеповій смугах, а також в гірському Криму; взимку трапляється майже на всій території, крім півдня та південного-сходу степової смуги. **Б:** переважно хвойні ліси, інколи листяні ліси з домішкою хвойних порід. **П:** дуже рухливий; поживу здобуває в кроні дерев. **В:** від більшості синиць відрізняється білою потилицею і двома білими смужками на крилі, від великої синиці – меншими розмірами і відсутністю чорної смуги на грудях і череві. **З:** часто подає дзвінке «ціні-ціні-ціні» або «тіі-тіі-тіі».

Синиця велика *Parus major* – **Большая синица. Great Tit.** – МТ: 16–21 г.

ДТ: близько 14 см. **О:** у ♂ *ad* щоки білі; на потилиці невелика жовтувата пляма; інше оперення голови, горло, широка смуга посеред вола, грудей, черева і підхвістя чорні, на голові з полиском; спина оливково-зелена; надхвістя сіре; на сизувато-сірих покривних перах крила біла смуга; воло, груди і черево яскраво-жовті; махові пера бурі, з жовтуватою облямівкою; центральна пара стернових пер блакитно-сіра, крайня пара – біла, інші – сірувато-бурі, з домішкою білого на кількох передостанніх перах; дзьоб чорний; ноги темно-сірі. У ♀ *ad* чорна смуга на грудях і череві значно вужча; жовта барва в оперенні нерідко блідіша. *juv* тьмяніший; вузька темно-сіра смуга лише на горлі, волі і грудях. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** на всій території. **Б:** ліси, парки, сади, штучні насадження, всюди, де є дуплисті дерева. **П:** дуже жвавий і довірливий. **В:** від інших видів синиць відрізняється більшими розмірами та суцільною чорною смугою на грудях і череві. **З:** пісня – дзвінке «ці-ці-по - ці-ці-по»; часто подає характерні крики «сі-тюіть» або «пінк-пінк».

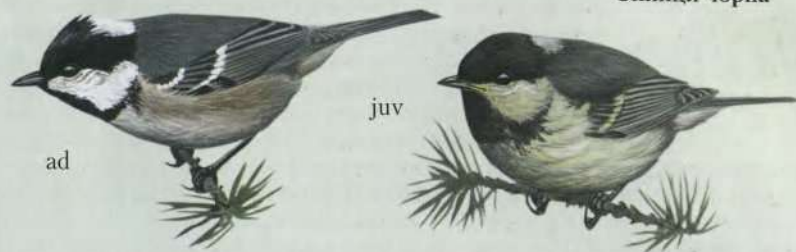
Родина Повзиків (*Sittidae*)

Дрібні птахи. Дзьоб загострений. Хвіст з прямим краєм. Пальці довгі, з загнутими кігтями. Заселяють рівнинні ліси та гірські місцевості. Моногами. Нагніздні. Живлення змішане. Відомо 4 роди з 26 видами; в Україні – 2 види.

Стінолаз *Tichodroma muraria* – **Стенолаз. Wallcreeper.** – МТ: 15–20 г.

ДТ: близько 17 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху сірий; вуздечка, щоки, підборіддя, горло і воло чорні; груди і черево сіре, з білою строкатістю; загальний колір крил темно-бурий, на чотирьох зовнішніх першорядних махових перах по дві великі білі плями, які видно в польоті, частина покривних і окремі ділянки махових пер вишнево-червоні; хвіст чорний, з сірою смугою на кінці, на верхівці крайніх стернових пер біла барва; дзьоб чорний, довгий, дещо загнутий донизу; ноги чорні; у позашлюбному оперенні вуздечка, щоки, підборіддя, горло і воло білі або сірувато-білі. ♀ *ad* цілорічно забарвлена подібно до позашлюбного ♂ *ad*. *juv* схожий на ♀ *ad*, але дзьоб і ноги бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Карпати та Крим. **Б:** скелі. **П:** лазить по стінках скель, часто змахуючи крилами. **В:** розрізняється за забарвленням і манерою лазити по скелях. **З:** переважно мовчазний; пісня – мелодійний короткий свист.

Синиця чорна

Синиця велика

Стінолаз

Повзик *Sitta europaea* – Обыкновенный поползень. Nuthatch. – МТ: 19–24 г.

ДТ: біля 14 см. **О:** ♂ *ad* зверху сірий; через око проходить чорна смуга; щоки і горло білі; воло, груди і черево білі, з вохристим відтінком; боки тулуба і підхвістя каштанові; махові пера сірувато-бурі; стернові пера чорні, крім сірих центральних, крайні пари біля верхівки білі; дзьоб темно-сірий; ноги жовтувато-бурі. У ♀ *ad* низ рівномірно вохристий, каштановий колір відсутній. *juv* подібний до ♀ *ad*, але смуга, яка проходить через око, темно-сіра; майже весь низ жовтувато-вохристий. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова і лісостепова смуги, а також північна частина степової смуги. **Б:** мішані та листяні ліси, взимку трапляється в хвойних лісах, парках, садах. **П:** гніздиться в дуплах, отвір яких обмазує глиною; пересувається по стовбурах як ввєрх, так і вниз головою; взимку часто тримається у зграях синиць. **В:** розрізняється за забарвленням і манерою лазити по стовбурах дерев. **З:** пісня – голосний свист «тві-тві-тві-тві»; часто подає дзвінке «ціт-ціт-сіт».

Родина Підкоришникові (*Certhiidae*)

Дрібні птахи. Дзьоб довгий, загнутий донизу. Ноги короткі, пальці довгі, з загнутими кігтями. Хвіст загострений. Заселяють ліси на рівнинах і в горах. Моногами. Нагніздні. Комахоїдні. Відомо 2 роди з 6 видами; в Україні – 2 види.

Підкоришник звичайний *Certhia familiaris* – Обыкновенная пищуха. Treecreeper. – МТ: 8–12 г. ДТ: біля 13 см. **О: у *ad* верх рудувато-бурий, з білими плямами; над оком білувата «брова»; поперек і надхвістя рудуваті; низ білий; махові пера бурі, з білою верхівкою і вохристою ламаною смугою; стернові пера рудувато-бурі, загострені; дзьоб бурий, нижня щелепа світліша; ноги світло-бурі, кіготь на задньому пальці довгий. *juv* схожий на *ad*, але білих плям на спині більше; низ сіруватий. **С:** осілий, кочовий. **Р:** лісова і лісостепова смуги, а також північна частина степової смуги, пониззя Дніпра, Дністра і Дунаю, Кримські гори. **Б:** різномішані ліси, рідше парки. **П:** лазить по стовбурах дерев по спіралі знизу вгору. **В:** від короткопалого підкоришника відрізняється коротшим дзьобом, довшим кігтем заднього пальця, світлішим низом, дещо рудішими попереком і надхвістям, але найдостовірніше – піснею. **З:** пісня – мелодійний свист, з коротким «віг» на кінці; поклик – високотональне «ціт».**

Підкоришник короткопалий *Certhia brachydactyla* – Короткопалая пищуха. Short-toed Treecreeper. – МТ: 8–12 г. ДТ: біля 13 см. **О: у *ad* верх рудувато-бурий, з білими плямами; над оком білувата «брова»; поперек і надхвістя рудувато-бурі; низ сірувато-білий, боки тулуба, черево і підхвістя з бурим відтінком; махові пера бурі, з білою верхівкою і вохристою ламаною смугою; стернові пера рудувато-бурі, загострені; дзьоб бурий, нижня щелепа світліша; ноги світло-бурі, кіготь на задньому пальці короткий. *juv* схожий на *ad*, але білих плям на спині більше; низ сіруватий. **С:** осілий, кочовий. **Р:** окремі райони заходу країни. **Б:** узлісся, парки, сади поряд з населеними пунктами. **П:** лазить по стовбурах дерев по спіралі знизу вгору. **В:** від звичайного підкоришника відрізняється довшим дзьобом, коротшим кігтем заднього пальця, бурішим низом, але найдостовірніше – піснею. **З:** пісня – коротке і швидке «тіі-тіі-тітітіі».**

Бк

Підкоришник короткопалий

Підкоришник звичайний

Родина Горобцеві (*Passeridae*)

Різні за зовнішнім виглядом дрібні птахи. Дзьоб міцний, конусоподібний. Заселяють різного типу відкриті рівнинні ландшафти і гірські місцевості. Моногами. Нагніздні. Живлення змішане. Відомо 22 роди зі 155 видами; в Україні — 5 видів, враховуючи занесеного в Додаток.

Горобець хатній *Passer domesticus* — Домовий воробей. House Sparrow.

— МТ: 22–32 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови сірий; щоки світло-сірі, ззаду окреслені широкими каштановими смугами, які нерідко з'єднуються на задній частині шиї; верхня частина спини і верх крил каштанові, з чорними плямами; на покривних перах крила світла смуга; нижня частина спини, поперек і надхвістя бурувато-сірі; вуздечка, горло і воло зверху чорні; груди, боки тулуба і черво світло-сірі; махові пера темно-бурі, з рудюю облямівкою; стернові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб чорний; ноги бурі; у *позашлюбному вбранні* каштанові і чорні пера зі світлою облямівкою; дзьоб темно-бурий, з жовтуватою основою. У ♀ *ad* вся голова, горло і воло сірувато-бурі; над оком світла «брова»; спина і покривні пера крил світло-бурі, з темними смугами; дзьоб бурий. *juv* схожий на ♀ *ad*. **С:** осілий. **Р:** на всій території. **Б:** переважно населені пункти та їх околиці. **П:** гніздиться в щілинах будівель, особливо часто під стріхою, зрідка влаштовує кулеподібні гнізда на деревах і кущах; у шлюбний період дуже прикметним є спосіб утворення пари — партнер, настовбурчивши пір'я на горлі і волі, опустивши донизу кінці крил і задерши догори хвоста, з голосним цвірінканням стрибає навколо партнерки, намагаючись привернути до себе увагу; в осінньо-зимовий період тримається зграями. **В:** від польового горобця відрізняється відсутністю чорних плям на щоках; крім того, ♂ *ad* — сірими лобом і тім'ям, а також чорною барвою на волі, а ♀ *ad* і *juv* — відсутністю коричневого кольору в оперенні голови; ♂ *ad* від ♂ *ad* чорногрудого горобця — сірим верхом голови, сірими грудьми і червом, ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* чорногрудого горобця на віддалі відрізнити майже неможливо. **З:** характерне голосне цвірінкання «чів-чів».

Горобець польовий *Passer montanus* — Полевої воробей. Tree Sparrow.

— МТ: 19–25 г. ДТ: біля 14 см. **О:** у *ad* верх голови коричневий; на білуватих щоках по одній чорній плямі; вуздечка і горло чорні; верхня частина спини і верх крил рудувато-бурі, з чорними плямами; на покривних перах крила дві вузькі світлі смужки; нижня частина спини, поперек і надхвістя бурі; низ буруватий; махові і стернові пера бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб чорний або бурий; ноги сірувато-бурі. *juv* подібний до *ad*, але забарвлений тьмяніше; верх голови коричнево-бурий; плями на щоках, вуздечка і горло сірувато-чорні. **С:** осілий. **Р:** на всій території. **Б:** узлісся, яри, населені пункти. **П:** гніздиться в природних дуплах і норах, а також в штучних гніздівлях; у позагніздовий період тримається зграйками. **В:** від ♂ *ad* чорногрудого горобця відрізняється чорними плямами на щоках, а також відсутністю чорного кольору на волі і чорних плям на боках тулуба; від ♂ *ad* хатнього горобця — також коричневим верхом голови. **З:** цвірінкання «жев-жев-жев», дещо тихіше і вище за тональністю, ніж у хатнього горобця.

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* позашлюбний

Горобець хатній

♀ *ad*

ad

juv

Горобець польовий

♂ и ♀ различ. слабо

В'юрок сніговий

ad позашлюбні

Горобець чорногрудий *Passer hispaniolensis* — Черногрудый воробей. Spanish Sparrow. — МТ: біля 30 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови і задня частина шиї каштанові; «брови» і щоки білі; спина, плечі, поперек, надхвістя і боки тулуба сірувато-бурі, з чорною строкатістю; вуздечка, горло і воло чорні; груди, черево і підхвістя світло-сірі; на каштанових покривних перах другорядних махових світла смуга; махові і стернові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб чорний; ноги бурі; у позашлюбному вбранні каштанові і чорні пера зі світлою облямівкою; дзьоб темно-бурій, з жовтуватою основою. У ♀ *ad* вся голова, горло і воло сірувато-бурі; над оком світла «брова»; спина, плечі, боки тулуба і верхні покривні пера крил світло-бурі, з поздовжніми темними смугами; поперек і надхвістя однотонно сірувато-бурі; дзьоб бурій, основа світла; ноги світло-бурі. *juv* схожий на ♀ *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано на о. Зміїний. **Б:** лісові насадження, що розташовані поряд з відкритими просторами. **П:** населених пунктів уникає. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* хатнього горобця відрізняється каштановим верхом голови, білими щоками та чорними плямами на боках тулуба, від польового горобця — чорним волем і відсутністю чорних плям на щоках; від обох цих видів — темною строкатістю поперека і надхвістя; ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* хатнього горобця відрізнити складно. **З:** пісня — голосне «чілілі-чілілі», поклик — жваве «чрі-чрі».

В'юрок сніговий *Montifringilla nivalis* — Снежный вьюрок. Snow Finch. — МТ: 35–40 г. ДТ: близько 18 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова і шия сірі; горло чорне; спина, плечі і поперек сірувато-бурі, з темною строкатістю; надхвістя по центру чорне, по боках — біле; низ сірувато-білий; покривні пера крил майже цілком білі; першорядні махові пера чорні, інші махові — білі; стернові пера, крім чорних центральних, білі, з чорною верхівкою; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні голова і шия бурувато-сірі; горло сіре; дзьоб жовтуватий. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad* у позашлюбному вбранні. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Карпати. **Б:** високогір'я. **П:** полохливий. **В:** від пуночки відрізняється сірою головою і темнішою спиною. **З:** пісня — стукотлива трель; поклик — хрипке «печіу», «псчі» або «кіхк», крик тривоги — тріскотливе «пчрр».

Горобець чорногрудий

♂ ad шлюбний

♀ ad

♀ ad

♂ ad шлюбний

В'юрок сніговий

Родина В'юркові (*Fringillidae*)

Дрібні птахи, з конусоподібним дзьобом; у деяких видів кінці щелеп схрещені. Хвіст виймчастий. Заселяють ліси, чагарники, відкриті простори на рівнинах та в горах. Моногами. Нагніздні. Здебільшого зерноїдні. Відомо 19 родів зі 122 видами; в Україні — 19 видів, враховуючи внесені у Додаток.

Зяблик *Fringilla coelebs* — **Зяблик. Chaffinch.** — МТ: 19–24 г. ДТ: близько 15 см. О: у ♂ *ad* в шлюбному вбранні нижня частина лоба чорна; верхня частина лоба, тім'я, потилиця, шия по боках і назад блакитно-сірі; спина каштаново-бура; поперек і надхвістя зеленкуваті; щоки, горло, воло, боки тулуба, груди і передня частина черева винно-рожеві; задня частина черева і підхвістя білуваті; на чорних покривних перах крила велика біла пляма і біла смуга; махові пера темно-бурі; хвіст темно-бурий, майже чорний, дві пари крайніх стернових пер з білою барвою, центральні пера сірі; дзьоб блакитно-сірий, на кінці чорний; ноги бурі; у позашлюбному вбранні верх голови і спина бурі; щоки, горло, воло, боки тулуба і груди з бурим відтінком; дзьоб бурий. У ♀ *ad* верх сірувато-бурий; поперек і надхвістя оливково-зелені; низ бурувато-сірий, світліший на череві і підхвісті; дзьоб бурий. *juv* подібний до ♀ *ad*. С: гніздовий, перелітний, зимуючий. Р: гніздиться і мігрує на всій території; регулярно зимує на півдні та в Закарпатті, окремі особини і групи птахів взимку трапляються на решті території. Б: ліси різного типу, парки, сади. П: довірливий, терпляче ставиться до присутності людей, може збирати поживу на доріжках парків в досить людних місцях; під час міграцій і зимівлі утворює зграї, часто разом з в'юрками. В: від в'юрка відрізняється зеленкуватим надхвістям і однотонним кольором боків тулуба, а ♂ *ad* у шлюбному оперенні — також блакитно-сірим верхом голови, винно-рожевим низом тулуба і блакитно-сірим дзьобом. З: пісня мелодійна, з характерним «розчерком» в кінці; поклик — коротке «пінк», подібне до поклику великої синиці; часом подає характерне «рю», яке повторюється з невеликими паузами.

В'юрок *Fringilla montifringilla* — **В'юрок. Brambling.** — МТ: 23–29 г. ДТ: близько 15 см. О: у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, задня частина шиї і спина чорні; поперек і надхвістя білі; горло, воло і частина верхніх покривних пер крил руді; боки тулуба рудуваті, з чорними плямами; груди і черево білі; на покривних перах крила біла пляма, вздовж основи чорних махових пер проходить біла смуга; стернові пера чорні; дзьоб чорний; ноги темно-бурі; у позашлюбному вбранні голова і спина бурі, з темною строкатістю; білі плями і смуги на крилах з рудим відтінком; дзьоб жовтий, на кінці бурий; ноги світло-бурі. ♀ *ad* схожа на ♂ *ad* у позашлюбному вбранні, але світліша, з сіруватими смугами на боках шиї. *juv* подібний до ♀ *ad*. С: пролітний, зимуючий. Р: на всій території. Б: розріджені ліси, особливо букові, а також відкриті простори, що оточені лісонасадженнями. П: тримається зграями, часто разом із зябликами. В: від зяблика відрізняється білими поперек і надхвістям та темною строкатістю на боках тулуба, а ♂ *ad* у шлюбному оперенні — чорними головою і шиною, рудими горлом і волом, чорним дзьобом. З: пісня подібна до пісні зеленяка, але хрипкіша; поклик — різке «вжя...вжя...».

В'юрок *Fringilla montifringilla* — **В'юрок. Brambling.** — МТ: 23–29 г. ДТ: близько 15 см. О: у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, задня частина шиї і спина чорні; поперек і надхвістя білі; горло, воло і частина верхніх покривних пер крил руді; боки тулуба рудуваті, з чорними плямами; груди і черево білі; на покривних перах крила біла пляма, вздовж основи чорних махових пер проходить біла смуга; стернові пера чорні; дзьоб чорний; ноги темно-бурі; у позашлюбному вбранні голова і спина бурі, з темною строкатістю; білі плями і смуги на крилах з рудим відтінком; дзьоб жовтий, на кінці бурий; ноги світло-бурі. ♀ *ad* схожа на ♂ *ad* у позашлюбному вбранні, але світліша, з сіруватими смугами на боках шиї. *juv* подібний до ♀ *ad*. С: пролітний, зимуючий. Р: на всій території. Б: розріджені ліси, особливо букові, а також відкриті простори, що оточені лісонасадженнями. П: тримається зграями, часто разом із зябликами. В: від зяблика відрізняється білими поперек і надхвістям та темною строкатістю на боках тулуба, а ♂ *ad* у шлюбному оперенні — чорними головою і шиною, рудими горлом і волом, чорним дзьобом. З: пісня подібна до пісні зеленяка, але хрипкіша; поклик — різке «вжя...вжя...».

В'юрок *Fringilla montifringilla* — **В'юрок. Brambling.** — МТ: 23–29 г. ДТ: близько 15 см. О: у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, задня частина шиї і спина чорні; поперек і надхвістя білі; горло, воло і частина верхніх покривних пер крил руді; боки тулуба рудуваті, з чорними плямами; груди і черево білі; на покривних перах крила біла пляма, вздовж основи чорних махових пер проходить біла смуга; стернові пера чорні; дзьоб чорний; ноги темно-бурі; у позашлюбному вбранні голова і спина бурі, з темною строкатістю; білі плями і смуги на крилах з рудим відтінком; дзьоб жовтий, на кінці бурий; ноги світло-бурі. ♀ *ad* схожа на ♂ *ad* у позашлюбному вбранні, але світліша, з сіруватими смугами на боках шиї. *juv* подібний до ♀ *ad*. С: пролітний, зимуючий. Р: на всій території. Б: розріджені ліси, особливо букові, а також відкриті простори, що оточені лісонасадженнями. П: тримається зграями, часто разом із зябликами. В: від зяблика відрізняється білими поперек і надхвістям та темною строкатістю на боках тулуба, а ♂ *ad* у шлюбному оперенні — чорними головою і шиною, рудими горлом і волом, чорним дзьобом. З: пісня подібна до пісні зеленяка, але хрипкіша; поклик — різке «вжя...вжя...».

♂ *ad* шлюбний

Зяблик

♂ *ad* позашлюбний

♀ *ad*

♂ *ad* позашлюбний

♂ *ad* шлюбний

В'юрок

♂ *ad* позашлюбний

♀ *ad*

Коноплянка

Чечевиця

Щиглик *Carduelis carduelis* — Черноголовый щегол. Goldfinch. —

МТ: 14–18 г. ДТ: близько 12 см. **О:** у *ad* вуздечка, тім'я, потилиця і смуги, які окреслюють щоки ззаду, чорні; лоб, горло і щоки спереду яскраво-червоні; інше оперення голови біле, з бурим відтінком на щоках; спина і плечі рудувато-бурі; надхвістя білувате; низ білий, з рудувато-бурими плямами на боках вола; зверху площина крила чорна, з

широкою жовтою смугою, верхівка більшості махових пер біла; центральні стернові пера чорні, з білою верхівкою, інші — чорні, з білими плямами і білою верхівкою, білі плями помітні на розчепіреному хвості; дзьоб жовтувато-білий; ноги бурі. *juv* бурий, з численними темними рисками, без чорного і червоного кольорів на голові. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** узлісся, сади, парки, населені пункти. **П:** полюбляє сидіти на верхівках бур'янів, живлячись їх насінням. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** пісня — дзвінкі мелодійні трелі; поклик — щебетливе «п'юїт».

Коноплянка *Acanthis cannabina* — Коноплянка. Linnet. —

МТ: 15–20 г. ДТ: біля 13 см. **О:** у *♂ ad* в шлюбному вбранні голова сіра; лоб і боки вола червоні; спина і покривні пера крил рудувато-бурі; надхвістя білувате; низ білуватий, боки тулуба рудуваті; підхвістя біле; махові і стернові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб темно-сірий; ноги бурі; у позашлюбному оперенні голова цілком

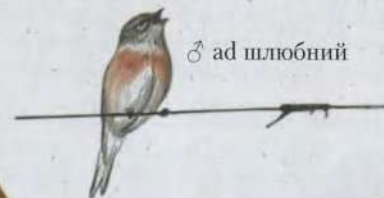
сірувато-бура, з темними рисками на лобі і тім'ї; вола рудувате, з темними пятами. *♀ ad* схожа на позашлюбного *♂ ad*. *juv* подібний до *♀ ad*. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** узлісся, рідколісся, чагарники, лісосмуги, сади, населені пункти. **П:** полюбляє сидіти на дротах електромереж; співає, як сидючи на високому місці, так і в польоті; взимку тримається зграями, часто з іншими в'юрковими птахами. **В:** від гірської чечітки відрізняється сірим горлом, білуватим надхвістям, а взимку — також сірим дзьобом; від звичайної і білої чечіток — відсутністю чорної плями на підборідді. **З:** пісня мелодійна, зі свистом і трелями; поклик — коротке «чюк-чюк».

Щиглик

♂ ad шлюбний

♂ ad шлюбний

♀ ad

Коноплянка

Чечітка звичайна *Acanthis flammea* — Обыкновенная чечетка. Redpoll. — МТ: 10—14 г. ДТ: близько 14 см. **О:** ♂ *ad* зверху сіривато-бурий, з темною строкатістю; поперек і надхвістя білуваті, з рожевим відтінком і темними рисками; підборіддя і вуздечка чорні; лоб і передня частина тім'я, щоки спереду, горло і воло рожево-червоні; боки тулуба білі, з бурими рисками; груди, черево і підхвістя білі; на покривних перах крила дві вузькі світлі смуги; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб жовтуватий; ноги темно-бурі. У ♀ *ad* рожева барва тільки на лобі, лише іноді на щоках; низ бруднувато-білий. *juv* без рожевого кольору. **С:** зимуючий. **Р:** на всій території, крім Карпат. **Б:** забур'янені відкриті простори, сади, парки. **П:** тримається зграями; здобуваючи насіння берези або вільхи, нерідко вмощується на найтонших гілочках, повернувшись спиною або головою донизу. **В:** від коноплянки відрізняється сіривато-бурою спиною і чорним підборіддям; від гірської чечітки — чорним підборіддям і рожевим лобом; від білої чечітки — темнішою спиною і рожеватим або білуватим з темними рисками надхв'ястям, а ♂ *ad* від гірської і білої чечіток — також рожево-червоними горлом і волем. **З:** поклик — шепетливе «чів-чів-чів», пісня складається з серії покликів.

Чечітка біла *Acanthis hornemanni* — Пепельная чечетка. Arctic Redpoll. — МТ: 12—15 г. ДТ: біля 14 см. **О:** ♂ *ad* зверху білуватий, з темною строкатістю; на сіривато-чорних покривних перах крила дві вузькі білуваті смуги; поперек і надхвістя білі, на надхв'ясті слабкий рожевий відтінок; лоб і передня частина тім'я рожево-червоні; підборіддя і вуздечка темно-бурі; горло, щоки спереду і воло світло-рожеві; решта низу біла; махові і стернові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб жовтий; ноги темно-бурі. У ♀ *ad* рожевий колір лише на лобі; на волі і боках тулуба темні риси. *juv* схожий на ♀ *ad*, але без рожевого кольору. **С:** рідкісний залітний взимку. **Р:** на всій території. **Б:** відкриті простори, сади, парки. **П:** трапляється в зграях зі звичайними чечітками. **В:** від звичайної чечітки відрізняється значно світлішим забарвленням верху і низу, а також відсутністю строкатості на поперек і надхв'ясті. **З:** мелодійне «чїт-чїт-чїт», децю повільніше, ніж у звичайної чечітки.

Чечітка гірська *Acanthis flavirostris* — Горная чечетка. Twite. — МТ: 15—19 г. ДТ: біля 13 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх бурий, з темною строкатістю; на голові вохристий відтінок; поперек і надхвістя рожеві; горло і воло вохристі, на волі чорні риси; боки тулуба білувато-вохристі, з темними смугами; груди і черево білуваті; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб сірий; ноги бурувато-чорні; у позашлюбному вбранні тьмяніший, з рудим відтінком; дзьоб вохристо-жовтий. ♀ *ad* в шлюбному вбранні схожа на шлюбного ♂ *ad*, але поперек і надхвістя буруваті; в позашлюбному вбранні дзьоб вохристо-жовтий. *juv* подібний до шлюбної ♀ *ad*. **С:** залітний взимку. **Р:** лісова та лісостепова смуги. **Б:** відкриті простори. **П:** тримається зграйками. **В:** від коноплянки відрізняється вохристим горлом, а в позашлюбному вбранні і жовтим дзьобом, ♂ *ad* — також рожевим надхв'ястям; від звичайної і білої чечіток — відсутністю темної плями на підборідді та рожевого і червоного кольорів на голові, горлі і волі. **З:** поклик нагадує поклик звичайної чечітки, але повільніший.

Чечітка звичайна

Чечітка біла

♂ ad позашлюбний

Чечітка гірська

Чечевиця

♂ ad шлюбний

+ Чечевиця *Carpodacus erythrinus* — Обыкновенная чечевица. Scarlet

пр.в.

Бк

с. 338

Rosefinch. — МТ: 20–25 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні спина, крила і хвіст бурі, з нечіткою темною строкатістю; голова, крім буруватих покривних пер вух, горло, воло, попереk і надхвістя червоні (насиченість червоного кольору в оперенні з віком посилюється від світло-червоного до кармінно-червоного); груди, черево і підхвістя білі; на покривних перах крила дві рожевуваті смуги; махові і стернові пера бурі, з червонуватою облямівкою; дзьоб сірий; ноги бурі; у позашлюбному вбранні червоний колір оперення тьмяніший, з густим бурим відтінком. ♀ ad зверху сірувато-бура, з темними рисками; горло і воло буруваті; боки тулуба білі, з темними рисками; груди, черево і підхвістя білі; смуги на крилі білуваті. **juv** подібний до ♀ ad, але риси на тулубі виразніші. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також в північній частині Степу і на півдні Криму; в періоди міграцій може траплятися майже скрізь. **Б:** чагарники на зволжених луках, лісові галявини. **П:** полюбає співати, сидячи на верхівках кущів. **В:** ♂ ad від ♂ ad великої чечевиці відрізняється білими грудьми, червом і підхвістям, від ♂ ad сибірської чечевиці — бурою спиною і білим підхвістям; ♀ ad та juv від ♀ ad та juv великої і сибірської чечевиць та коноплянки — білуватими або вохристими смугами на крилах. **З:** пісня — свист «віті-вітіу», що часто повторюється; поклик — тихе «чві».

+ Смеречник *Pinicola enucleator* — Щур. Pine Grosbeak. — МТ: 50–60 г.

зак.

на пів.

с. 339

Бк

ДТ: близько 20 см. **О:** ♂ ad майже цілком рожево-червоний; на спині бурі плями; черево і підхвістя бурувато-сірі; на темно-бурих покривних перах крила дві вузькі білі або рожевуваті смуги; махові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; стернові пера темно-бурі, з червонуватою облямівкою; дзьоб масивний, чорно-бурий, кінець верхньої щелепи загнутий донизу; ноги чорно-бурі. ♀ ad жовтувато-бура; ноги бурі; червоний колір в оперенні відсутній. **juv** зеленкувато-сірий; голова інколи жовтувата. **С:** рідкісний залітний взимку. **Р:** Полісся. **Б:** переважно хвойні ліси. **П:** в зимовий період доволі довірливий; тримається невеликими зграйками. **В:** від шишкарів відрізняється більшими розмірами, довшим хвостом і звичайною формою дзьоба, кінці щелеп якого не схрещені. **З:** пісня — коротка щebetлива трель, поклик — мелодійне «п'юі».

♀ ad

♂ ad шлюбний

juv

Чечевиця

♂ ad позашлюбний

♂ ad

♀ ad

Смеречник

Шишкар ялиновий

♂ ad

Шишкар сосновий

♂ ad

Шишкар білокрилий

♂ ad

+
карта
полюс
PP
БК

Шишкар ялиновий *Loxia curvirostra* — Обыкновенный клест.

Crossbill. — МТ: 28—40 г. ДТ: біля 17 см. **О:** ♂ ad майже цілком яскраво-червоний; задня частина черева і підхвістя сірі; на бурих покривних перах крил червоний відтінок; махові і стернові пера бурі; дзьоб масивний, темно-бурий, кінці щелеп схрещені; ноги темно-бурі. ♀ ad сірувато-зелена, на спині помірна темна строкатість; поперек і надхвістя жовтувато-зелені. **juv** сірувато-білий, з густою темною строкатістю. **С:** осілий, кочовий, зимуючий. **Р:** гніздиться на північному сході Полісся, в Карпатах і Кримських горах; зимує також у лісовій і лісостеповій смугах. **Б:** соснові та ялинові ліси. **П:** тримається зграйками в кронах дерев; до розмноження приступає в період дозрівання насіння в шишках ялин, тому пташенят може виводити в кінці зими. **В:** від білокрилого шишкаря відрізняється відсутністю білих смуг на крилах, від соснового шишкаря — вужчим дзьобом і дещо меншими розмірами. **З:** пісня — щебетливі трелі; часто подає характерний крик «піт-піт».

Шишкар сосновий *Loxia pytyopsittacus* — Клест-сосновик. Parrot Crossbill. — МТ: 35—50 г. ДТ: близько 18 см. **О:** ♂ ad майже цілком червоний; задня частина черева і підхвістя сіруваті; на бурих покривних перах крил червоний відтінок; махові і стернові пера бурі; дзьоб масивний, бурий, кінці щелеп схрещені; ноги бурі. ♀ ad сірувато-зелена, на спині помірна темна строкатість; поперек і надхвістя жовтувато-зелені. **juv** сірувато-білий, з густою темною строкатістю. **С:** залітний взимку. **Р:** Полісся. **Б:** соснові, іноді сосново-ялинові ліси. **П:** досить довірливий; може збирати опале насіння на землі, але переважно тримається зграйками в кронах дерев. **В:** від білокрилого шишкаря відрізняється відсутністю білих смуг на крилах, від ялинового шишкаря — масивнішим дзьобом і дещо більшими розмірами. **З:** голос трохи нижчий за тональністю і грубіший, ніж у ялинового шишкаря.

+
звм
на пт
ноб.
БК

Шишкар ялиновий *Loxia curvirostra* — Обыкновенный клест.

Crossbill. — МТ: 28—40 г. ДТ: біля 17 см. **О:** ♂ ad майже цілком червоний; задня частина черева і підхвістя сіруваті; на бурих покривних перах крил червоний відтінок; махові і стернові пера бурі; дзьоб масивний, бурий, кінці щелеп схрещені; ноги бурі. ♀ ad сірувато-зелена, на спині помірна темна строкатість; поперек і надхвістя жовтувато-зелені. **juv** сірувато-білий, з густою темною строкатістю. **С:** осілий, кочовий, зимуючий. **Р:** гніздиться на північному сході Полісся, в Карпатах і Кримських горах; зимує також у лісовій і лісостеповій смугах. **Б:** соснові та ялинові ліси. **П:** тримається зграйками в кронах дерев; до розмноження приступає в період дозрівання насіння в шишках ялин, тому пташенят може виводити в кінці зими. **В:** від білокрилого шишкаря відрізняється відсутністю білих смуг на крилах, від соснового шишкаря — вужчим дзьобом і дещо меншими розмірами. **З:** пісня — щебетливі трелі; часто подає характерний крик «піт-піт».

♂ ad

♀ ad

Шишкар ялиновий

juv

♂ ad

♀ ad

Шишкар сосновий

Снігур

Снігур *Pyrrhula pyrrhula* – Обыкновенный снегирь. Bullfinch. –

МТ: 22–33 г. ДТ: біля 16 см. **О:** у ♂ *ad* верх голови, вуздечка і підборіддя чорні, з металічним поліском; спина і частина верхніх покривних пер крил сірі; поперек білий; шoki і низ тулуба червоні, за винятком білої задньої частини черева і білого підхвістя; вздовж основи другорядних махових пер проходить широка біла смуга;

махові і стернові пера чорні; дзьоб чорний; ноги темно-бурі. У ♀ *ad* спина сірувато-буря; шoki і низ тулуба бурі. *juv* подібний до ♀ *ad*, але верх голови, вуздечка, підборіддя і смуги на крилах бурі. **С:** осілий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться в Карпатах та Поліссі; мігрує і зимує на всій території. **Б:** хвойні і мішані ліси, взимку трапляється також в парках і садах. **П:** під час міграцій та взимку тримається зграйками. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** пісня – скрипучі звуки, між якими подається мелодійний поклик «п'ю».

Костогриз *Coccothraustes coccothraustes* – Обыкновенный дубонос. Hawfinch. –

МТ: 48–62 г. ДТ: близько 18 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова бурувато-руда; вуздечка і пляма на горлі чорні; шия ззаду і з боків сіра; спина темно-коричнева; поперек і надхвістя рудуваті; низ рожевувато-бурій, за винятком білої задньої частини черева і білого підхвістя; середні верхні покривні пера другорядних махових

білі, внутрішні – рудуваті; покривні пера першорядних махових чорні; махові пера чорні, першорядні – з білими плямами біля основи, верхівка другорядних і кількох внутрішніх першорядних махових пер розширена, з синім металічним поліском; стернові пера, крім бурих центральних, чорні, з великими білими плямами на верхівці, центральні стернові пера накріті видовженими рудуватими перами надхвістя; дзьоб масивний, синювато-сірий; ноги бурі; у позашлюбному вбранні голова буріша; спина і низ тулуба з сірим відтінком; дзьоб жовтуватий. ♀ *ad* в шлюбному вбранні схожа на шлюбного ♂ *ad*, але тьмяніша; зовнішня частина другорядних махових пер світло-сіра; у позашлюбному оперенні голова, поперек і надхвістя з оливковим відтінком. У *juv* в забарвленні верху переважає бурий колір; голова оливково-жовта; низ жовтуватий, з темними плямами на волі, грудях і боках тулуба. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім Присивашья та рівнинного Криму; мігрує і зимує скрізь. **Б:** листяні і мішані ліси, парки, сади. **П:** потайний, тримається переважно в кронах дерев. **В:** розрізняється за забарвленням, силуетом, а також за характерним поклицом. **З:** пісня – окремі короткі свисти, поклик – різке металічне «цїк» або тихіше, схоже на шипіння, «цррі».

Снігур

♀ *ad*

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* шлюбний

♀ *ad* позашлюбна

juv

Костогриз

Родина Вівсянкові (*Emberizidae*)

Дрібні птахи, з конусоподібним дзьобом. Хвіст виїмчастий. Заселяють чагарники і відкриті ландшафти як на рівнинах, так і в горах. Моногами. Нагніздні. Живлення змішане. Відомо 46 родів з 576 видами; в Україні — 16 видів, враховуючи внесені у Додаток.

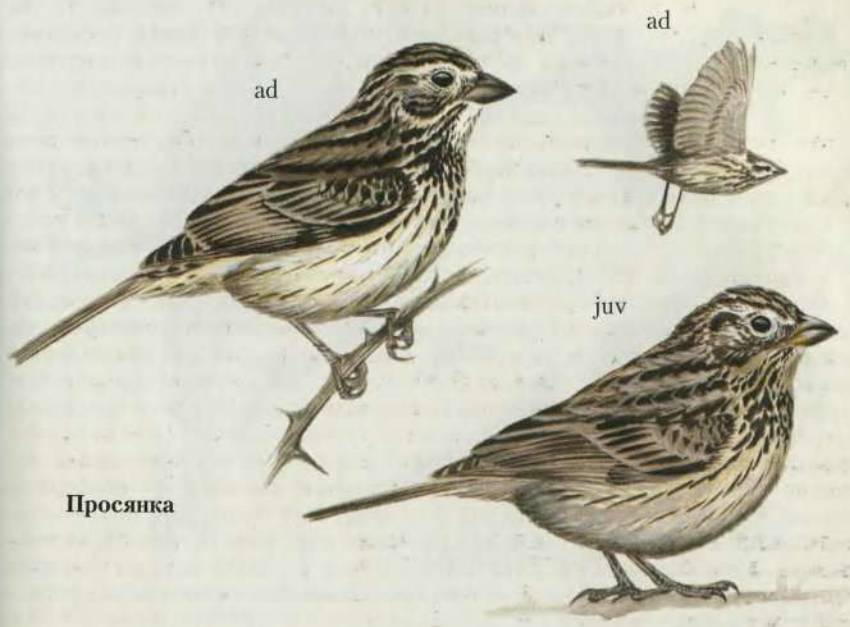
Просянка *Emberiza calandra* — **Просянка. Corn Bunting.** — МТ: 38—

55 г. ДТ: біля 18 см. **О:** у *ad* верх сіривато-бурий, з темною строкатістю; горло біле; низ білуватий, з кремовим відтінком та густими темно-бурими рисками на волі і негустими на боках тулуба; махові і стернові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; дзьоб бурий; ноги світло-бурі. *juv* подібний до *ad*, але оперення з вохристим

відтінком. **С:** осілий, кочовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім гір; зимує на значній частині лісостепової та степової смуг. **Б:** відкриті простори, що поросли чагарником. **П:** під час шлюбних польотів літає з опущеними ногами; в позашлюбний період тримається зграйками, нерідко разом зі звичайними вівсянками. **В:** від інших вівсянок відрізняється більшими розмірами, масивнішим дзьобом і відсутністю яскравих кольорів в оперенні. **З:** пісня коротка, скрипуча, тріскотлива; поклик — енергійне «тік» або тихе «тчрют».

Вівсянка білоголова *Emberiza leucocephala* — **Белашапочная овсянка. Pine Bunting.** — МТ: 25—29 г. ДТ: біля 17 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному

вбранні зверху рудувато-бурий, з чорною строкатістю; лоб і тім'я білі, окреслені чорно-бурими смугами; горло і боки голови каштанові, на щоках білі плями; спереду і на боках шиї біла смуга; поперек і надхвістя руді; воло рудувате; боки тулуба білуваті, з рудою строкатістю; груди і черево білуваті; махові пера сіривато-бурі; хвіст темно-бурий, на двох крайніх парах стернових пер біла барва; дзьоб сірий; ноги бурі; у *позашлюбному оперенні* верхня частина голови і щоки з бурим відтінком; горло буре, окреслене білуватою смугою. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні лоб і тім'я білі, з темними рисками; білі плями на щоках з кремовим відтінком; горло білувате, окреслене по боках темними рисками; воло рудувате; решта низу білувата, з темними рисками на боках тулуба; у *позашлюбному оперенні* голова бурувата, з темними плямами на щоках і покривних перах вух. *juv* схожий на ♀ *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** залітний взимку. **Р:** може траплятися майже на всій території. **Б:** відкриті простори, що поросли чагарником. **П:** тримається зграйками. **В:** ♂ *ad* цілорічно, а ♀ *ad* у шлюбному оперенні від решти вівсянок відрізняються білими плямами на щоках і білим верхом голови; позашлюбна ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* городньої вівсянки — рудим надхвістям, від ♀ *ad* та *juv* садової і лучної вівсянок — сірим дзьобом і білим кольором більшої частини низу, від ♀ *ad* та *juv* звичайної вівсянки — відсутністю жовтого кольору в оперенні, хоча нерідко на відстані відрізнити складно. **З:** пісня нагадує пісню звичайної вівсянки, поклик — тихе «цві».

Просянка

♂ *ad* позашлюбний

♂ *ad* шлюбний

Вівсянка білоголова

♀ *ad* шлюбна

♀ *ad* позашлюбна

Вівсянка звичайна *Emberiza citrinella* — Обыкновенная овсянка.

Yellowhammer. — МТ: 24–30 г. ДТ: близько 17 см.

О: у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова жовта, з темними рисками на тімі; щоки окреслені темними смугами; спина і крила рудувато-бурі, з темною строкатістю; попереk і надхвістя руді; низ жовтий, воло і боки тулуба рудуваті, на боках темні риски; махові і стернові пера

темно-бурі, зі світлою облямівкою, крайні стернові пера з білими краями; дзьоб сірий; ноги світло-бурі; у *позашлюбному оперенні* подібний до ♀ *ad*.

У ♀ *ad* жовтого кольору в оперенні значно менше; на голові і на боках тулуба темна смугастість; воло бурувате, з темними рисками. *juv* схожий на ♀ *ad*.

С: осілий, кочовий. **Р:** гніздиться в лісовій і лісостеповій смугах, а також на більшій частині степової смуги і в гірському Криму; не зимує лише в Карпатах.

Б: відкриті місцевості з чагарниками, молоді лісові посадки, галявини, узлісся. **П:** полюбляє співати на верхівках дерев і кущів; у позагніздовий період тримається зграйками, часто біля узбіччя доріг. **В:** від просянки відрізняється меншими розмірами і жовтим кольором в оперенні; ♂ *ad* в шлюбному оперенні від ♂ *ad* городньої, білоголової та лучної вівсянок — майже цілком жовтою головою; позашлюбний ♂ *ad*, ♀ *ad*, *juv* від ♀ *ad* та *juv* городньої вівсянки — рудим надхвістям, від ♀ *ad* та *juv* лучної вівсянки — строкатішим низом і повністю сірим дзьобом, від ♀ *ad* та *juv* білоголової вівсянки — жовтим кольором в оперенні, хоча на відстані часто відрізнити складно. **З:** пісня — дзвінке «сі-сі-сі-сі-сі-сі», яке відрізняється від пісні садової вівсянки тим, що останній склад вищий за тональність; поклик — неголосне «тсіт».

ЦВБ - ЦВБ - ЦВБ - ЦВБ

Вівсянка городня *Emberiza cirrus* — Огородная овсянка. Ciril Bunting. —

МТ: 20–25 г. ДТ: близько 17 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови сірувато-бурій, з чорними рисками; через око проходить чорна смуга; «брови» і смуги, які проходять від дзьоба до задньої частини шиї, жовті; горло чорне, окреслене жовтим; спина і верхні покривні пера крил рудуваті, з темно-бурою строкатістю; попереk і надхвістя оливково-сірі; воло сіре, по боках — руде;

решта низу жовта, з темними рисками на боках тулуба; махові пера сірувато-бурі, зі світлою облямівкою; хвіст бурій, на двох крайніх парах стернових пер біла барва; дзьоб сірий; ноги бурі; у *позашлюбному оперенні* тмяніший; на всій голові і горлі сірий відтінок. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні менше рудого кольору і більше темних рисок, ніж у шлюбного ♂ *ad*; горло жовтувате; смуги за очима і ті, що окреслюють знизу щоки, бурі; попереk і надхвістя оливкові;

у *позашлюбному оперенні* буріша. *juv* подібний до ♀ *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано в Криму та на Львівщині.

Б: узлісся, сади, лісосмуги. **П:** співає на верхівках дерев та кущів. **В:** від більшості видів вівсянок відрізняється оливково-сірими (♂ *ad*) або оливковими (♀ *ad*) попереком і надхвістям; крім того, ♂ *ad* — чорним горлом у поєднанні з сірим волом, а від ♂ *ad* очеретяної вівсянки — жовтим кольором в оперенні.

З: пісня — монотонне «тсі-тсі-тсі-тсі-тсі-тсі», поклик — коротке «ціп».

♀ ad

♂ ad позашлюбний

♂ ad шлюбний

Вівсянка звичайна

♂ ad позашлюбний

♂ ad шлюбний

♂ ad шлюбний

Вівсянка городня

♀ ad шлюбна

♀ ad позашлюбна

Вівсянка очеретяна *Emberiza schoeniclus* — Тростникова овсянка.

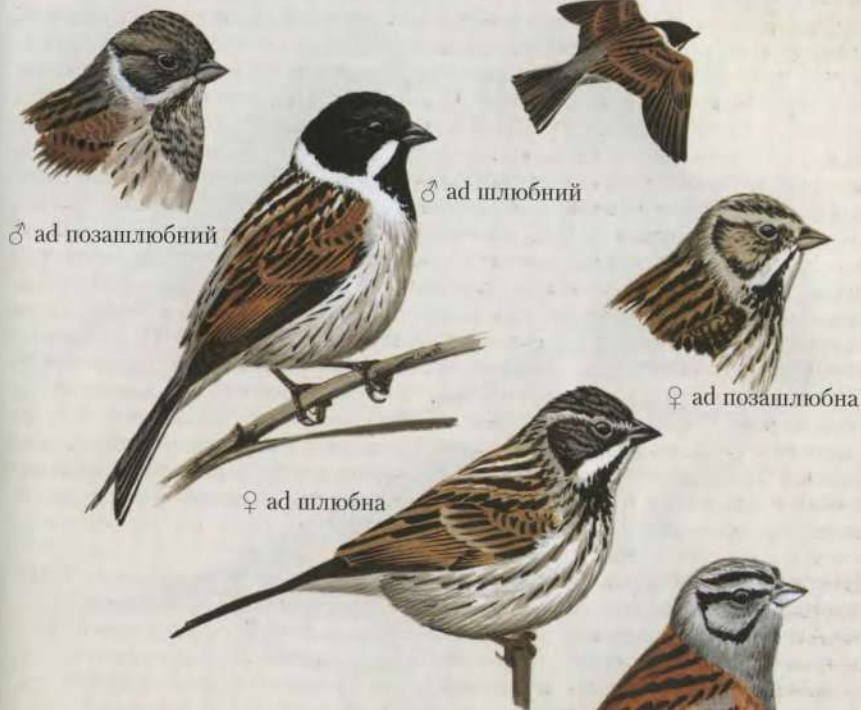
Reed Bunting. — МТ: 15–22 г. ДТ: біля 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, горло і верхня частина вола чорні; «вуса», а також смуга, яка знаходиться на боках і на задній частині шиї, білі; спина і верхні покривні пера крил рудувато-бурі, з темною строкатістю; поперек і надхвістя сірі; боки тулуба білуваті, з невеликою кількістю темних рисок; груди, черево і підхвістя білі; махові і стернові пера бурі, зі світлою облямівкою, на крайніх стернових перах білий колір; дзьоб чорний; ноги бурі; у *позашлюбному вбранні* голова бура; горло і верхня частина вола білуваті, з домішкою чорного; «вуса» і смуга на шиї вохристі; дзьоб сірий. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні голова бура, з темними рисками; над оком світла «брова»; «вуса» білуваті; горло білувате, по краях окреслене чорно-бурим; поперек і надхвістя бурі; на боках тулуба темні риси; дзьоб бурий; білої смуги на шиї нема; у *позашлюбному оперенні* голова світліша; «брови» і «вуса» вохристі. *juv* подібний до ♀ *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** гніздовий, перелітний, зимуючий. **Р:** гніздиться майже на всій території, крім Карпат і більшої частини Криму; регулярно зимує в лісостеповій та степовій смугах. **Б:** зволожені місцевості з заростями очерету і чагарником. **П:** полюбляє сидіти на верхівках стебел очерету або кущів. **В:** від ♂ *ad* лучної і чорнолової вівсянок відрізняється відсутністю жовтого кольору в оперенні, а ♂ *ad* — також сірими попереком і надхвістям; в позашлюбному оперенні від вівсянки-ремеза і вівсянки-крихітки — відсутністю вузьких білих смуг на верхніх покривних перах крил та рудого або каштанового кольорів в забарвленні голови, шиї, вола, поперека і надхвістя, а шлюбний ♂ *ad* — також чорною головою в поєднанні з чорним горлом; ♀ *ad* від ♀ *ad* лучної вівсянки — наявністю чорно-бурих смуг по боках горла та білуватим низом, хоча у позашлюбному оперенні нерідко розрізнити складно, як і *juv* від *juv* лучної вівсянки. **З:** пісня — ритмічне цвірінкання, поклик — неголосне «ціі».

Вівсянка гірська *Emberiza cia* — Горная овсянка. **Rock Bunting.** —

МТ: 23–27 г. ДТ: близько 16 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, шия і вола сірі; надбрівні смуги, смуги, які проходять через очі, і смуги, які окреслюють щоки, чорні; спина і крила рудувато-бурі, з чорно-бурою строкатістю; поперек, надхвістя, груди і черево руді; верхні покривні пера крил зі світлою верхівкою; махові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; хвіст темно-бурий, дві крайні пари стернових пер з білими плямами; дзьоб сірий; ноги бурі; у *позашлюбному оперенні* на голові і волі бурий відтінок. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad* у позашлюбному оперенні; смуги на голові темно-бурі; низ рудуватий; на боках вола і грудей темні риси. *juv* вохристий, з темною строкатістю, за винятком грудей, черева і підхвістя. **С:** осілий, кочовий. **Р:** гніздиться в Кримських горах; зимує також в передгір'ї. **Б:** кам'яністі схили з чагарниками і окремими деревами. **П:** нерідко тримається на узбіччі доріг. **В:** *ad* від решти видів вівсянок відрізняється смугастим темним рисунком на голові у поєднанні з сірими або бурувато-сірими горлом і волон, а також рудими (♂ *ad*) або рудуватими (♀ *ad*) грудьми і черевом; *juv* від *juv* звичайної вівсянки — вохристим тоном оперення і округлими темними плямами на волі. **З:** пісня — петривале мелодійне щebetання, поклик — різке «тсі».

Вівсянка очеретяна

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* позашлюбний

♂ *ad* шлюбний

♀ *ad* позашлюбна

♀ *ad* шлюбна

Вівсянка гірська

♂ *ad* шлюбний

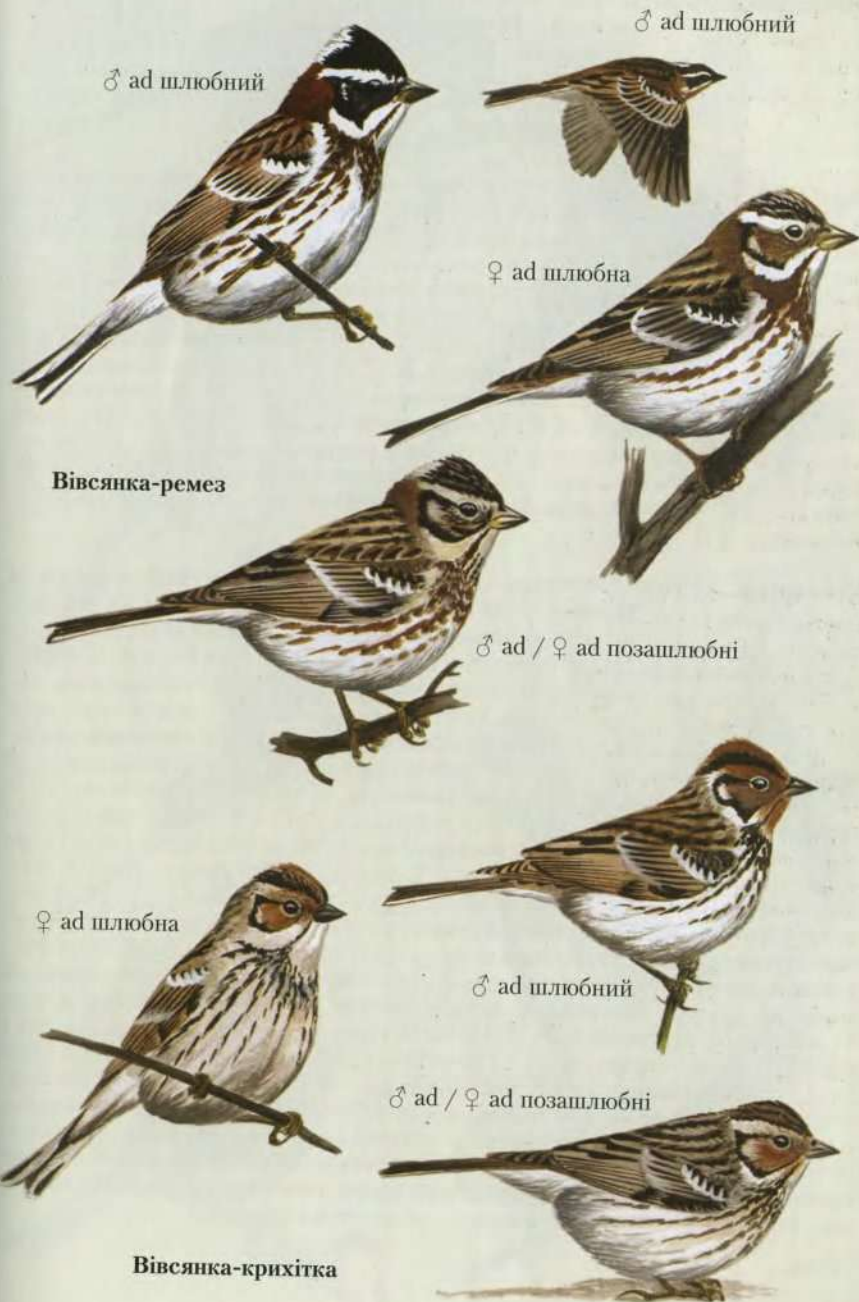
♀ *ad*

juv

Вівсянка-ремез *Emberiza rustica* — **Овсянка-ремез. Rustic Bunting.** — МТ: біла 18 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні лоб, тім'я спереду і на боках, вуздечка і щоки чорні; тім'я ззаду, потилиця, «брови», горло і смуги, які знизу окреслюють щоки, білі; шия і воло каштанові; спина і верхні покривні пера крил рудувато-бурі, з темною строкатістю; на покривних перах крила дві світлі смужки, утворені білими верхівками; поперек і надхвістя каштанові; боки тулуба білі, з каштановими поздовжніми смугами; решта низу біла; махові пера бурі, зі світлою облямівкою; хвіст темно-бурий, на крайніх стернових перах біла барва; дзьоб сірий; ноги жовтувато-бурі; у *позашлюбному оперенні* чорний і каштановий кольори на голові і нижній частині тулуба замінені бурим. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні верх голови, крім білуватої смуги на тім'ї і потилиці, темно-бурий; щоки рудувато-бурі; шия і воло руді; у *позашлюбному оперенні* така, як позашлюбний ♂ *ad. juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано в Криму та на Львівщині. **Б:** зволожені ліси з відкритими просторами, болота. **П:** у позагніздовий період тримається зграйками. **В:** від очеретяної вівсянки відрізняється білими тім'ям і потилицею, а також каштановими попереком і надхвістям; до того ж, ♂ *ad* у шлюбному оперенні від ♂ *ad* очеретяної вівсянки — білими горлом і «бровами»; у позашлюбному оперенні від ♀ *ad* та *juv* очеретяної вівсянки — також двома світлими смугами на покривних перах крила, хоча достовірне визначення ускладнене. **З:** пісня — короткий мелодійний свист; зрідка подає поклик — різке «ті-ті».

Вівсянка-крихітка *Emberiza pusilla* — **Овсянка-крошка. Little Bunting.** — МТ: 14–16 г. ДТ: біла 14 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови темно-бурий, з рудою поздовжньою смугою, яка проходить через тім'я; руді щоки окреслені темно-бурими ламаними смугами; горло руде, окреслене по боках темними смугами; спина, верх крил, поперек і надхвістя бурі, з темною строкатістю; на покривних перах крила вузька біла смужка; низ білий, з темними рисками на волі і боках тулуба; махові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; хвіст темно-бурий, на крайніх стернових перах біла барва; дзьоб темно-сірий; ноги жовтувато-бурі; у *позашлюбному оперенні* голова бурувата, без чітких темних смуг; горло білувате. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні голова світліша, ніж у шлюбного ♂ *ad*; горло білувате; у *позашлюбному оперенні* схожа на позашлюбного ♂ *ad. juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано біля Києва, в Криму, а також у Волинській області. **Б:** болотисті місцевості з заростями чагарника. **П:** у позагніздовий період тримається зграями, нерідко разом з іншими видами вівсянок або в'юркових. **В:** найменша з вівсянок; крім того, від вівсянки-ремеза відрізняється рудою поздовжньою смугою на тім'ї, рудими щоками, бурими попереком та надхвістям, від ♀ *ad* і *juv* очеретяної вівсянки — вузькими білими смугами на покривних перах крил, хоча у позашлюбному оперенні від ♀ *ad* та *juv* очеретяної вівсянки на відстані відрізнити складно. **З:** пісня — коротке щебетання, поклик — різке «тсс».

Вівсянка-ремез

Вівсянка-крихітка

Вівсянка чорноголова *Emberiza melanocephala* — **Черноголова овсянка. Black-headed Bunting.** — МТ: 30–35 г.

ДТ: близько 17 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова чорна; задня частина шиї, спина, малі покривні пера верху крил, поперек і надхвістя каштаново-руді, нерідко на надхвісті жовтий відтінок; більша частина покривних пер крил, а також махові і стернові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; горло, смуги на боках шиї, воло і решта нижньої частини тулуба яскраво-жовті; дзьоб сірий; ноги бурі; у позашлюбному вбранні чорні пера голови з сірувато-вохристою облямівкою. ♀ *ad* зверху бурувато-сіра, на спині рудий відтінок і темні плями, поперек і надхвістя жовтуваті або рудуваті; низ жовтуватий. *juv* подібний до ♀ *ad*, але в оперенні переважає вохристий відтінок; на боках вола і боках тулуба невелика кількість темних рисок. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Приазов'я. **Б:** сухі місцевості з чагарником, степові балки. **П:** полюбляє співати на верхівках кущів. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* лучної вівсянки відрізняється чорною головою, включаючи тім'я і потилицю, а у шлюбний період — також жовтим горлом; ♀ *ad* від ♀ *ad* звичайної, садової, городньої та лучної вівсянок — бурувато-сірим менш строкатим верхом та однотонним, без рисок, жовтуватим низом, *juv* від *juv* цих видів — однотоннішим забарвленням, особливо нижньої частини тулуба. **З:** пісня — мелодійне «ті-ті-тіу-тіу-ті», поклик — різке «тсіт» або «п'юп».

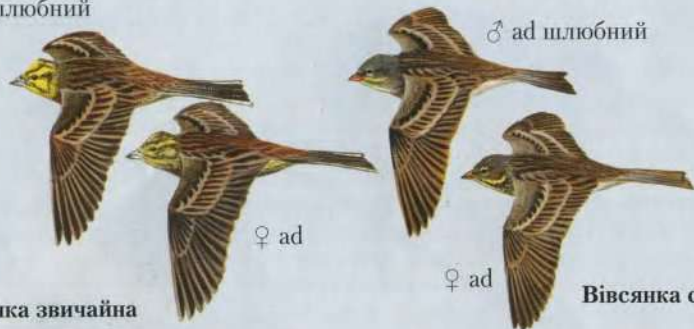
Вівсянка лучна *Emberiza aureola* — **Дубровник. Yellow-breasted Bunting.** — МТ: 19–23 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови, спина, плечі і великі покривні пера верху крил, а також поперек і надхвістя темно-каштанові, на спині темні риси; лоб, вуздечка, щоки, покривні пера вух і горло чорні; воло і решта низу, крім білого підхвістя, яскраво-жовті; на волі вузький каштановий «нашийник»; боки тулуба з темною строкатістю; малі і середні покривні пера верху крил білі; махові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; хвіст темно-бурий, крайні стернові пера з білою барвою; дзьоб зверху сірий, знизу жовтуватий; ноги світло-бурі; у позашлюбному вбранні каштанові і чорні пера зі світлою облямівкою; горло жовте. У ♀ *ad* верх голови темно-бурий, зі світлою поздовжньою смугою, яка проходить через тім'я; «брови» і горло білуваті; щоки буруваті, окреслені темно-бурими смугами; спина сірувато-бура, з темною строкатістю; поперек і надхвістя рудуваті, з темними рисками; низ жовтуватий, на волі і боках тулуба темні риси. *juv* подібний до ♀ *ad*, але білий колір на голові і жовтий на нижній частині тулуба замінені вохристим. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** Північно-Східне Полісся. **Б:** луки в заплавах річок. **П:** співає з великою інтенсивністю, сидячи на кущах або стеблах трав. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* чорноголової вівсянки відрізняється каштановим «нашийником» і каштановим верхом голови, а в шлюбному оперенні — також чорним горлом; ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* звичайної і городньої вівсянок — світлою смугою, яка проходить через тім'я, та жовтуватою нижньою шелепою, а від городньої вівсянки — також рудуватими поперек і надхвістям. **З:** пісня — короткий мелодійний свист, поклик — різке «тсік» або «тсі».

Вівсянка чорноголова

Вівсянка лучна

♂ ad шлюбний

Вівсянка звичайна

Вівсянка садова

Вівсянка садова *Emberiza hortulana* — Садовая овсянка. **Ortolan Bunting**. — МТ: 20–28 г. ДТ: близько 16 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні голова, шия і воло оливковим відтінком; навколоочне кільце, «вуса» і горло жовті; спина і верх крил рудувато-бурі, з темною строкатістю; поперек і надхвістя рудувато-бурі; груди, черево і підхвістя руді; махові пера бурі, зі світлою облямівкою; хвіст бурий, дві крайні пари стернових пер з білими плямами; дзьоб і ноги червонувато-бурі; у позашлюбному оперенні голова, шия і воло оливково-сірі. У ♀ ad голова, шия і воло бурувато-сірі; на верхній частині голови і волі темні риски; груди рудуваті; черево і підхвістя жовтуваті. **juv** подібний до ♀ ad, але низ вохристий, зі значною кількістю темних рисок. **С:** гніздовий, перелітний. **Р:** гніздиться на всій території, крім Карпат і Присивашся; мігрує скрізь. **Б:** чагарники, балки, лісосмуги, сади. **П:** обережний, але для співу обирає верхівки кущів і дерев. **В:** від звичайної і городньої вівсянок відрізняється рудим (♂ ad) або рудуватим (♀ ad) низом, чіткими жовтими «вусами» і горлом, червонуватим дзьобом; від сивооголової вівсянки — жовтими «вусами» і горлом; ♂ ad від ♂ ad скельної вівсянки — сірим волом, а ♀ ad від ♀ ad цього виду — темними рисками по боках горла і на волі; **juv** від **juv** сивооголової і скельної вівсянок відрізнити складно. **З:** пісня — характерне «тсі-тсі-тсі-тсі - тру-тру-тру», де друга половина нижча за тональністю і журливіша від попередньої; поклик — коротке «тсі».

Вівсянка скельна *Emberiza buchanani* — Скальная овсянка. **Grey-necked Bunting**. — МТ: 19–22 г. ДТ: біля 17 см. **О:** у ♂ ad в шлюбному вбранні голова і шия сірі; навколоочне кільце, «вуса» і горло жовтуваті; спина і верх крил рудувато-бурі, з темною строкатістю; поперек і надхвістя сірувато-бурі; воло, груди і черево руді; підхвістя білувате; махові пера темно-бурі, з рудуватою облямівкою; хвіст темно-бурій, на двох парах крайніх стернових пер біла барва; дзьоб червонуватий; ноги червонувато-бурі; у позашлюбному оперенні голова і шия бурувато-сірі. ♀ ad забарвлена тьмяніше. **juv** буруватий; верх голови, спина, поперек, надхвістя, воло і верх грудей з темними рисками. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано на о. Зміїний. **Б:** кам'яністі схили і осипи. **П:** полюбає співати на верхніх гілках кущів. **В:** ♂ ad і ♀ ad від садової вівсянки відрізняються рудим волом, від сивооголової вівсянки — жовтими «вусами» та горлом, **juv** від **juv** цих видів відрізнити складно. **З:** пісня — дзвінка трель, поклик — неголосне «цік».

Вівсянка садова

Вівсянка скельна

Подорожник лапландський *Calcarius lapponicus* — Подорожник.

Lapland Bunting. — МТ: біля 25 г. ДТ: близько 15 см.

О: у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови, вуздечка, щоки, покривні пера вух, горло і воло чорні; над оком біла «брова», яка з'єднується з білою смугою на боці шиї і вола; задня частина шиї іржасто-руда; верх тулуба і крил бурій, з темною і світлою строкатістю; боки тулуба спереду чорні, ззаду — білі, з чорними рисками; груди, черево і підхвістя білі; махові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; хвіст чорно-бурій, на крайніх стернових перах біла барва; дзьоб жовтий, на кінці чорний; ноги чорно-бурі; у позашлюбному вбранні голова і спина рудувато-бурі, з темною строкатістю; пера задньої частини шиї руді, зі світлою облямівкою; «брови» світлі; низ білий, з чорними плямами на боках горла, на волі і боках тулуба; дзьоб буруватий. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні верх голови і щоки буруваті; «брови» і смуги на шиї вохристі; горло біле; на волі чорна пляма або чорні риси; у позашлюбному оперенні схожа на позашлюбного ♂ *ad*, але потилиця і задня частина шиї буруваті; горло і воло світло-бурі. *juv* подібний до ♀ *ad* у позашлюбному оперенні, але на горлі, волі і грудях темні риси. **С:** зимуючий. **Р:** лісова і лісостепова смуги, а також північна частина степової смуги. **Б:** поля. **П:** тримається здебільшого на землі. **В:** ♂ *ad* у позашлюбному оперенні від ♂ *ad* очеретяної вівсянки відрізняється рудою задньою частиною шиї і світлими «бровами», позашлюбна ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* очеретяної вівсянки — двома білими смужками на покривних перах крила. **З:** пісня — короткий мелодійний свист, поклик — хрипке «чіюп».

Пуночка *Plectrophenax nivalis* — Пуночка. **Snow Bunting.** — МТ: 25—

35 г. ДТ: біля 17 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні спина, поперек, надхвістя, крильце, першорядні махові, стернові пера, крім двох крайніх пар, чорні; інше оперення біле; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні голова жовтувато-бура; спина бура, поцяткована чорними плямами; низ білий, воло на боках бурувате; дзьоб жовтий,

на кінці чорний; ноги темно-бурі. У ♀ *ad* в шлюбному вбранні верх голови і щоки бурі; спина, поперек і надхвістя чорно-бурі, зі світлою строкатістю; низ білий, з бурими плямами на боках вола; першорядні махові пера бурі; дзьоб темно-бурій; у позашлюбному оперенні подібна до позашлюбного ♂ *ad*, але з більшою кількістю бурого кольору на голові, спині і боках вола. У *juv* верх і воло сірі; горло, груди, черево, боки тулуба і підхвістя білуваті. **С:** зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** відкриті простори. **П:** трапляється переважно зграями. **В:** у позашлюбному оперенні *ad* від *ad* снігового в'юрка відрізняється буруватою головою; *juv* від *juv* снігового в'юрка — бурими другорядними маховими перами. **З:** пісня — дзвінкий мелодійний свист, поклик — скрипуче «тррїї», «тііу» або тихий свист «пію».

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* позашлюбний

Подорожник лапландський

♀ *ad* позашлюбна

♀ *ad* шлюбна

Пуночка *Plectrophenax nivalis* — Пуночка. **Snow Bunting.** — МТ: 25—

35 г. ДТ: біля 17 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні спина, поперек, надхвістя, крильце, першорядні махові, стернові пера, крім двох крайніх пар, чорні; інше оперення біле; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні голова жовтувато-бура; спина бура, поцяткована чорними плямами; низ білий, воло на боках бурувате; дзьоб жовтий,

на кінці чорний; ноги темно-бурі. У ♀ *ad* в шлюбному вбранні верх голови і щоки бурі; спина, поперек і надхвістя чорно-бурі, зі світлою строкатістю; низ білий, з бурими плямами на боках вола; першорядні махові пера бурі; дзьоб темно-бурій; у позашлюбному оперенні подібна до позашлюбного ♂ *ad*, але з більшою кількістю бурого кольору на голові, спині і боках вола. У *juv* верх і воло сірі; горло, груди, черево, боки тулуба і підхвістя білуваті. **С:** зимуючий. **Р:** на всій території. **Б:** відкриті простори. **П:** трапляється переважно зграями. **В:** у позашлюбному оперенні *ad* від *ad* снігового в'юрка відрізняється буруватою головою; *juv* від *juv* снігового в'юрка — бурими другорядними маховими перами. **З:** пісня — дзвінкий мелодійний свист, поклик — скрипуче «тррїї», «тііу» або тихий свист «пію».

♂ *ad* позашлюбний

♂ *ad* позашлюбний

♂ *ad* шлюбний

Пуночка

♀ *ad* позашлюбна

♀ *ad* шлюбна

Додаток

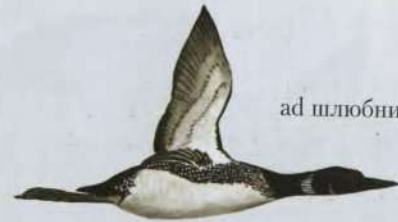
Розділ містить відомості про види, які раніше траплялися на території України, але яких не спостерігали тут протягом другої половини ХХ ст., а також про ті види, зустрічі з якими сталися на протязі вказаного періоду, але в розпорядженні фахівців нема тушки чи опудала добутого екземпляра або чіткої фотографії поміченого птаха як безперечного доказу такої зустрічі.

Гагара полярна *Gavia immer* — Черноклювая гагара. Great Northern Diver. — МТ: 3,6–4,6 кг. ДТ: 68–91 см. РК: 127–147 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, горло, шия, махові і стернові пера чорні, голова і шия з синьо-зеленим металічним полиском; на межі горла і вола вузька чорно-біла смуга; на боках шиї чорно-білі плями; спина, плечі і покривні пера крил чорні, з білими цятками і плямами; низ білий; верхня частина боків тулуба чорна, з білими цятками; підхвістя чорне; дзьоб чорний; ноги темно-бурі; райдужна оболонка ока червонувато-бура; у *позашлюбному вбранні* верх сірувато-бурий, на спині і плечах світла смугастість; на нижній частині шиї розірваний спереду темний «нашийник»; низ білий; дзьоб сірий. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пера спини і плечей зі світлою облямівкою; райдужна оболонка ока темно-коричнева. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в західних областях країни. **Б:** річки, озера. **П:** з води злітає з розгоном, політ прямий і швидкий. **В:** від білодзьобої гагари відрізняється прямим чорним або сірим дзьобом та тим, що, плаваючи, голову тримає в горизонтальному положенні, але на відстані нерідко відрізнути складно; від червоношиїї та чорношиїї гагар відрізняється більшими розмірами і масивнішим дзьобом, а крім того, у шлюбному оперенні — цілком чорною головою і майже цілком чорною шиєю, в позашлюбному — розірваним спереду темним «нашийником». **З:** в шлюбний період подає голосні, подібні до реготу, крики; восени та взимку мовчазний.

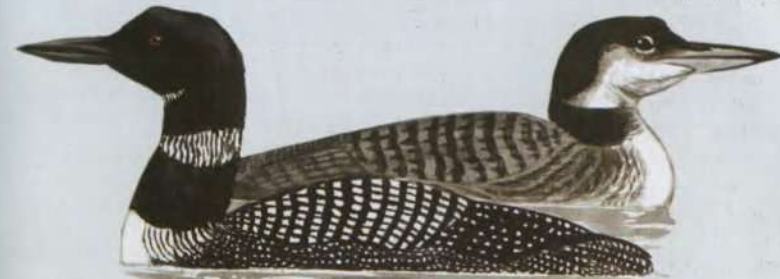
Гагара білодзьоба *Gavia adamsii* — Белоклювая гагара. White-billed Diver. — МТ: 4,0–6,0 кг. ДТ: 75–100 см. РК: 137–152 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні голова, горло, шия, махові і стернові пера чорні, голова і шия з синьо-зеленим металічним полиском; на межі горла і вола вузька чорно-біла смуга; на боках шиї чорно-білі плями; спина, плечі і покривні пера крил чорні, з білими цятками і плямами; низ білий; верхня частина боків тулуба чорна, з білими цятками; підхвістя чорне; дзьоб кремовий, на нижній щелепі вигин, тому дзьоб здається задертим догори; ноги темно-бурі; райдужна оболонка ока червонувато-бура; у *позашлюбному вбранні* верх бурий, на спині і плечах світла смугастість; низ білий; дзьоб буруватий. *juv* подібний до *ad* у позашлюбному оперенні, але пера спини і плечей зі світлою облямівкою. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано на Тернопільщині. **Б:** річки, озера. **П:** з води злітає з розгоном, політ прямий і швидкий. **В:** від полярної гагари відрізняється кремовим або буруватим і дещо загнутим догори дзьобом, а також тим, що, сидячи на воді, голову тримає трохи піднятою вгору, але на відстані часто відрізнути складно; від червоношиїї та чорношиїї гагар відрізняється більшими розмірами та значно масивнішим дзьобом, а в шлюбному оперенні — також цілком чорною головою і майже цілком чорною шиєю. **З:** голос подібний до голосу чорношиїї гагари, але хрипкіший і грубіший.

Гагара полярна

ad шлюбний

ad позашлюбний

ad шлюбний

ad шлюбний

Гагара білодзьоба

ad позашлюбний

Буревісник кочівний

темна морфа

Буревісник малий

Буревісник середземноморський

темна морфа

Буревісник кочівний

світла морфа

— **Буревісник кочівний** *Fulmarus glacialis* — Глушыш. **Fulmar.** — МТ: 700–900 г. ДТ: 45–50 см. РК: 102–112 см. **О:** у світлої морфи спина, попереk, надхвістя і верх крил сірі; основа внутрішніх першорядних махових пер білувата; хвіст світло-сірий; інше оперення біле; дзьоб жовтий, основа верхньої щелепи і трубкоподібні утворення на ній сірувато-блакитні; ноги жовті, сірі або тілесного кольору; у темної морфи оперення бурувато-сіре; на внутрішніх першорядних махових перах білувата пляма, яку добре видно в польоті. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався на Дністрі. **Б:** водойми різного типу. **П:** довірливий, добре плаває; політ легкий, з тривалим планеруванням над поверхнею води. **В:** від мартинів відрізняється трубкоподібними утвореннями на дзьобі; крім того, світлі особини від схожих за розмірами видів мартинів — сірим надхвістям, а від звичайного і сивого мартинів — також відсутністю чорного кольору в забарвленні крил. **З:** низькотональний регіт, який можна почути лише в місцях гніздування.

Бк — **Качурка морська** *Hydrobates pelagicus* — Прямохвостая качурка. **Storm-petrel.** — МТ: 21–27 г. ДТ: 14–17 см. РК: 36–39 см. **О:** оперення від темно-бурого до чорного; надхвістя біле; на споді крил білі смуги; дзьоб і ноги чорні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано на Азовському морі. **Б:** морське узбережжя і острови. **П:** характером польоту нагадує ластівку, часто «зависає» у повітрі. **В:** розрізняється за темним оперенням з білим надхвістям і білими смугами на споді крил. **З:** у позагніздовий період голосу не подає.

Качурка морська

— **Гуска гірська** *Eulabeia indica* — Горный гусь. **Bar-headed Goose.** — МТ: 2,0–3,2 кг. ДТ: 70–85 см. РК: 142–167 см. **О:** *ad* сірий; голова біла, з двома чорно-бурими поперечними смугами на тім'ї і потилиці; шия темно-бура, з білими смугами на боках; задня частина черева і підхвістя білі; першорядні махові пера сірі, з чорно-бурою верхівкою, другорядні — цілком чорно-бурі; стернові пера сірі, з білою верхівкою; дзьоб і ноги жовті. У *juv* темних поперечних смуг на голові нема; потилиця цілком темно-бура. **С:** рідкісний залітний; можливо, особини, які втекли з неволі. **Р:** зареєстровано на Одещині. **Б:** різнотипні водойми. **П:** тримається невеликими зграями. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** у польоті подає односкладове «кек».

— **Чирянка-квоктун** *Anas formosa* — Клоктун. **Baikal Teal.** — МТ: 0,5–0,6 кг. ДТ: 36–40 см. РК: 60–66 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови чорний; око охоплює чорна пляма, від якої вниз через жовту щоку йде чорна смуга, яка з'єднується з чорним підборіддям; на задній частині голови зелена пляма; видовжені плечові пера з рудуватими, білими і чорними поздовжніми смугами; спина, попереk, надхвістя і боки тулуба сірі, з чорними дрібними поперечними смужками, на боках спереду білі смуги; воло рожеве, з темними цятками; груди і черево білі; підхвістя чорне, окреслене по боках білими смугами; верхні покривні пера крил бурувато-оливкові; «дзеркальце» зелене з чорним, обмежене спереду рудою смугою, а ззаду — білою; хвіст сірувато-бурий; дзьоб темно-сірий; ноги бурувато-оливкові; у *позашлюбному оперенні* схожий на ♀ *ad*, але верх голови темніший, без рисок. ♀ *ad* темно-бура, пера з бурюю облямівкою; над оком нечітка білувата «брова»; біля основи дзьоба невеликі білі плями; воло рудувате. *juv* схожий на ♀ *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** траплявся на Дніпрі в Кіровоградській області. **Б:** різнотипні водойми. **П:** політ швидкий. **В:** ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* малої чирянки відрізняються світлими плямами біля основи дзьоба і однотонним темно-сірим дзьобом, хоча на відстані визначення ускладнене; ♂ *ad* у шлюбному вбранні — характерним забарвленням. **З:** у ♂ — приглушене «кло... кло... кло...», ♀ кахає подібно до качки малої чирянки.

— **Каменярка** *Histrionicus histrionicus* — Каменушка. **Harlequin.** — МТ: 0,5–0,7 кг. ДТ: 38–45 см. РК: 63–69 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні снювато-чорний, з білими плямами і смугами на голові, шії, спині, волі, крилах і біля хвоста; смуга на потилиці і боки тулуба каштанові; на крилах темно-синє «дзеркальце»; спід крил сірувато-бурий; центральні стернові пера дещо видовжені і загострені; дзьоб і ноги сірі; у *позашлюбному оперенні* схожий на ♀ *ad*, але зверху темніший, а також зберігає білі плями на крилах і темно-синє «дзеркальце». ♀ *ad* темно-бура, з білими плямами над очима, на щоках та покривних перах вух; низ грудей і черево білуваті; всі махові пера темно-бурі, без «дзеркальця». *juv* схожий на ♀ *ad*, але світліший. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Шацькі озера. **Б:** різнотипні водойми. **П:** довірливий. **В:** від черней відрізняється відсутністю білого «дзеркальця» на крилах, дещо видовженими загостреними центральними стерновими перами і сірувато-бурим сподом крил; крім того, ♂ *ad* у шлюбному оперенні — забарвленням в цілому, а ♀ *ad* від морської черней — дещо меншими розмірами, темно-бурим лобом і темно-коричневою райдужною оболонкою ока. **З:** тихе «ек-ек-ек», у ♂ — також хрипке «хе-хе».

juv

Гуска гірська

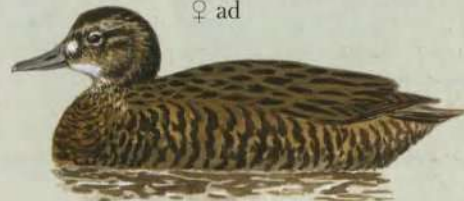
♂ *ad* шлюбний

ad

♀ *ad*

Чирянка-квоктун

♂ *ad* шлюбний

♀ *ad*

Каменярка

Орлан-довгохвіст *Haliaeetus leucoryphus* — Орлан-долгохвост.
Pallas's Fish Eagle. — МТ: 2,6–3,3 кг. ДТ: 70–84 см. РК: 180–205 см. **О:** *ad* темно-бурий, з рудим відтінком; голова і шия світло-вохристі; хвіст біля основи білий, на кінці — чорний; восковиця і дзьоб сірі; ноги рожевуваті або тьмяно-жовті. *juv* бурий; через око проходить широка темно-бура смуга; на надхвісті світло-бура смуга; на spodі крила на покривних перах широка бурувато-біла смуга, на темно-бурих першорядних махових перах бурувато-біла пляма; хвіст темно-бурий; ноги білуваті. **С:** рідкісний залітний. **Р:** степова смуга. **Б:** водойми, які багаті рибою. **П:** під час польоту помахи крил глибокі; часто ширяє високо в небі, полює з присади або низько над водою. **В:** від орлана-білохвоста відрізняється меншими розмірами, стрункішим тілом, темнішим забарвленням; крім того, *ad* — чорною смугою на білому хвості, а *juv* — широкими бурувато-білими смугами і великими бурувато-білими плямами на spodі крил. **З:** трискладовий крик «квок-квок-квок».

Орлан-довгохвіст

juv

Ягнятник *Gypaetus barbatus* — Бородач. Lammergeier. — МТ: 5,0–6,7 кг. ДТ: 100–115 см. РК: 245–272 см. **О:** у *ad* верх сірувато-чорний, пера спини і малі покривні пера крил з білуватими рисками; голова, шия, а також низ тулуба вохристо-руді; вуздечка і ділянки навколо очей чорні; під дзьобом знаходиться «борода», утворена щетиноподібними перами; махові пера сірувато-чорні; спід крил темно-бурий; хвіст сірувато-чорний, видовжений, клиноподібний; дзьоб жовтуватий; ноги сірі; жовта райдужна оболонка ока окреслена кільцем яскраво-червоної склери. У *juv* першого року життя голова і шия чорні; спина і верх крил темно-бурі, пера на спині з широкою білою верхівкою; низ сірувато-бурий; райдужна оболонка ока коричнева; дворічний — світліший; трирічний — вохристо-бурий; на четвертий рік схожий на *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Карпати. **Б:** скелі і урвища серед високогір'я, взимку кочує і на рівнинах. **П:** політ швидкий і маневровий; здобич видивляється, ширяючи високо в повітрі або облітаючи гори на незначній висоті. **В:** *ad* розрізняється за забарвленням та силуетом; *juv* від *juv* орлана-білохвоста відрізняється значно довшим хвостом і відчутно довшими крилами. **З:** зрідка подає різкий свист або голосну трель.

ad

juv

Ягнятник

Куріпка біла *Lagopus lagopus* — Белая куропатка. Willow Grouse. — МТ: 400–480 г. ДТ: 37–42 см. РК: 55–66 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні навесні «брови», які утворені здуттям голої шкіри, великі, червоні; голова, шия і волю бурувато-руді; інше оперення, крім хвоста, біле; хвіст чорний, з вузькою білою смугою на кінці, перекритий в центральній частині білими видовженими перами надхвістя і підхвістя; дзьоб чорно-бурий; цівка і пальці вкриті білим пір'ям; в літньому оперенні весь верх тулуба рудувато-бурий, пера зі світлою верхівковою облямівкою і темними рисками; червоні «брови» невеликі; в зимовому оперенні повністю білий, за винятком чорних стернових пер. ♀ *ad* має такі ж зміни в забарвленні оперення, як ♂ *ad*, але влітку строкатіша. *juv* подібний до ♀ *ad* у літньому оперенні. **С:** рідкісний залітний взимку. **Р:** Полісся. **Б:** мохові болота. **П:** злітає з шумом, політ важкий, з плануванням, помахами крил часті. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** гугнявий крик «ке-ке-кехе-гу-гу-гу-гу-гу» або «кеу-ке-керрр-ке-кер-че-че-че».

♂ ad / ♀ ad зимові

♂ ad / ♀ ad зимові

Куріпка біла

♂ ad шлюбний

Куріпка даурська *Perdix dauurica* — Бородатая куропатка. Bearded Partridge. — МТ: 290—340 г. ДТ: 28—30 см. РК: 44—47 см. **О:** у ♂ *ad* лоб, щоки і «брови» руді; тім'я і потилиця бурі; горло білувате; спина, поперек і надхвістя сіривато-бурі, з дрібними темними поперечними смужками; покривні пера крил бурі, з темними плямами і білими рисками; низ сірий, з дрібними темними поперечними смужками; на боках тулуба широкі руді поперечні смуги; по центру вола і верхній частині грудей проходить руда смуга; на грудях чорна пляма; черево біле; махові пера бурі, зі світлими поперечними смугами; стернові пера руді, крім двох пар сіривато-бурих центральних, які накріті видовженими перами надхвістя і підхвістя; дзьоб і ноги бурі. ♀ *ad* забарвлена подібно до ♂ *ad*, але чорна пляма на грудях ледь виражена; рудого кольору на волі і грудях нема. *juv* бурий, зі світлими рисками по всьому тілу. **С:** інтродукований. **Р:** у 1950-х роках були зроблені невдалі спроби інтродукції на Київщині та в Криму. **Б:** відкриті простори з трав'яною і чагарниковою рослинністю. **П:** тримається на землі, взимку утворює зграї. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* сірої куріпки відрізняється чорною плямою на грудях та рудою смугою на волі; ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* сірої куріпки відрізнити важко. **З:** ♀ з пташенятами подає голосний крик «тек-тек-тек», а ♂ — хрипке «хрьо-крьо».

Султанка *Porphyrio porphyrio* — Султанка. Purple Gallinule. — МТ: 0,6—0,9 кг. ДТ: 45—50 см. РК: 90—100 см. **О:** у *ad* забарвлення пурпурово-синє, з металічним поліском; підхвістя біле; шкіряна бляшка на лобі, дзьоб, ноги і райдужна оболонка ока яскраво-червоні. *juv* синювато-сірий, без металічного поліску; шкіряна бляшка, дзьоб, ноги і райдужна оболонка ока рожево-червоні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** південь країни, зокрема плавні Дніпра та Дністра. **Б:** водойми з заростями очерету. **П:** добре пересувається в густих надводних заростях, літає неохоче; дорослі птахи плавають рідко. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** поклик — низькотональний крик «чок-чок», інші звуки схожі на гудіння або тріск.

Джек *Chlamydotis undulata* — Дрофа-красотка. Houbara. — МТ: 1,1—2,7 кг. ДТ: 55—65 см. РК: 135—170 см. **О:** у ♂ *ad* основний тон верху пісочно-сірий, з тонкими темними хвилястими поперечними рисками; на потилиці «чуб» з видовжених пер; на боках шиї поздовжні чорні смуги, біля її основи пучки чорних і білих видовжених пер у вигляді «коміра»; груди, черево і підхвістя білі; махові пера зверху чорно-бурі, на п'ятьох зовнішніх першорядних — велика біла пляма; покривні пера споду крил білі; стернові пера темно-бурі, з білою верхівкою і широкими чорними поперечними смугами; дзьоб темно-бурий, з сіривато-оливковою основою; ноги сіривато-бурі; райдужна оболонка ока жовтогаряча. У ♀ *ad* пера «чуба» і «коміра» коротші; чорні смуги на боках шиї тонші й коротші. У *juv* чорний колір в забарвленні голови і шиї відсутній; «чуба» і «коміра» нема. **С:** рідкісний залітний. **Р:** степова смуга. **Б:** посушливі напівпустельні місцевості. **П:** обережний, в разі небезпеки частіше відбігає і зачаюється, ніж злітає; літає низько над землею, політ повільний, помаху крил глибокі. **В:** від дрохви та хохітви відрізняється чорними смугами на боках світлої шиї та чорним «коміром» біля її основи; крім того, від дрохви — меншими розмірами і пісочно-сірим кольором верху, а від хохітви — більшими розмірами та чорно-бурими маховими перами, з великими білими плямами на крайніх першорядних махових. **З:** винятково мовчазний.

Куріпка даурська

♀ ad

♂ ad

Султанка

ad

♂ ad

♂ ad

♀ ad

Джек

— **Пісочник товстодзьобий** *Charadrius leschenaultii* — Толстоклювовий зуек. **Greater Sand Plover**. — МТ: 70–90 г. ДТ: 22–25 см. РК: 53–60 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні зверху сіривато-бурий; вуздечка, плями за очима і вузька смуга на межі лоба і тім'я чорні; лоб, горло, щоки і низ білі; на волі широка іржасто-руда смуга, яка заходить на задню частину шиї; зверху вздовж основи темно-бурих махових пер проходить біла смуга, яку помітно в польоті; спід крил білий; крайні стернові пера білі, інші – бурі, з білою верхівкою; дзьоб чорний; ноги оливково-сірі, в польоті трохи виступають за хвостом; у позашлюбному оперенні руді та чорні кольори замінені сіривато-бурим. ♀ *ad* у шлюбному оперенні нагадує шлюбного ♂ *ad*, але рудий і чорний кольори тьмяніші; лоб буруватий; у позашлюбному оперенні така, як позашлюбний ♂ *ad*. *juv* схожий на *ad* у позашлюбному оперенні, але верх з іржастим відтінком, на перах вохриста облямівка. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстрований біля Дністровського лиману. **Б:** береги водойм в посушливих районах. **П:** обережний. **В:** від решти пісочників відрізняється дещо більшими розмірами і масивнішим дзьобом, в польоті від малого пісочника – білими смугами зверху на крилах, а від каспійського пісочника – тим, що білі смуги на верхній стороні крил проходять як вздовж основи першорядних, так і вздовж основи другорядних махових пер; крім того, ♂ *ad* у шлюбному оперенні від каспійського пісочника – чорним рисунком на голові, ♀ *ad* у шлюбний період від ♀ *ad* каспійського пісочника – світло-рудим кольором вола. **З:** поклик – приглушене «тррр» або «крюп-крюп-крюп».

— **Пісочник каспійський** *Charadrius asiaticus* — Каспійський зуек. **Caspian Plover**. — МТ: 50–60 г. ДТ: 18–20 см. РК: 55–61 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх сіривато-бурий; за оком сіривато-бура смуга; лоб, вуздечка, «брови», щоки, горло і майже весь низ білі; спереду на шиї і волі широка іржасто-руда смуга, окреслена знизу вузькою темною смужкою; зверху махові пера темно-бурі, з білою смугою вздовж основи внутрішніх першорядних махових, яку помітно в польоті; спід крил білий; стернові пера темно-бурі, з білою верхівкою; дзьоб чорний; ноги бурі, в польоті трохи виступають за хвостом; у позашлюбному оперенні зверху бурий; лоб і «брови» білуваті; вола світло-буре. У ♀ *ad* в шлюбному оперенні всі темні частини тіла сіривато-бурі, на волі є лише ознаки рудого кольору; у позашлюбному оперенні така, як позашлюбний ♂ *ad*. *juv* подібний до позашлюбного *ad*, але на всіх бурих перах світла облямівка; лоб, «брови», горло і шия спереду білувато-вохристі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався біля Одеси. **Б:** узбережжя і відкриті простори біля них. **П:** обережний. **В:** від великого, морського і товстодзьобого пісочників відрізняється тим, що білі смуги зверху на крилах короткі і проходять лише вздовж основи внутрішніх першорядних махових пер; до того ж, від товстодзьобого пісочника – білими «бровами», а ♂ *ad* у шлюбному оперенні – відсутністю чорного кольору в забарвленні голови, ♀ *ad* у шлюбному оперенні від ♀ *ad* товстодзьобого пісочника – сіривато-бурим волом. **З:** голосне різке «куйт».

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* / ♀ *ad* позашлюбні

Пісочник товстодзьобий

juv

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* шлюбний

♀ *ad* шлюбна

juv

Пісочник каспійський

— **Чайка шпорова** *Hoplopterus spinosus* — Шпорцевый чибис. **Spur-winged Plover**. — МТ: 180–200 г. ДТ: 25–27 см. РК: 65–70 см. **О:** *ad* зверху пісочно-бурий; верх голови, горло, воло, груди і боки тулуба чорні; щоки, шия, черево, надхвістя і підхвістя білі; зверху на крилі широка біла смуга; махові і стернові пера чорні; дзьоб чорний; на згині крила шип-шпора; ноги чорні, під час польоту виступають за хвостом. *У juv* верх голови, воло, груди і боки тулуба чорно-бури; горло біле; пера спини і покривні пера верху крил вохристо-бури, з темною верхівкою. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано біля Одеси. **Б:** відкриті місцевості біля водойм. **П:** доволі галасливий; політ легкий, маневровий. **В:** від чайки відрізняється чорними грудьми, пісочно-бурим або вохристо-бурим верхом та відсутністю «чуба», а також тим, що під час польоту ноги виступають за хвостом. **З:** поклик — дзвінке «вік», шлюбний крик — швидко повторення високотонального «тіті-теріт».

Чайка шпорова

Лопатень *Euryrhynchus pygmaeus* — Лопатень. **Spoon-billed Sandpiper**. — МТ: біля 30 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні пера спини і верхні покривні пера крил темно-бури, з рудою облямівкою; верх голови темно-бурий, з рудими плямами; щоки і горло руді; воло руде, з темними рисками; груди, черево і підхвістя білі; махові пера темно-бури, основа більшої частини другорядних біла, внутрішні другорядні майже цілком білі; хвіст бурувато-сірий, центральні стернові пера чорно-бури; дзьоб чорно-бурий, характерно розширений на кінці; ноги чорно-бури; у позашлюбному оперенні верх сірий, на перах світла облямівка; щоки, горло і низ тулуба білі, з бурим відтінком на волі. *juv* подібний до шлюбного *ad*, але верх строкатіший; низ білий, з рудим відтінком на шії і волі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався на Чернігівщині та в Запорізькій області на Молочному лимані. **Б:** береги озер і річок, узбережжя морів. **П:** трапляється поодинокі або невеликими групами. **В:** відрізняється формою дзьоба. **З:** трелі і дзиччання, як у цакиди.

ad позашлюбний

ad шлюбний

Лопатень

— **Бігунець** *Cursorius cursor* — Бегунок. **Cream-coloured Courser**. — МТ: 55–75 г. ДТ: 19–21 см. РК: 51–57 см. **О:** *ad* пісочно-жовтий; потилиця блакитно-сіра; над оком біла «брова», яка окреслена від ока чорною смугою; першорядні махові пера і їх покривні чорно-бури; по задньому краю другорядних махових пер проходить вузька біла смуга; спід крил чорно-бурий; стернові пера на споді з білою верхівкою, передверхівкова смуга чорна; дзьоб сірувато-бурий, видовжений, трохи загнутий донизу; ноги жовтуваті, під час польоту виступають за хвостом. *У juv* верх пісочно-бурий, пера спини і крил з сірою верхівкою; потилиця пісочно-бура; світлі «брови» ледь означені; горло і весь низ тулуба білі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався на Дніпропетровщині. **Б:** посушливі місцевості. **П:** добре бігає; стоячи на землі, тіло тримає майже вертикально; літає неохоче, але політ стрімкий. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** переважно мовчазний; іноді подає приглушене «квіт».

Бігунець

juv

ad

ad

Поморник великий

Поморник великий *Stercorarius skua* — Большой поморник. **Great Skua**. — МТ: 1,2–1,6 кг. ДТ: 53–66 см. РК: 125–155 см. **О:** у *ad* верх голови темно-бурий; інше оперення сірувато-буре, на перах спини і крил жовтуваті риси; махові пера чорні, основа першорядних махових біла; хвіст чорний, дещо клиноподібний; дзьоб і ноги чорні. *juv* темно-бурий, з рудим відтінком. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано біля Києва. **Б:** великі водойми. **П:** політ переважно прямолінійний, помахи крил повільні; нерідко ширяє в повітрі. **В:** від темної морфи інших поморників і від *juv* великих мартинів відрізняється масивнішим тулубом, коротшим хвостом, коротшими та ширшими крилами, великими білими плямами на основі першорядних махових, що особливо характерно для *ad*; *juv* від *juv* середнього поморника на відстані іноді визначити складно. **З:** в періоди міграції мовчазний.

Рябок чорночеревий *Pterocles orientalis* — **Чорнобрюхий рябок**. **Black-bellied Sandgrouse**. — МТ: 410—550 г. ДТ: 33—35 см. РК: 70—73 см. **О:** у ♂ *ad* верх сірувато-вохристий, з темними смугами і плямами; голова і шия сірі; щоки і горло руді, на горлі трикутна чорна пляма; воло сіре, відокремлене від жовтуватих грудей вузькою чорною смугою; черево і боки тулуба чорні; підхвістя і покривні пера споду крил білі; махові пера зверху бурувато-сірі, зі споду — чорно-бурі; дві середні пари стернових пер руді, з сірими смугами, інші — сірі, з білою верхівкою; дзьоб сірий; ноги оперені до пальців. ♀ *ad* забарвлена світліше; верх пісочно-вохристий, з чорно-бурими дрібними густими поперечними смужками і рудими плямами; горло і щоки кремові, під горлом вузька поперечна чорна смуга; шия і воло сірувато-вохристі, густо поцятковані чорними рисками; воло від жовтуватих грудей відділяє вузька чорна смуга; черево і боки тулуба чорно-бурі. *juv* схожий на ♀ *ad*, але без поперечної чорної смуги на грудях. **С:** рідкісний залітний. **Р:** степова смуга. **Б:** напівпустельні місцевості. **П:** злітає з землі з шумом, політ стрімкий і прямолінійний; добре ходить і бігає. **В:** *ad* від *ad* саджі і білочеревого рябка відрізняється відсутністю видовжених центральних стернових пер; крім того, від білочеревого рябка — чорною плямою на боках тулуба і череві, а від саджі — чорно-бурими зі споду маховими перами; *juv* від *juv* білочеревого рябка — темним черевом, від *juv* саджі — темнішим кольором махових пер зі споду. **З:** гугняве белькотання.

Рябок білочеревий *Pterocles alchata* — **Белобрюхий рябок**. **Pintailed Sandgrouse**. — МТ: 220—250 г. ДТ: 31—39 см. РК: 54—65 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови і шия сірувато-вохристі або сірувато-руді; «брови» і щоки руді; вуздечка темно-сіра; смуги за очима і горло чорні; спина і плечові пера сірувато-вохристі, зі світло-вохристими круглими плямами; поперек і надхвістя світло-вохристі, з дрібними густими поперечними чорно-бурими смугами; рожевувато-руде воло зверху і знизу окреслене чорними смугами; решта низу біла; верхні покривні пера другорядних махових жовтувато-вохристі, з темно-бурою верхівкою; махові пера зверху сірі, знизу — чорно-бурі; хвіст сірувато-бурий, пера з білою верхівкою, центральні стернові пера чорні, значно видовжені; дзьоб темно-сірий; ноги оперені до пальців; у позашлюбному оперенні верх одноманітно вохристий. У ♀ *ad* верх голови і шия ззаду темно-бурі, з вохристими поперечними рисками; спина строката; горло біле; через рудувато-жовті шию і воло проходять 2—3 поперечні чорні смуги. *juv* схожий на ♀ *ad*, але оперення верху більш однотонно вохристе; чорних смуг на шії і волі, а також видовжених пер у хвості нема. **С:** рідкісний залітний. **Р:** степова смуга. **Б:** напівпустельні місцевості. **П:** політ швидкий, прямолінійний, помахи крил часті. **В:** від чорночеревого рябка та саджі відрізняється білими грудьми, боками тулуба і черевом. **З:** горловий крик «аг-аг-ерр».

Рябок чорночеревий

♂ ad

♂ ad

♀ ad

♀ ad

♂ ad шлюбний

Рябок білочеревий

степ
проб.
Зтуди
має
Бк

Саджа *Syrhaptes paradoxus* — Саджа. Pallas's Sandgrouse. — МТ: 230—300 г. ДТ: 30—41 см. РК: 63—78 см. **О:** у ♂ *ad* спина вохриста, з чорними поперечними смугами; тім'я і потилиця вохристо-сірі; лоб, горло і задня частина боків шиї світло-руді; шия і воло сірувато-вохристі, воло знизу окреслене смугою, утвореною чорно-білим візерунком; груди вохристі; черево спереду чорно-коричневе, ззаду — біле; покривні пера крил вохристі, на великих і середніх покривних перах чорні плями; махові пера блакитно-сірі, крайні махові пера видовжені; стернові пера сірі, з вохристими плямами і білою верхівкою, центральні стернові пера дуже видовжені; дзьоб сірий; ноги оперені повністю, разом з пальцями. У ♀ *ad*, яка в цілому схожа на ♂ *ad*, горло пісочно-жовте, відокремлене від сірого вола чорною смугою; візерунчасті смуги на межі вола і грудей нема; крайні махові і центральні стернові пера видовжені менше. *juv* схожий на ♀ *ad*, але шия і воло вохристі, з темно-бурою строкатістю; груди вохристі; черево бурувате; центральні стернові і крайні першорядні махові пера не видовжені. **С:** рідкісний залітний. **Р:** уся територія країни. **Б:** сухі піщані місцевості з бідною рослинністю. **П:** тримається зграями, утворює гніздові колонії; злітає з землі з шумом, політ прямолінійний і стрімкий; добре ходить і бігає по землі. **В:** *ad* від *ad* рябків відрізняється значно світлішим забарвленням махових пер, що добре видно зі споду; крім того, від білочеревого рябка — чорно-коричневим черевом, а від чорночеревого рябка — видовженими центральними стерновими перами; *juv* від *juv* білочеревого рябка — буруватим черевом, від *juv* чорночеревого рябка — світлішим кольором махових пер зі споду. **З:** монотонний крик «кік-кік» або «кік-кіи».

Горлиця велика *Streptopelia orientalis* — Большая горлица. Rufous Turtle Dove. — МТ: 200—270 г. ДТ: 33—35 см. РК: 53—60 см. **О:** у *ad* голова, шия, воло і груди сірувато-бурі, на шиї і волі рожевий відтінок; на боках шиї плями, які утворені чорними і світлими смугами; верхня частина спини бура; нижня частина спини, поперек і надхвістя сірі; плечові пера темно-бурі, з рудою облямівкою; верхні покривні пера крил темно-бурі, з вохристою облямівкою; черево і підхвістя білуваті; махові пера темно-бурі; бурі стернові пера, крім двох центральних, з білою або сірою верхівкою; восковиця сіра; дзьоб темно-сірий; ноги і навколоочне кільце червоні; райдужна оболонка ока червонувата. У *juv*, який схожий на *ad*, лоб світліший; плямистість на спині і крилах менш контрастна; строкатих плям на шиї нема. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано в Криму. **Б:** різні типи лісів поблизу відкритих місцин — галявин, лук, полів, а також сади. **П:** політ швидкий, прямолінійний. **В:** від звичайної горлиці відрізняється більшими розмірами, бурішим кольором задньої частини шиї та дещо темнішим волом, хоча на відстані відрізнити досить складно. **З:** низькотональне і трохи хрипке «ху-гу - ху-гу - ху-гу», подібне до голосу голуба-синяка.

Саджа

♂ ad

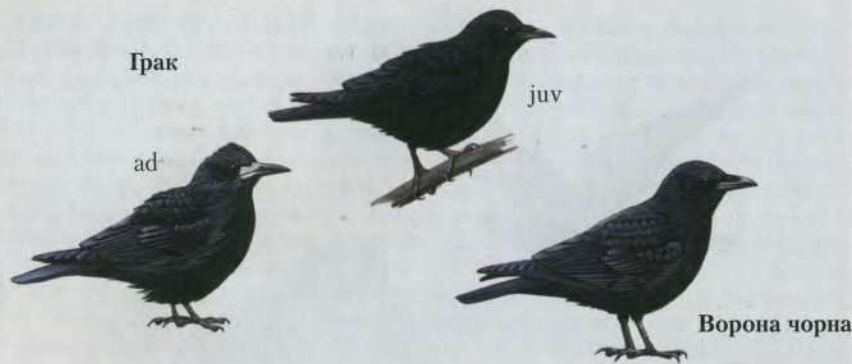
♀ ad

♂ ad

Горлиця велика

ad

Ворона чорна

— **Рибалочка строкатий** *Ceryle rudis* — **Малый пегий зимородок. Pied Kingfisher.** — МТ: 30–50 г. ДТ: 24–26 см. РК: 45–47 см. **О:** у ♂ *ad* оперення зверху чорно-біле, строкате; на потилиці чорно-білий «чуб»; за оком широка чорна смуга; «брови», щоки, горло, шия по боках і спереду, груди і черево білі; на білому волі дві поперечні чорні смуги, верхня з яких широка і в середній частині може бути перерваною; дзьоб і ноги чорні. ♀ *ad* забарвлена подібно до ♂ *ad*, але на волі лише одна розірвана посередині чорна смуга; «чуб» дещо коротший. *juv* подібний до ♂ *ad*, але білі пера на голові, горлі і шиї з вузькою темною верхівкою. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в Криму. **Б:** морське узбережжя і береги річок. **П:** літає стрімко, низько над водою; полює, пірнаючи з повітря у воду. **В:** розрізняється за забарвленням. **З:** високотональний пронизливий свист; перед пірнанням подає різкий крик.

— **Галка альпійська** *Pyrrhocorax graculus* — **Альпийская галка. Alpine Chough.** — МТ: біля 200 г. ДТ: біля 38 см. **О:** у *ad* оперення чорне, з синьо-зеленим металічним поліском; дзьоб недовгий, яскраво-жовтий, злегка загнутий донизу; ноги червоні. *juv* без металічного поліску; дзьоб сірувато-жовтий; ноги темно-рожеві. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Карпати, спостерігався в Чернівецькій області. **Б:** скельні місцевості. **П:** тримається зграями. **В:** від галки відрізняється однотонно чорним оперенням, жовтим, дещо загнутим донизу дзьобом, а також червоними ногами і темною райдужною оболонкою ока. **З:** високотональний свист «пірррр» або різке «піррл».

— **Ворона чорна** *Corvus corone* — **Черная ворона. Carrion Crow.** — МТ: 600–690 г. ДТ: біля 47 см. **О:** оперення повністю чорне; основа верхньої щелепи вкрита щетиноподібними перами; дзьоб масивний, чорний, з заокругленою на кінці верхньою щелепою; ноги темно-сірі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** захід країни. **Б:** узлісся, відкриті місцевості з окремими деревами, населені пункти, в позашлюбний період може триматися на орних землях. **П:** гніздиться окремими парами. **В:** від *ad* грака відрізняється похилішим лобом, наявністю щетиноподібних пер біля основи верхньої щелепи і відсутністю голої шкіри навколо дзьоба; від *juv* грака — масивнішим дзьобом з заокругленою на кінці верхньою щелепою та міцнішою будовою тіла, але за відсутності хоча б найменшого досвіду нескладно припуститися помилки у визначенні. **З:** пронизливі крики, як у сірої ворони.

Галка альпійська

Ворона чорна

Берестянка мала *Hippolais caligata* – Северная бормотушка. **Booted Warbler.** – МТ: 8–10 г. ДТ: біля 12 см. **О:** спина сіра, у птахів зі свіжим оперенням – з оливковим відтінком; низ білуватий; махові і стернові пера бурі; дзьоб зверху буруватий, знизу світло-вохристий; ноги сірувато-бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** північний схід країни. **Б:** узлісся, чагарники біля водойм. **П:** потайний. **В:** від звичайної берестянки відрізняється однотонною сірою спиною і відсутністю жовтого кольору в оперенні; від блідої берестянки за зовнішнім виглядом відрізнити складно, можна лише за піснею. **З:** пісня – тривале високотональне щebetання, нагадує пісню садової кропив'янки; поклик – коротке «чек».

Кропив'янка пустельна *Sylvia nana* – Пустынная славка. **Desert Warbler.** – МТ: 10–11 г. ДТ: близько 11 см. **О:** у *ad* в шлюбному вбранні верх пісочно-бурий; попереk і надхвістя руді; низ білуватий; махові пера бурі; хвіст темно-бурий, центральні стернові пера руді, крайні – білі; дзьоб, ноги і райдужна оболонка ока жовтуваті; у *позашлюбному оперенні* весь верх з коричним відтінком. *juv* подібний до позашлюбного *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Крим. **Б:** напівпустельні місцевості. **П:** дуже рухливий. **В:** від інших кропив'янок відрізняється пісочно-бурим верхом, рудими попереком та надхвістям. **З:** пісня – мелодійне тривале щebetання; поклик – різке «черрр».

Вівчарик жовточеревий *Phylloscopus nitidus* – Желтобрюхая пеночка. **Green Warbler.** – МТ: 7–8 г. ДТ: близько 11 см. **О:** *ad* у шлюбному вбранні зверху оливково-зелений; над оком жовта «брова»; низ жовтий; на покривних перах крила білувата смужка; махові і стернові пера бурі; дзьоб темно-бурий, знизу світліший; ноги бурі; у *позашлюбному оперенні* низ тулуба сіруватий. *juv* схожий на *ad* у шлюбному вбранні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Крим. **Б:** ліси і чагарники. **П:** тримається крон дерев і кущів. **В:** в шлюбному оперенні від зеленого вівчарика відрізняється жовтим кольором в забарвленні низу тулуба, але найдостовірніше – піснею. **З:** пісня нагадує пісню зеленого вівчарика, але довша, повільніша і тихіша.

Вівчарик світлочеревий *Phylloscopus bonelli* – Светлобрюхая пеночка. **Bonelli's Warbler.** – МТ: 7–9 г. ДТ: біля 11 см. **О:** оперення верху сірувато-оливкове; над оком білувата «брова»; попереk і надхвістя зеленкувато-жовті; низ білий; махові і стернові пера бурі; дзьоб бурий; ноги темно-бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** захід та південь країни. **Б:** листяні ліси, зокрема у гірських районах. **П:** тримається серед рослинності. **В:** від інших вівчариків відрізняється контрастом між зеленкувато-жовтими попереком і надхвістям та сірувато-оливковою спиною, а також голосом. **З:** пісня – коротка дзвінка трель, поклик – свистове «тюї-тюї».

Соловейко рудохвостий *Cercotrichas galactotes* – Тугайний соловей. **Rufous Bush Robin.** – МТ: 20–27 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у *ad* верх сірувато-бурий; над оком білувата «брова»; через око проходить темна смуга; щоки, горло і весь низ білуваті; надхвістя руде; махові пера бурі; центральні стернові пера бурі, інші – руді, з білою верхівкою і чорною передверхівковою плямою; дзьоб бурий; ноги світло-бурі. *juv* світліший; чорні плями на стернових перах ледь помітні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** захід країни. **Б:** чагарники. **П:** довірливий; полюбає сидіти на верхівках кущів, нерідко хвіст тримає задертим вгору. **В:** відрізняється довгим рудим хвостом з білою смугою на кінці. **З:** пісня нагадує пісню співочого дрозда, але коротша; поклик – різке «тці-тці».

Берестянка мала

ad шлюбний

Кропив'янка пустельна

juv

ad позашлюбний

Вівчарик жовточеревий

ad шлюбний

ad

Вівчарик світлочеревий

Соловейко рудохвостий

Кам'янка білогуза *Oenanthe leucura* — Белохвостая каменка. **Black Wheatear.** — МТ: 40–50 г. ДТ: біля 18 см. **О:** ♂ *ad* чорний; надхвістя та підхвістя білі; хвіст білий, з майже цілком чорними центральними стерновими перами та широкою чорною смугою на кінці; дзьоб і ноги чорні. ♀ *ad* подібна до ♂ *ad*, але чорний колір в оперенні замінений темно-бурим. *juv* схожий на ♀ *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано в Криму. **Б:** кам'янисті місцевості. **П:** полохливий; любить сидіти на верхівках поодиноких дерев і кущів, часто змикає хвостом вгору і вниз. **В:** від інших кам'янок відрізняється за забарвленням. **З:** пісня схожа на пісню інших кам'янок, але дещо нижча за тональністю; поклик — свистове «піюп» або грубіше «четт-четт».

Дрізд Свенсона *Catharus ustulatus* — Свенсонов дрозд. **Swainson's Thrush.** — МТ: 40–60 г. ДТ: біля 18 см. **О:** верх однотонно оливково-бурий; довкола ока жовтувато-вохристе кільце; вуздечка і щоки спереду жовтувато-вохристі; горло білувате, по краях з темними смужками; волю жовтувато-вохристе, з темно-бурими плямами; груди, черево і підхвістя сірувато-білі; на білуватих покривних перах споду крила бура смуга; махові пера бурі; хвіст оливково-бурий; дзьоб темно-бурий, основа нижньої щелепи жовтувато-вохриста; ноги бурі. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано біля Харкова. **Б:** зволені лісові місцевості з густою рослинністю, болота. **П:** полохливий, потайний. **В:** від співочого дрозда відрізняється майже однотонним сірувато-білим забарвленням грудей, черева і боків тулуба, характерним жовтувато-вохристим кільцем довкола ока, а також бурими смугами на споді крил у поєднанні з бурими маховими перами. **З:** пісня складається з серії швидких флейтових звуків, поклик — тихе «кюк» або «в'юнк».

Скеляр синій *Monticola solitarius* — Синий каменный дрозд. **Blue Rock Thrush.** — МТ: 37–54 г. ДТ: близько 20 см. **О:** ♂ *ad* у шлюбному вбранні сірувато-синій, з чорно-бурими крилами і хвостом; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні пера, крім махових, з темною передверхівковою смугою і світлою верхівкою. ♀ *ad* у шлюбному вбранні зверху темно-бура; низ світло-бурий, пера на передній частині шиї і волі з темною облямівкою, на грудях, череві і підхвісті темні поперечні смуги; махові і стернові пера темно-бурі; дзьоб і ноги чорні; у позашлюбному вбранні пера верху з білуватою верхівкою. *juv* подібний до ♀ *ad* у позашлюбному вбранні. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в околицях Львова. **Б:** скельні місцевості. **П:** лякливий, потайний. **В:** від строкатого скеляра відрізняється однотонним чорно-бурим або темно-бурим хвостом; крім того, ♂ *ad* у шлюбному оперенні від ♂ *ad* строкатого скеляра — сірувато-синім забарвленням всього тулуба, ♀ *ad* в шлюбному оперенні та *juv* від ♀ *ad* та *juv* строкатого скеляра — темним однотонним забарвленням верху. **З:** пісня нагадує пісню чорного дрозда; поклик — різке «чек», свистове «віт-віт» і високотональне «тсіі».

Кам'янка білогуза

♀ ad

♂ ad

♂ ad

Дрізд Свенсона

♀ ad шлюбна

♂ ad шлюбний

Скеляр синій

Дрізд Наумана *Turdus naumanni* — Дрозд Наумана. Dusky Thrush. — МТ: біля 90 г. ДТ: близько 24 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови, покривні пера вух, спина, верхні покривні пера крил і попереk оливково-бурі; «брови» вохристо-руді; на спині і покривних перах крил руді плями; надхвістя руде; горло рудувате, окреслене по боках темно-бурими смужками і цятками; воло руде; пера на боках тулуба руді, з вузькою білою облямівкою; груди, черево і підхвістя білі; покривні пера споду крил руді; махові пера зверху темно-бурі, зі світлою облямівкою; хвіст рудий, центральні стернові пера темно-бурі; дзьоб темно-бурий, основа нижньої щелепи жовта; ноги бурі; у *позашлюбному вбранні* пера вола і боків тулуба з широкою білою облямівкою. ♀ *ad* буріша. *juv* в цілому схожий на ♀ *ad*, але верх зі світлими рисками. **С:** рідкісний залітний взимку. **Р:** спостерігався на Одещині. **Б:** ліси і чагарники. **П:** тримається зграйками, живиться на землі. **В:** від білобрового дрозда відрізняється рудими волем і надхвістям, а також рудим, крім центральних стернових пер, хвостом; крім того, від чорноволого дрозда — рудим кольором на боках тулуба. **З:** пісня — флейтові звуки, як у інших дроздів або східного соловейка; поклик — тріскотливе «чок-чок» або свистове «кві-вік».

Дрізд чорноволий *Turdus atrogularis* — Чернозобый дрозд. Black-throated Thrush. — МТ: біля 80 г. ДТ: близько 24 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх бурувато-сірий; вуздечка, горло і воло чорні; груди, боки тулуба, черево і підхвістя білі, на боках невиразні сіруваті смуги; покривні пера споду крил вохристо-жовті; махові і стернові пера бурі; дзьоб жовтий, на кінці темно-бурий; ноги бурі; у *позашлюбному вбранні* чорні пера вуздечки, горла і вола з вузькою світлою облямівкою. У ♀ *ad* вуздечка темно-бура; горло і воло білуваті, з темною поздовжньою строкатістю; смуги на боках тулуба виразніші. *juv* зверху бурувато-сірий, з численними білими рисками; низ білуватий, з темними рисками, на боках тулуба вохристі відтінок, на волі густі темні плями. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в Харківській та Одеській областях. **Б:** різнотипні ліси. **П:** тримається зграями. **В:** ♂ *ad* розрізняється за забарвленням; ♀ *ad* та *juv* від дрозда Наумана і білобрового дрозда відрізняються бурувато-сірим кольором верху за відсутності рудої барви в забарвленні тулуба, а від дрозда Наумана — також цілком бурим хвостом, від співочого дрозда і дрозда-омелюха — відсутністю округлих чорних плям на нижній частині тулуба. **Г:** пісня дуже нагадує пісню співочого дрозда, крик тривоги — різке «чак-чак», поклик — тихе «сіп».

♂ *ad* шлюбний

♀ *ad*

Дрізд Наумана

♂ *ad* позашлюбний

♂ *ad* шлюбний

♂ *ad* позашлюбний

♀ *ad*

Дрізд чорноволий

Шишкар білокрилий *Loxia leucoptera* – Белокрылый клест. Two-barred Crossbill. – МТ: 30–35 г. ДТ: близько 15 см. **О:** ♂ *ad* майже цілком червоний; задня частина черева і підхвістя сіруваті; на темно-бурих верхніх покривних перах крила дві широкі білі смуги; махові пера темно-бурі, третьо-рядні – з білою верхівкою; стернові пера темно-бурі; дзьоб бурий, кінці щелеп схрещені; ноги темно-бурі. ♀ *ad* сірувато-зелена; на спині темна строкатість; воло, груди і черево оливково-сірі, з поздовжньою темною строкатістю. *juv* сірувато-білий, з густою темною строкатістю; на покривних перах крила дві вузькі білі смужки. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Полісся. **Б:** переважно хвойні ліси. **П:** тримається зграйками в кронах дерев. **В:** від ялинового та соснового шишкарів відрізняється білими смугами на крилах. **З:** інколи подає звуки, подібні до звуків ялинового шишкаря, але тихіші; характерним є приглушений свист «твіт».

Чечевиця велика *Carpodacus rubicilla* – Большая чечевица. Great Rosefinch. – МТ: біля 60 г. ДТ: біля 20 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, поперек, надхвістя і весь низ тулуба темно-рожеві або рожево-червоні, на голові дрібні білі цятки, на волі, грудях і боках тулуба білі плями; спина, крила і хвіст бурі; дзьоб міцний, світло-бурий; ноги бурі; у позашлюбному оперенні рожево-червоний колір тьмяніший. ♀ *ad* сірувато-бура, з темними рисками. *juv* схожий на ♀ *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано в Криму. **Б:** відкриті простори з трав'яною рослинністю, зокрема гірські луки, які знаходяться вище смуги лісу. **П:** сторожкий; живиться на землі, нерідко тримається невеликими зграйками. **В:** від решти чечевиць відрізняється великими розмірами; крім того, ♂ *ad* – повністю рожево-червоним з білими плямами низом, а ♀ *ad* та *juv* від ♀ *ad* та *juv* інших видів чечевиць – відсутністю білуватих або вохристих смуг на верхніх покривних перах крил і рожевого кольору в забарвленні оперення в цілому. **З:** пісня – гучний свист, крик тривоги – хрипке «чік», поклик – тихе «піу-ін - піу-ін» або жваве «тв'ю».

Чечевиця сибірська *Carpodacus roseus* – Сибирская чечевица. Pallas's Rosefinch. – МТ: біля 25 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні голова, шия і майже весь низ тулуба яскраво-рожеві або рожево-червоні; лоб і горло густо вкриті сріблясто-рожевими рисками; спина рожева, з темною строкатістю; поперек і надхвістя темно-рожеві; черево біле; на бурувато-чорних з рожевою облямівкою верхніх покривних перах крила дві чіткі білі смуги; махові пера темно-бурі, зі світлою облямівкою; стернові пера сірувато-бурі, з рожевуватою вузькою облямівкою; дзьоб сірувато-бурий; ноги світло-бурі; у позашлюбному оперенні рожево-червоний колір тьмяніший. ♀ *ad* сірувато-бура, з темною строкатістю та слабким рожевим відтінком; поперек і надхвістя рожеві. *juv* подібний до ♀ *ad*, але пера на спині з рудуватою облямівкою; поперек і надхвістя рожевуваті. **С:** рідкісний залітний. **Р:** спостерігався в Криму та поблизу Чернівців. **Б:** ліси тайгового типу. **П:** тримається зграйками. **В:** ♀ *ad* і *juv* від ♀ *ad* і *juv* інших видів чечевиць відрізняється рожевими або рожевуватими попереком і надхвістям, а ♂ *ad* від ♂ *ad* решти чечевиць – також сріблясто-рожевими рисками на голові і горлі. **З:** короткий свист, що часто повторюється, подібний до свисту золотомушок.

Шишкар білокрилий

♂ ad

♀ ad

Чечевиця велика

♀ ad

♂ ad шлюбний

♂ ad шлюбний

♀ ad

Чечевиця сибірська

Горобець скельний *Petronia petronia* — **Каменний воробей. Rock Sparrow.** — МТ: біля 30 г. ДТ: близько 14 см. **О:** *ad* зверху сірувато-бурий, з темною строкатістю; над оком білувата «брова» і надбрівна темна смуга; горло бурувате, на межі горла і вола жовта пляма; весь низ сірувато-білий, на волі і боках тулуба бура смугастість; махові і стернові пера бурі, зі світлою облямівкою; стернові пера зі споду з білою верхівкою; дзьоб темно-бурий, основа нижньої щелепи жовтувата; ноги бурі. *juv* схожий на *ad*, але жовта пляма на межі горла і вола відсутня. **С:** рідкісний залітний. **Р:** Карпати, спостерігався в Івано-Франківській області. **Б:** скелі і кам'яні розсипи у високогір'ї. **П:** тримається невеликими зграями, нерідко разом з хатнім горобцем. **В:** від ♀ *ad* та *juv* хатнього і чорногрудого горобців відрізняється темними надбрівними смугами та білою смугою на споді хвоста, а *ad* — також жовтою плямою на межі горла і вола. **З:** дзвінке «чіві!» або «чівлі!».

Вівсянка сивоголова *Emberiza caesia* — **Красноклювая овсянка. Cretzschmar's Bunting.** — МТ: 20–25 г. ДТ: біля 16 см. **О:** у ♂ *ad* голова і воло сизувато-сірі; спина і покривні пера крил бурувато-руді, з темною строкатістю; «вуса», горло, поперек, надхвістя і весь низ іржасто-руді; махові і стернові пера темно-бурі, з рудуватою облямівкою; навколоочне кільце жовтувате; дзьоб і ноги рудувато-бурі. У ♀ *ad* горло і «вуса» рудувато-вохристі, по краях горла темно-бурі риски; сірий колір на голові і волі з бурим відтінком; решта низу вохристо-руда. *juv* рудувато-бурий, з темною строкатістю на верхній частині голови, спині, надхвісті, крилах, горлі, волі і боках тулуба. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано в Криму. **Б:** кам'яністі місцевості з бідною рослинністю. **П:** часто співає на верхівках дерев. **В:** ♂ *ad* від ♂ *ad* садової вівсянки відрізняється сизувато-сірими головою і волом, іржасто-рудими «вусами» і горлом, а також іржасто-рудим низом; ♀ *ad* від ♀ *ad* скельної вівсянки — сіруватим волом; *juv* від *juv* садової і скельної вівсянок відрізнити складно. **З:** пісня нагадує пісню садової вівсянки, поклик — скрипуче «сіе» або «чіт».

Вівсянка жовтоброва *Emberiza chrysophrys* — **Желтобровая овсянка. Yellow-browed Bunting.** — МТ: біля 20 г. ДТ: близько 15 см. **О:** у ♂ *ad* в шлюбному вбранні верх голови чорно-бурий, через тім'я до потилиці проходить біла смуга; над оком широка жовта «брова», яка ззаду біла; вуздечка, щоки і покривні пера вух чорно-бурі, окреслені знизу білим, на покривних перах вух білі плями; спина і покривні пера крил оливково-бурі, з темними рисками; поперек і надхвістя рудувато-бурі; горло біле, по краях окреслене темно-бурими смугами; низ кремово-білий, на волі дрібні чорні риски; боки тулуба буруваті, з чорними рисками; махові пера сірувато-бурі, з рудуватою облямівкою; хвіст темно-бурий, на крайніх стернових перах біла барва; верхня щелепа сірувато-бура, нижня — рожевувата; ноги рожевувато-бурі; у позашлюбному оперенні верх голови, вуздечка, щоки і покривні пера вух бурі; біла смуга на тім'ї ледь помітна. ♀ *ad* схожа на позашлюбного ♂ *ad*, але «брови» жовтуваті. *juv* подібний до ♀ *ad*. **С:** рідкісний залітний. **Р:** зареєстровано у Львівській області. **Б:** чагарники, хвойні ліси. **П:** полюбляє співати, сидячи на верхівці дерева або куща. **В:** від вівсянки-ремеза відрізняється жовтими або жовтуватими «бровами» і чорними рисками на волі та боках тулуба; від звичайної вівсянки — темним верхом голови з білою смугою на тім'ї і темними вуздечкою і щоками, які окреслені знизу білим; від очеретяної вівсянки в позашлюбному оперенні — жовтими «бровами». **З:** поклик — різке «чіт», пісня коротка, наприкінці з прискоренням.

Горобець скельний

Вівсянка сивоголова

Вівсянка жовтоброва

Рекомендована література

В переліку наведені різного роду першоджерела. Тут є збірки з художніми описами про птахів нашої країни, популяризованими розповідями про спосіб їх життя та довідкова література, яка зацікавить, мабуть, в першу чергу тих, хто лише починає знайомитися зі світом птахів. Але в переліку вказані і спеціалізовані орнітологічні праці на зразок академічного видання «Фауна України» та найзначніші регіональні наукові зведення.

- Ардамацкая Т. Б., Жмуд М. Е., Молодан Г. Н.* и др. На птичьих островах. — Киев: Урожай, 1989. — 144 с.
- Афанасьев В. М.* Птицы Сумщины. — Киев, 1998. — 93 с.
- Воинственный М. А.* Пищухи, поползны, синицы УССР. — Киев: Изд-во при Киев. ун-те, 1949. — 122 с.
- Воинственный М. А.* Методика вивчення корисних птахів і використання їх у боротьбі з шкідниками сільськогосподарських культур. — К.: Рад. школа, 1954. — 52 с.
- Воинственный М. А.* Корисні дикі птахи України. — К., 1960. — 98 с.
- Воинственный М. А.* Нані птахи. — К.: Рад. школа, 1969. — 128 с.
- Воинственный М. А.* Птахи. — К.: Рад. школа, 1984. — 304 с.
- Воинственный М. А.* Ні пуху, ні пера! — К.: Веселка, 1991. — 70 с.
- Воинственный М. А.* Птахи наших лісів. — К.: Урожай, 1993. — 174 с.
- Воинственный М. А., Кістяківський О. Б.* Визначник птахів УРСР. — 1-е вид. — К.: Рад. школа, 1952. — 351 с.
- Воинственный М. А., Кістяківський О. Б.* Визначник птахів УРСР. — 2-е вид. — К.: Рад. школа, 1962. — 372 с.
- Гальченко П. Ф.* Пернаті друзі. — К.: Урожай, 1978. — 200 с.
- Гузій А. І.* Фауна і населення хребетних західного регіону України. Розточчя. — К., 1997. — Т. 1. — 161 с.
- Жежерін В. П.* Хижі птахи України та їх охорона. — К.: Рад. школа, 1961. — 42 с.
- Зубаровський В. М.* Хижі птахи. — К.: Наук. думка, 1977. — 332 с. (Фауна України. Птахи; Т. 5. Вип. 2).
- Кістяківський О. Б.* Куриці. Голуби. Рябки. Пастушки. Журавлі. Дрохви. Кулики. Мартини. — К.: Вид-во АН УРСР, 1957. — 432 с. (Фауна України. Птахи; Т. 4).
- Костин Ю. В.* Птицы Крыма. — М.: Наука, 1983. — 240 с.
- Кривицкий И. А.* Птицы. Научно-популярный очерк об орнитофауне Харьковской области. — Харьков: Пралор, 1988. — 180 с.
- Лысенко В. И.* Гусеобразные. — Киев: Наук. думка, 1991. — 208 с. (Фауна Украины. Птицы; Т. 5. Вип. 3).
- Марисова І. В., Талтош В. С.* Птахи України: Польовий визначник. — К.: Вища школа, 1984. — 184 с.
- Редкие и исчезающие растения и животные Украины:* Справочник — Киев: Наук. думка, 1988. — 256 с.
- Сюхин В. Д., Черничко И. И., Ардамацкая Т. Б.* и др. Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные. — Киев: Наук. думка, 1988. — 176 с.
- Смогоржевський Л. О.* Поради по виготовленню штучних гніздівель для приваблювання птахів. — К.: Рад. школа, 1954. — 31 с.
- Смогоржевський Л. О.* Рибоїдні птахи України. Поширення, живлення та господарське значення. — К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1959. — 121 с.

- Смогоржевський Л. О.* Пернаті друзі. — К.: Рад. школа, 1977. — 160 с.
- Смогоржевський Л. О.* Гагари. Норці. Трубокосі. Веслоногі, Голінасті, Фламінго. — К.: Наук. думка, 1979. — 187 с. (Фауна України. Птахи; Т. 5. Вип. 1).
- Смогоржевський Л. О., Федоренко А. П.* Охорона та приваблювання птахів: Посібник для вчителів. — К.: Рад. школа, 1986. — 71 с.
- Страутман Ф. И.* Птицы Советских Кариат. — Киев: Изд-во АН УССР, 1954. — 331 с.
- Страутман Ф. И.* Птицы западных областей УССР. — Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1963. — Т. 1. — 182 с.
- Страутман Ф. И.* Птицы западных областей УССР. — Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1963. — Т. 2. — 199 с.
- Таращук В. И.* Птицы ползающих посадений. — Киев: Изд-во АН УССР, 1953. — 124 с.
- Татаринев К. А.* Фауна хребетних заходу України (екологія, значення, охорона). — Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1973. — 260 с.
- Труфанов Г.* Цікава орнітологія. — К.: Веселка, 1983. — 150 с.
- Фесенко Г. В., Бокотей А. А.* Анований список українських наукових назв птахів фауни України. — Київ—Львів, 2000. — 44 с.
- Цвельх О. М.* Шкільний визначник хребетних тварин. — К.: Рад. школа, 1983. — 256 с.
- Червона книга України.* Тваринний світ. — К.: Укр. енциклопедія, 1994. — 461 с.
- Шарлемань М. В.* Птахи УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1938. — 265 с.

Алфавітний покажчик українських назв птахів

- Баклан великий -- 38, 40
 малий -- 41
 чубатий -- 38, 40
 Балабан -- 120
 Баранець великий 174, 176
 звичайний -- 174, 176
 малий 174, 176
 Бджолоїдка -- 234
 зелена -- 234
 Берестянка біла -- 286
 звичайна 286
 мала 382
 Беркут -- 112
 Бігунець -- 374
 Боривітер звичайний -- 124
 степовий 124
 Брижач -- 165, 172
 Бугай -- 48
 Бугайчик -- 48
 Буревісник кочівний -- 364
 малий -- 34, 364
 середземноморський -- 34, 364
 Вівсянка білоголова 348
 гірська -- 352
 городня -- 350
 жовтоброва -- 390
 звичайна 350, 358
 -крихітка -- 354
 лучна -- 356
 очеретяна -- 352
 -ремез -- 354
 садова -- 358
 сивоголова 390
 скельна -- 358
 чорноголова -- 356
 Вівчарик весняний -- 294
 жовтобровий -- 294
 жовточеревий -- 382
 зелений -- 296
 золотомушковий -- 296
 -ковалик -- 294
 лісовий -- 296
 світлочеревий -- 382
 товстодазьобий 296
 Вільшанка -- 312
 Вивільга -- 270
 Волове очко -- 276
 Ворона сіра 274
 чорна -- 380
 Вюрок -- 334
 сніговий -- 332
- Гагара білодзьоба -- 362
 полярна -- 362
 червоношия 26
 чорношия -- 26
 Гаїчка болотяна -- 324
 -пухляк -- 324
 Галагаз -- 68
 Галка -- 274
 альпійська 380
 Глушень -- 126
 Гоголь 82
 Голуб сизий -- 210
 -сипяк 210
 Горіхівка -- 272
 Горихвістка звичайна 310
 чорна -- 310
 Горлиця велика -- 378
 звичайна -- 212
 садова 212
 Горобець польовий -- 330
 скельний -- 390
 хатний -- 244, 330
 чорногрудий -- 332
 Грак -- 274, 380
 Гриф чорний -- 114, 116
 Гришак великий 180
 малий -- 180
 Гуменик -- 60
 Гуска біла -- 62
 білолоба -- 58, 62
 гірська -- 366
 мала -- 62
 сіра 60
 Дерихвіст лучний 182
 степовий -- 182
 Деркач 134
 Джек -- 370
 Дрізд білобровий -- 318
 гірський -- 316
 Наумана -- 386
 -омелюх -- 318
 Свенсона -- 384
 снівочий -- 318
 чорний -- 316
 чорноволий 386
 Дрімлюга -- 230
 Дрохва -- 140
 Дятел білоспинний -- 242
 звичайний -- 240, 242
 малий -- 244
- середній -- 242
 сирійський -- 240
 трипалій -- 244
 Жайворонек білокрилий -- 252
 лісовий -- 256
 малий 250
 польовий -- 256
 рогатий -- 254
 сірий -- 250
 степовий -- 252
 чорний -- 254
 Жовна зелена -- 238
 сива -- 238
 чорна -- 236
 Жовтоволок -- 172
 Журавель білий -- 132
 сірий -- 132
 степовий -- 132
 Зеленик -- 336
 Зимняк -- 104
 Зміїд -- 106
 Зозуля -- 214
 глуха -- 214
 чубата -- 216
 Золотомушка жовточуба -- 298
 чорночуба -- 298
 Зяблик -- 334
 Казарка білощока -- 56
 канадська -- 56
 червоновола -- 58
 чорна 58
 Каменярка -- 366
 Кам'янка білогуза -- 384
 звичайна -- 306
 іспанська -- 308
 лиса -- 308
 попеляста -- 306
 Капюк звичайний -- 104
 степовий -- 104
 Качурка морська -- 364
 Квак -- 48
 Кеклик -- 128
 Кібчик -- 120
 Кобилочка річкова -- 280
 солов'їна -- 280
 -цвіркун -- 280
 Коловодник болотяний -- 154, 160
 великий -- 158
 звичайний -- 156, 158
 лісовий 154, 160
 ставковий -- 158
 чорний -- 156
 Копилятка -- 338
- Коровайка -- 50, 54
 Косар -- 50, 54
 Костогриз 346
 Крем'яшик -- 148
 Крех великий -- 88, 90
 малий -- 91
 середній -- 88, 90
 Кречет -- 118
 Крижень -- 56, 74
 Кропив'янка прудка 292
 пустельна -- 382
 Рюшеля -- 290
 рябгрудка -- 290
 салова -- 292
 середземноморська -- 288
 сіра 292
 співоча -- 288
 червоногола -- 290
 чорноголова 288
 Крук -- 274
 Крутиголовка -- 236
 Кричок білокрилий -- 202
 білощокий -- 202
 каспійський -- 204
 малий -- 208
 полярний -- 206
 річковий -- 206, 208
 рябдзьобий -- 204
 чорний -- 202
 чорнодзьобий -- 204
 Кукуя -- 272
 Кулик-довгоніг -- 152
 -сорока -- 142
 Кульон великий -- 178
 середній -- 178
 тонкодазьобий 178
 Куріпка біла -- 368
 даурська -- 370
 сіра -- 128
 Курочка водяна -- 138
 Ластівка берегова -- 246
 даурська -- 248
 міська -- 248
 сілська -- 246, 248
 скельна -- 246
 Лебідь-кликун -- 64, 66
 малий -- 64, 66
 -пинун -- 64, 67
 Лежень -- 142
 Ледека білий -- 52, 54
 чорний 52, 54
 Лиска -- 138
 Лопатень -- 374

- Лунь лучний — 98
 очеретяний — 98
 польовий — 96
 степовий — 96
 Лярик — 208
 Мартин жовтоногий — 194, 196
 звичайний — 188, 192
 каспійський — 190, 192
 малий — 190, 192
 морський — 196, 198
 полярний — 197
 середземноморський — 188, 192
 сивий — 192, 200
 сріблястий — 194, 196
 тонкодзьобий — 193
 трипаллий — 192, 200
 чорнокрилий — 196, 198
 Могильник — 110
 Мородунка — 160
 Морянка — 82
 Мухоловка білошия — 302
 мала — 300
 сіра — 300
 строката — 302
 Набережник — 160
 Нерозень — 74
 Огар — 68
 Одуд — 230
 Омелюх — 276
 Орел-карлик — 106
 степовий — 110
 Орлан-білохвіст — 112
 довгохвіст — 368
 Орябок — 126
 Осоїд — 92
 Очеретянка індійська — 284
 велика — 284
 лучна — 282
 лрудка — 282
 садова — 286
 середземноморська — 286
 ставкова — 284
 тонкодзьоба — 282
 чагарникова — 284
 Папуга Крамера — 216
 Пастушок — 134
 Пелікан кучерявий — 36
 рожевий — 36
 Перепілка — 130
 Підкоришник звичайний — 328
 короткопалый — 328
 Підорлик великий — 108
 малий — 108
 Підсоколик великий — 122
 малий — 122
 Пірникоза велика — 28, 32
 мала — 33
 сірошока — 28, 32
 червоношия — 30, 32
 чорношия — 30, 32
 Пісочник великий — 146
 каспійський — 372
 малий — 146
 морський — 146
 товстодзьобий — 372
 Плавунень круглодзьобий — 162
 плоскодзьобий — 162
 Плиска біла — 264
 гірська — 264
 жовта — 262
 жовтоголова — 262
 чорноголова — 262
 Побережник білий — 164, 170
 білохвостий — 166
 болотящий — 172
 ісландський — 170
 малий — 166
 морський — 170
 червоногрудий — 168
 чорногрудий — 168
 Повзик — 328
 Погонич звичайний — 136
 -крихітка — 136
 малий — 136
 Подорожник лапландський — 360
 Поморник великий — 374
 довгохвостий — 187
 короткохвостий — 184, 186
 середній — 184, 186
 Попелюх — 80
 Посмітюха — 254, 256
 Припутень — 210
 Пронурок — 276
 Просянка — 348
 Пугач — 220, 222
 Пуночка — 360
 Пухівка — 84
 Ремез — 322
 Рибалочка — 232
 строкатий — 380
 Рябок білочеревий — 376
 чорночеревий — 376
 Савка — 84
 Саджа — 378
 Сапсан — 118
 Свиц — 72
 Серпокрилець білочеревий — 228
 чорний — 228
 Сивка бурокрила — 144
 звичайна — 144
 морська — 144
 Сиворакша — 232
 Синиця біла — 322
 блакитна — 322
 велика — 326
 вусата — 320
 довгохвіста — 320
 чорна — 326
 чубата — 324
 Синьга — 86
 Сипіошийка — 314
 Сип білоголовий — 114, 116
 Сипуха — 218, 222
 Сич волохатий — 222, 224
 хатний — 222, 224
 Сичик-горобець — 224
 Скеляр синій — 384
 строкатий — 314
 Скопа — 92
 Слуква — 177
 Смеречник — 342
 Снігур — 346
 Сова біла — 218, 222
 болотяна — 220, 222
 бородата — 222, 226
 вухата — 220, 222
 довгохвіста — 222, 226
 сіра — 222, 226
 яструбина — 218, 222
 Совка — 223
 Сойка — 272
 Соловейко західний — 312
 рудохвостий — 382
 східний — 312
 Сорока — 272
 Сорокопуд сірий — 268
 терновий — 266
 червоноголовий — 266
 чорнолобий — 268
 Стінолаз — 326
 Стервятник — 117
 Султанка — 370
 Тетерук — 126
 Титівка альпійська — 278
 лісова — 278
 сибірська — 278
 Трав'янка лучна — 304
 чорноголова — 304
 Турпан — 86
 Фазан — 130
 Фламінго — 55
 Хохітва — 140
 Хрустан — 148
 Чайка — 150
 білохвіста — 150
 степова — 150
 шторова — 374
 Чапля єгипетська — 42, 44
 жовта — 42
 руда — 46
 сіра — 46
 Чесура велика — 44
 мала — 44
 Чернь білоока — 76
 морська — 78, 86
 червонодзьоба — 80
 чубата — 78, 86
 Чечітка біла — 340
 гірська — 340
 звичайна — 340
 Чечвиця — 338, 342
 велика — 388
 сибірська — 388
 Чиж — 336
 Чикотень — 316
 Чирянка велика — 70
 -квоктул — 366
 мала — 70
 Чоботар — 152
 Шилохвіст — 76
 Широконоска — 72
 Штикар білокрилий — 344, 388
 сосновий — 344
 ялиновий — 344
 Шпак звичайний — 270
 рожевий — 270
 Шуліка рудий — 94
 чорний — 94
 Щеврик гірський — 258
 лісовий — 260
 лучний — 260
 польовий — 260
 червоногрудий — 258
 Щедрик — 336
 Щиглик — 338
 Ягнятник — 368
 Яструб великий — 103
 коротконогий — 100, 102
 малий — 100, 102

Алфавітний покажчик латинських назв птахів

- Acanthis cannabina* — 338
flammea 340
flavirostris — 340
hornemanni — 340
Accipiter brevipes — 100, 102
gentilis 103
nisus — 100, 102
Aerocephalus agricola — 284
arundinaceus — 284
dumetorum 286
paludicola — 282
palustris — 284
schoenobaenus — 282
scirpaceus 284
Actitis hypoleucos — 160
Aegithalos caudatus — 320
Aegolius funereus — 222, 224
Aegyptius monachus 114, 116
Alauda arvensis — 256
Alcedo atthis — 232
Alcecoris chukar 128
Alle alle — 208
Anas acuta — 76
clypeata — 72
crecca — 70
formosa — 366
penelope — 72
platyrhynchos — 56, 74
querquedula — 70
strepera — 74
Anser albifrons — 58, 62
anser 60
erythropus — 62
fabalis — 60
Anthropoides virgo — 132
Anthus campestris — 260
cervinus — 258
pratensis — 260
spinoletta — 258
trivialis — 260
Apus apus — 228
melba — 228
Aquila chrysaetos — 112
clanga — 108
heliaca — 110
pomarina — 108
rapax — 110
Ardea cinerea — 46
purpurea — 46
Ardeola ralloides — 42
398
- Arenaria interpres* — 148
Asio flammeus — 220, 222
otus — 220, 222
Athene noctua — 222, 224
Aythya ferina — 80
fuligula — 78, 86
marila — 78, 86
nyroca — 76
Bombycilla garrulus — 276
Botaurus stellaris — 48
Branta bernicla — 58
leucopsis — 56
canadensis — 56
Bubo bubo — 220, 222
Bubulcus ibis — 42, 44
Bucephala clangula — 82
Burhinus oedipnemus — 142
Buteo buteo — 104
lagopus — 104
rufinus — 104
Calandrella cinerea — 250
rufescens — 250
Calcarius lapponicus — 360
Calidris alba — 166, 170
alpina — 168
canutus 170
ferruginea — 168
maritima — 170
minuta 166
temminckii — 166
Calonectris diomedea — 34, 364
Caprimulgus europaeus — 230
Carduelis carduelis — 338
Carpodacus erythrinus — 338, 342
roseus — 388
rubicilla — 388
Catharus ustulatus — 384
Cercotrichas galactotes — 382
Certhia brachydactyla 328
familiaris — 328
Ceryle rudis 380
Cettia cetti — 286
Charadrius alexandrinus — 146
asiaticus — 372
dubius 146
hiaticula 146
leschenaultii 372
Chen caerulescens 62
Chettusia gregaria — 150
Chlamydotis undulata — 370
Chlidonias hybrida — 202
leucopterus — 202
niger — 202
Chloris chloris — 336
Ciconia ciconia — 52, 54
nigra — 52, 54
Cinclus cinclus — 276
Circus gallicus 106
acuginosus 98
cyaneus — 96
macrourus — 96
pygargus 98
Clamator glandarius — 216
Clangula hyemalis — 82
Coccythraustes coccythraustes — 346
Columba livia — 210
oenas — 210
palumbus — 210
Coracias garrulus — 232
Corvus corax — 274
cornix — 274
corone — 380
frugilegus — 274, 380
monedula — 274
Coturnix coturnix — 130
Crex crex — 134
Cuculus canorus — 214
saturatus — 214
Cursorius cursor — 374
Cygnus bewickii — 64, 66
cygnus — 64, 66
olor 64, 67
Delichon urbica — 248
Dendrocopos leucotos — 242
major — 240, 242
medius — 242
minor — 244
syriacus — 240
Dryocopus martius — 236
Egretta alba — 44
garzetta — 44
Emberiza aureola — 356
buchanani — 358
caesia — 390
calandra — 348
chrysophrys — 390
cia — 352
cirlus — 350
citrinella — 350, 358
hortulana — 358
leucocephala 348
melanocephala — 356
pusilla — 354
rustica — 354
schoeniclus — 352
Eremophila alpestris — 254
Erethacus rubecula — 312
Eudromias morinellus — 148
Eulabeia indica — 366
Eurynorhynchus pygmeus — 374
Falco cherrug — 120
columbarius — 122
naumanni — 124
peregrinus — 118
rusticolus — 118
subbuteo — 122
tinnunculus — 124
vespertinus — 120
Ficedula albicollis — 302
hypoleuca — 302
parva — 300
Fringilla coelebs — 334
montifringilla — 334
Fulica atra — 138
Fulmarus glacialis 364
Galerida cristata — 254, 256
Gallinago gallinago — 174, 176
media — 174, 176
Gallinula chloropus — 138
Garrulus glandarius — 272
Gavia adamsii — 362
arctica — 26
immer — 360
stellata — 26
Gelochelidon nilotica — 204
Glareola nordmanni — 182
pratensis — 182
Glaucidium passerinum — 224
Grus grus — 132
leucogeranus — 132
Gypaetus barbatus 368
Gyps fulvus — 114, 116
Haematopus ostralegus — 142
Haliaeetus albicilla — 112
leucoryphus — 368
Hieraetus pennatus — 106
Himantopus himantopus — 152
Hippobates caligata — 382
icterina — 286
pallida — 286
Hirundo daurica — 248
rustica — 246, 248
Histrionicus histrionicus — 366
Hoplopterus spinosus — 374
Hydrobates pelagicus — 364
Hydroprogne caspia — 204

- Ixobrychus minutus* 48
Jynx torquilla - 236
Lagopus lagopus 368
Lanius collurio - 266
 excubitor - 268
 minor - 268
 senator - 266
Larus argentatus - 194, 196
 cachinnans - 194, 196
 canus - 192, 200
 fuscus - 196, 198
 genei - 193
 hyperboreus - 197
 ichthyaetus - 190, 192
 marinus 196, 198
 melanocephalus - 188, 192
 minutus - 190, 192
 ridibundus - 188, 192
Limicola falcinellus - 172
Limosa lapponica 180
 limosa - 180
Locustella fluviatilis - 280
 luscinioides - 280
 naevia - 280
Loxia curvirostra - 344
 leucoptera - 344, 388
 pytyopsittacus 344
Lullula arborea - 256
Luscinia luscinia - 312
 megarhynchos - 312
 svecica - 314
Lusciniola melanopogon - 282
Lymnocyptes minimus - 174, 176
Lyrurus tetrax - 126
Melanitta fusca - 86
 nigra 86
Melanocorypha calandra - 252
 leucoptera - 252
 yeltoniensis - 254
Mergus albellus - 91
 merganser - 88, 90
 serrator - 88, 90
Merops apiaster 234
 superciliosus - 234
Milvus migrans 94
 milvus - 94
Monticola saxatilis - 314
 solitarius - 384
Montifringilla nivalis - 332
Motacilla alba 264
 cinerea - 264
 citrcola - 262
 feldegg - 262
 flava - 262
Muscicapa striata - 300
Neophron perenopterus - 117
Netta rufina - 80
Nucifraga caryocatactes - 272
Numenius arquata - 178
 phaeopus 178
 tenuirostris - 178
Nyctea scandiaca - 218, 222
Nycticorax nycticorax - 48
Oenanthe hispanica 308
 isabellina - 306
 leucura - 384
 ocnanthe - 306
 pleschanka - 308
Oriolus oriolus - 270
Otis tarda 140
Otus scops - 223
Oxyura leucocephala - 84
Pandion haliaetus - 92
Panurus biarmicus - 320
Parus ater - 326
 caeruleus - 322
 cristatus 324
 cyanus - 322
 major - 326
 montanus - 324
 palustris - 324
Passer domesticus - 244, 330
 hispaniolensis - 332
 montanus 330
Pelecanus crispus - 36
 onocrotalus 36
Perdix dauurica - 370
 perdix - 128
Perisoreus infaustus - 272
Pernis apivorus - 92
Petronia petronia - 390
Phalacrocorax aristotelis - 38, 40
 carbo - 38, 40
 pygmaeus 41
Phalaropus fulicarius - 162
 lobatus - 162
Phasianus colchicus - 130
Philomachus pugnax - 165, 172
Phoenicopterus roseus - 55
Phoenicurus ochruros 310
 phoenicurus - 310
Phylloscopus bonelli - 382
 collybita - 294
 inornatus - 296
 nitidus - 382
 proregulus - 296
 schwarzi - 296
 sibilatrix - 294
 trochiloides 296
 trochilus 294
Pica pica - 272
Picoides tridactylus - 244
Picus canus - 238
 viridis - 238
Pinicola enucleator - 342
Platalea leucorodia - 50, 54
Plectrophenax nivalis - 360
Plegadis falcinellus 50, 54
Pluvialis apricaria - 144
 fulva - 144
 squatarola - 144
Podiceps auritus - 30, 32
 cristatus - 28, 32
 grisegena - 28, 32
 nigricollis - 30, 32
 ruficollis - 33
Porphyrio porphyrio - 370
Porzana parva - 136
 porzana - 136
 pusilla - 136
Prunella collaris - 278
 modularis - 278
 montanella - 278
Psittacula krameri 216
Pterocles alchata - 376
 orientalis - 376
Ptyonoprogne rupestris - 246
Puffinus puffinus - 34, 364
Pyrhacorax graculus - 380
Pyrhula pyrula - 346
Rallus aquaticus - 134
Recurvirostra avosetta - 152
Regulus ignicapillus - 298
 regulus - 298
Remiz pendulinus - 322
Riparia riparia - 246
Rissa tridactyla - 192, 200
Rufibrenta ruficollis - 58
Saxicola rubetra - 304
 torquata - 304
Scolopax rusticola - 177
Serinus serinus - 336
Sitta europaea - 328
Somateria mollissima - 84
Spinus spinus - 336
Stercorarius longicaudus - 187
 parasiticus - 184, 186
 pomarinus - 184, 186
 skua - 374
Sterna albifrons 208
 hirundo - 206, 208
 paradisaea - 206
Streptopelia decaocto - 212
 orientalis - 378
 turtur - 212
Strix aluco - 222, 226
 nebulosa 222, 226
 uralensis - 222, 226
Sturnus rosco - 270
 vulgaris - 270
Surnia ulula - 218, 222
Sylvia atricapilla - 288
 borin - 292
 cantillans - 290
 communis - 292
 curruca - 292
 hortensis - 288
 melanocephala - 288
 nana - 382
 nisoria - 290
 rueppelli - 290
Syrnhaptus paradoxus - 378
Tadorna ferruginea - 68
 tadorna - 68
Tetrao urogallus - 126
Tetrastes bonasia 126
Tetrax tetrax - 140
Thalasseus sandvicensis - 204
Tichodroma muraria - 326
Tringa erythropus - 156
 glareola - 154, 160
 nebularia - 158
 ochropus - 154, 160
 stagnatilis - 158
 totanus - 156, 158
Troglodytes troglodytes - 276
Tryngites subruficollis - 172
Turdus atrogularis - 386
 iliacus - 318
 merula - 316
 naumanni - 386
 philomelos - 318
 pilaris - 316
 torquatus - 316
 viscivorus - 318
Tyto alba - 218, 222
Upupa epops - 230
Vanellus leucurus - 150
Vanellus vanellus - 150
Xenus cinereus - 160

Алфавітний покажчик російських назв птахів

- Авдотка — 142
 Аист белый — 52, 54
 черный — 52, 54
 Баклан большой — 38, 40
 малый — 41
 хохлатый — 38, 40
 Балобан — 120
 Бегунок — 374
 Бекас — 174, 176
 Белобровик — 318
 Беркут — 112
 Бормотушка северная — 382
 Бородач — 368
 Бургомистр — 197
 Буревестник малый — 34, 364
 средиземноморский — 34, 364
 Вальдшнеп — 177
 Варакушка — 314
 Веретенник большой — 180
 малый — 180
 Вертишейка — 236
 Воробей домовый — 244, 330
 каменный — 390
 полевой — 330
 черногрудый — 332
 Ворон — 274
 Ворона серая — 274
 черная — 380
 Воронок — 248
 Выпь большая — 48
 малая — 48
 Вьюрок — 334
 европейский — 336
 снежный — 332
 Вяхирь — 210
 Гага обыкновенная — 84
 Гагара белоклювая — 362
 краснозобая — 26
 чернозобая — 26
 черноклювая — 362
 Гаичка буроголовая — 324
 черногловая — 324
 Галка — 274
 альпийская — 380
 Галстучник — 146
 Гаршнеп — 174, 176
 Глушып — 364
 Глухарь — 126
 Гоголь обыкновенный — 82
 Голубок морской — 193
- Голубь сизый — 210
 Горихвостка обыкновенная — 310
 -чернушка — 310
 Горлица большая — 378
 кольчатая — 212
 обыкновенная — 212
 Грач — 274, 380
 Гриф черный — 114, 116
 Грязовик — 172
 Гуменник — 60
 Гусь белолобый — 58, 62
 белый — 62
 горный — 366
 серый — 60
 Дербник — 122
 Деряба — 318
 Дрозд белозобый — 316
 Наумана — 386
 певчий — 318
 пестрый каменный — 314
 Свянсонов — 384
 сибирский каменный — 384
 чернозобый — 386
 черный — 316
 Дрофа — 140
 -красотка — 370
 Дубонос обыкновенный — 346
 Дубровник — 356
 Дупель — 174, 176
 Дятел белоспинный — 242
 зеленый — 238
 малый — 244
 пестрый — 240, 242
 седой — 238
 сирийский — 240
 средний — 242
 трехпалый — 244
 Жаворонок белокрылый — 252
 лесной — 256
 малый — 250
 полевой — 256
 рогатый — 254
 серый — 250
 стелной — 252
 хохлатый — 254, 256
 черный — 254
 Желна — 236
 Желтозобик — 172
 Жулан обыкновенный — 266
 Журавль серый — 132
- Завирушка альпийская — 278
 лесная — 278
 сибирская — 278
 Зарянка — 312
 Зеленишка обыкновенная — 336
 Зимняк — 104
 Зимородок малый пегий — 380
 обыкновенный — 232
 Змеяд — 106
 Зуек каспийский — 372
 малый — 146
 морской — 146
 толстоклювый — 372
 Зяблик — 334
 Иволга обыкновенная — 270
 Казарка белошекая — 56
 канадская — 56
 краснозобая — 58
 черная — 58
 Каменка белохвостая — 384
 испанская — 308
 обыкновенная — 306
 -плешанка — 308
 -плясунья — 306
 Камешушка — 366
 Камешарка — 148
 Камышевка-барсучок — 282
 болотная — 284
 вертялая — 282
 дроздовидная — 284
 индийская — 284
 садовая — 286
 тонкоклювая — 282
 тростниковая — 284
 широкохвостая — 286
 Камышица — 138
 Канюк обыкновенный — 104
 Каравайка — 50, 54
 Качурка прямохвостая — 364
 Кваква — 48
 Кедровка — 272
 Кеклик — 128
 Клест белокрылый — 344, 388
 обыкновенный — 344
 -сосновик — 344
 Клинтух — 210
 Клокун — 366
 Клуша — 196, 198
 Кобчик — 120
 Козодой обыкновенный — 230
 Колпица — 50, 54
 Конек горный — 258
 краснозобый — 258
- лесной — 260
 луговой — 260
 полевой — 260
 Коноплянка — 338
 Королек желтоголовый — 298
 красноголовый — 298
 Коростель — 134
 Коршун красный — 94
 черный — 94
 Крапивник — 276
 Красавка — 132
 Краснозобик — 168
 Крачка белокрылая — 202
 белошекая — 202
 малая — 208
 пестропоясная — 204
 полярная — 206
 речная — 206, 208
 чайконосая — 204
 черная — 202
 Кречет — 118
 Кречетка — 150
 Кроншнеп большой — 178
 средний — 178
 тонкоклювый — 178
 Крохаль большой — 88, 90
 длинноносый — 88, 90
 Кряква — 56, 74
 Кукушка глухая — 214
 обыкновенная — 214
 хохлатая — 216
 Кукушка — 272
 Кулик-воробей — 166
 -сорока — 142
 Курганник — 104
 Куропатка белая — 368
 бородатая — 370
 серая — 128
 Лазоревка белая — 322
 обыкновенная — 322
 Ласточка береговая — 246
 деревенская — 246, 248
 рыжепоясничная — 248
 скальная — 246
 Лебедь-кликун — 64, 66
 малый — 64, 66
 -шипун — 64, 67
 Лопатень — 374
 Лунь болотный — 98
 луговой — 98
 полевой — 96
 стелной — 96
 Луток — 91

- Лысуха — 138
 Люрик — 208
 Могильник 110
 Москва 192, 200
 Мородунка — 160
 Морянка — 82
 Московка — 326
 Мухоловка-белошейка — 302
 \ малая — 300
 -пеструшка — 302
 серая — 300
 Неясыть бородастая — 222, 226
 длиннохвостая 222, 226
 серая — 222, 226
 Нырок красноносый — 80
 Овсянка белшапачная — 348
 горная — 352
 желтобровая — 390
 красноклювая — 390
 -крошка — 354
 обыкновенная — 350, 358
 огородная — 350
 -ремез — 354
 садовая — 358
 скальная — 358
 тростниковая — 352
 черноголовая — 356
 Огарь — 68
 Оляпка — 276
 Орел-карлик 106
 степной — 110
 Орлан-белохвост — 112
 -долгохвост — 368
 Осоед обыкновенный — 92
 Пастушок — 134
 Пеганка 68
 Пеликан кудрявый 36
 розовый 36
 Печочка-весничка — 294
 желтобрюхая — 382
 зеленая — 296
 -зарничка — 296
 королевая — 296
 светлобрюхая — 382
 -теньковка — 294
 толстоклювая — 296
 -трещотка — 294
 Перевозчик — 160
 Перепел — 130
 Перепелятник — 100, 102
 Персмешка бледная — 286
 зеленая — 286
 Песочник белохвостый — 166
 исландский 170
 морской — 170
 Песчанка — 166, 170
 Пигалица белохвостая — 150
 Пискулька — 62
 Пищуха короткопалая — 328
 обыкновенная — 328
 Плаунчик круглоносый — 162
 плосконосый — 162
 Поганка большая — 28, 32
 красношейная — 30, 32
 малая — 33
 сероцкая 28, 32
 черношейная — 30, 32
 Погоньш — 136
 -крошка — 136
 малый — 136
 Подорлик большой — 108
 малый — 108
 Подорожник — 360
 Поморник большой 374
 длиннохвостый — 187
 короткохвостый — 184, 186
 средний — 184, 186
 Поползень обыкновенный — 328
 Попугай ожереловый — 216
 Поручейник — 158
 Просянка — 348
 Пуночка — 360
 Пустельга обыкновенная — 124
 степная — 124
 Ремез обыкновенный — 322
 Ржанка азиатская бурокрылая — 144
 золотистая — 144
 Рябинник — 316
 Рябок белобрюхий — 376
 чернобрюхий — 376
 Рябчик — 126
 Савка 84
 Саджа — 378
 Сапсан — 118
 Сверчок обыкновенный — 280
 речной — 280
 соловьиный — 280
 Свиристель — 276
 Связь — 72
 Сизоворонка 232
 Синица большая — 326
 длиннохвостая — 320
 усатая — 320
 хохлатая — 324
 Синьга — 86
 Сип белоголовый — 114, 116
 Силуха — 218, 222
 Скворец обыкновенный 270
 розовый — 270
 Скопа — 92
 Славка-завирушка — 292
 певчая — 288
 пустынная — 382
 рыжегрудая — 290
 Рюшеля — 290
 садовая — 292
 серая — 292
 средиземноморская — 288
 черноголовая — 288
 ястребиная — 290
 Снегирь обыкновенный — 346
 Сова белая — 218, 222
 болотная — 220, 222
 ушастая — 220, 222
 ястребиная — 218, 222
 Сойка — 272
 Соловей обыкновенный — 312
 тугайный — 382
 южный — 312
 Сорока — 272
 Сорокопуд красноголовый — 266
 серый — 268
 чернолобый — 268
 Сплюшка — 223
 Стенолаз — 326
 Стервятник — 117
 Стерх — 132
 Стрелет — 140
 Стриж белобрюхий — 228
 \ черный — 228
 Султанка — 370
 Сыч воробьиный — 224
 домовый — 222, 224
 мохноногий — 222, 224
 Тетерев — 126
 Тетеревятник — 103
 Тиркушка луговая — 182
 степная — 182
 Травник — 156, 158
 Трясогузка белая — 264
 горная — 264
 желтая — 262
 желтоголовая — 262
 черноголовая — 262
 Тулес — 144
 Турпан обыкновенный — 86
 Турухтан — 165, 172
 Тувик европейский — 100, 102
 Улод — 230
 Улит большой — 158
 Утка серая — 74
 Фазан 130
 Филин — 220, 222
 Фифи — 154, 160
 Фламинго обыкновенный — 55
 Ходулочник — 152
 Хохотун черноголовый — 190, 192
 Хохотунья — 194, 196
 Хрустан — 148
 Цапля большая белая — 44
 египетская — 42, 44
 желтая — 42
 малая белая — 44
 рыжая — 46
 серая — 46
 Чайка малая — 190, 192
 морская — 196, 198
 озерная — 188, 192
 серебристая — 194, 196
 сизая — 192, 200
 черноголовая — 188, 192
 Чеглок — 122
 Чегрва — 204
 Чекан луговой — 304
 черноголовый — 304
 Черныш белоглазый — 76
 красноголовая — 80
 морская — 78, 86
 хохлатая — 78, 86
 Чернозобик — 168
 Черныш — 154, 160
 Чечвица большая — 388
 обыкновенная — 338, 342
 сибирская — 388
 Чечетка горная — 340
 обыкновенная — 340
 пенельная 340
 Чибис — 150
 шпорцевый — 374
 Чиж — 336
 Чирок-свиистунок — 70
 -трескунок — 70
 Шилоклювка — 152
 Шилохвость — 76
 Широконоска — 72
 Шегол черноголовый 338
 Щеголь — 156
 Щур — 342
 Щурка зеленая — 234
 золотистая — 234

Алфавітний покажчик англійських назв птахів

- Accentor Alpine — 278
 Siberian — 278
 Auk Little — 208
 Avocet — 152
 Bee-eater — 234
 Blue-cheeked — 234
 Bittern — 48
 Little — 48
 Blackbird — 316
 Blackcap — 288
 Bluethroat — 314
 Brambling — 334
 Bullfinch — 346
 Bunting Black-headed — 356
 Cirl — 350
 Corn — 348
 Cretzschmar's — 390
 Grey-necked — 358
 Lapland — 360
 Little — 354
 Ortolan — 358
 Pine — 348
 Reed — 352
 Rock — 352
 Rustic — 354
 Snow — 360
 Yellow-breasted — 356
 Yellow-browed — 390
 Bustard Great — 140
 Little — 140
 Buzzard — 104
 Honey — 92
 Long-legged — 104
 Rough-legged — 104
 Capercaillie — 126
 Chaffinch — 334
 Chiffchaff — 294
 Chough Alpine — 380
 Chukar — 128
 Coot — 138
 Cormorant — 38, 40
 Pygmy — 41
 Corncrake — 134
 Courser Cream-coloured — 374
 Crane Baiton's — 136
 Little — 136
 Spotted — 136
 Crane — 132
 Demoiselle — 132
 Siberian White — 132
 Crossbill — 344
 Parrot — 344
 Two-barred — 344, 388
 Crow Carrion — 380
 Hooded — 274
 Cuckoo — 214
 Great Spotted — 216
 Oriental — 214
 Curlew — 178
 Slender-billed — 178
 Stone — 142
 Dipper — 276
 Diver Black-throated — 26
 Great Northern — 362
 Red-throated — 26
 White-billed — 362
 Dotterel — 148
 Dove Collared — 212
 Rock — 210
 Rufous Turtle — 378
 Stock — 210
 Turtle — 212
 Duck Ferruginous — 76
 Long-tailed — 82
 Tufted — 78, 86
 White-headed — 84
 Dunlin — 168
 Dunnock — 278
 Eagle Booted — 106
 Golden — 112
 Imperial — 110
 Lesser Spotted — 108
 Pallas's Fish — 368
 Short-toed — 106
 Spotted — 108
 Steppe — 110
 White-tailed — 112
 Egret Cattle — 42, 44
 Great White — 44
 Little — 44
 Eider — 84
 Falcon Red-footed — 120
 Fieldfare — 316
 Finch Snow — 332
 Firecrest — 298
 Flamingo Greater — 55
 Flycatcher Collared — 302
 Pied — 302
 Red-breasted — 300
 Spotted — 300
 Fulmar — 364
 Gadwall — 74
 Gallinule Purple — 370
 Garganey — 70
 Godwit Bar-tailed — 180
 Black-tailed — 180
 Goldencrest — 298
 Goldeneye — 82
 Goldfinch — 338
 Goosander — 88, 90
 Goose Bar-headed — 366
 Barnacle — 56
 Bean — 60
 Brent — 58
 Canada — 56
 Greylag — 60
 Lesser White-fronted — 62
 Red-breasted — 58
 Snow — 62
 White-fronted — 58, 62
 Goshawk — 103
 Grebe Black-necked — 30, 32
 Great Crested — 28, 32
 Little — 33
 Red-necked — 28, 32
 Slavonian — 30, 32
 Greenfinch — 336
 Greenshank — 158
 Grosbeak Pine — 342
 Grouse Black — 126
 Hazel — 126
 Willow — 368
 Gull Black-headed — 188, 192
 Common — 192, 200
 Glaucous — 197
 Great Black-backed — 196, 198
 Great Black-headed — 190, 192
 Herring — 194, 196
 Lesser Black-backed — 196, 198
 Little — 190, 192
 Mediterranean — 188, 192
 Slender-billed — 193
 Yellow-legged — 194, 196
 Gyrfalcon — 118
 Harlequin — 366
 Harrier Hen — 96
 Marsh — 98
 Montagu's — 98
 Pallid — 96
 Hawfinch — 346
 Heron Grey — 46
 Night — 48
 Purple — 46
 Squacco — 42
 Hobby — 122
 Hoopoe — 230
 Ibis Glossy — 50, 54
 Jackdaw — 274
 Jay — 272
 Siberian — 272
 Kestrel — 124
 Lesser — 124
 Kingfisher — 232
 Pied — 380
 Kite Black — 94
 Red — 94
 Kittiwake — 192, 200
 Knot — 170
 Lammergeier — 368
 Lapwing — 150
 Lark Black — 254
 Calandra — 252
 Crested — 254, 256
 Lesser Short-toed — 250
 Shore — 254
 Short-toed — 250
 White-winged — 252
 Linnet — 338
 Magpie — 272
 Mallard — 56, 74
 Martin Crag — 246
 House — 248
 Sand — 246
 Merganser Red-breasted — 88, 90
 Merlin — 122
 Moorhen — 138
 Nightingale — 312
 Thrush — 312
 Nightjar — 230
 Nutcracker — 272
 Nuthatch — 328
 Oriole Golden — 270
 Osprey — 92
 Ouzel Ring — 316
 Owl Barn — 218, 222
 Eagle — 220, 222
 Great Grey — 222, 226
 Hawk — 218, 222
 Little — 222, 224
 Long-eared — 220, 222
 Pygmy — 224
 Scops — 223
 Short-eared — 220, 222
 Snowy — 218, 222
 Tawny — 222, 226

- Tengnalm's — 222, 224
 Ural — 222, 226
 Oystercatcher — 142
 Parakeet Ring-necked — 216
 Partridge — 128
 Bearded — 370
 Pelican Dalmatian — 36
 White — 36
 Peregrine — 118
 Phalarope Grey — 162
 Red-necked — 162
 Pheasant — 130
 Pintail — 76
 Pipit Meadow — 260
 Red-throated — 258
 Tawny — 260
 Tree — 260
 Water — 258
 Plover Caspian — 372
 Golden — 144
 Greater Sand — 372
 Grey — 144
 Kentish — 146
 Little Ringed — 146
 Pacific Golden — 144
 Ringed — 146
 Sociable — 150
 Spur-winged — 374
 White-tailed — 150
 Pochard — 80
 Red-crested — 80
 Pratincole Black-winged — 182
 Collared — 182
 Quail — 130
 Rail Water — 134
 Raven — 274
 Redpoll — 340
 Arctic — 340
 Redshank — 156, 158
 Spotted — 156
 Redstart — 310
 Black — 310
 Redwing — 318
 Robin — 312
 Rufous Bush — 382
 Roller — 232
 Rook — 274, 380
 Rosefinch Great — 388
 Pallas's — 388
 Scarlet — 338, 342
 Ruff — 165, 172
 Saker — 120
 Sanderling — 166, 170
 408
- Sandgrouse Black-bellied — 376
 Pallas's — 378
 Pin-tailed — 376
 Sandpiper Broad-billed — 172
 Buff-breasted — 172
 Common — 160
 Curlew — 168
 Green — 154, 160
 Marsh — 158
 Purple — 170
 Spoon-billed — 374
 Terek — 160
 Wood — 154, 160
 Scaup — 78, 86
 Scoter Common — 86
 Velvet — 86
 Serin — 336
 Shag — 38, 40
 Shearwater Cory's — 34, 364
 Manx — 34, 364
 Shelduck — 68
 Ruddy — 68
 Shoveler — 72
 Shrike Great Grey — 268
 Lesser Grey — 268
 Red-backed — 266
 Woodchat — 266
 Siskin — 336
 Skua Arctic — 184, 186
 Great — 374
 Long-tailed — 187
 Pomarine — 184, 186
 Skylark — 256
 Smew — 91
 Snipe — 174, 176
 Great — 174, 176
 Jack — 174, 176
 Sparrow House — 244, 330
 Rock — 390
 Spanish — 332
 Tree — 330
 Sparrowhawk — 100, 102
 Levant — 100, 102
 Spoonbill — 50, 54
 Starling — 270
 Rose-coloured — 270
 Stilt Black-winged — 152
 Stint Little — 166
 Temminck's — 166
 Stonechat — 304
 Stork Black — 52, 54
 White — 52, 54
 Storm petrel — 364
- Swallow — 246, 248
 Red-rumped — 248
 Swan Bewick's — 64, 66
 Mute — 64, 67
 Whooper — 64, 66
 Swift — 228
 Alpine — 228
 Teal — 70
 Baikal — 366
 Tern Arctic — 206
 Black — 202
 Caspian — 204
 Common — 206, 208
 Gull-billed — 204
 Little — 208
 Sandwich — 204
 Whiskered — 202
 White-winged Black — 202
 Thrush Black-throated — 386
 Blue Rock — 384
 Dusky — 386
 Mistle — 318
 Rock — 314
 Song — 318
 Swainson's — 384
 Tit Azure — 322
 Bearded — 320
 Blue — 322
 Coal — 326
 Crested — 324
 Great — 326
 Long-tailed — 320
 Marsh — 324
 Penduline — 322
 Willow — 324
 Treecreeper — 328
 Short-toed — 328
 Turnstone — 148
 Twite — 340
 Vulture Black — 114, 116
 Egyptian — 117
 Griffon — 114, 116
 Wagtail Black-headed — 262
 Citrine — 262
 Grey — 264
 Pied — 264
 Yellow — 262
 Wallcreeper — 326
 Warbler Aquatic — 282
 Barred — 290
 Blyth's Reed — 286
 Bonelli's — 382
 Booted — 382
- Cetti's — 286
 Desert — 382
 Garden — 292
 Grasshopper — 280
 Great Reed — 284
 Green — 382
 Greenish — 296
 Icterine — 286
 Marsh — 284
 Moustached — 282
 Olivaceous — 286
 Orphee — 288
 Paddyfield — 284
 Pallas's — 296
 Radde's — 296
 Reed — 284
 River — 280
 Ruppell's — 290
 Sardinian — 288
 Savi's — 280
 Sedge — 282
 Subalpine — 290
 Willow — 294
 Wood — 294
 Yellow-browed — 296
 Waxwing — 276
 Wheatear — 306
 Black — 384
 Black-eared — 308
 Isabelline — 306
 Pied — 308
 Whimbrel — 178
 Whinchat — 304
 Whitethroat — 292
 Lesser — 292
 Wigeon — 72
 Woodcock — 177
 Woodlark — 256
 Woodpecker Black — 236
 Great Spotted — 240, 242
 Green — 238
 Grey-headed — 238
 Lesser Spotted — 244
 Middle Spotted — 242
 Syrian — 240
 Three-toed — 244
 White-backed — 242
 Woodpigeon — 210
 Wren — 276
 Wryneck — 236
 Yellowhammer — 350, 358

Зміст

Передмова	3	РЯД СИВКОПОДІБНІ	
Що вміщує польовий визначник	4	Родина Лежневі	142
Особливості спостереження за птахами	17	Родина Куликосорокові	142
Державні акти про захист природи	23	Родина Сивкові	144
РЯД ГАГАРОПОДІБНІ		Родина Чоботарові	152
Родина Гагарові	26	Родина Баранцеві	154
РЯД ПІРНИКОЗОПОДІБНІ		Родина Дерихвостові	182
Родина Пірникозові	28	Родина Поморничкові	184
РЯД БУРЕВІСНИКОПОДІБНІ		Родина Мартинові	188
Родина Буревісникові	34	Родина Алькові	208
РЯД ПЕЛІКАНОПОДІБНІ		РЯД ГОЛУБОПОДІБНІ	
Родина Пеліканові	36	Родина Голубові	210
Родина Бакланові	38	РЯД ЗОЗУЛЕПОДІБНІ	
РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ		Родина Зозулеві	214
Родина Чаплеві	42	РЯД ПАПУГОПОДІБНІ	
Родина Ібісові	50	Родина Палугові	216
Родина Лелекові	52	РЯД СОВОПОДІБНІ	
РЯД ФЛАМІНГОПОДІБНІ		Родина Сипухові	218
Родина Фламінігові	55	Родина Совові	218
РЯД ГУСЕПОДІБНІ		РЯД СЕРПОКРИЛЬЦЕПОДІБНІ	
Родина Качкові	56	Родина Серпокрильцеві	228
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ		РЯД ДРІМЛЮГОПОДІБНІ	
Родина Сколові	92	Родина Дрімлюгові	230
Родина Яструбові	92	РЯД ОДУДОПОДІБНІ	
Родина Соколові	118	Родина Одудові	230
РЯД КУРОПОДІБНІ		РЯД РАКШЕПОДІБНІ	
Родина Тетерукові	126	Родина Ракшеві	232
Родина Фазанові	128	Родина Рибалочкові	232
РЯД ЖУРАВЛЕПОДІБНІ		Родина Бджолоїдкові	234
Родина Журавлеві	132	РЯД ДЯТЛОПОДІБНІ	
Родина Пастушкові	134	Родина Дятлові	236
Родина Дрохвові	140	РЯД ГОРОБЦЕПОДІБНІ	
		Родина Ластівкові	246
		Родина Жайворонкові	250
		Родина Плискові	258
		Родина Сорокопудові	266
		Родина Вивільгові	270
		Родина Шакаві	270

Родина Воронові	272	Додаток	362
Родина Воловоочкові	276	Рекомендована література	392
Родина Омелюхові	276	Алфавітний покажчик українських назв птахів	394
Родина Пронуркові	276	Алфавітний покажчик латинських назв птахів	398
Родина Тишівкові	278	Алфавітний покажчик російських назв птахів	402
Родина Кропив'янкові	280	Алфавітний покажчик англійських назв птахів	406
Родина Золотомушкові	298		
Родина Мухоловкові	300		
Родина Сугорові	320		
Родина Довгохвостосишицеві	320		
Родина Синицеві	322		
Родина Повзикові	326		
Родина Підкоришникові	328		
Родина Горобцеві	330		
Родина В'юркові	334		
Родина Вівсянкові	348		

наукове видання

ФЕСЕНКО Геннадій Васильович
БОКОТЕЙ Андрій Андрійович

Птахи фауни України

(польовий визначник)

Художній редактор *Г. В. Фесенко*
Оригінал-макет *І. В. Аюсова, Є. Ю. Гонжа*
Коректор *І. А. Матвієнко*

Комп'ютерна підготовка оригінал-макету
дизайн-центр журналу «HR Department/Отдел Кадров»
04205, Київ, а/с 2
електронна пошта: ok@mc92.kiev.ua

Здано в набір 27.07.02. Підписано до друку 05.10.02. Формат 60x90^{1/16}.
Папір крейдований. Гарнітура PetersburgC. Друк офсетний.
Ум. др. арк. 55,12. Ум. фарб. відбит. 55,12. Наклад 5000 пр.

Українське товариство охорони птахів
Свідоцтво про реєстрацію об'єднань громадян № 652 від 10.05.95.
Довідка про включення до ЄДРПОУ № 3766/02 від 28.02.02.
01103, м. Київ, а/с 33
тел./факс: (044) 294-7131, 294-9063
електронна пошта: utop@iptelecom.net.ua

Надруковано з готового оригінал-макету
ТОВ «Новий друк»
02094, м. Київ, вул. Магнітогорська, 1
тел. 559-9147, 451-4813

У тексті виписки з визначників ПТАХІВ:

Сингуров А.Н., «Экзотический мир птиц европ. ч. СССР» 1960
Рябенцев В.К., «Птицы Урала, Приуралья и Западной Сибири» 2008
Марісова Л.В., Талган В.С., «Птахи України» 1984
Також усіні повідомлення — М.П. Книшка, З.Л.Ничука

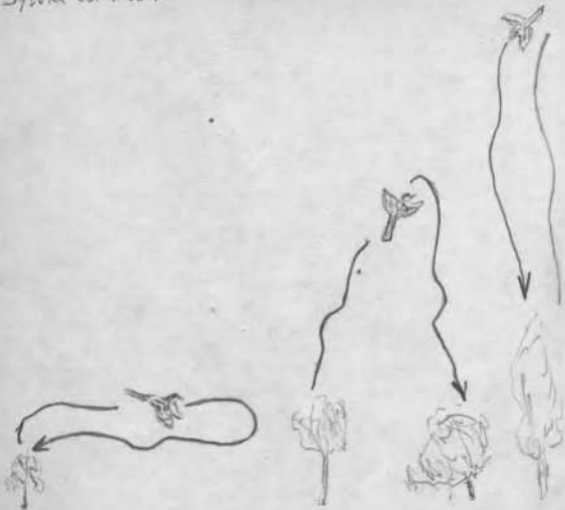
Книга вісканована у 2016 році
Віктор Пархоленко / FullMetalEkoLog /
якщо ви заплатили гроші за цю електронну
книгу — то вас ошукано!
Поширення безкоштовне.

complanatus
(красный)

palustris
(голубой)

Sylvia communis

**304. Жовтобровий
вівчарик
(пеночка-трещотка)—
Phylloscopus sibilatrix Bechst.**

Виразно відрізняється від попередніх видів жовтуватозеленою спиною, сірчано-жовтими грудьми і чисто білим черевцем. Наг очами помітні широкі жовті «брови». Оселяється в мішаних і листяних лісах, переважно там, де є добре розвинений підлісок. У природі легко розпізнається за своєю піснею. Загалом тріскуча, вона починається досить голосними звуками, що поступово прискорюються, і закінчується коротенькою одноманітною треллю: «*cin-cin-cin-cin-cin-cin-cin-cin-cipp*» (пісня де-що нагадує звук електричної швейної машинки, що працює). Спів звичайно супроводиться токовим польотом по прямій лінії від одного дерева до другого (див. схему). В основному він проходить невисоко від землі (близько 2 м). Самець починає співати, сидючи на гілці або трохи підлетівши з неї вгору, а потім, випроставши крила або слабо махаючи ними, планерує в інше місце, супроводячи політ треллю. В УРСР — звичайний гніздовий птах на всій території, де є деревна рослинність.

Українське товариство охорони птахів

"Птахи фауни України" – перший польовий визначник, в якому найповніше охоплена сучасна орнітофауна нашої країни. Він підготовлений і виданий під егідою Українського товариства охорони птахів.

Українське товариство охорони птахів – національна громадська природоохоронна організація, яка створена у 1994 році і представляє в Україні світову природоохоронну організацію BirdLife International.

Головний напрямок діяльності Товариства – охорона навколишнього природного середовища через збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів.

Діяльність Товариства здійснюється при підтримці широких кіл громадськості: Товариство налічує понад 2000 членів, має 24 регіональних відділення та 56 членських груп. Зусиллями Товариства створена розгалужена система спостерігачів за екологічно цінними територіями. В освітніх кампаніях Товариства беруть участь понад 10000 чоловік.

Приєднуйтеся до нас!

Ваше членство в Товаристві – це вагомий внесок у справу збереження природи України.

Адреса для листування: 01103, Київ, а/с 33

Тел./факс: (044) 294-7131

Тел.: (044) 294-9063

Електронна пошта: utop@iptelecom.net.ua

Інтернет сторінка: www.utop.org.ua

